

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

MAGYAR
HADTÖRTÉNELMI KÖNYVTÁR.

HARMADIK KÖTET.

MAGYAR HADI KRÓNIKA.

ELSŐ RÉSZ.

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

IRTA

RÓNAI HORVÁTH JENŐ.

BUDAPEST.

1895.

MAGYAR HADI KRÓNIKA.

A MAGYAR NEMZET EZERÉVES KÜZDELMEINEK KATONAI
TÖRTÉNETE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK

MEGBIZÁSÁBÓL

IRTA

RÓNAI HORVÁTH JENŐ

M. KIR. HONVÉD ALEZREDES.

ELSŐ RÉSZ.

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.



EGY MELLÉKLETTEL ÉS TIZENEGY SZÖVEGBELI HADMŰVELETI
ÉS CSATAVÁZLATTAL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

1895.

FRANKLIN-TÄRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

A magyar katona rég szükségét érezte egy oly *kézikönyvnek* mely a magyar nemzet történelmének hadi eseményeit katonai szempontból, röviden, szabatosan, de mégis kimerítő feldolgozásban tárgyalja s neki a mű rövidege daczára *többet* nyújtson, mint a mennyit a közkezen forgó magyar történelmi munkák nyújtanak.

A Magyar Tudományos Akadémia hadtudományi bizottsága az 1894-ik év október 23-án határozta el, hogy a Millénium alkalmából «*A magyar nemzet ezeréves küzdelmeinek katonai történetét*» megírattja; s hogy e munkával a magyar katonák kezébe valóban hasznos könyvet adjon, kimondta, hogy a megírandó mű egy magyar hadtörténelmi kézikönyv jellegével bírjon, mely a hadi eseményeket a legújabb kutatások eredményeinek, a magyar hadtörténelmi irodalom legújabb termékeinek gondos fölhasználásával tárgyalja, könnyen áttekinthető módon csoportosítsa, a fontosabb hadjáratokat, csatákat, ostromokat stb. hadműveleti és csatavázlatokkal kísérrje, végül pedig, hogy a tiszt utazások, áthelyezések, stb. alkalmával az útba eső vidéken, vagy új állomás környékén lefolyt hadi eseményeket könnyen megismerje, hogy gyakorlatok, harcászati feladatok, gyakorló utazások és lovaglások magyar hadtörténelmi események tanulmányozására alapittathassanak, egyrészt az események *főbb forrásainak jegyzékével*, másrészt **Hadtörténelmi helynévtárral** egészítettessék ki, mely utóbbi a hadi eseményeket városok, helységek stb. szerint csoportosítja.

E sokoldalú követelményeknek egy «**Magyar hadi krónika**» látszott leginkább megfelelni, melynek általam benyújtott tervezetét a bizottság elfogadván, a mű megírásával megbizott, s hogy

ezen, a magyar hadtörténelem iránti érdeklődés felébresztésére alkalmas, hasznos kézi könyvnek minél nagyobb elterjedést biztosítson, a kiadást a «Hadtörténelmi Közlemények»-kel, kapcsolatosan, olyképp határozta el, hogy a Magyar Hadi Krónika első részét az 1895., második részét az 1896-ik évben a megnevezett folyóirat 5-ik füzeté helyett küldi szét.

A munka megírása azon körülménynél fogva, hogy a magyar történelmi irodalom *hadtörténelmi* ága eddig alig műveltetett, hogy a magyar hadtörténelem számos eseménye még közelebbi megvilágításra vár, egyes időszakai, mint pl. Mátyás király kora, hadtörténelmi szempontból még teljesen feldolgozatlanok, nagy nehézségekkel járt, s a mint már most számos eseményt, az újabb kutatások és tanulmányok eredményei folytán, az eddig ismert előadástól eltérő módon kellett megállapítani, úgy kétségtelen, hogy ennek szüksége még később is, azon mérvben fog beállani, a mily mérvben a magyar hadtörténelmi irodalom fejlődik.

De addig is, míg majd a «*Magyar nemzet hadtörténelme*» létesül, reménylem, hogy a történetkedvelő magyar katonáknak e kézikönyv is hasznos szolgálatokat fog tenni.

A Hadtörténelmi Helynévtár, mely az egész műre terjed ki, a második részhez fog csatoltatni.

Budapest, 1895 december.

A szerző.

TARTALOM.

ELSŐ RÉSZ.

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

I. FEJEZET.

A honfoglalás és a külföldi kalandozó hadjáratok.

	Lap
A honfoglalás előzményei --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	3
A bolgár háború, 5. l. A pannoniai hadjárat, 5. l. Etelköz feldúlása, 6. l. A kiewi hadjárat, 6. l.	
A honfoglalás --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	9
A külföldi kalandozó hadjáratok --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	13
Külföldi hadjáratok Árpád alatt --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	15
Az olaszországi hadjárat, 15. l. A brentai csata, 16. l. A bajor hadjárat, 16. l. A karinthiai hadjárat, 17. l. A morva, bajor és szász hadjáratok, 17. l.	
Külföldi hadjáratok Zsolt alatt --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	18
A Németország elleni védőharc, 18. l. A pozsonyi és ennsburgi csaták, 19. l. A bajor hadjárat 910-ben, 20. l. Az augsburgi első csata, 20. l. A bajor hadjárat 913-ban, 21. l. Kisebb hadjáratok, 21. l. A szászországi hadjárat, 22. l. A Riade melletti (merseburgi) csata, 23. l. Hadjáratok Zsolt haláláig, 24. l.	
Külföldi hadjáratok Taksony alatt --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	25
Hadjáratok az augsburgi csatáig, 25. l. Az augsburgi (lechmezei) csata, 25. l. A keleti hadjáratok, 30. l.	

II. FEJEZET.

A királyság harcrai az ország függetlenségeért.

Belháborúk --- --- --- --- --- --- --- --- --- ---	31
A német háborúk István, Péter és Aba Sámuel idejében --- --- --- ---	32

	Lap
II. Konrád hadjárata, 33. l. Péter hadjárata, 34. l. Aba Sámuel betörése Bajorországba, 34. l. III. Henrik első hadjárata a magyarok ellen, 35. l. Henrik második hadjárata, 36. l. Henrik harmadik hadjárata, 36. l. A ménfői csata, 37. l.	
A német háborúk I. Endre és I. Béla idejében	39
A hainburgi hadjárat, 40. l. Henrik negyedik hadjárata, 41. l. Henrik ötödik hadjárata, 43. l. Magyar betörések Németországba, 44. l.	
Endre és Béla háborúja 1060-ban	45
IV. Henrik hadjárata Salamon visszahelyezésére 1063-ban	46
Salamon hadjáratai	47
A kunok vagy bessenyők elleni hadjárat, 48. l. A belgrádi hadjárat, 49. l.	
A Salamon és Géza közti háború 1074-ben	51
A kemeji ütközet, 51. l. A mogyoródi csata, 52. l.	
IV. Henrik második hadjárata Salamon visszahelyezésére 1074-ben ...	54

III. FEJEZET.

A hódító hadjáratok és a keleti háborúk időszaka.

László király hadjáratai	56
László hadjárata a kunok vagy bessenyők ellen, 56. l. Horvátország meghódítása, 57. l. László második hadjárata a kunok ellen, 58. l. Az orosz hadjárat, 59. l. A lengyel hadjárat, 59. l.	
Kálmán király hadjáratai	59
A keresztes hadak átvonulása Magyarországon, 60. l. A horvátországi hadjárat, 62. l. Az orosz hadjárat, 63. l. Dalmácia elfoglalása, 64. l. Az apuliai hadjárat, 65. l. V. Henrik hadjárata, 65. l.	
II. István és II. Béla háborúi	67
A dalmát háború, 67. l. A cseh és orosz háború 68. l. A görög háború, 69. l. A lengyelek és Borics támadása II. Béla ellen, 71. l. Dalmácia és Ráma megszerzése, 73. l.	
II. Géza első háborúi	73
Az osztrák háború, 73. l. A leerfeldi vagy lajtamelléki csata, 74. l. A második keresztes háború seregeinek átvonulása Magyarországon, 75. l.	
II. Géza orosz háborúi	76
Az 1149-ik évi hadjárat, 77. l. Az 1150-ik évi hadjárat, 77. l. Az 1151-ik évi hadjárat, 78. l. Az 1152-ik évi hadjárat, 79. l.	
A görög háborúk... ..	80
Az 1150-ik évi hadjárat, 80. l. A Tára melletti csata, 80. l. Mánuel első támadása Magyarország ellen, 81. l. Az 1154-ik évi hadjárat, 82. l. Az 1155-ik évi hadjárat, 82. l. Mánuel második	

támadása, 83. l. Mánuel harmadik támadása, 85. l. Az 1165-ik évi hadjárat és Mánuel negyedik támadása, 86. l. Az 1166-ik évi hadjárat és Mánuel ötödik támadása, 88. l. Az 1167-ik évi hadjárat és Mánuel hatodik támadása, 89. l. A zimonyi csata, 89. l. III. Béla hadjárata Zimony és Dalmácia visszafoglalására, 91. l. III. Béla görögországi támadó hadjárata, 92. l.	
A halicsi háború	93
Halics elfoglalása, 93. l. Halics elvesztése, 93. l.	
A harmadik keresztes háború 1189-ben	94
A dalmát háború 1190—94	95
Imre király háborúi	96
A horvátországi háború és a testvérharcz Imre és Endre között, 96. l. A szerb-bolgár háború, 97. l. Velence és a keresztesek hadjárata Dalmácia ellen, 98. l. Imre király utolsó hadi vállaltai, 99. l.	
II. Endre háborúi	100
Háborúk Halics megszerzésére, 100. l. Endre keresztes hadjárata, 103. l. A második halicsi hadjárat, 106. l. A harmadik halicsi hadjárat, 107. l. A bolgár hadjárat, 107. l. A negyedik halicsi hadjárat, 108. l. Az ötödik halicsi hadjárat, 109. l. Az osztrák hadjárat, 110. l.	
IV. FEJEZET.	
A tatárjárás és a nyugoti háborúk időszaka.	
A tatárjárás	111
A mongolok és a kunok, 111. l. Események a tatárok betörésétől a sajomelléki csatáig, 114. l. A sajomelléki (mohi) csata, 118. l. A mongol szárnyhadak támadása, 123. l. A mongolok dunántúli hadjárata, 124. l.	
Az osztrák háború	125
Az 1242-ik évi hadjárat, 125. l. Az 1246-ik évi hadjárat, 126. l.	
A dalmát háború	127
Az 1243-ik évi hadjárat, 127. l. Az 1244-ik évi hadjárat, 128. l.	
A halicsi háború 1249-ben	128
IV. Béla király háborúi Ausztria birtokáért	129
Az 1250-ik évi hadjárat, 129. l. Az 1252-ik évi hadjárat, 130. l. Az 1253-ik évi hadjárat, 130. l. A styriai hadjárat, 131. l. A cseh hadjárat, 131. l. Az első morvamezei (kroissenbrunni) csata, 133. l.	
Béla és István küzdelmei 1264—1265	135
István bolgár hadjárata 1266-ban	136
A szerb háború 1268-ban	137
V. István háborúi Ottokár ellen	137
Az 1270-ik évi hadjárat, 138. l. Az 1271-ik évi hadjárat, 138. l.	
IV. László háborúi Ottokár ellen	139

	Lap
Az 1273-ik évi tavaszi hadjárat, 140. l. Ottokár hadjárata, 141. l.	
Az 1276-ik évi hadjárat, 142. l. Az 1278-ik évi hadjárat, 143. l.	
A második morvamezei (dürnkrúti) csata, 145. l.	
A kunok elleni hadjárat 1280-ban... ..	149
Kisebbségi hadjáratok 1281—1290-ig... ..	151
A tatárok betörése, 152. l. Az osztrák támadás, 153. l.	
III. Endre háborúi... ..	154
Az Albert elleni hadjárat, 155. l. A Martell Károly hívei elleni hadjárat, 156. l. A magyarok részvéte a gölleimi csatában, 157. l. Az Anjouk támadása, 157. l.	

V. FEJEZET.

Az Anjouk időszaka.

Károly Róbert háborúi... ..	158
Károly Róbert küzdelmei a trón végleges elnyeréséig, 158. l.	
A király Csák Máté és az Amadé fiak elleni hadjárata, 162. l.	
A rozgonyi csata, 163. l. Csák Máté csehországi hadjárata, 165. l.	
Kopasz nádor lázadása, 166. l. Az utolsó hadjárat Csák Máté ellen, 168. l. A szerb hadjárat, 168. l. A horvát-dalmát hadjárat, 169. l. A németországi hadjárat, 171. l. Az osztrák hadjárat, 172. l.	
A havasalföldi hadjárat, 173. l. A cseh hadjárat, 175. l. A második osztrák háború, 175. l.	
Nagy Lajos hadjáratai... ..	177
Az erdélyi hadjárat, 177. l. A porosz-litván és a lengyel hadjárat, 178. l. A horvát-dalmát hadjárat, 179. l. Az első velencei háború, 180. l. Zára ostroma, 181. l. A tatárok elleni hadjárat, 182. l.	
A nápolyi hadjáratok... ..	183
Nagy Lajos első nápolyi hadjárata, 184. l. A Nápolyban visszamaradt magyarok és Laczkfy István küzdelmei, 189. l. Nagy Lajos második nápolyi hadjárata, 191. l.	
A litván és a szerb háborúk... ..	195
Az első litván hadjárat, 195. l. A második litván hadjárat, 196. l.	
A harmadik litván hadjárat, 196. l. A szerb hadjáratok, 197. l.	
A második velencei háború, Dalmácia visszafoglalása... ..	198
Az 1356-ik évi hadjárat, 198. l. Az 1357-ik évi hadjárat, 199. l.	
A magyar segélyhadak Romagnában 1357—1360... ..	200
A délvidéki háborúk... ..	201
A szerb háború 201. l. A boszniai hadjárat, 202. l. A bolgár (török) háborúk, 202. l. A havasalföldi hadjárat, 204. l.	
A harmadik velencei hadjárat... ..	205
A páduai hadjárat, 205. l. A velencei háború előzményei, 207. l.	

Az 1378-ik évi hadjárat, 207. l. Az 1379-ik évi hadjárat, 208. l.
Az 1380-ik évi hadjárat, 210. l. Az 1381-ik évi hadjárat, 211. l.

Lap

VI. FEJEZET.

Zsigmond kora.

Háborúk Mária királynő alatt	213
A lengyel hadjárat, 214. l. A horvát lázadás, 214. l. Zsigmond hadjárata a Horváthyak ellen, 216. l. A dalmát háború, 218. l. A rigómezei hadjárat, 218. l. A török háború, 219. l. A horvát-dalmát hadjárat, 220. l. Az oláh-moldvaországi hadjárat, 221. l. A török hadjárat 1395-ben, 221. l.	
Zsigmond király háborúi...	222
A nikápolyi hadjárat, 222. l. A nikápolyi csata, 224. l. Belzavaro, 229. l. A boszniai háború, 230. l. A velencei háború, 231. l. A bosnyák-török háború, 232. l. A velencei hadjárat 1418—1419-ben, 233. l. A török háború, 234. l. A husziták elleni háború, 236. l. A déli tartományok és a galambóczi hadjárat, 236. l. A husziták elleni hadjáratok 1430—1432, 237. l. Az erdélyi és szerbiai török hadjáratok, 240. l. Az erdélyi parasztlázadás, 241. l. A szendrői hadjárat, 242. l.	

VII. FEJEZET.

A Hunyadiak kora.

Háborúk Albert és Erzsébet időszakában	245
A husziták elleni hadjárat, 245. l. Török betörés, 246. l. Az 1439-ik évi aldunai hadjárat, 247. l. Pártküzdelmek, 248. l. A szegszárdi csata, 250. l. Nándorfehérvár ostroma, 252. l.	
Hunyadi János hadjáratai I. Ulászló haláláig	253
Török támadás Nándorfehérvár ellen, 253. l. Az 1442-ik évi török hadjárat, 254. l. A szentimrei ütközet, 254. l. A szebeni csata, 255. l. A vaskapui diadal, 256. l. Hunyadi János hosszú hadjárata, 258. l. A várnai hadjárat, 261. l. A várnai csata, 269. l.	
Hunyadi János hadjáratai a nándorfehérvári csatáig	273
Az alsó-szávai hadjárat, 274. l. Az aldunai és oláhországi hadjárat, 274. l. A Frigyes elleni hadjárat, 276. l. A rigómezei hadjárat, 277. l. A rigómezei csata, 280. l. A Giskra elleni első hadjárat, 285. l. A szerb hadjárat, 286. l. A Giskra elleni második hadjárat, 286. l. Az 1454-ik évi török háború, 288. l. A nándorfehérvári hadjárat, 290. l. Nándorfehérvár ostroma, 292. l. A nándorfehérvári csata, 295. l.	
Mátyás király hadjáratai...	297

A cseh rablók elleni hadjáratok, 300. l. A Frigyes elleni trónbiztosító hadjárat, 304. l. Az első török hadjárat, 306. l. A második török hadjárat, 309. l. Az erdély-moldvai hadjárat, 311. l. A cseh háború, 312. l. A cseh-lengyel háború, 316. l. A harmadik török háború, 319. l. A negyedik török háború, 322. l. Mátyás király boszniai hadjárata, 322. l. A kenyérmezei csata, 323. l. Az ötödik török háború, 326. l. A második osztrák háború, 327. l.

VIII. FEJEZET.

Az ország süllyedése a Jagellók alatt.

II. Ulászló háborúi	331
Küzdelmek a trónkövetelőkkel, 331. l. Az 1492-iki török hadjárat, 334. l. Az 1493-iki erdélyi és horvátországi hadjárat, 334. l. Kinizsi Pál utolsó hadjáratai, 336. l. Ulászló hadjárata Ujlaky ellen, 337. l. A török háború 1501—1202-ben, 337. l. A török háború 1512—1513-ban, 339. l. A pórlázadás, 339. l. Szapolyai János szerbiai hadjárata, 341. l.	
II. Lajos király háborúi	343
A török háború 1517—1520-ban, 342. l. Szulejmán első hadjárata, 342. l. Szabács elveszte, 344. l. Nándorfehérvár ostroma és eleste, 346. l. A török háború 1522—24-ben, 349. l. Szulejmán második hadjárata, 351. l. A mohácsi csata, 356. l. Hadműveletek a csata után, 361. l.	

Melléklet.

Hadművelti vázlat a honfoglalásról.

Szövegbeli rajzok.

1. Az augsburgi második, vagy a lechmezei csata; 955 aug. 10-én	27
2. A mogyoródi csata; 1074 márcz. 14-én	53
3. A sajmelléki (mohi) csata; 1241 április 12-én	119
4. A második morvamezei, vagy a dürnkrúti csata; 1278 aug. 26-án	146
5. Hadművelti vázlat a nápolyi hadjáratokról 1347—48 és 1350-ben	187
6. A nikápolyi csata; 1396 szeptember 28-án	227
7. A várnai csata; 1444 november 10-én	270
8. A rigómezei csata; 1448 október 18—19-én	281
9. Nándorfehérvár ostroma és a nándorfehérvári csata; július 22-én	294
10. A kenyérmezei csata; 1479 október 13-án	325
11. A mohácsi csata; 1526 augusztus 29-én	359

.

MAGYAR HADI KRÓNKA

A MAGYAR NEMZET EZERÉVES KÜZDELMEINEK KATONAI TÖRTÉNETE.

ELSŐ RÉSZ:

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

ELSŐ RÉSZ.

A HONFOGLALÁSTÓL A MOHÁCSI VÉSZIG.

I. FEJEZET.

A HONFOGLALÁS ÉS A KÜLFÖLDI KALANDOZÓ HADJÁRATOK.

Források. *Kézikönyvek:* Horváth Mihály és Szalay László magyar történelnei; Szilágyi Sándor «A magyar nemzet története» (milleniumi kiadás); Pauler Gyula: «A magyar nemzet történelme az Árpádházi királyok alatt»; Szilágyi Sándor: «Erdély története». *Kütfők és monografiák:* Bölcs Leo császár: «Taktika» és Konstantin Porphyrogenetos «De administrando imperio» cz. munkáinak a magyarokra vonatkozó része, az Akadémia által a Milleniumra újrolag kiadva; Anonymus Belae regis notarius «Gesta hungarorum» (Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről), kiadta az Akadémia 1892-ben; Kézai Simon mester «krónikája», fordította Szabó Károly, Budapest 1870; a német, frank, olasz stb. «Évkönyvek» (Monumenta Germaniae). Szabó Károly: «A vezérek kora»; Salamon: «A magyar hadi történethez a vezérek korában».

A honfoglalás előzményei.

Az archäologiai kutatások, melyeket a magyar régiségbúvárok jeles gárdája nagy buzgalommal folytat, már eddig is szép eredményeket mutatnak föl és hazánk őstörténete, annak állapota a római uralom és a népvándorlás időszakában, becses leletek nagy mennyisége által mindinkább földerítve, hova tovább tisztábban tűnik fel előttünk. Kivált a két utóbb nevezett időszakról tudásunk elég bő; sokkal bővebb, mint a honfoglalást közvetlen megelőző korszakról és sokkal biztosabb, mint amit a magyarok őstörténetéről, sőt magáról a honfoglalásról tudunk.

A történelmi adatok fölötté hiányosak, a nemzeti és külföldi krónikák egymással nem egyeznek, a hagyományok és mondák az igaz történettel annyira egybefolytak, hogy a valót, az igazat megállapítani lehetetlen.

Amit a közhit a magyaroknak a honfoglalás előtti történetéről, és a magyar hazának a honfoglalást megelőző időbeli állapotról reánk hagyott, összevetve az újabb tudományos buvárkodás eredményeivel, a következőkbe foglalható össze:

A magyar nemzet az ural-altaji népcsalád finn-ugor (mások szerint török) ágából származik és őshazája minden valószínűség szerint Ázsiában az Ural-hegyláncz keleti részén, az Ob és Irdis folyók vidékén létezett Jugoria volt, hol még ma is ugor népek maradékai laknak, mások szerint pedig az Ural hegység és a Kaspi tó közti terület. Ez őshazából a magyarok a IX. század elején vándoroltak dél felé, a Volga és a Fekete tenger vidékére, s a besenyőkkel, bolgárokkal és más népekkel folytatott küzdelmek után végre a Don és Dnjeper folyamok közt fekvő **Lebediában** telepedtek meg. De itt sem volt maradásuk. A kozárok által szorított besenyők 889 tájékán, újabb felfogás szerint azonban már *sokkal korábban*, a Lebediában élő magyarokra törtek és őket szállásaikból kivetkék.

A magyarok nyugot felé tartva Kievnél átkeltek a Dnjeperen és e folyótól délnyugotra, a Szeret, Prut és Dnjeszter folyók mentén fekvő térségen telepedtek meg, azt **Etelköznek** (vízköz) nevezvén. Egy kisebb töredék Persia felé tartott és a Kaukaszus északi oldalán lelt új hazát, vérrokonaival még hosszú időn át érintkezésben maradván.

Hét törzsre oszlott az Etelközben lakozó magyar nemzet, melyek nevei Konstantin szerint: Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kar és Kaz valának, s melyek egymástól függetlenül, közös fő nélkül éltek. A besenyőkkel szemben szenvedett vereség azonban úgy látszik fölismerette velük e szervezet hátrányát s biztatva a kozár khágán által is, Álmos vezér fiát **Árpádot** fejedelemmé választák. A fejedelem és a törzsfők közt Anonymus szerint *vérszerződés* kötöttet, mely a fejedelemséget Árpád nemzetségének örök időkre biztosította, a törzsfőknek pedig a tanácskozásokban és kormányzatban való részvétel jogát. A törzsfők, a *hét magyar*,

IX. század.

Lebedia.

889.

Etelköz.

Anonymus szerint, a következők valának : Álmos, Előd, Kond, Ond, Tas, Huba és Töhötöm.

A közös fő, az egységes vezérlés hasznát és célszerűségét az etelközi magyaroknak csakhamar alkalmuk nyílt tapasztalni.

A bolgár háború 894-ben. *Leo* császár az Alduna mellett és a Balkán vidékén birodalmat alapított bolgárokkal háborúba keveredvén, miután ugyanakkor az arabokkal is háborúban állott, a bolgárok ellen a magyarok szövetségét kereste. Követe Niketasz küldetésében eredményteljesen járt el s miután megegyeztek abban, hogy a görög császár a magyaroknak a Dunán való átkelését részint hajóhaddal, részint szárazföldi haderőkkel is támogatja, Árpád a magyar sereget, fia **Liuntin** (Levente) vezérlete alatt, az Al-Dunához rendélé.

Simon bolgár fejedelem hadai kísérletet tettek ugyan az átkelés megakadályozására, de midőn a császári hajóhad egyik főkormányosa, *Barkalasz* Mihály, a folyamot elzáró köteleket szétvagdalta és így az utat megnyitotta, a magyar sereg a Dunán átkelt. Az átkelés helye valószínűleg **Galacz** tájéka, hol ma is egy *Vad-Ungur* = **Magyar-Rév** nevű kis oláh falu áll.

A Duna jobb partján ütközött össze a magyar és bolgár sereg, s a magyarok a bolgárokat három nagy csatában, melyek utolsójában maga Simon fejedelem vezérelt, megvervén, Simon serege romjaival **Szilizsztria** (akkor Disztra) várába menekült.

A magyarok a várvívás eszközeivel nem rendelkezvén, a bolgár fejedelmet Szilizsztriában körülzárva, bekalandozták az országot s áttörve a Balkán hegylánczon **Filippopoliszig**, sőt azon túl a **Presztova** szorosig hatoltak s dús zsákmánnyal és számtalan bolgár fogolylyal megrakodva tértek vissza Etelközbe. A bolgár foglyokat tőlük görög kereskedők vásárolták meg.

A pannoniai hadjárat. Nem biztos, de igen valószínű, hogy a bolgár háborút a pannoniai hadjárat nyomban követte. *Arnulf* német császár ugyanis a **Pannoniában** fennhatósága alatt álló népeket *Szvatopluk*, a nagy morva birodalom megalapítója ellen megoltalmazni óhajtván, a magyarokat hívta segítségül. Árpád fejedelem az ajánlatot elfogadta, serege betört Pannoniába, Szvatopluk hadait kiüzte, birtokait pedig feldúlta.

Ez alkalommal látták a magyarok először Pannoniát s való-

894. színű, hogy a hadjárat folyamán szerzett tapasztalatok indították Árpád fejedelmet arra, hogy Etelköz feldúlása után útját Pannoniának vegye.

Etelköz feldúlása. Simon bolgár fejedelem megveretéséért véres bosszút forralt a magyarok ellen s midőn a magyar seregek hadjáratra történt eltávozásáról értesült, a magyarok Etelköz régi ellenségeivel, a bessenyőkkel szövetségzén, Etelközt megtámadta. A bessenyők kelet felől, a bolgárok a Dunán át délfelől nyomultak be Etelközbe s a szállások védelmére honn maradt magyar hadakat levervén, Etelközt feldúlták. Ámde ez nem volt könnyű feladat, mert a honn maradt magyarok oly roppant ellenállást fejtettek ki, hogy a győztes bolgárokból a fuldai évkönyvek szerint — bár túlzottan — 20,000 lovas maradt a harczmezőn. De a szövetségesek túlereje mégis győzött, s most iszonyú vérfürdő keletkezett. A magyar családok legnagyobb része még idejekorán elmenekült; akik azonban el nem menekültek, férfiak és nők, aggok és gyermekek, a bosszút szomjazó bolgárok és a kegyetlen bessenyők áldozatai lettek. Ez alkalommal halt meg valószínűleg az ősz *Álmos* vezér is, ki nem vonult be — mint Anonymus mondja — az új hazába, hanem még Etelközben múlt ki.

894—895.

Etelközt most a győzelmes bessenyők szállották meg, s a magyarság kénytelen volt ismét útra kelni, hogy magának új hazát keressen.

A kievi hadjárat. Árpád fejedelem a költözködő magyarokat a Dnjeper folyón fölfelé vezette, majd innét Kiev magasságában nyugot felé fordulván, a Dnjeszter és Szán folyók mentén fölfelé haladva 895-ben a Vereckei szoroshoz, a kiszemelt új haza kapujához ért.

Az ezen útba eső kievi hadjáratról Anonymuson kívül Nestor is említést tesz, de ez utóbbi annak részleteiről tudósítást nem adván, az újabb történetírás a kievi hadjáratot s ennek következtében a kunok csatlakozását bebizonyítottnak nem tekinti. Mi a magunk részéről nem tarthatjuk valószínűnek azt, hogy Árpádnak Etelközből a Kárpátokig való vándorlása és átvonulása minden akadály nélkül ment végbe s a kievi eseményeket már csak azért sem tartjuk valószínűtlennek, mert Árpádnak, mielőtt tovább vonult nyugot felé, hátát az oroszok ellen békés úton vagy harcz

arán biztosítania kellett. Anonymus a hagyomány alapján azt állítja, hogy e biztosítás Kievnél harc útján, Halicsban békés úton történt s ebben sem valószínűtlenség, sem lehetetlenség nines.

A kievi oroszok, Anonymus szerint, az ország elfoglalásától tartva, a költözőkő és a Dnjeper mentén Kievhez közeledő magyarok ellen támadásra határozzák el magukat és a kunokat segítségül híván, a Kiev körül a Dnjeper partjain táborozó magyarokat megtámadták. A csata azonban a magyarok javára dőlt el, mire az oroszok és szövetségeseik Kiev falai közé menekültek.

A magyarok most körülzárták Kievet. Hogy azt ostromolták volna — mint Anonymus mondja — abban semmi valószínűség nines; a magyar lovas nép volt, mely eredményekre csak nyílt csatában számíthatott, de nem a várívásban; sokkal valószínűbb, hogy úgy mint a bolgár háborúban Szilisztriánál, itt is csak a város körülzárására és megfigyelésére szorítkoztak, míg csapataik egyrészt zsákmányszerzés céljából szerte kalandozni küldték. A körülzárás és az országban való zsákmányolás mindenesetre hatályos eszköz volt, a kievi fejedelmet hódolásra bírni.

Ez nem is késett és Árpád magát az oroszok ellen egyezmény kötése és tüzok vétele által biztosítván, útját folytatá. Ekkor csatlakozott állítólag a magyarokhoz a *kunok* népe; valószínűbb azonban, hogy itt a Névtelen az eseményeket összezavarja s hogy itt a kozárok egy fellázadt és elszakadt törzse, a kabarok törzse értendő, mely Konstantin szerint még sokkal előbb, Lebediában vagy Etelközben csatlakozott a magyarokhoz; bizonyos, hogy e csatlakozás megtörtént, de a csatlakozó törzs a magyarokba később teljesen beleolvadt, mert különállásának — ha csak el nem fogadjuk azon újabb, de valószínűtlen föltevést, hogy a csatlakozó törzs a *székelyek* őse — a történelem folyamán semmi nyoma.

A kieveken vett győzelem és az azokkal kötött egyezmény természetes következményének kell tekintenünk azt, hogy a még útba eső többi országok (melyeket Anonymus helytelenül nevez Halicsnak és Lodomériának) nemcsak hogy akadályt nem gördítettek a költöző magyarok átvonulása elé, de sőt azokat a kievekkel kötött egyezményhez hasonló egyesség följajlásával megelőzték.

895. Árpád hadai tehát további akadályok nélkül értek a Kárpátokon át vezető *Vereczkei szoros*hoz.

A Kárpátoktól délre terült el az ígért föld, a szép ország, melyet a magyarok már a megelőző 894-ik évi pannoniai hadjárat alatt megismertek, s melyről az oroszok, már csak azért is, hogy a magyarokat mielőbbi tovább költözésre bírják, ragyogó képet festének.

Attila volt birodalma nemcsak szép, gazdag ország volt, de az idő szerinti állapotában kiválóan alkalmas vala arra, hogy a magyaroknak új hazát nyújtson. Észak és kelet felől magas, erdőkkel borított, járhatatlan hegységek által körülvéve, biztosította a magyarokat a Lebediában és Etelközben szenvedett sors ellen; a besnyők, bolgárok, kozárok messze keletre maradtak, elválasztva a hegységen kívül a közbe ékelt oroszok által is.

Maga az új haza nem volt egy erős, egységes, tehát ellenállásra képes nép lakóhelye, hanem kisebb, ellenállás tekintetében alig számba vehető törzsek tanyája, melyektől az országot elhódítani nem vala nehéz feladat.

Az avar birodalom feloszlása után ugyanis a mai magyar földön nagyobb, államot képező hatalom nem volt. Volt ugyan két birodalom a nyugaton, és egy délkeleten, melyek a mai Magyarország nagyobb részét birtokaik közé számították, de e birodalmak mindegyikének súlypontja az országon kívül esett. Az első és legjelentékenyebb a három közt a **Szvatopluk** által alapított *nagy morva birodalom* volt, melynek központja ugyan a Morva folyó vidéke vala, de a melynek határai délfelé a Dunáig, kelet felé a Garamig terjedtek. Igényeket emelt továbbá Szvatopluk Pannónia némely részeire is, melyek ismét a másik nyugoti hatalom, a *frank-german császárság* fenhatósága alá tartozának. Harmadik az Al-Duna jobb partján és a Balkán vidékén kiterjedő *bolgár birodalom* volt, mely a Duna és Tisza, valamint a Maros és Duna között lakó bolgár népesség fölött némi fenhatóságot gyakorolt. Mindhárom birodalomra nézve a magyarországi részek tehát *külső* birtokok valának, melyek az anyaországgal csak lazán függtek össze, s melyek megtámadtatás esetén önerejükre voltak utalva. Az ország többi részét nagyobbára szláv eredetű, továbbá avar és gepida törzsek lakták, melyek egymással semmi közösségben nem állottak.

Hogy állottak-e a bolgár és szláv népek külön fejedelmek alatt és nevezték-e azokat *Zalánnak* és *Gládnak*, *Zobornak*, *Marothnak*, *Gyalunak*, mint azt Anonymus mondja — a ki egyébként a szlávokat némely helyen tévesen oláhoknak is mondja — az hitelesen meg nem állapítható s elvégre közönyös is.

A honfoglalás.

A költözködő magyarok számát régi krónikáink közönségesen 200,000 fegyveresre, vagy a 108 nemzetség után, melyek mindegyike állítólag 2000 harczost számlált, 216,000-re teszik. *Ibn Roszteh* a hadba vonuló magyarok számát 20,000 lovasra teszi; miután kétségtelen — Etelköz védelme is mutatja — hogy e kivonuló erőn kívül *legalább annyi* maradt a szállásokon vissza, s ha minden 5 lélekre számítunk (s ez nomád népeknél rendes) egy fegyverfoghatót, úgy a magyarok összes *számaként* fog a 200,000 kikerülni. Ez sokkal valószínűbb, mint a krónikák túlzott számai, melyek nyomán a beköltöző magyarok száma az egy milliót meghaladná, a mi nomád népnél már csak az élelmezés tekintetében is alig képzelhető. Másrészt azonban kétségtelen, hogy a magyarok hadserege a költözködés és honfoglalás alatt, de főleg az *után*, az önként csatlakozó, önként meghódolt és meghódított népek fegyveresei által *jelentékenyen* szaporodott és bizonyára nagy számot ért el; aminthogy a későbbi külföldi hadjáratoknál a magyar hadsereg ereje néha a 100,000 főt is meghaladja.

Szorosan véve ugyan nem ide tartozik, hogy a magyarok **hadművészetét** tárgyaljuk, de arról mégis meg kell emlékeznünk.

A nemzet politikai szervezete volt egyszersmind a *hadi szervezet* alapja. Ha háború tört ki, a nemzetségfő köré gyülekeztek a családok fegyverfogható tagjai, a nemzetségek pedig a törzfőnök, a vajda vagy vezér által kijelölt helyen gyülekeztek és annak zászlója alatt, egy-egy hadosztályt képezve, indultak a harczba. E tagozás annál szorosabban fűzte össze a sereget, mert békében is fennállott.

A magyarok *fegyverei* közt első helyen állott a *nyíl*, melyet rendkívüli ügyességgel kezeltek, akár egyenkint véve célba ellen-

895. ségeiket, akár elárasztva őket a nyilak záporával s akár neki menve az ellenségnek, akár tettetett futással hátat fordítva neki. A nyíl után következett a fokos, csákány, buzogány és a gerely; védő fegyverül a mellvas és a sisak szolgált; lovaikat elől szintén vas, vagy bőr által védték.

A *harczmód*, melyet a magyarok használtak, egészen új és az európai népekre meglepő volt.

Mindannyian kitünő lovasok levén, a hadsereg *tisztán lovaságból* állott, mely minden mozdulatot a legnagyobb ügyességgel és gyorsasággal hajtott végre. A fölállítás nem tömör és zárkózott sorokban, hanem számtalan kis csoportban történt, melyek látzólag semmi összefüggésben sem voltak, de azért a nemzetség- és törzsfők által egységesen vezettettek.

A *magyar csatarend* két vagy három harczzonalból állott, melyek közül az első a főtámadás végrehajtására, a második a harczz támogatására, a harmadik tartalékképen, meglepő, rajtaütésszerű támadásokra használtatott; a tartalék kikülönítését a magyarok Bölcs Leo szerint soha sem mulasztották el, s legtöbbször lesállásokban helyezték el.

A magyarok mindig támadtak és ez az első harczzonal előnyomulásával vette kezdetét, mely az ellenséget nyilzáporral elárasztván, zavarba ejtett csapataira rontott; míg itt a kézi tusa folyt, a második harczzonal részei az ellenséget két oldalról körülfogni igyekeztek, míg végre — ha még szükséges volt — a tartalék támadása következett, mely a harczot eldöntötte. Ha erősebb ellenséggel volt dolguk, de igen gyakran hadicselképen is, az első harczzonal lovasai a végrehajtott, de nem döntő eredményű roham után, vagy néha még az összeütközés előtt, megfordultak és sebes futásban hátrálni kezdtek; ha azután a győzelemnek örvendő ellenség üldözni kezdett, a magyarok hirtelen visszafordulva, új támadást intéztek és a lesállásból előtörő tartalék segítségével az üldöző ellenséget megsemmisítették.

A harczzban a magyarok — mint azt még az ellenséges indulatú írók is beismerik — bátrak, vitézek és kitarók, vállalataikban ügyesek, általában pedig fegyelmezettek valának, mi győzelmeiket sikeressé, a kivított előnyöket tartósakká tette.

Ilyen volt az a hadsereg, mely K. u. 895-ben Árpád vezér-

lete alatt a **Vereczkei szoroson** át a tiszai síkságra behatolt, hogy magának fegyveres kézzel új hazát szerezzen.

§95.
Vereczkei
szoros.

A magyarság e jeles tulajdonságai azonban nem juttatták volna a magyart állandó hazához, ha nem áll élén oly férfiú, mint **Árpád** vezér, kit — mint hajdan Mózeszt — maga a gondviselés rendelt e válságos időkben a magyarok élére.

Álmos fia 45—50 éves volt, midőn fővezérré választatott; eszes, vitéz, hadvezéri és uralkodói tulajdonságokkal bőségesen fölruházva, a hazájából már két ízben kiűzött magyarságot erős kézzel tartotta össze, s rövid idő alatt oly erő kifejtésre tette képessé, hogy előtte egész Európa megremegett. Neki köszönhette a magyar nemzet első sorban, hogy szét nem foszlott és meg nem semmisült, mint hajdan a hunnok és avarok, s hogy a hon, melyet neki erős karjával szerzett, örök időkre biztosítva lőn.

Hogy miként ment végbe a honfoglalás? arra egyetlen forrásunk Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről.

Anonymus előadásának hitelességét előbb csak a külföldi, a magyarok iránt többnyire ellenséges indulatú, történetírók támadták meg, újabban saját előkelő történetíróink nagyobb része is a külföldiek pártjára állott, s utóbbi időben immár szokássá vált Anonymus krónikáját egyszerűen gyermekmeséknek tekinteni.

Nincs itt helye annak, hogy Anonymus munkájáról kritikailag értekezzünk, csupán azt akarjuk hangsúlyozni, hogy azért, mert ő a szoroson vett történelmi tényeken kívül előadásába a hagyományos mondák egynémelyikét is bevette, azért, mert előadását — kora szokása szerint — néha játékos helynévmagyarozatokkal czifrázta, mert ő a magyarokhoz a költözködés alatt kunokat csatlakoztat, mert chronológiája néha hibás, — mindezekért még nem vagyunk jogosítva Anonymus munkájáról megvetéssel beszélni.

Tekintsünk el Anonymus előadásának mondai részétől, s egyéb czifraságaitól, vegyük csupán a honfoglalásnak általa adott képét, tanulmányozzuk előadását térképpel a kezünkben s akkor a honfoglalásnak minden tekintetben mesteri, az igazság minden valószínűségével bíró képét nyerjük, mely a krónikásnak becsületére válik.

895. Csatolt vázlatunk egyszerű *hadműveleti vázlat*, szorosan Anonymus előadása alapján szerkesztve, mely Árpád főserégének és mellékhadainak hadműködési vonalait mutatja.

Kövessük e vázlaton Árpád főserégének útját, a mellék oszlopokat, melyek általa az ország fontosabb részeinek birtokbavételére kiküldettek s be kell ismernünk, hogy a foglalás kitünő hadvezérhez teljesen méltó módon, oly remekül hajtattott végre, hogy azt ma sem tudnánk jobban, tökéletesebben végezni. E hadműveletek tanulmányozása bennünk azon meggyőződést fogja kelteni, hogy a honfoglalás csakis így s nem másként mehetett végbe, egyszersmind pedig tiszteletet ébreszt bennünk a krónikás iránt, a ki bár helylyel-közzel meseszerű alakban, de egy jeles katonai műveletnek ily hű képét volt képes reánk hagyni.

A honfoglalásnak így kellett végbemenni! Már most, hogy az ellenséges fejedelmeket, de sőt a magyar vezéreket is, úgy hívták-e miként Anonymus mondja, hogy a Dunavíz és alpári fű, a fehér lovak stb. szerepeltek-e vagy sem, az *a honfoglalás nagy politikai és katonai tényére* teljességgel közömbös, már pedig e nagy tény, a földolgot, Anonymus minden kétséget kizárólag híven adta elő.

Nem ilyen föltétlen hitelt érdemlő a honfoglalással kapcsolatos *harczok* leírása, a minthogy nem is lehet. Hisz legújabbkori küzdelmek, csaták és ostromok leírása is néha a legnagyobb nehézségekbe ütközik, daczára annak, hogy egyik-másiknak egész önálló irodalma van. Hogy bírhatnánk tehát *hiteles* leírását oly küzdelmeknek, melyeket csak szájhagyomány adott ivadékról-ivadékra tovább? Anonymus előadása e része semmi esetre sem tekinthető egyébnek szájhagyománynál, mely addig is, míg Anonymushoz jutott, a legkülönbözőbb változásokon mehetett át. Lehet, hogy ő e hagyományt is lelkiismeretesen, úgy a hogy hozzá jutott, adja, lehet azonban, sőt valószínű, hogy ő is toldott hozzá, vagy simított rajta; hiteles történeti tényeknek azonban ezek semmi esetre sem tekinthetők.

A legnagyobb ellenállás első sorban a morvák, a német császár és a bolgárok részéről volt. Ámde Szvatopluk a magyarok bejövetelét megelőző évben, 894-ben már meghalt, fiai pedig egy-

mással viszálykodván, csak a Magyarországon benn lakó szláv törzsek egyenkint való leküzdése volt a feladat, nem pedig az egyesült morva hatalomé. A német császár szívesen látta a reá oly veszélyes morva hatalom megdöntését s így mult évi szövetségeseit, a magyarokat, sem a letelepedésben, sem Pannónia elfoglalásában nem akadályozta. Hátra van tehát a bolgár nép, melynek leküzdése kétségtelenül a legnehezebb vala. Ezért megy Árpád első sorban a Duna-Tisza közére, hogy a bolgárok ellenállását megtörje.

E viszonyok indokolják talán azt is, hogy Anonymus Szvatoplukról és birodalmáról meg nem emlékezik és hogy a honfoglalás folyamán csak egyetlen nagyobb csatát említ, az **alpári csatát**, melyet Árpád *Zalán* fejedelem, tehát a *bolgárok* ellen vív.

A bolgárok leverése után Árpád az országot meghódítottnak tekinti, és miután azokat az alpári csata után a Tiszán átűzi, nem lehetetlen, hogy *Pusztaszeren* az ország ideiglenes szervezéséhez lát.

De bárha a bolgárok erejének megtörésével a honfoglalás nagyobb és nehezebb része be is volt fejezve, még hosszabb ideig, Anonymus szerint is több évig, tartott, míg a magyarok magukat az ország birtokosainak tekinthették, s még több mint fél századnyi idő telt el, míg az *állandó letelepedés* végbe ment. Konstantin császár 950-ben mondja, hogy a magyarok hazánknak teljesen birtokában valának, mely akkor északon a Kárpátokig, nyugaton a noricum-i erdőkig, továbbá az Enns folyóig, délre a Szávaig és a Dunáig (Orsováig), keleten az erdélyi határhegységig terjedt.

A külföldi kalandozó hadjáratok.

A magyarok az új hazában kezdetben megszokott régi életmódjukat folytatták, sátraikkal, barmaikkal ide s oda vándorolván, vadászva az erdők rengetegeiben és halászva a Tisza és Duna haldús vizeiben.

A honfoglalás harcrai azonban ébren tartották a nemzet legsajátabb tulajdonságát, a harczkedvet, s midőn az ország hatá-

895. rain belől az ellenállás meg volt törve, kifelé néztek, hogy fegyvereiknek munkát, maguknak pedig bő zsákmányt szerezzenek.

Alig hogy az új hazát elfoglalják, máris megkezdik tehát becsapásaikat a szomszéd országokba; majd minden évben fölkerekedik egy-egy kisebb-nagyobb csapat, s a törzsfőnökök, vagy választott vezérek alatt lóra kapván, útnak indul.

Megszokott és közönséges dolog, még pedig kiváltképen hazai íróinknál, e külföldi kalandozásokat *«rabló hadjáratoknak»* nevezni. Nézetünk szerint helytelenül. Meggyőződésünk, hogy e külföldi hadjáratok *főcélja* — legalább Árpád alatt — nem a rablás volt, hanem egyrészt a magyar, mint pusztai népnek azon törekvéséből eredtek, hogy közte és a szomszéd nép között egy *puszta és lakatlan határövet létesítsen*, másrészt pedig *célja a magyar név, a magyar fegyverek félelmessé tétele*, s így közvetve **az új haza biztosítása** volt.

Ha a cél csak rablás lett volna, az nem 10—20,000, néha 50—100,000 főnyi seregekkel, s nem — hogy úgy mondjuk — tervszerűséggel hajtattott volna végre, a mint az tényleg történt. Hogy a harc egyszermind zsákmányolással is járt, az csak természetes; hisz azzal jártak a hadjáratok még egész a XVII. századig, mennyivel inkább 7—8 évszázaddal előbb. De sőt e zsákmányolás még inkább menthető a magyaroknál, mint a későbbi időkben; mert a magyarok megélhetése az új hazában, miután földműveléssel még nem foglalkoztak, elegendőképp biztosítva nem volt s csak természetes, hogy a mit saját gyér lakosságú, kipusztított országukban nem találtak, azt a szomszédos gazdag, mindenben bővelkedő országokban igyekeztek megszerezni s miután területet nem foglaltak, a zsákmány volt a harc, a győzelem természetes díja.

Hogy később e kalandozó hadjáratok gyakran egyszerű rabló és zsákmányoló vállalatokká fajultak, az bizonyos és a későbbi időkből nemzeti vállalatoknak nem tekinthető más, mint az ország védekezése a németek ellen 907 és 910, 932 és 955-ben.

E kalandozó hadjáratokat nem volna célszerűtlen hadszínelhelyek, vagy övek szerint csoportosítani; könyvünk krónika-jellege azonban megkívánja, hogy azokat időrend szerint említsük föl; a

kisebbséget futólagosan, a fontosabbakat vagy érdekesebbeket részletesebben vázolván.

Külföldi hadjáratok Árpád alatt.

Az olaszországi hadjárat 899-ben. Németországnak közel határos vidékeit már a honfoglalás folyama alatt bekalandozván, első nagyobb és önálló hadjáratuk tárgya a dúsgazdagnak hirdetett Olaszország volt. Már kora tavasszal útnak indulván, a Brenta folyón átkelve, benyomultak Olaszországba s a megerősített Aquileját és Veronát mellőzve, egy kisebb oszloppal Velenceze, a főerővel pedig Milanón át Pavia felé nyomultak elő.

Időközben azonban **Berengár** olaszországi király, Liutprand tudósítása szerint, hatalmas, a magyarok főoszlopának erejét háromszor meghaladó sereget gyűjtött össze s vele a magyarok visszavonulási vonalát elvágni s őket megsemmisíteni szándékozott. A magyar vezérek, belátva a helyzet veszedelmes voltát, a harc elöl kitérni akarának s miután Berengár nem nyomban támadott, a visszavonulás annyiban sikerült, hogy a magyar hadak az olaszokat kikerülve, északkeleti irányban elvonultak; az Adda folyónál azonban utólérte őket Berengár, minélfogva már a folyón való átkelés is nagy veszteségekkel járt, a túlparton pedig a helyzet még veszedelmesebbé vált, mert Berengár hadai a fáradt lovaikon már csak alig haladó magyarokat körülfgni készülének.

A magyar vezérek ekkor a nyert gazdag zsákmány visszaidása mellett szabad elvonulást kértek Berengártól; de ez a magyarok megsemmisítését biztosra vélvén, az ajánlatot el nem fogadta, minek folytán a magyarok a visszavonulást — most már folytonos harc árán — egész a Brenta folyóig folytatták. A magyar had még átkelt e folyón is, de erősen megfogyatkozva és végkép kimerülve vala. Ez elcsüggedésben a magyar vezérek Berengárnak a szabad elvonulás föltétele alatt állítólag nem csak az összes zsákmány, de sőt lovaik és fegyvereik átadását is felajánlották azon fogadással, hogy Itália földére többet nem lépnek. De mind hiába. Az elbizakodott és vérszemet kapott olaszok ez ajánlatot is elvetették. A magyarok ez állítólagos csüggedése merőben ellenkezik

899. őseink természetével, s a lovak kimerülésével sem igazolható; hisz az üldözőnek, ha az ellenség nyomában akar maradni, csak annyit kell futni, mint az üldözöttnek, a magyarok lovai pedig sokkal jobbak voltak. A magyarok elcsüggedése nem tekinthető tehát egyébnek *olasz föltevésnél*; a valószínűbb az, hogy a magyarok csak *kedvező harczeret* s *jó alkalmat* akartak nyerni.

A brentai csata 899 szept. 24. Kétségbeesett élet-halál harcnak kellett tehát bekövetkezni, mert arra, hogy magukat foglyul adják, a magyar táborban nem gondolt senki. A magyar vezérek rövid hadi tanács után elhatározzák, hogy az ellenséget, mely a hosszas alkudozásban kifáradva étkezéshez látott, nyomban megtámadja.

Brenta. A két sereget a **Brenta** folyó választván el, a magyar vezérek két szárnyhada a legnagyobb csendben az olasz tábor alatt és fölött átkelt a folyón, majd ugyanezt cselekedte a derékhad is, és erre az egész magyarság három oldalról a mit sem sejtő ellenséges táborra rontott. A kitünően lőtt nyilak ezrei és a magyarok vad csatakiáltása borzasztó zavart támasztának az olasz táborban; a gyalogság ijedten kapkodott fegyvereihez, a lovasság lovait kereste, melyek nagy részét a magyar szárnyhadak kézrekerítették, s iszonyú mézszárlás után, melyben Liutprand szerint 20,000 olasz vérzett el, Berengár serege szertefoszlott és vad futásban keresett menekülést.

A magyarok ezután bekalandozták egész Felső-Olaszországot, s a telet is ott töltvén, majd az összes városokat megsarcolták **Velence.** vagy kifosztották. Kivételt csak **Velence** képezett. A hadjárat elején ide indított oszlop ugyanis behatolt a Lagunákba, de midőn a magyarok magát Velenczét akarták megtámadni, Péter velencei doge hajóhada által június 29-én visszaverettek.

A 900-ik év tavaszán sikerült végre Berengárnak a magyarokat, nagy összeg pénz és egyéb ajándékok följajánlásával visszatérésre bírni; de Felső-Itália még hosszú időn át synylette a majd egy évig tartó pusztítás következményeit.

900. **A bajor hadjárat 900-ban.** Arnulf császár 899-ben elhalálozván, utóda a gyermek Lajos alatt Németországban viszályok támadtak. A magyarok ezt fölhasználva betörték Bajorországba **Regensburg.** s a többek közt a Szent-Flórián kolostort és **Regensburgot** is fel-

dúlták. Luitpold keleti határgróf rögtön sereget gyűjtött a magyarok ellen, de mire a német sereg fölkészült, a magyarok már az országból kivonultak; Luitpold és társa Richard passai püspök már csak azon kisebb csapatot érték utól, mely a Duna balpartján kissé hosszasan időzött. A bajorok e kis magyar csapatot megtámadva a Dunának szoríták; a menekülők közt sok elveszett és az évkönyvek a magyarok veszteségét 1200-ra teszik. Luitpold hasonló betörések megakadályozására az Enns folyó mellett várat építtetett, mely Ennsburg nevet nyert.

Ennsburg.
901.

A karinthiai hadjárat 901-ben. Talán az Ennsburg keletkezése terelte őseink figyelmét a tovább délre fekvő irányra, mert a következő évben a magyar hadak már nem a Duna völgyében törnek be Németországba, hanem útjokat Karinthiának veszik.

Alig jutottak azonban a magyarok Lajbachon túl, midőn Eberhard határgróf, Gottfried merani herceg és az aquileai patriárcha útjokat állották. Az ütközet Lajbach közelében *április 11-én* ment végbe, s a győzelem a német évkönyvek szerint a birodalmi hadaké, a mi krónikáink szerint azonban — melyeket Dandolo olasz krónikás is támogat — a magyaroké volt. A magyarok nagy veszteséget szenvedtek, de a németek még többet; Eberhard és Gottfried elestek, a patriárcha pedig csak futással menekült. A magyarok ezután bekalandozták Karinthiát, Krajnát és Stíriát.

Lajbach.

A morva-, bajor- és szász hadjáratok 902—906.

902—906.

A *morva hadjárat* 902-ben mintegy folytatása a honfoglalásnak és bevezetése a nagy morva birodalom megdöntésének. Ez 905 vagy 906-ban következett be. Részletes tudósításunk ugyan e harcokról nincs, de az évkönyvek egyértelműleg bizonyítják, hogy a morva birodalmat a magyarok döntötték meg. 907-ben Szvatopluk fiai már nem voltak életben, s birodalmuk végkép meg volt semmisítve.

A 903 és 904. évi *bajor hadjáratok* közül az elsőben őseink az évkönyvek szerint, «kemény csatákat vívtak», de ezek lefolyása ismeretlen. A második, Csörsz vajda (vagy Kusaly?) hadjárata, arról nevezetes, hogy a bajorok a magyar vezéreket egyezkedés ürügye alatt vendégségbe híván, azokat orvul legyilkolták, a magyar sereget pedig, mely harcra készületlen s vezereitől megfosztva vala, rajtaütéssel megtámadván, teljesen szétverték.

906. A 906. évi *szász hadjáratról* tüzetesebb leírás nincs; a német évkönyvek róla csak röviden emlékeznek meg.
907. A következő 907-ik évben a honfoglaló *Árpád fejedelem meghalt*. Sirhelyét maig hiába keressük.

Külföldi hadjáratok Zsolt alatt.

907. **A Németország elleni védő harc 907-ben.** Árpád fejedelem halála azok számára, kik **III. Lajos** helyett Németországot kormányozták, a legalkalmasabbnak tetszett arra, hogy a keletlen szomszédságtól megmeneküljenek, s mint hajdan Nagy Károly császár az avarokat, egy nagy csapással akarták a magyarokat megsemmisíteni.

E célból összegyűjtötték Németország erejét és hatalmas sereggel vonultak föl az Enns folyó mögött Ennsburgnál, hol június 17-én maga Lajos király is megjelent. A hadműveleti terv, melyben a német vezérek megállapodtak, szintén azonos volt Nagy Károly tervével s abból állott, hogy a német haderők *három oszlopban* nyomulnak be Magyarországra: a baloszlop **Luitpold** bajor herceg parancsnoksága alatt a Duna balpartján, a jobb oszlop **Ditmar** salzburgi érsek alatt a Duna jobbpartján, a középoszlop végre, melynek egyszersmind a sereg élelmezése is feladata volt, azonkívül pedig a két szárnyoszlop közt az összeköttetést közvetítette, hajóhad segítségével magán a Dunán. Ennek parancsnoka a király rokona, **Sieghard** herceg, volt. A *király* a tartalékkal Ennsburgnál maradt vissza.

Ha a németek azt hitték, hogy Árpád halála és a gyermek **Zsolt** fejedelemsége meghasonlást fog a magyarok közt előidézni, mi azután leveretésüket nagyban megkönnyíti, úgy ebben alaposan csalódtak. A fejedelem nevében kormányzó **Lél, Bölcs** és **Botond** hívó szava talpra állította az egész magyar nemzetet, s míg a határokat csak kisebb, előretolt csapatok védelmezték, a Vág folyó mögött a magyar hadak gyorsan gyülekeztek.

A német oszlopok minden akadály nélkül értek Pozsonyig, s annak közelében a két szárazföldi oszlop megerősített táborba szállott.

A magyar vezérek elhatározzák, hogy a németek elkülönített oszlopait egyenkint fogják megtámadni és pedig első sorban a salzburgi érsek által vezetett baloszlopot. 907.

A pozsonyi és ennsburgi csaták, 907 augusztus 8—12-én. Ditmár érsek Pozsony melletti táborát augusztus Pozsony. 8-án erős vihként lepte meg a magyarok serege s a bajorok a nyilak százezrei ellen alig bírtak védekezni. A tábor erős sánczai azonban föltartóztatták a támadókat, s az első roham, bármily hatalmas volt is az, a döntést elő nem idézte.

A magyarok ekkor más módhoz folyamodtak. Nem indítottak újabb általános rohamot, hanem a németek táborát minden oldalról kisebb csapatokkal támadták meg; e csapatok berontottak a sánczokba, sőt magába a táborba is, majd ismét gyorsan visszavonultak, az üldözést sűrű visszanyilazással akadályozván meg. E támadások egész nap, egész éjjel szakadatlanul folytak s másnap, augusztus 9-én a németek már annyira ki voltak merülve, hogy alig védekeztek. Ekkor indult meg a második általános roham, melynek ereje a német táborát teljesen megsemmisítette. Ditmár érsek, Ottó és Zakariás püspökök s még számos főpap a németek ezreivel holtan terült el a sánczok közt.

Még azon éjjel átúsztatott a magyar lovas hadsereg a Dunán, s e remek bravourral elérte, hogy a német baloszlopnak a Duna balpartján levő táborát még hajnalban, s mielőtt a salzburgi érsek seregének balsorsa felől értesülhetett volna, meglepően megtámadhatta.

Itt már az első roham teljes sikert aratott s Luitpold herczeg számos főúrral a roham alkalmával elesvén, a sereg legnagyobb része felkonczoltatott. Csak kevesen menekültek el a királyi hadhoz, Ennsburg felé.

Harmadnap, augusztus 11-én, végre a magyarok a középoszlopot támadták meg, s miután a hajóhadat fedező csapatok szétverettek, maga a hajóhad is a magyarok kezébe került. Sieghardt herczeg futással menekült Ennsburgba.

A magyar sereg nyomban követte a futamodó németeket, s Ennsburgnál csakhamar a királyi tartalékseregre talált.

Ennsburg.

A király serege két erdő közt vett felállítást. A magyarok, midőn a németek állása felé közeledének, az erdőket jobbról és

907. balról erős csapatokkal szállák meg s csak azután rontottak a németekre. De a német sereg is támadásra indult, mire a magyarok csakhamar visszafordultak s futni kezdenek hátra felé. Lajos király hada, örvendvén az alig remélt sikernek, mohó hévvel kezdé az üldözést, midőn csak egyszerre az erdőkből mindkét oldalról magyar hadak törtek a németekre, míg ugyanakkor a magyarok főcsapata is hirtelen visszafordult, s az üldözőknek útját állta.

A harez most csak rövid ideig tartott, a németek szétverettek és Lajos király serege romjaival csak nehezen menekült Passauba.

A magyarok bekalandozák ezután egész Bajorországot a Lech folyóig, számtalan kolostort dúlván föl s hamvasztván el.

Regensburg. A visszatérő magyarok Regensburg tájékán Schwarzenberg gróf bajor csapatára bukkantak, mely őket a Duna mellett föltartóztatni és zsákmányukat elszedni vállalkozott. A magyarok azonban a bajor hadat csakhamar szétverték s a gróft több főúrral együtt, a falakról bámuló regensburgiak szemeláttára, agyonnyilagták.

A pozsonyi és ennsburgi csaták után Németország nyitva állott a magyar hadak előtt. Már a következő évben Thüringiában és Szászországban, 909-ben pedig a frank és alemann földeken dúlnak csapataik, s a birodalmi tanács szükségesnek látja nagyobb erőket állítani a magyarok elé, hogy kalandozásait megakadályozza.

910. **A bajor hadjárat 910-ben.** A magyarok ez előkészületeket meghallván, elhatározzák, hogy a németeket megelőzik s azonnal fölkészülve, megindultak Bajorországba.

Lajos király hada még a Lech mezőn Augsburg mellett gyülekezett, midőn hírül vette, hogy a magyarok közelednek.

Augsburg. **Az augsburgi első csata, 910 június 10-én.** A hirt nyomban követte a magyarok megjelenése, s másnap hajnalban már a magyar nyilak üvöltése verte föl a németeket álmukból.

Az első pillanatok zavara után a németek csatarendbe állottak, s tömör soraikkal a magyarok támadását több mint két órán át sikerrel tartóztatták föl. A magyarok ekkor hátrálni kezdtek, majd midőn a németek támadásba mentek át, rendetlen futásnak eredtek.

Ámde e visszavonulás alatt csapataik egy részét a közeli

cserjékben elrejtván, midőn a németek hadrendjüket szintén felbontva üldözéshez láttak, az elrejtett csapatok oldalaikba és hátukba tört, míg a megfutamodók hirtelen visszafordulván, arczban támadtak. A csatarend helyreállítása most már lehetetlen volt, s a németek nagy része lemészároltatott. 910.

A magyarok most a Rajnáig dúltak, Lajos király pedig a békét pénzen vásárolta meg s magát évi adó fizetésére kötelezte.

A bajor hadjárat 913-ban. Már 912-ben ismét német földön, Frankhonban és Thüringiában találjuk a magyarokat, honnét még a Rajnán túl is kalandozának; de fontosabb ennél a 913-ik évi hadjárat. 913.

Arnulf bajor herceg az évi adó fizetését megtagadván, a magyar szövetséget gúnyosan visszautasította. A magyarok ekkor betörték Ausztriába és Bajorországba, s mivel Arnulf erejét ennek meggátlására csekélynek érezvén, a magyarok elől a hegyekbe vonúlt, dűlásaikat még a sváb földre is kiterjesztették.

Midőn azonban zsákmánynyal dúsan megrakodva hazatérének, Arnulf **Öttingennél** a pihenő magyarokra tört, s azokat a szintén ide hívott svábok segítségével majd teljesen megsemmisítette. A német évkönyvek szerint csak harmincz, Aventinus szerint pedig egy magyar sem menekült a csatából, a mi azonban bizonyára képtelen túlzás.

Kisebb hadjáratok 915-től 932-ig. A különféle kisebb-nagyobb vállalatokat részletességgel nem követhetvén, az *öttingeni ütközet* és a *merseburgi csata* közé eső hadi vállalatokat a következőkben soroljuk föl: 915—932.

915-ben Thüringia, Szászország és Alemannia a kalandok színhelye; főeseménye a **fuldai monostor fölégetése**, melyet Hugi Fulda apát védelmez.

916 és 917-ben a hadjárat a Rajnáig, sőt azon túl Metzsig terjed, s a magyarok kirabolják **Baselt** (917 január 21-én) és fel-dűlják **Elszászt** és **Lotharingiát**. Basel.

918-ban magyar csapatok megrohanják és felgyújtják **Brémát**. Bréma.

919-ben Bajorországon át, de ezt megkimélve, betörnek az új német király Henrik szász tartományaiba.

921—22-ben **Berengár** hívására a magyarok **Bogát** és **Durcsák** hadnagyok vezetése alatt Felső-Olaszországba törnek, meg-

915—932. verik a Berengár ellen föllázadt országnagyok hadát és azután Közép-Olaszországban dúltak.

924-ben az oroszva meggyilkolt Berengár halálát megboszulandó Szalárd vezér feldúlja Felső-Olaszországot s a magyarok márczius 24-én felgyújtják Lombardia akkori fővárosát, Paviát. Majd az Alpokon át kelve, betörnek Burgundiába és Franciaországba, egész az Atlanti tengerig kalandozván. Visszatértökben orbáncz és vérhas tizedelik meg soraikat.

925-ben ismét Szászországban dúlnak a magyarok és ekkor — egyik elfogott vezérük váltságaként — Henrik királlyal kilencz évi békét kötnek. Nem lehetetlen, hogy az elfogott vezér, mint némelyek föltételezik, maga Zsolt fejedelem volt, mert a Henrikkel Werlaonban kötött békét tényleg az egész nemzet elismerte.

926-ban folyik le a svájci hadjárat, melynek egyik részlete, St. Gallen. a szent-galleni kaland, kiválóan érdekes azért, mert a magyarokról a szt.-galleni, IV. Ekkehard által írt krónika őszinte, élethű, elfogulatlan képet ad s az egész kalandot nagy részletességgel adván elő, alkalmat nyújt őseink jellemének, szokásainak és erkölceinek megismerésére; e tekintetben a szt.-galleni krónika fölötté becses kútfő. A hadjárat folyamán a magyar hadak bekalandozzák még Elzászt, Lotharingiát sőt északon Belgiumot is, földülván Besançon, Verdun, s számos más várost.

927-ben Simon bolgár fejedelem elhalálozván, a magyarok a szerbekkel és horvátokkal együtt betörnek Bulgáriába s azt a magyar főnhatóság elismerésére kényszerítik.

933. **A szászországi hadjárat 933-ban.** Henrik király a werlaoni békét arra használta föl, hogy egyrészt saját országában rendezett állapotokat teremtsen, másrészt, hogy a béke lejártáig számos, jól begyakorolt hadsereget létesítsen; mintegy próbakép, hogy serege mennyire használható, megtámadta vele a dalemincezi és elbamelléki szlávokat, a magyarok eddigi szövetségeseit, s e próba kitünően sikerült. A béke lejártára tehát Henrik derék, harczedett haderővel rendelkezett, s midőn a magyarok 932 végén a szokott adóért megjelentek, Henrik ezt megtagadta.

A magyarok ennél fogva 933 tavaszán erős hadsereggel törtek be Németországba, melyet azonban olykép osztottak meg, hogy az

egyik rész Thüringián át nyugot felől, míg a másik kelet felől tör- 933.
jön Szászországba be.

Ez erőmegosztás nem bizonyult czélszerűnek, mert a nyugoti oszlop, midőn dülás czéljából szerte kalandozott, Henrik harczosai által megveretett, úgy hogy csak a **Gleichent** ostromló csapattest **Gleichen**. menekülhetett vissza s így a netán tervezett összeműködés lehetősége megszűnt. A keleti oszlop azalatt egy szász várost, Liutprand szerint **Merseburg** várát ostromolta, melyben Henrik nővére **Merseburg** is tartózkodott.

A Riade melletti (merseburgi) esata 933 márczius 15-én. Midőn Henrik a magyarok nyugoti oszlopának megveretéséről és a keleti oszlop ostromtevékenységéről értesült, hadait összegyűjtve a magyarok keleti oszlopa ellen indult s annak közepében **Riade** mellett ütött tábor. **Riade.**

Hogy ez a Riade tulajdonkép hol volt, meg nem állapítható; némelyek Rietheburgnál vélik, az Unstrut mellett. A Riade nevet Widukind állapítja meg, kit jól értesültnek kell tartanunk; a küzdelem *merseburgi csatának* Liutprand után neveztetett eddig, a ki viszont tán abból következtette a helyet, mert a csata Merseburgban a királyi palota mennyezetére volt lefestve.

A magyarok az ostromot rögtön félbeszakítva nagy tüzeket gyújtottak, hogy szertekalandozó társaikat egybehívják, azután pedig portyázó csapatokat küldtek ki, hogy Henrik seregének ereje felől tüzetesebb híreket nyerjenek. Némely hagyományok Henrik seregét 12—16,000 főre teszik; a magyarok számereje ismeretlen.

A következő napon, *márczius 15-én* a magyarok szokásuk szerint rárontottak Henrik seregére, azt nyilzáporral árasztván el. De a németek az első nyilzáport paizsaikkal felfogván, ezután nyomban teljesen zárkózva ellentámadásra indultak. A magyarok most szokott harcmódjuk szerint hátrálni kezdtek, azon szándékkal, hogy a majd rendetlenül üldöző ellenség ellen hirtelen visszafordulva, azt megsemmisítik. Ámde e várakozásukban csalódtak. Henrik serege a teljes zárkózottságot az előnyomulás alatt is megtartotta s így a magyaroknak újabb, és sikeresebb rohamra alkalmuk nem nyílt. A tervszerű hátrálás ennek folytán megfutamodássá változott, s a német hadak az ügyesen végrehajtott ellentámadással a diadalt Henriknek szereztek meg.

933. A magyarok tábora és már eddig szerzett zsákmányuk a németek kezébe került, a rabok felszabadultak. A veszteség nagy nem lehetett, bár túlzott tudósítások azt 36,000-re teszik; de annál nagyobb volt az erkölcsi vereség, mert első ízben történt, hogy a magyarok egy nagy hadserege nyílt csatában megfutamított. A csatának rövid idő alatt híre ment egész Európában s az eddigi általános rettegés a magyar névtől szünni kezdett.

A németek Keuschbergben, Merseburg mellett, még maig is évről-évre hálaadó istentiszteletet tartanak a győzelem emlékére.

934—949.

Hadjáratok Zsolt haláláig, 934—949. Bármily nagy volt is a merseburgi vagy Riade melletti csatában szenvedett vereség, ez a magyarok erejét és kalandozó kedvét korántsem törte meg.

Konstanti-
nápoly.

934-ben, tehát már a következő évben, a magyar hadak — Bulgárián át valószínűleg már 927 óta szabad átvonulást nyerve — betörték Thracziába s egész Konstantinápolyig jutottak, s tán azt is feldőlják, ha Romanosz Lakapenosz császár Theofanesz patricius útján ajándékokkal és adófizetéssel békét nem szerez.

936-ban Henrik császár meghalálozván, a magyarok ismét betörték Németországba és a sváb és frank földet dúlták. A hadjárat további folyamán:

937-ben feldúlták az oberkircheni, fuldai és szt.-galleni monostorokat, majd a Rajnán Wormsnál átkelven, bekalandozták ismét Elsászt és Lotharingiát, Rheims vidékét, a Champagnet, Aquitaniát és egész az Atlanti tengerig dúltak, visszafelé hasonló módon garázdálkodván.

Wolfenbüttel.
Dortmund.
Bilstein.

938-ban ismét kísérletet tesznek a magyarok, hogy Szászországon bosszújokat töltsék; de ezuttal sem voltak szerencsések, mert egyes csapataik Wolfenbüttelnél és Dortmundnál (Hunnen-tränke) és Westfáliában Bilsteinnél vereséget szenvedtek.

940-ben Olaszországban találjuk őket, honnét Spanyolországba mennek, a cordovai kalifa mórjai ellen szándékozván hadakozni; de e vállalatuk szerencsével nem járt.

943-ban ismét Thracziába törnek be s a császár a békét hasonló módon vásárolja meg, mint 934-ben.

Wels.

944-ben Bajorországba törnek be, de Berchtold bajor herceg fölöttük Welsnél augusztus 12-én fényes győzelmet vív ki.

Az utóbbi évek szerencsétlenségei Zsolt fejedelmet a hagyo-

mány szerint annyira lehangolták, hogy 947-ben fia, Taksony 934—949. javára lemondott; Konstantin szerint azonban Zsolt után Árpád harmadik fiának Jutoesnak, Felics nevű fia következett s csak ezután Taksony.

947-ben a magyarok Taksony vezér alatt Olaszországba törnek be, hol II. Berengár a béket megvásárolja; a magyarok ezután Közép-Itáliában kalandoznak s egész Otrantóig jutnak.

948-ban ismét a görög birodalom látja őket; ez időpontra teszik némelyek Bules és Gyula vezéreknek Konstantinápolyban történt megkereszteltetését.

Külföldi hadjáratok Taksony alatt.

Hadjáratok az augsburgi csatáig, 950—954. *950-ben* 950—954. a magyar hadak az új bajor herceget, Henriket, keresik föl, a ki azonban fegyveres kézzel fogadja őket, még pedig, a mint az évkönyvek mondják, sikerrel, mert fölöttük győzedelmeskedett, sőt állítólag magyar földre is betört.

951-ben átvonulnak a magyarok Felső-Olaszországon és az Alpokon át Franciaországba törnek be és előbb a Rhône, majd a Loire vidékét pusztítják, ősz felé ugyanazon úton térvén vissza.

954-ben az Ottó király és Henrik bajor herceg ellen kitört lázadások ismét Bajorországba viszik a magyar fegyvereket. De bárha ez alkalommal Bajorországot szövetségesük, Henrik herceg számára biztosíthaták volna, s annak önállósága Magyarországnak is nagy hasznára válhatik vala, a magyar vezérek a harcztól Ottóval nem veszik fel, hanem Lotharingiába, Burgundba, majd Franciaországba és Belgiumba kalandoznak. Ámde Ottó ezalatt meghódította Bajorországot, lecsendesítette a lázadókat s egész Németországot hatalma alá hajtotta.

Az augsburgi második vagy a lechmezei csata, 955 augusztus 10-én. A magyar vezérek a mérközést a megelőző évben ugyan kikerülték, de ez el nem maradhatott, mert Ottónak, ki a római császári koronára is számított, az ország belügyeinek rendezése után mi sem lehetett sürgősebb, mint a magyarokkal leszámolni. Úgy látszik, hogy ezt a magyar fejedelem és 955.

955. kormánya is érezték és miután maguknak a németországi viszonyok felől követség útján tájékozást szereztek, *955 nyarán* a németeket a támadásban megelőzendő, nagy számú sereggel betörték Bajorországba.

Az *augzburgi* vagy *lechmezei csata* számos részlete ismeretes, sokkal inkább, mint a merseburgié, de van azért e csata lefolyására nézve is sok homályos pont, melyeket az évkönyvek és krónikák nyomán teljesen földeríteni nem lehet.

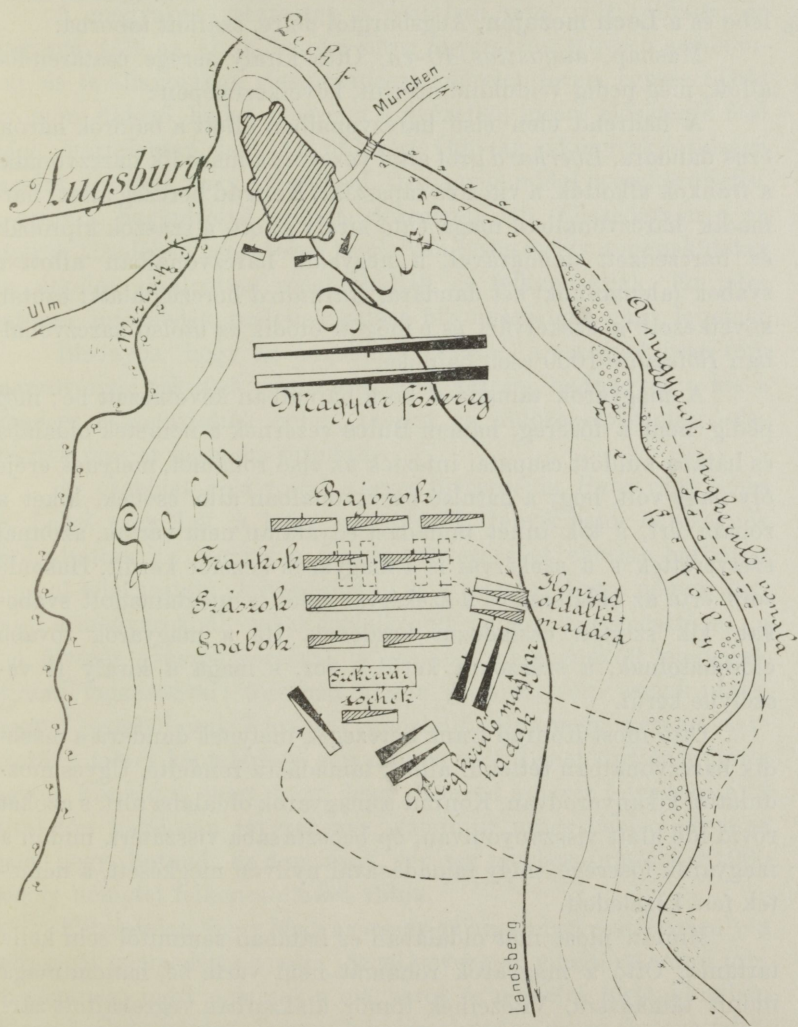
A magyarok serege, melyet német krónikások 100,000 főre tesznek, két oszlopban nyomúlt be Bajorországba; de míg a Botond által vezetett kisebb oszlop a Majna és Rajna vidékén kalandozott, a Bulcs és Lehel vezérlete alatt álló déli főoszlop Augsburgnak tartott. Mások szerint — s ezt mi is valószínűbbnek tartjuk — csakis Bulcs és Lehel serege nyomúlt be ez alkalommal, Botond rajnai hadjárata pedig más időre teendő. Ha elfogadjuk ugyanis azt, hogy a 955. évi hadjárat nem egyszerű rablóhadjárat, mint a többi, hanem a 907, 910. és 933. évi hadjáratokhoz hasonló országos vállalat, úgy lehetetlen föltételeznünk, miszerint az erőmegosztást, mely már Merseburgnál oly gyászos következményekkel járt, újból alkalmazták s az erő harmadrészét szertekalandozni küldték akkor, amikor a nemzet életére fontos döntés áll a küszöbön.

Augsburg.

Augsburgnak a magyarok általi ostromlását alig tekinthetjük egyébnek, mint az idő hasznos eltöltésének addig, a míg a német hadsereget portyázó csapataik fölkeresik. A megszállás *augustus 8-án* történt, és a gyöngye védőművekkel bíró város másnap már, bár azt Udalrik püspök saját dandárával és a város polgáraival vitézül, és kitartóan védelmezte, az általános roham előtt állott, midőn a magyarokhoz futár, Berchtold gróf, Arnulf fia, érkezett, jelentvén, hogy Ottó király serege Ulm felől közeledik.

A magyarok az ostrommal rögtön felhagyva, a sereget kürtjelekkel rögtön összegyűjtötték, s a vezérek tanácsa elhatározta, hogy Ottó seregét nem a város alatt várja be, hanem elébe megy és a csatát a nyílt mezőn fogadja el. Hadi tervként megállapított, hogy míg a magyar fősereg a város, tehát észak felől támad, addig a sereg egy része az éj folyamán a Lech folyón átúsztatva, az ellenség oldalába és hátába kerüljön.

Mert Ottó serege, melyet a német évkönyvek — nyilván,



Az augsburgi második, vagy a lechmezei csata
995 augusztus 10-én.

955. hogy a német dicsőséget növeljék, — csak 15—20,000 főre tesznek, augusztus 9-én csak alkonyat felé érkezett a magyarok köze-
 Lech mező. lébe és a **Lech mezején**, Augsburgtól délre, szállott táborba.

Másnap, *augusztus 10-én*, Ottó király serege csatarendbe állott, még pedig Widukind szerint, következőképen :

A hadrend élén első harcvezonalban állott a bajorok három erős dandára, *Eberhard* gróf által vezetve ; a második harcvezonalat a frankok alkották, a vitéz és tapasztalt **Konrád** herceg alatt ; harmadik harcvezonalban maga *Ottó* király állott, a szászok kipróbált és harczedzett dandárával, a negyedik harcvezonalban állott a svábok (alemannok) két dandára, *Burkhard* herceg alatt ; ezután következett a szekérvár, és e mögött ötödik és utolsó harcvezonalban *Boleszláv* 1000 cseh bajnoka.

A magyarok támadása kora hajnalban következett be ; még pedig nem a főszereg, hanem **Bulcs** vezérnek a németek oldalába és hátába küldött csapatai intézték az első rohamot, melynek ereje oly nagy volt, hogy a hátulso harcvezonalban álló csehek, kiket a roham ért, s kik innét támadást egyáltalán nem vártak, azonnal szétverettek s a szekérvár is a magyarok kezeibe került. Hasonló sors érte az oldalsó és a szekérvár felől is megtámadott svábokat, kik szintén oszladozni kezdének. Ha a magyarok tovább előrehatolnak, a szászokra kerül a sor, s maga a király is veszélybe kerül.

Ottó most **Konrád** frank herceget, melynek dandára a második harcvezonalban tétlenül állott, támadásra rendelte. Ügyes mozdulattal kikanyarodván, **Konrád** a magyarok oldalába tört, s azokat rövid idő alatt visszanyomván, ép beosztásába visszatért, midőn a magyarok főszerege, mely támadásával nyilván megkésétt, a németek felé közeledett.

Miután most már oldalában és hátában semmitől sem kellett tartania, **Ottó** a magyarok rohamát nem várta be, hanem maga indult támadásra. Vitézeinek tömör alakzatban végrehajtott zárkózott és súlyos rohama csakhamar áttörte a magyarok sokkal lazább hadrendjét s ezzel a harczt eldöntötte. A magyarok a kézi tusát, melyben a németek nehéz fegyvereikkel szintén előnyben valának, nem soká állották s hátrálni kezdének.

Ámde a **Lech** folyón csak egy hid volt, Augsburgtól keletre,

s így a visszavonulók közül igen sokan a Lech folyónak tartottak s mivel átkelésre kedvezőtlen helyekre jutottak odavesztek. 955.

A magyarok vesztesége a csatában nem volt túlnagy, de nagygyá vált az által, hogy a sereg úgyszólván teljesen szétbomlott, és ez állapotában visszacsapásra képtelen levén, egyrészt Ottó nyomon üldöző hadai, másrészt a győzelem hírére előseregülő föld népe martalékává lett. Az üldözést Ottó az évkönyvek tanúsága szerint nemcsak nagy kitartással, de nagy gonddal is eszközölte, a számos harántfolyó hidjait, dereglyéit stb. fölszedetvén s az átjárók közelében csapatokat rendelvén lesbe, a kik a menekülőket az átkelés alkalmával megtámadják és felkonzolják. Ez jeles katonai intézkedés, melynek hatása bizonyára igen nagy lehetett.

Bizonyos, hogy az augsburgi csatából a seregnek csak futó maradványai érkeztek vissza a hazába, vezérei, hadnagyai, a kik a tömeget összetartották volna, részint az üldözés folyamán odavesztek részint fogságba jutottak.

Az utóbbiak közt voltak a sereg fővezérei is, *Bulcs* vagy Bölc és *Lehel* vagy Lél, a kiket az üldözők Henrik bajor herezegnek szolgáltatott ki. Henrik a magyar fővezéreket oktalan barbarismussal felakasztatá. A hagyomány és a monda, úgy a németeknél mint a magyaroknál, sokat foglalkozott az augsburgi csatával, a két fővezér gyászos sorsával, a csatából megmenekült magyarok itthoni fogadásával; történeti alapja azonban sem annak nincs, hogy a csatából csak 7 magyar menekült volna meg, mert ez egyszerűen mesés képtelenség, sem annak, hogy Lehel kürtjével ütötte agyon Konrádot, mert tény, hogy Konrád a harez folyamán nyil által lón halálosan megsebezve, valamint nincs bebizonyítva az sem, hogy Botond, az augsburgi vereség megbosszulására 20,000 fogoly németet felkonzoltatott volna.

Kétségtelen, hogy Magyarország az augsburgi csatában súlyos vereséget szenvedett s a csata joggal nevezhető világtörténelmi fontosságúnak, mert nemcsak a magyarok és németek történelmében képez forduló pontot, hanem kihatással bír az egész Európa fejlődésére. A magyarok nem lépik át többé Németország határait, sem Olaszországét, mi a német császári hatalom megszilárdulását vonta maga után; úgy Németország, mint a többi nyugoti országok fejlődése minden további háborgatás nélkül mehetett végebe.

955. De még sokkal üdvösebb volt a külső kalandozó hadjáratok megszűnése Magyarországra, mert a magyar nemzetet állandó megtelepedésre, a föld művelésére s az ujonnan szerzett haza megvédelmezésére utasította. A nyugoti népekkel való béke és barátságos érintkezés csakhamar utat nyitott hazánkban a kereszténységnek és a nyugati civilisációnak.

Mindamellettt jó, hogy az átmenet nem volt hirtelen s hogy a magyar kalandozások nem egyszerre szűntek meg, mert ez könnyen válságot idézhet vala elő. Jó, hogy az elzárt nyugot helyett némi kárpótlást nyújtott a kelet, melyen a nemzet harc- és kalandvágyó népe még egy ideig magát kitombolhatta.

958—970. **A keleti hadjáratok, 958—970.** A byzánzi császárság gyöngye kormányja csak ajándékokkal és adófizetéssel tudta a magyarokat eddig is távol tartani s így nem csodálkozhatunk azon, hogy a magyarokat az augsburgi csatát követő időszakban gyakran találjuk görög földön, bár vállalataik most már itt is csak ritkán szerencsések.

958-ban előzönlük Thrááciát, s már a birodalmi fővárosig jutnak, midőn Pothosz hada őket éjjeli rajtaütéssel megtámadván, zsákmányukat elszedte és foglyaikat fölszabadította.

961-ben a görög vállalat teljesen hasonló lefolyású volt.

Konstantinápoly.

966—968-ban kisebb csapatokban és szerencsével pusztítanak Thrááciában; — valószínűleg ez időszakba kellene tennünk Botond vezérnek Konstantinápoly kapuja előtti kalandját, melyről krónikáink oly elragadtatással szólnak, ha történeti alapját is meglelnők.

Arcadiopolis. 970-ben pedig az oroszokkal, bolgárokkal és besenyőkkel együttesen harcolnak Bardosz görög vezér ellen, ki a szövetségeseket Arcadiopolis mellett megverte.

E hadjáratot tekinthetjük a külföldi kalandozó hadjáratok utolsójának; ezentúl a magyarok kalandozásai megszűnnek s a Taksony után következő Géza fejedelem idejébe eső

984.

Mölk.

984. évi hadjárat, melyben a magyarok előbb Pilgrin passauai püspök jószágait feldűlják, majd pedig Luitpold határörgróf által Mölk várától ostrom útján megfosztatván, egész a Szárhegyig (Kahlenberg) visszaszorítatnak, inkább *végvidéki védőharc*, s a külföldi kalandozó hadjáratok közé nem számítható.

MÁSODIK FEJEZET.

A KIRÁLYSÁG HARCZAI AZ ORSZÁG FÜGGETLENSÉGEÉRT.

Források. *Kézíkönyvek:* Horváth Mihály, Szalay László, Pauler Gyula és Szilágyi Sándornak az I. fejezetben már idézett művei. *Kútfők és monografiák:* Szent István és Szent Gellért legendája, magyarra fordította Szabó Károly, A Nemzeti Krónika, Árpádkori oklevelek. Az altaichi évkönyvek (Annales Altahenses) a legfontosabb külföldi kútfők. Kiss Károly «Nemzeti függetlenségünk védelmezése III. Henrik ellen». Hadtört. Közlem. 1891. Német monografiák: Strehlike és Meyndt munkái.

Belháborúk.

Géza fejedelem és a magyarok első királya, **Szt.-István** uralkodása a béke és a szervezkedés időszaka. A magyar nemzet, a külföldi kalandozásokról lemondva, egész erejét a haza biztosításának, az ország különféle viszonyai rendezésének szenteli. A nemzet fölveszi a kereszténységet, a királyság megalapítatik s mint központi hatalom intézi a nemzet sorsát.

E békés munkálkodást háború zaja, többnyire a pogány vallás küzdelme a kereszténység ellen, csak ritkán szakítja meg.

Igy közvetlen Géza fejedelem halála után, 998-ban, **Koppány** 998. vezér fölkel Géza utódja István ellen, hogy őt és vele a kereszténységet megbuktatván, a pogányság, az ős magyar vallás uralmát visszaállítsa. István seregét a kipróbált, tapasztalt **Vecelin** gróf vezette, maga pedig, *Hunt* és *Pázmán* lovagok által kísérve, vett részt a **Veszprémet** ostromló Koppány ellen vívott csatában. A **Szt.-György** Veszprém. és **Szt.-Márton** lobogója alatt harczoló seregé lett a győzelem,

998. maga Koppány elesett s teste négyfelé vágatván, az ország négy részében függesztetett fel.

1003. Majd a koronázás után néhány évvel, 1003-ban, Gyula erdélyi vajda, az utolsó magyar törzsfő, tett hasonló kísérletet, hasonló eredménnyel; Gyula nejével és két fiával fogságba került s végül mégis kénytelen volt a keresztséget fölvenni.

A Gyula elleni hadjáratnak mintegy folytatása volt az, melyet István Kean, a Gyulával szövetségben álló bolgárok és bessenyők vezére ellen indított s szintén győzelmesen fejezett be; más források szerint azonban e háború szoros összefüggésben van a nagy görög-bolgár háborúval, melyben István serege Vazul császár szövetségében 1018 táján vett részt s így a bolgárokat leküzdeni segédkezett. Ez alkalommal a sereg tömördek zsákmányt nyert; maga István Szt.-György ereklyéit vette osztályrészül.

1029. Végül részben hasonló természetű az Ajtony vagy *Altony* ellen vezetett hadjárat. Ajtony, mint a hagyománybeli Glád örököse, a Maros és Duna közt levő terület fölött uralkodott s midőn Gyula leveretésén megrettenve, a bolgárok meghódítója, II. Vazul görög császárnak fogadott hűséget, nemcsak a nyugoti vallás, de az ország egysége ellen is vétkezett. Megbüntetésével s országának visszahódításával István Csanád vezért bizta meg, ki korábban maga is Ajtony alatt vezérkedett.

Nagyösz. A küzdelem 1029-ben a nagyöszí síkon Oroszlámos közelében ment végbe. Ajtony legyőzetett s életét is vesztvén, feje Esztergom várfokára tüzetett.

A német háborúk István, Péter és Aba Sámuel idejében.

A felsorolt hadi eseményeknél nagyobb fontosságú a Németország ellen folytatott küzdelem. Az augsburgi csata óta, melyben először állott az egész egyesített németység a magyar hadakkal szemben, a magyar nemzet a német királysággal háborút nem viselt s a viszony a két nemzet közt, kivált István házassága folytán, barátságos volt. Midőn azonban a német trónra II. Henrik, István sógora, halálával II. Konrád került, a ki nagyra-vágó s harczias fejedelem levén, fejét egy újabb világbirodalom

alakításán törte, e viszonyoknak szükségkép rosszabbodni kellett, mert eszméinek megvalósítására, Magyarországnak a német császárság felsősége alá hajlítása föltétlenül szükséges volt. Így tehát csak okot kellett a háborúra keresni. 1029.

II. Konrád hadjárata Magyarországgal ellen, 1030-ban. 1030.

A külső okot a háborúra az adta meg, hogy István király a császár követét, *Werner* strassburgi püspököt, kit a császár fontos megbízással Konstantinápolyba küldött, Magyarországon át nem bocsátotta, sőt mivel a király elleni fondorlatai nyilvánvalók lettek, az országból kiutasította.

Konrád elhatározta a háborút s *Břetisláv* morva herczeggel, István pedig a lengyel fejedelemmel kötött szövetséget. A határszéli villongásokat a bajorok, a tulajdonképeni háborút azonban a magyarok kezdték meg, a bajor földet régi szokás szerint dúlni, pusztítani kezdvén.

Konrád serege július elején Moson és Sopron közt tört be az országba, míg szövetségese Břetisláv Pozsony felé, majd — a Duna balpartján maradván — egész Esztergomig dúlt. István fegyverre szólította a magyar nemzetet, de nem ment Konrád elé, hanem a régi szittyá hadviselési mód szerint a vidéket, melyen a német sereg átvonult, kiköltöztetvén és elpusztítatván, az ellenséget már evvel visszaűzte. A német seregben ugyanis csakhamar az éhség jelentkezett, majd a Fertő mocsaras vidékein keletkezett betegség, mi a császárt arra kényszeríté, hogy már a Rábától visszaforduljon.

Most törtek elő István magyarjai s a visszavonulókat folyton űzve és konczolva, a német sereget csakhamar felbomlasztották, mire az egyes csapatokban menekült hazájába. A magyarok elfoglalták **Bécset**, — melynek neve ekkor fordul elő először a történelemben — a császár pedig «visszatért sereg nélkül, mit sem végezve». Bécs.

A következő évben a császár fia és helyettese, *Henrik* bajor herceg, Istvánt Magyarországon fölkeresve, megkötötte a békét, átengedvén a magyaroknak a Lajtha és Fischea közti területet, továbbá a Morva folyó jobb partját Nikolsburgig és a Tháyaig. 1031.

Nagy fontosságú dolog volt ez kétségtelenül, mert a németeknek megmutatta, hogy a magyarok egyes külföldön kalandozó

1031. hadait megverhetik ugyan, de az ország területi épségét büntetlenül megsérteni nem szabad.

1039. **Péter hadjárata, 1039—1040-ben.** Szent István utóda, Urseolo Péter, nem nyerte meg a magyarok rokonszenvét, sőt erőszakoskodásai miatt ellene csakhamar erős ellenzék támadt. Péter, hogy az ország figyelmét más irányba terelje, szövetségbe állott Břetisláv cseh herceggel III. Henrik német király ellen, s 1039 őszén és a reá következő télen hadaival az osztrák határgrófságot pusztítottatta.

1040. *1040-ben*, midőn Henrik betört Csehországba, Péter három magyar dandárt — talán a pozsonyit, trencsénit és nyitrai — küldött Břetisláv támogatására s a csehek, a magyar dandárok segítségével, a németeket Csehországból csakugyan ki is szorították. Részletekkel azonban e hadjáratról nem rendelkezünk.

1042. **Aba Sámuel betörése Bajorországba, 1042-ben.** Midőn Péter 1041-ben trónjától megfosztatott, III. Henrik német királyhoz futott és annak pártfogását kérte. A magyarok által helyébe emelt Aba Sámuel ennélfogva jogosan tartott egy német háborútól, s midőn Henrikhez 1041. végén küldött követsége onnét ki nem elégitő válasszal tért vissza, elhatározta, hogy a háborút azonnal — mielőtt Henrik hadait összeszedhetné — megindítja.

Előkészületeit nagy titokban megtevéen, már 1042. február havában három oszlopban betört a keleti és a karinthiai határgrófságba. A király maga a fősereggel a Duna jobb partján nyomult elő, egyik alvezére a Duna balpartján, a másik Styriába.

Az Aba király által vezetett fősereg csapatai csendesen, majd észrevétlenül nyomultak át a Wienerwaldon, majd február 15-én Tulln. Tullnnál egyesülvén, megkezdék a dulást, mely a Traisen folyóig terjesztetett ki. A sereg azután roppant zsákmányával együtt háborítatlanul tért vissza Magyarországra.

Kedvezőtlenebb volt a másik két oszlop sorsa. A Duna balpartján pusztító oszlop a zsákmányolást ugyan akadály nélkül hajtotta végre, de midőn hazafelé tért, a Morva folyó tájékán a keleti határőrgróf Adalbert és fia Lipót hadával találkozott. A magyar vezér, a helyett, hogy az aránylag csekély számú németet egyesült erővel támadta volna meg, csapatát három részre osztá, egyik a foglyokat őrzé, másik magyar módra az ellenség hátába küldetett

s csak a megmaradt harmadrész állott Adalberttel szembe. A németek heves támadása azonban e csapatot szétugrasztotta, majd a foglyokat védő csoportot is, melyet a főlzabadult foglyok is segítenek felkoncezolni, úgy hogy mire a harmadik csoport megérkezett, már elkészt és társai sorsában osztozott. Maga a vezér is csak a Morván való átúsztatással menekült, de otthon a király szemei kitolatásával büntette meg. A karinthiai oszlop hasonlókép járt, amennyiben a visszatérés alkalmával *Gottfried*, a karinthiai Lambach Arnold fia, Pitten körül váratlanul megtámadta, s nagy Pitten. részét levágván, a foglyokat és a zsákmányt tőlük elszedte.

III. Henrik első hadjárata a magyarok ellen, 1042-ben. Aba király dulásának és pusztításának híre nagy méltatlankodást szült Németországon s így Henrik a Kölnben tartott birodalmi gyűlésen a birodalom teljes egyetértésével határozta el a magyarok elleni háborút.

A német sereg, melyhez Břetisláv cseh és Adalbert osztrák csapatai is csatlakoztak, még 1042. nyarán megindult Magyarország ellen. A seregben volt Péter, kit Henrik a magyar trónra visszahelyezni ígérkezett, továbbá Endre herceg, Szár László fia — a másik trónkövetelő is. A sereg számereje ismeretlen s az évkönyvek által általában «igen nagy»-nak mondatik.

A betörés Magyarországra Břetisláv tanácsára, ki már 1030-ban egész a Garamig jutott, a Duna balpartján s körülbelül szeptember elején történt. Henrik ugyanis feldúlta előbb **Hainburg**, Hainburg. az akkori Heimenburg várát, de a moson- és sopronvidéki lápok közé, már csak az esős nyár miatt is, behatolni nem bátorkodván, a Dunán átkelt és elfoglalta **Pozsonyt**, melyet feldúlt. A magyar Pozsony. sereg ellenállást nem gyakorolt s csupán körülrajzotta, háborgatta a németeket.

A német sereg egész a Garamig hatolt s miután a magyarok az alkudozásoknál Péter visszafogadását megtagadták, Henrik az elfoglalt terület fölé, melyet német fenhatóság alá hozni szándékozott, Endre herceget helyezte, mellé és az elfoglalt várakba német őrséget helyezvén. Ezután Henrik nagy diadallal visszatért Németországba.

A diadalmas hadjárat azonban a valóságban teljesen eredménytelen volt, mert nemcsak hogy Péter vissza nem helyeztetett,

1042. de Endre sem maradhatott az országban, mert Aba mindjárt a németek távozása után megtámadta és kiűzte a német őrsegekkel együtt. Az ország területe tehát már az év végén ismét felszabadult.

1043. **Henrik második hadjárata, 1043-ban.** Aba Sámuel a hadjárat aránylag szerencsés vége daczára belátta, hogy Henrik veszedelmes ellenfél, minélfogva 1042-ben Goszlárban, 1043-ban pedig Paderbornban és Regensburgban alkudozott a béke megkötése érdekében, de sikertelenül. Henrik a háború folytatását határozta el, még pedig ezuttal a hadjáratot nem a Duna balpartján, hanem a jobb parton, a Dunántúl vidékére tervezvén.

Támaszkodva egy jól fölszerelt hajóhadra, melyből a sereg élelmeztetett, Henrik 1043 augusztus elején újból megindult Magyarország ellen. Aba nem volt a háborúra elkészülve és alig tudott hirtelenében annyi erőt összeszedni, hogy a Mosoni-Kaput és a Rábca-vonalnak Kapuvár és Abda körüli erődjéit megszállja, serege megmaradt részével a Rába jobb partján állván föl.

Midőn pedig a németek nagy számáról értesült, daczára annak, hogy magyarjai a csatára erősen készültek, a sikerben semmikép sem bízva, új alkudozást kezdett, mely végre békére vezetett.

Ámde a béke föltételei szigorúak voltak: Aba visszaadja az ország azon részét, melyet István a Lajthán és Morván túl a németektől elfoglalt; visszaadja a foglyokat, vagy azokért vérdíjat fizet; fizet 400 márka aranyat (körülbelül 150,000 frt); visszaadja Gizella özvegy királynénak a mit tőle elvett; ad 400 prémes mentét s mindezt András napig, a teljesítés biztosítására kezeseket adván.

Bizony fényes eredmény volt ez, melyet Henrik elért, még pedig a nélkül, hogy kardját hüvelyéből kivonta volna; e mellett a mellékezlét, hogy Pétert trónjára visszahelyezze, Henrik bátran elejthette.

1044. **Henrik harmadik hadjárata, 1044-ben.** Aba nem teljesítette a béke föltételeit, de sőt midőn helyzetét az országban, összeesküvők és elégedetlenek lemészárolásával, megerősödöttnek vélte, maga készült Henriket országában megtámadni.

Mihelyt Henrik erről a hozzá menekült magyaroktól érte-

sült, a háború nyomában való megindítását határozá el, hogy Abát meglephesse. 1044 június havában együtt voltak a császári dandárokon és a határőrgrófság csapatain kívül a bajor és a cseh hadak Ostmarkban s csendesen vonultak a magyar határ felé. Német évkönyvek csak 6000-re teszik Henrik seregének erejét, míg ugyanakkor a magyarokét 200,000-re, mi nyilvánvaló és otromba képtelenség. Bizonyos, hogy Aba serege, melyet Győrnél összpontosított, a németekénél számosabb volt, de ily aránytalanságról szó sem lehet. Oly gyáva nyulak a magyarok sohase voltak, hogy kétszáz ezernyi seregeket hatezer német megverje.

A magyar elégületlenek szintén Henrikhez csatlakoztak.

Aba a németek közeledéséről, erejéről és terveiről értesülvén, Henriknek békét és a tavalyi béke föltételeinek busás teljesítését ajánlotta, de azon föltétel alatt, ha a hozzá menekült magyarokat kiadja. Henrik azonban tárgyalásokba nem bocsátkozott, hanem Sopron felől, a Fertőtől délre, az országba betörött és Abát csatára hívta. A megállapodás abban történt, hogy az ellenséges seregek *Julius 3-án* a Fertő és a Hanság mocsaraitól délre (tehát körülbelül Kapuvár és Nyék közt) találkoznak. Aba azonban a dolgot jobban meggondolván, miután egyrészt saját helyzetét a Rábcza és Rába vonalaktól nyugotra hátrányosnak tartotta, másrészt a németeket a folyók és mocsarak közé csalván, Henrik seregét megsemmisíthetni vélte, a kitűzött időben és helyen nem jelent meg.

Henrik ennek folytán tovább nyomult előre. Az alsó folyásában a magyarok által megtorlasztott Rábcza Babothnál útját állta ugyan a németeknek, de csak rövid időre, mert a Henrik táborában levő magyarok a sereget a Rábczán fölfelé, majd egy gázlón a folyón átkalauzolták. *Julius 5-én* Henrik Árpásnál a Rábához érkezett s azon átkelve, a mai koronczó-győri úton vonult előre. A német sereg 17 csapatban nyomult elő — miből egy író annak számerejét 17,000 főben véli megállapítandónak — s Ménfő tájékán váratlanul a magyar seregre bukkant, mely a síkságot elözönlötte.

Aba Sámuel itt szándékozott a harczot elfogadni.

A ménfői csata, 1044 július 5-én. A ménfői csata Ménfő kritikusai kifogásolják, hogy Aba király miért nem állotta útját a németeknek már a babothi sánczoknál, tehát a Rábczánál, továbbá

1044. hogy miért választotta a ménfői síkot, mely cselvetésre stb. nem alkalmas. Az elsőnek természetes oka az, hogy Aba nagyszámú lovas seregét a Rábecza, Rába és a Hanság által képezett szűk térre veszély nélkül nem vihette, ha pedig ez állásban délfelől még meg is kerülük, a veszély még sokkal nagyobb. A másikat ismét a nagyszámú lovasság magyarázza meg, mely a ménfői sikon elég fejlődési és harczteret nyert, mi máshol hiányzott. Kérdhetnök azonban, hogy miért nem támadta meg Henrik hadát a Rábán való *átkelés közben*? Nos, ennek magyarázatát is megeljük Aba király azon elbizakodásában, hogy ő, Pauler szerint, Henriket nemcsak megverni, hanem *seregét megsemmisíteni* is akarta. Ha Aba király valóban oly nagy túlerővel rendelkezett, mint azt a németek fennen hangoztatják, akkor Aba e szándéka nem is volt elbizakodás, hanem jogos törekvés s akkor úgy a csatatér megválasztása, mint a követett eljárás helyes is volt. A dolog azonban más véget ért.

Henrik seregét a Rábán való átkelés után azonnal csatarendbe állítá s a német harczmód szerint, tömör, összetartó oszlopokban nyomult elő, míg a magyarok széles arcvonalban, a szárnyakat az ellenség átkarolására ívalakban előre tolva, közeledtek. A magyarok ép az első nyilzáport készültek a németekre zúditani, midőn hirtelen szélvihar támadt és a port, mint óriási felhőt, a magyarok szemei közé hajtván, ez a nyilazást megakadályozta. A magyarok tehát a bevezető nyilharez nélkül voltak kénytelenek a rohamot végrehajtani, mi ennek folytán hatástalan volt; nem igen boldogúlhattak a kézi tusával sem, melylyel a tömör sorokban álló, nehéz fegyverzetű németek és csehek ellen nem sokra vitték. Mindamellet valószínű, hogy a győzelem Abaé, mert a számbeli nagy túlerő végre is csak érvényesül, ha a döntő pillanatban Aba seregének nagy része a királyt cserben nem hagyja; pedig ez történt. A népszerűtlenné vált zsarnokot a magyarok seregestől hagyták el s zászlóikat a földre dobva vagy Henrik mellé állottak, vagy a csata-teret elhagyták.

A magyar sereg hadrendje erre rögtön felbomlott és a király hiveivel együtt futásban keresett menedéket. Tömerdek esett most el a futás alatt, még több került fogságba, mert Henrik az üldözést 6 mérföldre folytattatta. A németek kezébe került Aba aranyos

lándzsája, a főhatalom jele, is. A németek vesztesége jelentéktelen 1044. volt, mi a csata e lefolyása mellett természetes is.

Henrik az üldözés befejeztével szőrruhába öltözve, mezitláb, térdelt a feszület elé, Aba és népe pedig futott a Tisza felé.

A német sereg elfoglalta Győrt, hol Aba neje, gyermekei és Győr. kincsei kerültek a győzők kezei közé, majd Henrik formaszerű diadalmenetben vonult Székesfehérvárra, a királyi székvárosba, hol Pétert trónjára visszahelyezé, s magával vivén Aba lándzsáját és Magyarország koronáját, hazájába visszatért. A lándzsát és koronát Henrik azután a pápához Rómába küldé.

Abát Péter nemsokára elfogatta és kivégeztette.

1045 május 26-án pünkösd vasárnapján, Péter és vele Magyarország meghódolt a Fehérvárra hívott Henrik, mint hűbérúr előtt. Magyarország tehát — habár csak rövid időre is — a német császárság hűbéres tartománya lön.

Ez volt a ménfői csatavesztés következménye.

A német háborúk I. Endre és I. Béla idejében.

Az 1046-ik évi forradalom letaszítá Pétert alig elfoglalt trónjáról s helyébe a csanádi gyűlés Szár László fiát, **Endrét**, hívta meg a trónra. Midőn Endre Magyarországra jött, a *Vatta* által föl-idézett pogány reakció ülte véres orgiáit, melynek *Szt. Gellért* püspök is áldozatul esett; Endre ezt rögtön meg nem gátolhatta, de midőn testvére, a szintén pogány hitre visszatért Levente halálával a pogányság főtámaszát elveszítette, a kereszténységet az országban ismét helyreállította. 1046—1049.

Mindent elkövetett Endre egyszersmind arra is, hogy III. Henrikkel békés viszonyt tartson fenn s őt Péter trónfosztása és halála miatt minden módon kiengesztelni igyekezett; de hiába. Henrik új háborút határozott Magyarország ellen, Péter és a németek legyilkoltatásáért és a pogányság által a keresztény hit ellen elkövetett merényletért, mint nemkülönben azért, mert nem volt valószínű, hogy Endre, ha a trónon megmaradni akar, a császárnak Magyarország fölötti fenhatóságát elismerje; ha ezt teszi, Péter sorsára jut.

1046—1049.

Szerencsére, Henrik a birodalom viszállyai által több éven át le volt kötve s így Endre időt nyert. Ezt egyrészt a keresztény vallás és a belviszonyok megerősítésére, másrészt a harczképesség emelésére fordította. Ez utóbbi tekintetben kitünő segítője lön testvére, a hadban jártas, hősies lelkületű és harczedzett **Béla**, kit Lengyelországból behívott, neki vezéri czímen az ország egy harmadát (az északnyugotit) átadta s örökösévé nevezte.

A háború nemsokára kitört.

1050.

A hainburgi hadjárat 1050-ben. A magyarok és németek közti föküzdelemnek a hainburgi hadjárat csak mintegy előjátékát képezi s benne nem is a két nemzet ereje, hanem csak alárendelt hadak jutnak összeütközésbe.

Gebhard, regensburgi püspök, tisztán harczvágyból, különös ok nélkül, 1050. tavaszán betört az ország nyugoti határain s dús zsákmányt szerzett. A magyarok nem késtek a kölcsön visszaadásával s berontva az **Aba** által átengedett s **Henrik** által új határgrófsággá tett területre, a **Neumark**-ba, azt feldúlták, fővárosával

Hainburg.

Hainburggal együtt, melynek templomát is szétrombolták.

Henrik természetesen ez eseményt kihívásnak tekinté s birodalmi gyűlést tartván **Nürnbergben**, a magyarok elleni háború határozatba ment.

Még ez év augusztus végén fölkészültek a birodalom délkeleti részének hadai s a később a császár által vezetendő nagyobb hadjáráthoz hadászati alapot szerzendő, szeptember közepén mindenek előtt **Hainburg** várát kezdték fölépíteni.

Hainburgi tábor.

A magyarok erről értesülve, *szeptember 22-én* éjjel megtámadták a németek **Hainburg** körüli erődített táborát s azt annyira eláraszták nyilaikkal, hogy csak egy sátor tetején 200 nyilvesszőt olvastak meg. Ennek daczára a roham nem vezetett sikerre, sem azok, melyeket a magyarok a következő hét napon át ismétettek. A nyolczadik napon végre a németek kitértek a táborból s az ostromlók közül sokakat levágván, a magyarokat elűzték.

A magyarok azonban nemsokára visszatértek s most arra törekedtek, hogy a vár faházait felgyújtsák. Már több ház lángban állott s mivel a németek most első sorban az oltással foglalkoztak, a magyarok új rohamot intéztek. Ámde ép a döntő pillanatban a szél átcsapott a már leégett részek felé s csakhamar kialudt. Erre

a németek egyesült erővel a magyarok ellen fordultak s azokat heves küzdelem után a vár alól újból elűzték. 1050.

A vár ezután akadály nélkül fölépült.

Henrik negyedik hadjárata 1051-ben. Bárha a háború immár küszöbön állott, Endre király mégis még mindig működött annak megakadályozásában és e célból a pápa közbenjárását is igénybe vette. De mind hiába; Henrik el volt tökéelve a háborúra. 1051.

1051 július havában a német birodalom egész hadereje összegyülekezett Regensburgnál, «hogy a császári tekintély ellen felázadt magyarokat megtörjék és őket a keresztény vallásra visszatérítsék». Az összes német törzsek: szászok, frankok, svábok, bajorok, továbbá a burgundok, lombardok, lengyelek, csehek, mind összesereglettek, hogy e nagy nemzeti és vallásos háború dicsőségében részt vegyenek.

Augusztus közepén indult meg a német birodalom hadserege a Duna jobb partján Passauból, s kísérve az élelemszállító hajóhad által, a magyar határnak tartott. Amde a Lajtha, a Fertő és Rábcza vidéke a magyarok védő készülétei és a nyári nagy esőzések folytán annyira hozzáférhetetlen volt, hogy a németek sem a mosonyi, sem a soproni kapun át Magyarországra be nem törhettek. Henrik ekkor magát azon merész vállalatra határozta el, hogy hadászati alapját, a Dunát, elhagyva, délnyugotnak kerül le és a járhatatlan határerdő mögött, a Rába és Zala forrásai körül tör be. E célból az élelmi szereket a hajókról lovakra rakva, miután Gebhard püspököt a hajóhaddal a Duna mentén lefelé, Břetislávot a csehekkel a Duna balpartjának pusztítására küldé, a sereggel megindult.

Endre király és hadainak fővezére, **Béla** herczeg, nem voltak kétségben a német császár támadásának veszélyessége felől, s míg egyrészt a nyugoti kapukat a folyók megtorlasztása, védőműveik kijavitása stb. által megerősítették, másrészt módot kerestek a németek elleni sikeres védekezésre. A ménfői csata intó példával szolgálhatott arra, hogy a németekkel nyílt csatába ne bocsátkozzanak, ellenben az 1030-ik évi hadjárat, István király védekezése Konrád ellen, megmutatta a módot, melyet követni czélszerű.

A magyar fővezérelt csakugyan e kipróbált módhoz folyomodik. Az egész úton, melyet a németek előreláthatólag követni fog-

1051. nak, tehát a határtól Fehérvárig, a lakosokat kiköltöztette, az élelmi szereket és lótapot biztosabb vidékre hordatta, vermekbe rejtette vagy ha ez nem volt lehetséges, fölgyújtotta, vagy a folyókba szórta; szóval a németek útját sivataggá változtatta, melyen a sereg élelmet még arannyal fölmérve sem kaphatott. E mellett a magyar portyázó csapatok szünet nélkül körülszáguldották a német sereget, oldalukba és hátuk ellen vakmerő támadásokat intézve, vagy elarasztva őket nyilakkal, fölverve őket északai nyugalmukból.

Henrik serege tehát, melynek útja körülbelül Zalaegerszegen keresztül Tapolczának, Veszprémnek mehetett Fehérvárra, ily körülmények közt hamar éhinségre jutott, mely oly nagy volt, hogy néha még magának a császárnak sem volt kenyere.

A császár elérte tehát Fehérvárt, de itt nem várta hódoló király és nép, mint 1044-ben, hanem zárt kapuk, fegyveresekkel megrakott falak és bástyák, kívül pedig csak nyomor és inség; ellenség pedig, melyet leküzdeni, legyőzni lehetett volna, nem mutatkozott sehol, bár lándzsáinak és nyilainak hegyét a sereg szünet nélkül érezte. Henrik belátta, hogy a hadjárat czélját el nem érheti, most tehát szándékával fölhagyott s a hadjárat folytatását a jövő évre halasztva, mindenekelőtt csak haza vágyakozott.

Megis fordult tehát a Vértesek és a Bakony közti, u. n. moori horpadáson (Bodajkon) át Győr felé; de e visszavonulás rémséges Bodajk. volt. Már az első éjjeli tábor **Bodajkon** megrohanták a magyarok s oly sűrűn nyilaztak, hogy a német lovagok gödröket ásva s azok nyilását paizsaikkal befödve, kénytelenek védekezni. A magyarok az öröket levágják, behatolnak a táborba és hurkokkal rántják ki a német urakat a sátrakból. Általában a magyarok most már nagyobb csapatokban jelentek meg, a sereg útját elállták, úgy hogy minden lépés tért fegyverrel kellett kiküzdeni; a folyók hídjait elpusztították, gázlóit fegyveres csapataik őrizték, lépten-nyomon ölték, vágták az éhségtől elcsigázott, a menetekben és szüntelen küzdelemben kimerült németeket; ember, ló rakásra hullott s az utat, melyen Vértes. haladtak, a hullák és fegyverek sokasága fődte. A «**Vértes**» hegy-ség nevét is a hagyomány a németek elszórt vértjeinek tömegétől származtatja.

Győrnél remélte a császár, hogy Gebhard püspök hadával

és hajórajával érintkezésbe lépven, a nyomor véget ér. De itt új 1051. csalódás érte.

A magyar vezérek ugyanis elfogván a püspöknek a császárhoz intézett, magatartására utasítást kérő levelét, Miklós püspökkel a császár nevében levelet írtak Gebhardnak, őt arra utasítván, hogy miután már a császár is visszatér, a hajóhaddal forduljon vissza és a császárt Regensburgban várja meg. Gebhard püspök e levél folytán csakugyan sietve visszatért Németországba, vele együtt tért vissza a Duna jobb partján Břetisláv lengyel-cseh hada is.

Ily körülmények közt a császár nem tehetett egyebet, mint a visszavonulást a kétségbeesés elszántságával folytatni. A Rábca- vonalon **Abdánál** volt az utolsó s legnagyobb küzdelem a vissza- Abda. vonuló németek és az átjárást védő magyarok közt. A császár nagy erőfeszítéssel kiküzdötte ugyan az átkelést, de nagy veszteség árán, mit növelt még azon körülmény, hogy a hidat a sereg teljes átvonulása előtt felgyújtották, minek következtében a visszamaradtak a magyarok fegyverei alatt hullottak el.

E visszavonulás és az avval kapcsolatos üldözés, melyhez csak az új korban, Napoleon 1812-ik évi visszavonulása hasonlítható, nagy katonai esemény és a magyar vezérek, valószínűleg Béla herceg, hadvezéri képességének fényes bizonyítéka.

Henrik seregének túlnyomó nagy része megsemmisült, a hadjárat teljesen meghiusult. *Október 25-ike* körül ért a császár Hainburgba, hol a sereg maradványai valószínűleg szétoszoltak.

Henrik ötödik hadjárata, 1052-ben. Endre király 1052. a hadjárat szerencsés lefolyása daczára még mindig hajlandó volt a békére s míg az osztrák határgróffal fegyverszünetet kötött, Henriknek is, előbb az osztrák örgróf, majd a pápa, IX. Leó által, békeajánlatokat tett. De Henrik harczot és győzelmet akart, nem békét.

Julius közepén ismét hatalmas német birodalmi sereg indul ki Regensburgból, hogy Magyarországra törjön.

A császár magát nyilván óvatosabb s rendszeresebb hadműködésre határozván, seregét együttartva mozog s mivel a Duna bal partján szándékozik működni, mindenek előtt Pozsonyt fogja ostrom alá. Julius végén a német birodalmi sereg és hajóhada, tömérdek ostromszerrel ellátva **Pozsony** alatt állott s azt vízen és szárazon Pozsony

1052. ostromolni kezdé. Ámde Pozsony, melyet Henrik 1041-ben ellenállás nélkül foglalt és pusztított el, időközben erős vár lett s szívós ellenállást gyakorolt. A vár védői: Endre, Oros, Vojteh, Vilunpard és Márton a várat jó vitézekkel, élelemmel és fegyverekkel bőven ellátták s a császár minden kísérletét, úgy a gépek támadását, mint a rohamokat, sikeresen hiúsították meg.

Endre és Béla pedig ezalatt a magyar sereget összegyűjtván, vele Pozsony közelében készen állottak.

Már hetek óta tartott az ostrom, midőn a német sereget egy váratlan csapás érte. A magyarok egy jeles bűvára, **Zothmund**, a német hajókat egy éjjel a víz alatt megfűrván, azok a Dunába süllyedtek. Nagy zavarba ejtette ez az ostromló sereget s mindinkább valószínűvé vált, hogy Pozsonyt elfoglalni képes nem lesz; de Henrik az ostromot ennek daczára folytatta.

Ekkor, szeptember hóban, érkezett a császári táborba maga **Leó** pápa, hogy a harczoló felek közt a békét személyesen közvetítse. Henrik, belátva a 8 heti ostrom teljes sikertelenségét, a korábbi föltételek alatt — hogy t. i. Endre évi adót fizessen — hajlandó lett volna a békére; de most már Endre nem volt arra hajlandó s bár a pápa kiátkozással fenyegette, a békét ez alapon el nem fogadta.

A császár serege azonban, az erőlködés haszontalan voltát belátva, hazaszéledt és a háború békekötés nélkül véget ért.

Henrik soha se látta többé Magyarországot s a Péter által az országra rótt hűbéri viszony megszűnt.

1053—1054.

Magyar betörések Németországba, 1053—1054-ben. Nemhogy béke következett volna be, de sőt a háború tört ki újra — de ezúttal csak kisebb arányokban.

Konrád bajor herczeg birodalmi átokkal sújtatván, Magyarországra menekült s Endrétől támogatást kért. Endre ezt megadta s *1053 végével* egy erős magyar sereg tört be Karinthiába, azt pusztította és elfoglalta **Hengsburg** várát. De a magyar őrség már a tél végén elpusztította a várost s hazatért.

1054-ben két magyar sereg tört be Németországba. Az egyik ismét Karinthiát, a másik Ausztriát és Bajorországot pusztította, megüiítván a rettegést, melylyel a magyar név a németeket a X. században eltöltötte.

A hadjárat azonban következmények nélkül maradt. A magyarok a dulást megeléglélvén, zsákmányukkal visszatértek. 1053—1054.

1055-ben már szívélyes viszony fejlődik Henrik és Endre közt s a magyar király fia, Salamon, eljegyzi a német császár leányát, Judithot. 1055.

A végleges béke 1058-ban kötött meg, midőn az özvegy császárné leányát a *Morva mezőn* a magyaroknak átadta. A császári hűbéruralom mint múltó köd szertefoszlik, s egyetlen kára az országnak csak az, hogy az Aba által átengedett terület az osztrák örgrófságnál megmarad. 1058.

Endre és Béla háborúja 1060-ban.

1060.

Endre király, midőn testvérét, Bélát, Magyarországba hívta, nemcsak az ország egy harmadát adta át neki, de őt a trónon is örökösévé nevezte. Midőn azonban Salamon fia született, Endre ez ígérétét visszavonta s fiát még 5 éves korában megkoronázva, III. Henrik leányával összeházásította. Béla e mellőzést egyelőre elszenvedte ugyan, de a viszály a testvérek közt kitört, s Béla a híres *várkonyi* jelenetben, midőn Endre által a koronával és karddal megkínáltatván, ez utóbbit választá, nem szíve szerint cselekedett. Nem is késett rögtön elmenekülni Lengyelországba, ott sógora fiánál, Merész Boleszlónál, segílyt szorgalmazandó.

Endre tudta, hogy Béla nem azért ment Lengyelországba, hogy előle rejtőzzék, hanem hogy lengyel segílységgel igényeinek érvényt szerezzen s tapasztalva, hogy a magyarság inkább hajlik Bélához mint hozzá, Németországban keresett támogatást, s lett is. Midőn tehát Béla három lengyel dandár élén az országba visszatért, Endre, a ki nejét, fiát Salamont, menyét Juditot és kinceit *Tibold* ispán kíséretében Ernő osztrák örgrófhoz Mólk várába küldte, vetélytársát német haddal várta. A felparancsolt német hadakból azonban egyelőre csak *Vilmos*, *weimári herczeg* és *Eppo* zeitzi püspök dandárai érkeztek meg; a többi még útban volt. Endre legalább még a cseheket akarta bevárni; de a németeknek, midőn a Béla által előretolt hadak csekély számát látták, nagy harcckedvük támadt s Béla csapatait, a király ellenkezése daczára, követték a Tisza felé, s a Tiszán át.

1060. Ámde a Tisza mögött Béla zászlói alatt időközben fölös számú magyarság összegyülekezett s a német vezérek ugyancsak meg voltak lepve, midőn a lengyel dandárok mellett egy hatalmas magyar sereget is fölvonulni láttak. Szívesen visszafordultak volna most már, de Béla hadai a Tisza átjáróit elfoglalták, s így Endre és a német vezérek a harcot kénytelenek voltak elfogadni.
- Tisza. A csata a Tisza mellett (hol, nem ismeretes) ment végbe s Béla fényes győzelmével végződött.
- Béla nyomon követte a megfutamodott német hadat, mely ellen az ország népe is fölkel, úgy hogy midőn Endre a mosonyi kapuhoz ért, ezt már oly erősen megszállva találta, hogy az áthatalás lehetetlen volt, bár már akkor a csehek is a németekkel valának.
- Moson. Itt, Moson tájékán, ment végbe a döntő küzdelem, melyben a német-cseh sereg majd teljesen megsemmisült. Eppo püspök már fogva volt, ép úgy a cseh vezér, kinek szemeit kitolták. *Fogva volt már maga Endre király is*, ki lováról lebukván, a lovak és szekerek által összetapostatott. Csak a *weimári herczeg* vélte még magát egy dombon *Botto* bajor vitézzel, az egész éjen át, s a fegyvert csak reggel, teljes kimerülés után tették le.
- Az összezúzott, fogoly királyt *Zirczre* vitték, hol néhány óra múlva meghalt. Tihanyon temették el.
- A német segítség nem volt képes Salamon királyságát megmenteni. A trónra Béla lépett.

IV. Henrik hadjárata Salamon visszahelyezésére 1063-ban.

1061. Béla király uralkodása, bárha az 1061-iki utolsó pogány lázadás elfojtása vérontás nélkül végbe nem mehetett, egészben véve békés és üdvös volt. Csak a német háború lehetősége volt a vészes felleg, mely a királyt folyton fenyegette. Mert Salamon érdekében nemcsak anyja, hanem több magyar főúr is működött a német udvarnál, míg végre a még gyermek IV. Henrik tanácsosai 1063-ban komolyan háborúra készülődtek.
1063. Béla szívesen elkerülte volna az újabb német háborút s e végből ismételtelen követségeket küldött a német udvarhoz, de siker nélkül. Így tehát készülni kellett a háborúra s Béla nem is mulasz-

tott el semmit. A határokat, az ország kapuit, megerősítette és védőőrséggel látta el, majd sereget gyűjtött és ép akkor volt elindulandó, midőn *Dömösön* a tanácskozások alkalmával királyi széke alatta összetört s ő súlyosan megsebesült. Halálos betegen vitték őt *szeptember vége felé* a határra a sereghez, mely már a németekkel harcban állott. 1063.

A németek vezérei, *Adalbert* brémai érsek és *Nordheimi Otto* bajor herceg, a támadást **Moson** felé kezdték. Salamon hívei **Moson**. a németeket a nádasokon át Moson keleti részére vezették, míg Henrik arczban, tehát nyugot felől támadt. A jól sikerült kettős támadás a mosoni kapu védő őrségét annyira zavarba ejtette, hogy az erőd rövid idő alatt a németek kezébe jutott.

Most kellett volna tehát Béla királynak seregével közbelépni, de ez be nem következett, mert Béla nyomban Moson eleste után sebeiben meghalt.

Fia, **Géza**, nem óhajtotta a kimenetelére kétes harcot fölvenni, s testvéreivel: Lászlóval és Lamberttel, Lengyelországba menekült. IV. Henrik tehát akadály nélkül bevonult Székesfehérvárra, hol **Salamont** atyja trónjára helyezte és megkoronáztatta. Arról azonban, hogy Magyarország a német birodalomnak hűbérese legyen, szó sem volt. Henrik október vége felé seregével együtt visszatért Németországba. Salamon és Géza herceg egyébként a következő 1064-ik év elején Győrött kibékültek. 1064.

Salamon hadjáratai.

Salamon és Géza kibékülésének megvolt az a nagy előnye, hogy a már rég húzódó, az országra oly kártékony belviszályok egyelőre szüneteltek. És ime, mihelyt a nemzetben az egyetértés megszilárdult, azonnal látjuk annak hatalmas erőnyilvánulását.

Csak mellékesen érintjük a **horvát hadjáratot**, melyen Salamon és Géza hada *1067-ben* Géza herceg sógorának, *Zvonimir*-nek 1067. a karantánok által elfoglalt területeket visszaszerzi, és a **csehek elleni háborút**, midőn a lengyel Boleszló pártján álló s a király valamint Géza herceg által vezérelt magyar had visszaüzi a csehek egy **Trencsényig** benyomult oszlopát. Majd betörnek a Trencsén.

1067. magyarok Csehországba, egy részét feldőlják, a cseh hadat pedig, miután annak óriás termetű vezérét *Bátor Opos*, Mártonnak (az 1050-ik évben Pozsony egyik védője) fia és Vecelin unokája, párbajban megölte, megfutamították.

Bővebben foglalkozunk ellenben a bessenyők elleni és a belgrádi hadjáratral.

1068. **A kunok vagy bessenyők elleni hadjárat, 1068-ban.**

A bessenyők, kik a bolgárokkal egyetemben őseinket Etelközből kiszorították, belső meghasonlás folytán ketté váltak; egy részök Bulgáriában Szófia és Nis tájékán telepített meg a byzanci császárság által, más részök Etelközben maradt. Ez utóbbit a kunok vagy úzok rokon, de vad népe szorongatta s végre Etelközből kiűzte. A hontalanok Oroszországban és Magyarországon kerestek új hazát s a kunok által nyomban követve, sőt talán együtt nyomultak nyugot felé.

1068-ban e kun vagy bessenyő nép a *Borgói* szoroson át betört Erdélybe, majd a Meszes hegységtől északra fekvő gyepükön át a Szilágyságot özönlötte el, feldúlta az Érmellékét egész *Bihar* váráig, s számos fogolylyal, gazdag zsákmánnyal Szatmáron át a Szamos és Lapos völgyében Erdélybe tért vissza.

Alig értesült a magyar kormány e betörésről, azonnal összegyűlekeztek a magyar hadak és élükön Salamon királylyal, Géza és László hercegekkel Erdélybe vonultak, hogy a rabló sereg útját állják, zsákmányától megfosszák. A Meszesen átkelve, a magyar sereg a kunokat megelőzte s a Kis-Szamos melletti *Doboka* várnál állapotott meg, az ellenséget bevárando. Ámde a kunok ezalatt a Nagy-Szamos és a Sajó völgyén át Besztercze felé tartottak és így a magyar sereget észak felé kikerülték. A király erről egy Fánicsika nevű abauji kém által tudomást nyerve, a kunok után eredt s **Kerlés**. éjjel elérte őket. A kunok vagy bessenyők a mai **Kerlés** tájékán táboroztak.

Másnap, pénteki napon, a magyarok megáldoztak és csatarendben vonultak a pogányok ellen. *Osul*, a bessenyők vezére, a magyar sereg közellétéről mit sem tudva, azok előhadának támadását semmibe sem vette; de midőn meggyőződött, hogy nagy ellenséges sereggel van dolga, a *kerlési dombra*, a magyar iro-

dalomban, Cserhalom név alatt híressé vált magaslatra vonúlt, a Cserhalom. magyarok támadását itt bevárando.

A magyarok előhada nem is késett a támadással és a kunoknak a domboldalon levő, az ellenséget nyilzáporral fogadó részét csakhamar visszaszorította a hegyre. Az előhadat a király nyomában követte a meredek lejtőn, míg Géza és László a mendékesebb oldalon, maguk előtt íjászaik által utat nyitvatva, hatoltak föl s így támadásuk a kunok oldalát érte. Az összecsapás heves volt, maga László hercege öt pogány vitézt ölt meg az első rohamban, s a kunok előbb hátrálni kezdének, majd minden irányban szétfutottak. Hanyatt-homlok rohantak le a kunok, a magyarok nyomában utánuk, «a kunok tar fejét úgy vágván, mint a nyers tököt».

Majd az egész kun-bessenyő had odaveszett, a magyar foglyok mind megszabadultak, a zsákmány mind megkerült.

A belgrádi hadjárat, 1071-ben. A megelőzők szerint 1071. bolgár földön megtelepedett bessenyők — talán a görögök biztatására — átkeltek a Száván Valkó vármegyébe és a vulkai, mai kórogyi mocsarak mentén a buziási síkságot feldúlták, kifosztották.

A magyarok Belgrád, később Nándorfehérvár, görög lakosságát azzal vádolták, hogy a bessenyők támadását elősegítették és a békét az által, hogy a bessenyőket saját területükön át bocsátották, megszegték. A király és a hercegek Szalánkeménben összegyűjtötték hadaikat s Belgrádot ostromlandó, a város alatt a Száván bal partján táborba szállottak; hajóhaduk egy része a Száván való átkelést volt közvetítendő, más része pedig a vízen fogta a várat körül.

A belgrádi görögök és bolgárok meg akarták akadályozni a magyaroknak a Száván való átkelését és gyors vitorlás hajóikon járva, *«gépeikkel kénköves tüzet fújtak a magyarok hajóira s az olthatatlan tűzzel azok közül többet a víz közepén meggyújtottak»*. Ez a löpornak, vagyis helyesebben a görög tűznek első alkalmazása a magyarok ellen, mely a görögök előtt már rég ismeretes volt s félve titkoltatott.

De a magyar hajók sokasága legyőzte a «tüzokádó» görög hajóhadat és a Száván való átkelés végbemenvén, a magyarok a várost a szárazföldön is úgy körülvették, hogy «a paizsok egymást érték».

Belgrád
(Nándorfehérvár).

1071. A várbeli görögök, kiknek vezére **Niketász** dux vagy sztrategosz volt, most a baj okozóihoz, a bessenyőkhöz fordultak segítségért, kik azt híván, hogy csak Vid bácsi ispán jött át boszút állani, nem is késtek és **Kosár** vezérek alatt megrohanták a magyarokat. A roham az **Iván** ispán által vezetett soproni dandárt érte, de ez egymaga elég volt a bessenyők hadának szétverésére s mire a király és a hercegek a reggeli mellől felugrálva fölkészülének, az ellenség már meg volt semmisítve. Számos fogoly és tömérdek zsákmány jutott a magyarok kezébe, s a király a hercegekkel a várossal szemben egy halomra ülve, a városbeliek szeme láttára hordatá maga elé a bessenyő foglyokat, a levágott fejeket, a lovakat, szőnyegeteket stb., mi reggeltől «délestig» tartott.

De Niketászt ez el nem rettenté s rendszeres ostromhoz kellett fogni. A várívás eszközei még az ókoriakkal azonosak lévén, ácsokkal 8 magas fatornyot készítetttek, hogy onnét nyilakat és köveket lehessen a város belsejébe vetni; a tornyok elé sövényellenzők, a térközökre pedig faltörő kasok alkalmaztattak. A város falait ugyan több helyen tövig lerombolták, de a görögök, kiknek soraiban nemcsak bolgárok, de zsoldba fogadott szaraczenok is harczoltak, kiket a magyarok «szerecsenek»-nek neveztek, a várost oly vitézül védelmezték, hogy azt rohammal bevenni nem lehetett.

Két hónapig folyt már a sikertelen ostrom, midőn végre egy fogoly magyar leány a várost felgyújtotta. Az erős keleti szél csakhamar lángba borítá az egész várost, mire a magyarok a tört réseken át benyomultak s a védőket felkoncizolták. Niketász a megmaradottakkal a várba vonult vissza.

De a görögök a várat már nem merték védelmezni s Niketász azt szabad elvonulás föltétele mellett feladta. A foglyok és a zsákmány, mely tömérdek kincset képviselt, a király által igazságtalanul osztatván föl, az közte és a hercegek közt meghasonlást idézett elő.

Ennek daczára Géza herczeg részt vett még a hadjárat folytatásában, melynek folyamán a magyar seregek 1072-ben elfoglalták **Nis** várát, a Morava völgyében. De a viszály a sértő, büszke király és az atyja I. Béla halálával méltatlanul mellőzött Géza herczeg közt, mégis nemsokára nyílt háborúra vezetett.

A Salamon és Géza közti háború 1074-ben.

A király és bátyja közti viszályt Vid bácsi ispán, Salamon 1073. kedvelt tanácsosa, folyton szitotta, s a hadi készüléteket mindkét fél már 1073-ban megkezdte. Salamon egyszermind támogatásra hívta fel III. Henrik császárt, míg Géza öcsesét, Lászlót, segítség szerzése végett Oroszországba, Lampertet pedig Lengyelországba küldé. Salamon 1074 elején magyar és német hadaival Szegszárd 1074. fölött *Kesztölcznél* már táborban állott, de László és Lampert még mindig nem tértek vissza. Ezt akarta Vid fölhasználni s a királyt rábeszélte, hogy Gézát, a ki most Igfan erdejében vadászott, orvúl megtámadják és elfogják. Ámde a szegszárdi apát előbb követ által, majd személyesen is értesítette Gézát a veszélyről; Géza sietve gyűjtötte össze tiszántúli 4 dandárját s a cseh határ felé szándékozott vonulni, hogy a Salamonnal való megütközés előtt László magyar dandáraival és cseh-morva segélyhadaival egyesüljön. Ámde Salamon még a Tiszán való átkelés előtt utolérte.

A kemeji ütközet, 1074 február 26. Géza a Tiszán a kemeji síkon Egyeknél szándékozott átkelni, midőn a király serege Kemej. megjelent. Négy dandárral a király, állítólag 30 dandár erejű serege ellen a harcot fölvenni nem lehetett, csak küzdeni az átkelesért, a menekülésért. Ennek egy véletlen jött segítségére. Géza 4 dandarából 3 áruló módon egyetértett Salamonnal s a felek abban állapodtak meg, hogy az áruló dandárok, *Petrud*, *Bikás* és *Szaonok*, a csata kezdetén paizsaikat fölemelve a harctérről megfutnak. Ámde Salamon elfeledte e megegyezést egész seregével közölni, s így midőn az áruló dandárok az ütközet kezdetén megfordulva futni kezdenek, a király seregének nagyobb része ezek üldözésére ment s csak a kisebb rész esett Géza egyetlen hű dandárának.

E harc alatt, melyben az Aba nemzetségbeli *Péter* és *Bátor Opos* egymással mérkőzvé, a Géza-párti Péter elesett, Géza herczeg időt nyert néhány hívével *Cothoydnál* (Kota ér?) a Tiszán át elmenekülni. Hű dandára azonban elveszett; de elvesztek az áruló dandárok is, melyek ispánjaikkal együtt felkonczoltattak.

Az ütközet után Salamon, Géza erejét megtörtnek vélvén, a

1074. Tiszán, ugyanott a hol Géza, szintén átkelt és nyugodtan Pest felé tartott.

Ámde a dolog nem állott ily kedvezően. László nemcsak megnyerte az ügynek sógorát, **Otto** morva herceget, a ki tetemes haddal jött segítségére, de egyesítette Géza herczegségének még fenmaradt összes dandárjait, szám szerint 11-et s már Vácához közeledett, midőn menekülő bátyjával, Géza herczeggel, találkozott.

A seregek most már számra nem oly nagy mértékben különböztek s a küzdelmet újból föl lehetett venni.

Mogyoród.

A mogyoródi csata, 1074 márczius 14-én Salamon már Pesthez közeledve hallá, hogy Géza és László nagy sereg élén jönnek ellene, de *Vid* ispán, ki a herczegek haderejéről csak fitymálva beszélt, aggodalmait, melyeket a hü *Ernei* fölkelte, csakhamar eloszlatta.

Salamon serege Gödöllő és Mogyoród, Géza hadai Czinkota felé nyomultak elő s márczius 12-én már csak a csömöri magaslatok választották el az ellenfeleket. A csatát mindkét fél másnapra várta, de az összecsapást a sűrű tavaszi köd lehetetlenné tette s az egész nap készültségben, de események nélkül telt el.

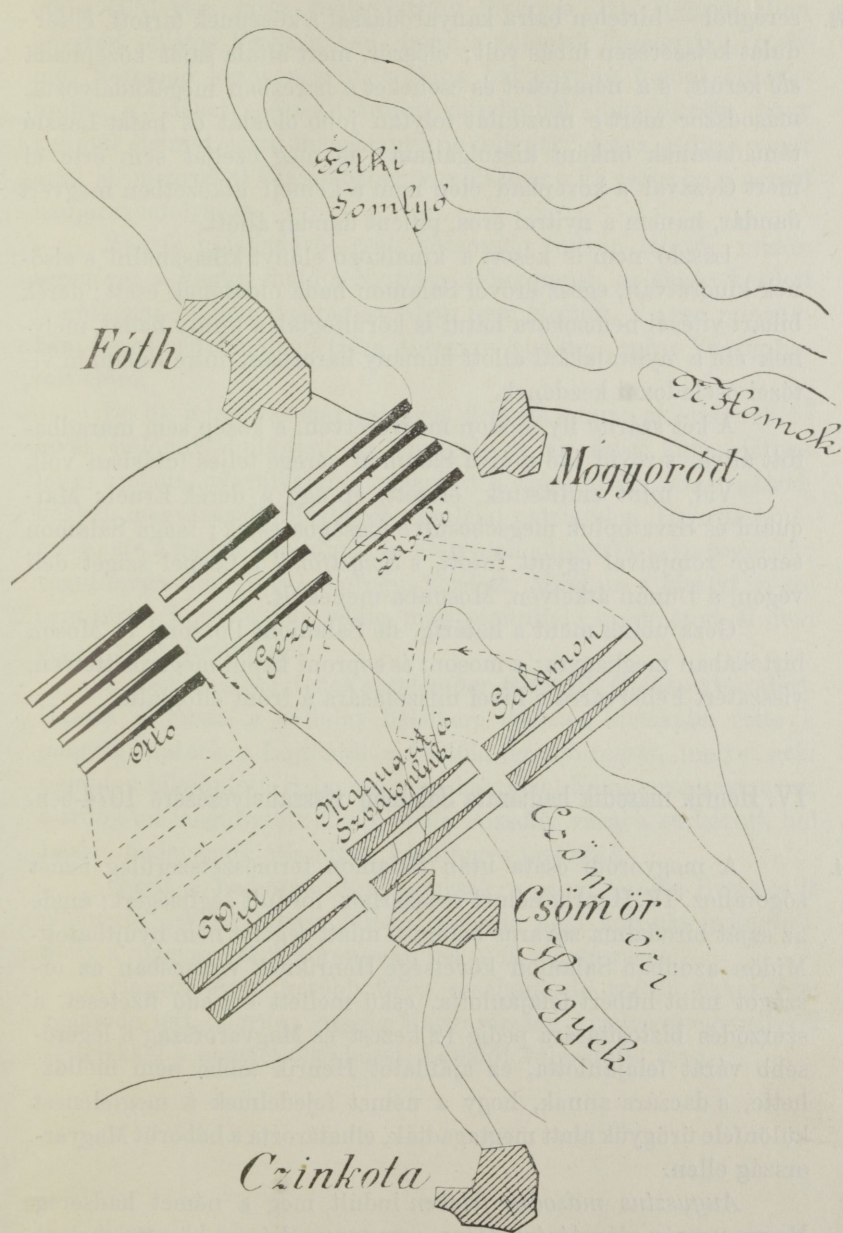
Márczius 14-én hajnalban a hadak csatarendbe állottak.

Géza seregének jobb szárnyát a csehek és morvák képezték **Otto** herczeg alatt, a középén Géza herczeg állott, a nyitrai dandár élén, a bal szárnyon **László** herczeg, a bihariak élén. Mindegyik hadtest négy-négy harczonalban volt tagozva. **László** herczeg a bal szárnyon Géza zászlóját lobogtatta, arra számítva, hogy Salamon erejének nagyobb részével Gézát fogja keresni, kinek hadát már egyszer a kemeji síkon megverte.

Salamon hadának jobb szárnyát maga a király, közepét, mely németek és csehekből állott, **Marquard** és **Szvatopluk**, a bal szárnyat **Vid** ispán vezette, ki a bácskai erős dandárral egymaga vállalkozott a morva had megsemmisítésére.

Az összecsapásnál csakugyan **Vid** került először harcba, de a morvák a bácsi dandárt csakhamar visszaverték; maga **Vid** is az első rohamnál rögtön elesett.

A másik szárnyon Salamon kezdetben **László** hadának tartott, de midőn fölismerte, hogy ott nem Géza, hanem **László** herczeg hada áll — **László** egy egész fejjel magaslott ki mindig a



A mogyoródi csata. — 1047 márczius 14-én.

1074. seregből — hirtelen balra kanyarodással a középnek tartott. E fordulat kétszeresen hibás volt; először, mert általa saját középhada *elé* került, s a németeket és cseheket a harcban megakadályozta, másodszer mert e mozdulat folytán jobb oldalát és hátát László támadásának önként kiszolgáltató; de még célját sem érte el mert Gézával a középhad élén nem a kemeji ütközetben megvert dandár, hanem a nyitrai erős, pihent dandár állott.

László nem is késett a kínálkozó előnyt kihasználni s elsőnek kiugratván, egész erővel Salamon hada oldalának esett; derék bihari vitézei nemsokára hátul is körülfogták a király hadát, melynek éle a nyitraiakkal állott kemény harcban, mire Salamon vitézei oszladozni kezdének.

A két szárny ily módon megveretvén, a közép sem maradhatott állva, s rövid idő múlva Salamon serege teljes futásban volt.

Vid, mint említettük, elesett, ép úgy a derék Ernei; Marquard és Szvatopluk megsebesülve fogságba estek; maga Salamon serege romjaival együtt futott, s *Szigetfőnél* a Csepel sziget déli végén, a Dunán átkelvén, Mosonba menekült.

Géza utána ment a határig, de Salamont Pozsony és Moson birtokában meghagyta; a mosoni és soproni kaput megerősíttetvén, visszatért Fehérvárra s hívei unszolására a trónt elfoglalta.

IV. Henrik második hadjárata Salamon visszahelyezésére 1074-ben.

1074. A mogyoródi csata után Salamon természetsszerűleg ismét sógorához, IV. Henrik német császárhoz, fordult segítségért; ámde az saját birodalma zavaros belügyei miatt segélyt nem nyújthatott. Midőn azonban Salamon követsége Henriknek Wormsban az országot mint hűbért felajánlotta, eskü mellett évi adó fizetését, a szerződés biztosítására pedig 12 kezeset és Magyarország 6 legerősebb várát felajánlotta, ez ajánlatot Henrik többé nem mellőzhette, s daczára annak, hogy a német fejedelmek a megjelenést különféle ürügyök alatt megtagadták, elhatározta a háborút Magyarország ellen.

Augusztus második felében indult meg a német hadsereg Magyarország alávetésére. Géza ugyanazon eljárást követte, melyet

atyja 1051-ben, mint Endre király fővezére, III. Henrik ellen követett. Biztos levén abban, hogy a németek Pozsonyból, mely még Salamon kezében volt, a Duna bal partján fognak előnyomulni, a vidéket egész a Garamig mindenből kipusztította, hogy katonái élelmet, lovai takarmányt ne leljenek; maga pedig a vizek által jól megvédett Csallóközben vonúlt meg s itt várta be a német hadjárat lefolyását. 1074.

Henrik hajóhadával csak Pozsonyig tudván lejutni, midőn seregével a Vágig, majd a Nyitraig előnyomult, az éhség kezdett jelentkezni. A német sereg azonban nem tágitott, s azon reményben, hogy beljebb majd Géza seregére bukkan, egész Váczig hatolt előre.

De itt a helyzet már válságos kezdett lenni; az emberek és lovak halomra hullottak az éhségtől és az ezzel kapcsolatban lenni szokott, nyavalyáktól; másrészt a Géza király által ajándékokkal megvásárolt Sieghardt aquilejai patriarcha, Henrik tanácsosa, sőt a hadak kapitányai is, erélyesen sürgették a visszatérést; végül maga a sereg is háborogni kezdett. Mind ez a királyt végre arra bírta, hogy — bár eddig még semmiféle eredményt el nem ért — visszaforduljon.

A német sereg tehát *szeptember második felében* visszatért. Henrik azonban a vállalat balsikere daczára birtokába vette a magyar földnek a Lajthától a Fertőig terjedő részét, melyet neki Salamon följánlott. Salamon neje, bátyjával Németországba ment, a trónjától megfosztott király pedig Pozsony várába zárkózott, hol László hadai majd állandóan körülfogva tartották.

Gézát e hadjárat után nemcsak a pápa, hanem Byzancz is elismerte s VII. Dukasz Mihály császár neki koronát is küldött, mely a magyar szent koronának ma is fő alkotó része.

Három évvel később Géza meghalt, de utódja ekkor sem Salamon lett, mert az ország Magyarország királyává egy szívvel és lélekkel a nemzet első hősét, **Lászlót** választotta meg. 1077.

III. FEJEZET.

A HÓDÍTÓ HADJÁRATOK ÉS A KELETI HÁBORÚK IDŐSZAKA.

Források: *Kézikönyvek* az mint I. fejezetnél. *Kütfők és monográfiák:* Szent László legendája, a Nemzeti Krónika, Kézai és Müglen Henrik krónikája, Freisingi Ottó krónikája, Bernoldi Chronikonja. Gyárfás, A jászok és kunok története. Büdinger: Ein Buch ungarischer Geschichte. Giesebrecht: Geschichte der deutschen Kaiserzeit. A német évkönyvek. Kugler, Geschichte der Kreuzzüge. Tamás, spalatói esperes: Historia Salonitana. Orosz évkönyvek: Nestor, Ipatyevszkája. Görög írók: Kinnamosz János, Niketász Khoniatesz, Anna Komnena. Olasz évkönyvek. Oklevélgyűjtemények.

László király hadjáratai.

Annyi hányattatás, oly sok belső viszály után Magyarország végre László erős és igazságos kormányja alatt ismét nyugalomnak, jólétnek örvendett s a nemzetre egy boldog kor virradt, melyet a hagyomány a leggyönyörűbb legendákkal örökített meg. E legendák egyrésze vallásos természetű, mert hisz e kor a csodák időszaka volt, másrésze pedig László harczeit, hősiei küzdelmeit teszi előadása központjává. De nemcsak a legendák, a történelem is sokat jegyzett föl e korszakból, mely Magyarországot a német császárság és a pápa befolyása és gyámkodása alól fölmentette s az ország erejét annyira növelte, hogy nemcsak a nemzet ellenségeit volt képes távol tartani, de sőt győzelmes hadjáratok által az ország határait is messzire kitágította.

László hadjárata a kunok vagy bessenyők ellen
1085. **1085-ben.** László király nagylelkűleg bánt Salamonnal; kibékülve vele, számára királyi tartást rendelt, a mit azonban a féktelen indu-

latú ember a király elleni merénnyel akart meghalálni; ekkor **1085.**
Visegrádon elzáratván, börtönének ajtait László nagylelküségé
 ismét megnyitja, de szabadságát ekkor arra használja föl, hogy
 Lászlóra és az országra új veszedelmet hozzon. A németek részé-
 ről segítséget, támogatást többé nem remélhetvén, kelet felé megy
 és a vad kunoknál és bessenyőknél keres pártfogást, azok vezéré-
 nek, **Kötesknek**, amelletthogy leányát nőül veszi, Erdély átadását
 ígervén.

Ez ígéreték Kötesket csakugyan rávették a támadásra, bár az
 1068-ik évi kerlési csata emléke a kunoknál alig vesztetett ki.
 Ugyanazon úton, mint 1068-ban, mások szerint pedig a Kárpátokon
 át, a kunok vagy bessenyők vad serege újból betört az országba s
 Szatmár, Szabolcs, Borsód és Ung megyéket árasztá el.

László király a betörés hírére azonnal megindult ellenök és
 őket némelyek szerint **Munkács**, mások szerint **Kis-Várda** tájékán
 csatára kényszerítvén, az egész kun-bessenyő sereget szétverte,
 foglyait és zsákmányát pedig tőlük elszedte. **Munkács.**
Kis-Várda.

Salamon és Kötesk a vezér, csak nehezen és futva menekül-
 hettek a csatából. Salamonnak ez utolsó erőfeszítése volt s két évvel
 később egy a bessenyőkkel a görög birodalomba végrehajtott rabló-
 hadjárat alkalmával elesett.

Horvátország meghódítása 1091-ben. Horvátország **1091.**
 királya, Zvonimir, 1087-ben törvényes örökös hátrahagyása nélkül
 elhalálózván, az ország békéje felbomlott. Zvonimir özvegye, Ilona,
 bátyjához, László királyhoz, fordult segítségért, hogy öt ellenségei
 «sanyargatása» ellen megvédelmezze, követe pedig, egy horvát főúr
 élénk színekkel ecsetelte előtte a nemesek és pártok viszálykodását,
 a rablásokat, dúlásokat, gyilkosságokat, melyeknek az ország mar-
 taléka lett; egyszersmind pedig fölhívta, hogy a kedvező alkalmat
 fölhasználván, az országot, melynek koronájához mint a királyi
 család legközelebbi rokona, ugyis legtöbb joggal bír, foglalja el.

László király erre hajlandó is volt és nagy hadsereget szerel-
 vén föl, avval a Fehérvárról Segesden, Vaskán, Zágrábba, innét
 pedig Petrinjén, Topuszkón és Bihácson át Dalmáciába vezető
 «*hadi úton*», mely később is Magyarország és Horvátország közt a
 főközlekedési vonalat képezte, 1091 megindult Horvátországba.

A harc a horvát főurakkal Corbáviában kezdődött meg, de

1091. mivel azok a király hadával csak egyenkint szállottak szembe, a hódítás nagyobb akadályokkal nem járt; László két hónap alatt elfoglalta Zvonimir birodalmának horvát részét és az ország belügyeit és egyházát rendezvén, miután unokaöccsét Álmos herceget, Géza király ifjabb fiát, kormányzóul visszahagyta, julius végén visszatért Magyarországra.

László második hadjárata a kunok ellen 1091-ben.

A király visszatérése azért volt szükséges, mert futárok által arról vett hírt, hogy Magyarországot a kunok pusztítják. A kunok ugyanis Komnenos Alexios görög császár által a birodalomban szertekalandozó bessenyők ellen hivatnak be s miután azokat egy öldöklő csatában leverték, Magyarország felé fordultak.

Ezen kunok egy erős serege Kapolcs kun vezér alatt a törcsvári szoroson át Erdélybe tört be, azt feldúlta és zsákmányával előbb a Meszesen át Biharba, az Érmellékre, majd a Tisza vidékére szállt. A Tiszán átkelve, a kunok három részre osztottak: az egyik a Tisza mentén vonult lefelé, a másik kettő rézsútosan a Duna felé tartott, mindenütt dúlva, rabolva s nőket, gyermekeket elhurczolva. Becsénél a Tisza mellett a sereg ismét egyesült és minden fogalmat meghaladó óriási zsákmánnyal haza felé indult.

László király nagy megindulással hallotta e dülások hírét s mindenkép arra igyekezett, hogy a kunokat még kivonulás előtt elérje. Gyors menetekben száguldván utánuk, ez a Temes folyó közelében sikerült is. A kunok támadást most már nem várva, a mai Pogánis pataknál (Temesvártól délkeletre) táborba szállottak s vígan éltek, csapataik a legnagyobb rendetlenségben hevervén szerteszét. Ez állapotban találta őket a magyarok rohama, *julius* utolsó napjai egyikén, melyet László király, vörös zászlóval kezében, maga személyesen vezetett.

A kunok jóformán ellenállás nélkül kaszaboltattak le; Kapolcs és a többi vezérek elestek s ott vész bizonyára a többi is, ha László király az öldöklést meg nem szünteti, a kunoknak fogásba ejtését parancsolván meg.

E hadjáratnak ugyanazon év *augusztus* havában még folytatása is lőn, mert a kunoknak az Al-Duna vidékén tanyázó másik serege Kapolcs veszedelmét hallván, annak megboszulására új betörést szándékozott.

László király azonban a kunokat megelőzte s nehogy ismét 1091.
 az országban raboljanak, a határon túl eléjük ment. *Orsován túl*, Turnu-
 a Duna közelében, talán a **Turnu-Szeverini** völgytágulatnál, ment Szeverin.
 végbe az ujabbi csata, melyben László király a kunok **Akos** nevű
 vezérét keresztülzúrta, seregét pedig gyakorlott hadával vissza-
 verte.

Az orosz hadjárat 1092-ben. László király és kormánya 1092.
 a kunok ismételt betöréseiért nem annyira a görög császárságot,
 mint az oroszokat okozta, a kiknek tanácsára a kunok Magyarország
 felé tartottak s a kik őket területükön átbocsátották. A király tehát
 hadat vezetett az oroszok ellen, de ellenállásra sehol sem talált,
 s miután a fejedelmek, a Rosztiszlávicsok, Jároszláv nagyfejedelem
 unokái, szorultságukban László kegyelmességéhez fordultak, a had-
 járat események és következmények nélkül ért véget.

A lengyel hadjárat 1094-ben. Lengyelországban 1094.
Ulászló Herman király, vagyis inkább mindenható nádorispánja,
Sieciech ellen lázadás tört ki, melyet Ulászló elfojtani nem bírván,
 Lászlót hívta segítségül. László magyar serege fel is ment Lengyel-
 országba, de midőn László azt látta, hogy itt nem a király, hanem
 csak a zsarnok nádorispán ellen keltek föl, igazságérzete nem
 engedte meg, hogy az elnyomottak ellen fogjon fegyvert, hanem
 ellenkezőleg magát Ulászlót fogta **Krakóban** ostrom alá s arra **Krakó.**
 kényszerítette, hogy *Sieciech*et elűzze, a fölkelőkkel pedig békét
 kössön. Ez meg is történt és *Sieciech* Csehországba menekült.

László király a következő évben még a Szent földre készült
 zarándokolni — nem mint tévesen mondatik, az első kereszties háború
 hadseregének vezéréként, hanem csak mint egyszerű zarándok —
 de e terve végrehajtásra nem került; mert midőn a király előbb
 még a morva hercegek öröklési jogának megvédésére Csehországba
 indult, a határon megbetegedett és 1095 július 29-én meghalt. 1095.

Kálmán király hadjáratai.

Lászlót a trónon nem kedvence *Álmos*, hanem a jogszerű
 trónutód, Géza király idősebb fia, a testileg rút, de nagy észszel
 és jeles kormányzói tulajdonokkal bíró **Kálmán** herceg, *Könyves*
Kálmán, mint nevezni szokták, követte. Álmos a horvát kormány-

1095. zat helyett később — az országnak nem épen előnyére — a hercegséget kapta, melyet hajdan Béla és Géza bírt; nem volt pedig ez intézkedés előnyös azért, mert Kálmán kissé erőszakos jelleménél fogva a hatalom e megosztása bonyodalmakat kellett hogy előidézzen

Kálmán uralkodása kezdetén mindenekelőtt a kartali országgyűlésen az ország világi törvényeit vonta revízió alá s rendezte az egyházi ügyeket, de azután figyelmét és tevékenységét a hadi ügyek vették igénybe.

1096. **A keresztes hadak átvonulása Magyarországon 1096-ban.** Alig hangzott el 1095 november 26-án a clermonti zsinaton II. Orbán pápa fölhívása, hogy a Szent földet fegyveres erővel vissza kell foglalni, máris gyülekeztek a keresztes hadak s azok a hosszas tengeri út helyett a Magyarországon át vezető szárazföldi utat választván, Magyarországnak a keresztes hadakkal szoros érintkezésbe kellett jutni. A francziák és németek lelkesedése a keresztes hadjáratok iránt a magyar nemzetet, mely vallásos ugyan, de vakbuzgó sohasem volt, nem ragadta magával s az e nagy mozgalomnak egyelőre csak szemlélője maradt; de sőt később, a keresztesek hibájából, vele szemben ellenséges indulattal kellett hogy viseltessék.

1096 május közepén jelent meg a keresztes hadak első, körülbelül 15,000 főnyi csapata az ország határán, Poissy Valter, melléknevén *Sansavoir* (semmivel sem bíró) franczia lovag vezetése alatt s Kálmán királytól átbocsátást kért. Bárha e csapat nem rendes, fegyveres vitézekből, hanem azok mellett gyűlevész népekből, asszonyokkal és gyermekekkel, állott, Kálmán király az átvonulást megengedte s nekik, hogy szükségleteiket pénzért beszerezhessék, vásárt is engedélyezett. A csapat Győrön és Fehérváron át a Dunának tartott, azt Paksnál elérvén, a Duna mentén haladt Zimonyig. Itt az átkelés után a keresztesek utóhadából 16 vitéz a magyarokkal viszályba elegyedvén, felkonczoltatott és fegyvereik a vár fokára akasztattak ki.

Junius hóban maga Amiensi Péter remete jelent meg 40,000 főnyi, részben franczia, részben német keresztes hadával. Kálmán ezeket is átbocsátotta. De midőn Péter hada maghallá, hogy a Zimony. szerémi várispán, Géza, fegyveres készütségben áll, a zimonyi vár

ormain pedig megpillantá a korábbi csapatból felkoncizolt kereszt-
tesek fegyverzeit, bosszúra gerjedt s a várat rohammal bevette, 1096.
mely alkalommal állítólag 4000 magyar vitéz esett el. Midőn
azonban a keresztetek hírül vették, hogy a magyar király boszülő
hada közeledik, a keresztetek sietve takarodtak ki az országból.

Kevéssel Péter után ismét két csoport keresztet jött az or-
szágba, az egyik **Volkmár**, a másik egy **Gotschalk** nevű német pap
által vezetve; az első Csehország felől Trencsén irányában mintegy
12,000, a másik a Duna jobb partján Moson felé körülbelül 15,000
főnyi tömeget vezetett. A magyarok ezeket is szívesen látták, de
midőn a keresztetek, felbújtogatva a velők levő csöcselék kapzsi-
ságától, mely a gazdag országon rablás nélkül átvonulni nem
tudott, szintén dúlni, rabolni kezdettek, sőt a fiatal asszonyokat és
léányokat is ragadozni kezdék, a magyarok tömegesen fölkeltek
ellenök és **Volkmár** hadát **Nyitránál** szétverték.

Nyitra.

Még garázdább volt **Gotschalk** részeges bajor-sváb csapata.
A pannonhalmi síkon táborát ütve, az országot rabolni kezdték,
gulyákat, nyájakat hajtottak el, a vagyonát védő népet agyonverték,
nyársra húzták. E dúlások hírére **Kálmán** király hadait azonnal
lóra ültette, a rablócsapatot táborában körülfogatta s a keresztetek
kétségbeesett védekezésök daczára felkoncizoltatta. Csak kevesed
magával tudott **Gotschalk**, a vezér, hazájába visszamenekülni.

Julius közepén egy az eddigieket számra messze felülhaladó,
hír szerint, 200,000 főnyi, **Vilmos** meluni, **Emich** leiningeni gróf
és sok más főúr vezetése alatt álló, de összefüggés nélküli hatalmas
tömeg jelentkezett a határon, átbocsátást kérve. **Kálmán** király
ezen közös vezérlés nélkül levő és arra, hogy az országban kárt
nem tesz biztosítékot nyújtani nem tudó nyers tömegnek, okúlva
a már történeken, az átvonulást megtagadta. E válaszra a tömeg
vezetői elhatározták, hogy a **Lajtha** és **Duna** közti területet fel-
dúlják és **Mosont** elfoglalva, erőszakkal fognak maguknak útat **Moson.**
nyitni. Hozzá is fogtak a **Lajthán** egy híd készítéséhez s kezdtek
a várhoz közeledni, ámde hetek múltak minden eredménnyel
nélkül. *Augusztus* vége felé azonban a keresztetek egy kisebb
néhány száz főnyi magyar lovas csapat fölött győzelmet nyervén,
ennek hatása alatt, de még azért is, mert élelmök már fogytán
volt, rohamra készültek a vár ellen.

1096. Kálmán király maga személyesen is jelen volt Mosonban s miután a keresztések a falakon már két helyen rést nyitottak, elhatározta, hogy ha a keresztések másnap általános rohamot intéznek, a várat felgyűjtja és az országba beljebb vonul. A roham azonban nem következett be, sőt ennek az ellenkezője. Mig ugyanis a tömeg vezetői a hadi tanácson a fölött veszekedtek, ki legyen az ország elfoglalása után Magyarország királya, a vár közvetlen közelében levő keresztések a sikertelenségen elcsüggedve, az ostrommunkálatokat félbehagyták, midőn pedig a magyarok egy kis csapata ezt látva, a várból kirontott, minden irányban szétfutottak. Mihelyt a futás megkezdődött, az egész tömegben a rémület vett erőt s nem volt többé hatalom, mely a tömeget megfékezni, az általános futást és menekülést megakadályozni képes lett volna. Most Kálmán király egész erejével kitört a várból és iszonyú mézszárlás keletkezett; ezrek és ezrek hullottak el, még több veszett a Dunába, a Lajthába. Az egész sereg felbomlott, megsemmisült, mert a futók meg sem állottak, míg hazájukba nem értek.

Szeptember 20-án érkezett a Lajthához a keresztések tulajdonképeni főcsapata, nem a számra, de értékre nézve, t. i. a **Bouillon Gottfried** gróf, lotharingiai herceg által vezetett 70,000 főnyi francia hadsereg. Kálmán király a szerzett tapasztalatok után alig volt hajlandó az átvonulási engedély megadására, de miután Bonillon Gottfrieddel személyesen találkozáván, ennek személyében garanziát látott s Gottfried ezen felül testvérét, Balduint, ennek nejét és még számos előkelő urat kezesekül felajánlott, Kálmán az engedélyt megadta. Október közepe táján kezdte meg Bouillon Gottfried az átvonulást s miután a kereszties hadseregben kitűnő fegyelmet tartott, nemcsak hogy baj nélkül vonult át, de minden szükségessel bőségesen ellátott.

1097. **A horvátországi hadjárat 1097-ben.** László király 1091-ben nem hódította meg egész Horvátországot; annak némely részei és a dalmát városok a birodalomba még bekebelezve nem voltak. Álmos herceg nem tudta megakadályozni azt, hogy **Péter**, a régi horvát királyi család egy tagja királyként föl ne lépjen s Horvátországnak a magyarok által meg nem szállt részét el ne foglalja.

A keresztések elvonulása után 1097-ben azután Kálmán

magyar hadseregével lement Horvátországba, Pétert a Gozd hegy- 1097.
ség aljában, talán a mai **Petrovoselo** tájékán, a likai kerületben, Petrovoselo.
egyetlen csatában legyőzte. Péter, az *utolsó horvát király*, a csatá-
ban elesett és Horvátország meghódolt; a horvát királyság meg-
szűnt.

A dalmát városokra ezúttal azonban a sor nem került, mert
Kálmán az ezen városok fölött fenhatóságot gyakorló Velence
tengeri hatalmával szemben a tengerparti dalmát városokat meg-
tarthatóknak nem vélte. Megelégedett tehát Zárahoz közel fekvő
Tengerfehérvár, a szlávoknál Belgrád, az olaszoknál (ma is) **Zára- Zára-
Vechia** megszállásával, melyben magyar őrséget hagyván, vissza- Vechia.
tért Magyarországra. Velenczével a király ideiglenes barátságos
szerződést kötött.

Az orosz hadjárat 1099-ben. II. Szvjátopolk, kievi 1099.
nagyfejedelem, háborúba keveredett a Rosztiszlávics fejedelmi csa-
láddal s általuk megveretvén, Kálmán királyt hívá segítségül.
Kálmán a magyar sereggel, melyet az orosz évkönyvek túlozva
80,000-re tesznek, megindult s mindenekelőtt **Przemysl** várát, Przemysl.
melyben Rosztiszlávics Volodár bezárkózott, fogta ostrom alá. A
Rosztiszlávicsok szövetségese, **Igorevics Dávid**, kinek neje szintén
a várban volt, a kunoknál keresett segítséget s **Bonyák** kun vezér,
ki három év előtt magát Kievet is majdnem bevette, csapatával —
melyet ismét az oroszok csak 300 főre tesznek — késznek is nyilat-
kozott Przemyslt az ostrom alól fölmenteni. Nem messze a vártól
ütöttek Dávid és Bonyák tábort s másnap reggel megtámadták a
magyarokat, még pedig a kun, vagyis a régi magyar harcsmód
szerint. Bonyák ugyanis egyik jeles vitézét **Altunt** (Altun opa)
csapatával (50 emberrel?) mint előharczvonalat előre küldte s
azután maga, szárnyaira függesztvén Dávid oroszait, lesbe állott.
Altun opa rohamot intézett, azután pedig mintha megvertnek
tartaná magát visszafordult; a magyarok utána iramodtak, de
midőn a leshelyhez értek, Bonyák oldalukba és hátukba tört, mig
Altun visszafordulván, újra arcban támadott. A magyarok szét-
verettek és e vereség annyira megzavarta a magyar fősereget, hogy
midőn Bonyák háromfelől reátámadt, minden irányban szertefutott.
Kálmán királyt a magyar főnemesek vitték ki az ütközetből s tes-
teikkel fedezték. Elesett Koppány és Lőrincz püspök, Eszény és

1009. Gyula ispánok és sok más magyar nemes. A kunok két napig üldöztek a magyarokat és a hadjáratban elveszettek számát az oroszok 40,000-re teszik.

Kétségtelen dolog, hogy a magyar sereg egy kisebb kún sereggel szemben, mely által magát meglepetni, saját harcsmódja szerint kijátszatni engedé, csúfos vereséget szenvedett. De az orosz évkönyvnek számai örült képtelenségek. Mert hogy 300 ember egy 30,000 főnyi sereget megtámadjon, sőt meg is verjen, azt még egy dajka sem merné meseképen elbeszélni. Kálmán király nem is lehetett abban a helyzetben, hogy egy ily — akkor óriási — sereget külföldre vezessen, azt a Kárpátokon át élelmezni se lett volna képes. Azt hiszszük, hogy ha a magyar sereget 8000-re, a kúnokat pedig 300 helyett 3000-re teszszük, ez az igazsághoz közel fog jární. A dolgon azonban ez keveset változtat, tény marad, hogy egy a király által vezetett magyar sereg, számra jóval kisebb kún had által csúfosan megverettet.

1102—1105. **Dalmácia elfoglalása 1102—1105.** Kálmán dalmátországi hódító hadjárata, Pauler szerint 1105-ben, tehát egy év alatt történt; mások szerint 1102-től 1105-ig tartott a királynak Dalmáciában való tartózkodása és a városok elfoglalása már az első évre, azaz 1102-re esik.

A dalmát tengerparti városok közül Kálmán mindenekelőtt Zára. Dalmácia fő- és legerősebb városát Zárát fogta ostrom alá; a magyar hadak körülfogták a várost, ostromgépeikkel a falakat és tornyokat töretni kezdék. Mind a mellett mégis Kálmán volt az, a ki az alkudozásokat kezdette, s mivel ezeket a később szentté lett János trauí püspök is támogatta, az alkudozások Zára megadásával szerencsés véget értek. Kálmán a városba magyar őrséget helyezett, de egyébként a város szabadalmait megerősíté. A következő város Trau. Trau, miután a szentéletű püspök is a királylyal ment, ellenállás nélkül, de Zarához hasonló föltételek mellett, önként meghódolt. Spalato. A legnagyobb ellenállást Spalato fejtette ki és még akkor sem lankadt, midőn a magyar hadak a város egész környékét elpusztították. Végre azonban ők is jobbnak látták a békés megegyezést, mint hogy a magyarok a várost rohammal vegyék be és *Crescentius* érsekük útján békét és meghódolást ajánlottak Zarához hasonló föltételek alatt.

A király ezután visszatért Magyarországba, mert időközben 1102—1105. ispánja Ugra meghódította a szigeteket is, nevezetesen Vegliát, Oserot (ma Cherso) és Brazzát, csupán **Arbe** szigete kísérlette meg **Arbe**. az ellenállást. A tengerparti lakók ekkor egy 13 hajóból álló hajóhadat adtak a magyarok rendelkezésére, melylyel azok a szigeten kikötöttek és Arbe városát ostrom alá fogták. Ámde ekkor az arbeiak három nagy hajóval a magyar hajóhad ellen támadtak; a magyarok is hajóra ültek, s az ellenségre nyilakat röpitettek, követeket vetettek, de siker nélkül; az arbeiek megvárták míg a magyarok nyila, köve kifogy s azután hajóiknak rontván, azokból egyet elfogták; ez a tengeri harcához nem szokott magyarokat annyira megrémítette, hogy sokan közülök teljes fegyverzettel a tengerbe ugráltak s természetesen ott veszttek. A harczoló hajóhadakat végre a bóra választotta szét. A második támadást azonban Arbe még sem várta be s önként meghódolt.

Evvel *Dalmácia meghódítása* be volt fejezve.

Az apuliai hadjárat 1108-ban. Velence későn értesült 1108. arról, hogy a magyarok Dalmáciát meghódították s mivel ez ellen egyelőre mit sem tehetett, belenyugodott és Falier Ordelafo doge a «horvát és dalmát herczeg» címét letette. De sőt nemsokára a magyar és velencei csapatok együtt harcolnak a normannok ellen. Midőn ugyanis ezek *Boemund* herczeg alatt a byzanczi császárságot megtámadták, Velence és Kálmán király hada, mint *Kommenosz Elek* szövetségesei, a normannok apuliai birtokát támadták meg. Velencei hajók vitték át a magyar vitézeket Itáliába, s azok **Brindisi** és **Monopoli** városokat elfoglalván, a tartományt feldúlták s azután a velenceiek birtokában hagyták. **Brindisi. Monopoli.**

V. Henrik hadjárata Magyarország ellen 1108-ban.

Álmos herczeg nem volt a neki átadott herczegséggel megelegedve, s bár sem szellemi, sem erkölcsi tulajdonságainál fogva uralkodásra nem termett, mégis — úgy látszik — arra vágyott; ily viszonyok közt s mivel hízelgő udvaroncok, kik a királyt Álmos, Álmost pedig a király ellen folyton bűjtogatták, szintén nem hiányoztak, a viszony a testvérek közt mindinkább elmérgesedett. Már 1098-ban haddal állottak egymással szemben, de akkor az összeütközés elmaradt s a főurak közbenjárására a testvérek kibékültek. 1106-ban Álmos már Németországban keres segítséget,

1108. de azt nem találván, visszatér és hercegségét veszti. E miatt felindúlva Álmos még ugyanazon évben III. Boleszló lengyel herceghez futott, sennek hadaival az országba betörve **Abaujvárt** elfoglalta. **Abaujvár.** Midőn azonban látta, hogy Boleszló is Kálmán pártjára áll, a király előtt újból meghajolt. 1108-ban végre ismét Németországba futott s ezúttal sikerül is neki V. Henriknél kieszközölni, hogy az Magyarország ellen hadat vezessen.

V. Henrik számos sereggel, melyben a birodalom nagyjai is képviselve voltak, *szeptember elején* érkezett Magyarország határához, míg északról **Szvatopluk** cseh serege volt csatla-kozandó.

Pozsony. A német hadsereg **Pozsonyt** fogta ostrom alá, míg a szilaj Szvatopluk a Vág vidékét, Trencséntől egész *Komáromig* dulta és fosztogatta. Kálmán király serege a Vág bal partján gyűlt össze, de egyelőre csak a németek ellen portyázó meneteket, kisebb támadásokat intézett, mi közben maga meg a csehektől szenvedett kárt.

Október közepén a csehek kénytelenek voltak visszatérni, mert Kálmán szövetségese, III. Boleszló betört Csehországba, mire azután Henrik is, miután Pozsony ellen semmikép sem boldogult, kénytelen volt Kálmánnal békét kötni és október közepe táján Németországba visszatérni.

A német beavatkozás tehát ezúttal is teljesen eredménytelen maradt.

A németek kivonulása után egy magyar had, Szvatopluk kegyetlenségeit megboszulandó, betört Morvaországba és azt pusztítani kezdé. Szvatopluk nyomban ellene fordult ugyan, de a meglepésre számított éjjeli menetnél az erdőben szemét egy ág kiütötte s maga is a lóról lebukván, súlyosan megbetegedett, minek következtében a támadást végre nem hajthatta. De mihelyt meggyógyult, **1109 február elején** azonnal betört Magyarországra, a Felvidéket egész Nyitraig feldulta és miután Kálmán hadai fölkészültek már, dús zsákmányával el is vonult haza.

1109. Álmos herceg részére Henrik kegyelmezt eszközölt ugyan ki, de az végzetét még sem kerülhette ki. A német háború után a szent földre zarándokolt és onnét visszatérve a király által ismét kegyelmesen fogadtatott, de hercegségébe vissza nem helyeztetett s

Dömös vidékén tartózkodott. Itt újból azon gyanúba esvén, hogy a király élete ellen törekszik, Kálmán, ki a haza jólétére és dicsőségére irányzott tevékenységében a testvére által való folytonos zaklatást végkép megunta s ezenkívül még betegség által is gyötörtetett, ezúttal a sokszor gyakorolt kegyelem helyett súlyos büntetést mért Álmosra. Elfogatóván ugyanis 1115-ben Álmost, szemeit kitolatta. Ugyanazon sorsban részesült ártatlan fia *Béla* is, kit Kálmán azért vakítottatott meg, hogy fiának Istvánnak uralkodását és az ország nyugalmét atyjához hasonló módon ne zavarhassa.

Kálmán ezután nemsokára, *1116 február 3-án* meghalt; vele Magyarország egyik legdicsőbb, békében úgy, mint háborúban kitűnő fejedelme szállott sirba.

II. István és II. Béla háborúi.

A dalmát háború 1115—1117 és 1124—1125-ben. Kálmán fia és utóda, II. István, atyja halálakor csak 14 éves ifjú volt. Velenceze, Kálmán király betegségének hírére már ekkor alkalmasnak ítélte az időpontot, hogy Dalmáciát és a szigeteket a magyaroktól visszafoglalja. *1115 augusztus* havában tehát **Falier Ordelafo** doge hajóhaddal jelent meg a dalmát tengerparton. A szigetek közül a legnehezebben elfoglalt *Arbe* volt az első, mely meghódolt, meghódolását még az esetre is felajánlván, ha **Zára**, a főváros, példáját nem követné. De sajnos, követte az is, **Zára**, valamint **Zára Vechia** is, csupán a várban levő magyar őrség gyakorolt ellenállást, s azt meg is tartotta. A doge ekkor visszatért.

A **spalato**i magyar őrség, a velenceziek új támadásától tartván, szükségesnek tartotta, hogy a váron kívül magát a várost is megszállja s erre nézve Manaszés érsekkel meg is egyezett, s közölte a tervet a podesztával is. Ámde ez a tervet a polgároknak elárulta s a következménye az lőn, hogy a magyarok nemhogy a várost elfoglalták volna, de sőt kemény tusa után magát a várat is elvesztették és Spalatóból kiűzetek.

A következő *1116-ik évben* **Szergius** magyar ispán kísérletet tett a hűtelen **Arbe** visszafoglalására. A magyar szigeteken, **Veglián Arbe**, és **Cherson**, és a tengerparton 9 nagyobb és számos kisebb hajót

1115—1117. Összegyűjtván, hadával a szigeten kikötött s azt pusztítani kezdé; ámde az arbiek ez alatt, segítve két velencei gálya által, a magyarok hajóit elfoglalták és felgyújtották. A behatolt magyar had most a sziget foglya lett, de az hatalmával nem élt vissza s a magyarokat elbocsátotta.

A horvát bán (Elek?) ez időben egy szintén eredménytelen Zára. kísérletet tett Zára visszavételére; ámde a velencei doge a dologról idejekorán értesülván, Záránál német segélyhaddal jelent meg s a bán seregét *junius 29-én* megtámadta. Ennek következtében a várban még mindig kitartó magyar őrség is capitulálni volt kénytelen.

Most már az erős *Sebenico*, továbbá *Trau* és *Spalato* is meghódolt Velenczének.

Zára. 1117-ben a magyarok újra Zára alá szállottak s miután Falier Ordelafo doge a város védelmére azonnal haddal jelent meg, a küzdő felek között újból csatára került a dolog. Ezúttal a magyaroké volt a győzelem s maga a doge is elesett.

Bámulatos azonban s a magyarok gyöngeségére vall, hogy e győzelmet sem katonailag, sem politikailag ki nem használták, s az 5 évre kötött fegyverszünet alatt Dalmácia Velence birtokában maradt.

1124—1125. A fegyverszünet lejártával II. István *1124 július havában* személyesen jelenvén meg Dalmáciában, azt a szigetek és Zára kivételével újból meghódoltatta. De a velencei doge *1125 junius-ban* a magyarokat a Zára Vechia melletti csatában meggyőzván, Dalmácia ismét elveszett.

A cseh és orosz háború. Csehország fejedelmét, *I. Ulászlót*, a magyarok *1116-ban* meghívták, hogy Istvánnal, az új királylyal tartós békét és szövetséget kötendő, jöjjen találkozóra a határra. Ulászló el is jött az Olsava folyócskához, mely akkor a határt képezte Magyar Bród. és számos kíséretével Magyar Bród tájékán szállott táborba. II. István szintén számos sereggel jött, a békés egyezkedésből azonban bűjtogatások és félreértések következtében véres ütközet lett. *1116 május 13-án* ugyanis a csehek megtámadták a magyar tábor őrizetére a folyó partján felállított bessenyőket és székelyeket, a magyarság ez időbeli szokott előcsapatait, s míg e harc folyt, a morvák a hegy mögött a magyarok hátába kerülve, azok táborát megrohanták s nagy mészárlást vittek véghez. Maga a király is

csak Lőrincz esztergomi érsek segítségével menekült meg. A magyarok egész a Vágig futottak, de a csehek nem üldözték őket, megelégedvén a táborban talált roppant zsákmánnyal. 1116.

Jároszláv ladoméri herceget ipa Vladimir elkergetvén, ez 1123. Magyarországra menekült és Istvánt kérte segítségre. István, hogy az oroszokon a przemysli vereségért bosszút álljon, kész volt a hadjáratra s *1123-ban* ki is ment és a bitorló András herceget **Ladomérban** ostrom alá fogta. Midőn azonban egy napon a vár-Ladomér. beliek a kémszemlére lovagló Jároszlávot orvúl leszúrták, István — bár evvel a háború oka megszűnt — annyira fölgerjedt, hogy azonnal rohamra akart indulni. Ámde a főurak, a harezra okot nem látván, a vérontást céltalannak tartották, az engedelmességet megtagadták s hadaikkal haza indultak. István nem tehetett egyebet, minthogy szinte hazatérjen.

A görög háború 1127—1130. A Kálmán által megvakított Álmos herceg, miután őt a király halála előtt elfogatni akarta, ez alkalommal a dömösi barátok által megszabadulván, Konstantinápolyba futott, hol **Kommenosz Jánosnál**, Piroska vagy Iréne, László király leányának férjénél talált biztos menedéket. István őt itt egyelőre nem háborgatta, de midőn a kormányával elégtelenek, melyek száma pedig elég nagy volt, Álmos körül gyülekeztek, István benne — mert arról, hogy fia Béla is él, nem tudott — vetélytársat látván, Jánostól kiutasítását követelte. A császár azonban e kivánságot megtagadta, mire István, azon ürügy alatt, hogy a braniszovai vagy barancsi görögök a magyar kereskedőket kirabolják és bántalmazzák, haddal támadta meg a görög császárságot. 1127—1130.

A sereg, melylyel István *1127 nyarán* a görög birodalomba betört, nem volt a magyar főurak serege, hanem csak a király udvari népéből, zsoldosaiból, melyek közt 700 francia vitéz is volt, és az önként csatlakozó ispánok hadaiból állott. István a Dunán Zimonynál átkelve bevette **Nándorfehérvárt**, falait lerontá s köveit Zimonyba viteté, hol belőlük várat építtetett, azután gyorsan tovább haladván a Duna jobb partján, körülbelül a Mláva tor-
kolatánál fekvő **Barancsot** rohanta meg és dülta föl, majd a Barancs. Morava völgyében fölfelé haladva feldülta **Nis** és **Szófia** városokat. Nis. Szófia. Filippopolisnál azonban, hol maga a császár is tartózkodott, a Filippopolis. támadás fennakadt. A császár, kit a váratlan magyar betörés meg-

1127—1130. lepett, nem volt ugyan abban a helyzetben, hogy Istvánnal a sik mezőn szembeszálljon, de István sem merte az erős várost megtámadni s a császárt vénasszonynak gúnyolva, ki a kuczkból kimozdúlni nem mer, hadaival visszatért.

A következő évben azonban, bárha a vak Álmos herczegnek 1127 szeptember havában bekövetkezett elhalálózása a háborút tárgytalanná tette, János császár erős sereget gyűjtött össze a magyar betörés megtorlására. A sereg a Duna jobb partján, Barancstól keletre, ama félszigeten vonult föl, melyet a Duna Ráma helységénél, a Krassó és Néra folyók torkolatával és az ezek közt, a mai Új-Palánka helyén állott Haram várral szemben képez. István szintén készült, de betegsége miatt le nem mehetvén, a fővezérlettel egy **Setefel** (Stefel?) nevű német urat bízott meg. A magyar sereg, melyhez egy szövetséges cseh dandár is csatlakozott, azt sejtvén, hogy a császár **Haramvárnál** akar a Dunán átkelni, ott, a **Krassó** és Néra folyók közti sikon, ütött táborn, azon szándékkal, hogy a császárt a Dunán való átkelés után nyomban megtámadja.

Haramvár.
Krassó.

Kommenosz János császár azonban ügyes hadvezér is volt, s míg a magyarok Haramvárnál az átkelésre vártak, serege egy részét titkon tovább keletre küldé, hogy ott a hegyek oltalma alatt a Dunán átkelvén, meglepőleg a magyarok oldalába törjön. A kiküldött seregrész körülbelül a mai Bázíásnál a Dunán csakugyan átkelt, s a Néra vonalát is elfoglalván, a magyarokat kelet felől megtámadta. Most a császár is megmozdult s miután a magyar hajókat részint görög tüzzel felgyújtá, részint szétszórta, a Dunán szintén átkelt.

A magyar sereg két irányból is meg levén támadva, a Krassó folyónak szorítottatott, és nagy veszteséget szenvedett.

A császár elfoglalta Haramvárt, de tovább északra az országba be nem nyomult, hanem magát hajóhada által kísértetvén, a Dunán fölfelé hatolt előre; megerősítette Barancsot, s megszállta Zimony várával együtt a Szerémséget. Evvel azután a hadjáratot befejezvé, visszatért Konstantinápolyba.

A krassói vagy haramvári vereség súlyos csapás volt ugyan, de az ország erejét meg nem törte. Már *1129-ben* István király egy új sereggel, melyhez szövetségese Szobeszlav cseh herczeg is

küldött egy dandárt, újból az Al-Dunához vonult s bevette roham- 1127—1130.
mal a Kurtikiosz görög vezér által szívósan védelt Barancsot, Barancs.
a várat felgyújtá, őrségét felkoncizoltatta vagy fogságba ejtette.
Ezután a Szerémséget visszafoglalva hazatért.

A császár azonban nem volt hajlandó a betörést nyugodtan
tűrni s bár már késő őszi idő járt, ismét sereggel vonult fel a
Dunához, és Barancsot visszavéve újból fölépítteté. E közben a
tél is beköszöntvén, serege erősen megfogyott és a hideg miatt, de
eleség hiányában is sokat szenvedett.

István a császári sereg ez állapotát fölhasználni akarván,
gyorsan a Duna mellett temett és János hadát meglepően meg-
támadni s megsemmisíteni szándékozott. Ámde a tervet egy Kris-
tiana nevű olasz nő a császárnak elárulta, a ki a támadás elől a
hegyeken keresztül kitért. Csak utóhadát érte még a magyar táma-
dás és a császár málhája jutott a magyarok kezébe. István Kris-
tianát és áruló társait nagy kínzással kivégeztette.

A céltalan háborúskodást végre mindkét fél megunván,
1130 elején egymással békét kötöttek.

A háború evvel ugyan véget ért, de csirája lőn egy hosszú,
nehéz küzdelemnek, mely az országot később erős megpróbálta-
tásoknak tette ki.

István visszahelyezte még a feltalált Bélát jogaiba, s a vak
herceget Uros szerb fejedelem Ilona leányával összeházasítván,
utódává nevezte. Meghalt 1131 márczius 1-én.

A lengyelek és Borics támadása II. Béla ellen 1132. 1132.

Kálmán király a halála előtti évben másodszer is megnősült, nőül
vevén Monomak Vladimir, Szuszdál fejedelmének, később kievi
nagyfejedelemnek *Eufemia* nevű leányát; ámde nejét házasság-
törésen kapva, bár már várandós volt, atyjához visszaküldte. Eu-
femia itt fiat szült, kit *Borisz*, vagy mint Magyarországon nevez-
ték, *Borics* névre kereszteltek. Vladimir fejedelmi módon nevelte
ez ifjút, a ki azután István halálakor — magát Kálmán király tör-
vényes fiának vallván — mint trónkövetelő lépett föl Béla ellen.
Jogainak érvényesítésére előbb a görög udvarhoz, Komnenosz
Jánoshoz fordult, a ki Boricsot, általa a magyar ügyekre befolyást
szerezni remélvén, szívesen fogadta, s hogy szorosán magához
kapcsolja, neki egy rokonát adta feleségül. Katonai segílyt azon-

1132. ban a császár neki egyelőre vagy nem akart, vagy nem tudott nyújtani. Borics tehát a lengyel III. Boleszlóhoz, Kálmán király régi szövetségéhez fordult, ki őt szintén elismerte s hajlandónak is nyilatkozott igényeit a vak II. Béla ellen támogatni.

Magyarországon időközben, nyilván a boszúvágó, szerb származású *Ilona* királyné kezdeményezésére, azt a politikai hibát követték el, hogy a néhai Álmos herceg és Béla király ellenségeit, tehát Kálmán és István királyok híveit, az *aradi véres gyűlésben* felkoncizolták, a kiket pedig le nem sújthattak, proscríbalák. Ennek következtében a trónkövetelő Borics hívei tetemesen megszaporodtak s közülök számosan Lengyelországba menekülvén, ott Borics törekvéseit hathatósan támogatták.

Boleszló tehát annál szívesebben nyúlt fegyverhez s 1132 nyarán Boricscsal és annak orosz hadával a Poprád völgyén át benyomult Magyarországra, útirányát tovább a Hernád völgyében követvén.

II. Béla kormánya azonban szintén nem maradt tétlen s míg egyrészt Luitpold osztrák örgróftól erős segélyhadat nyert, melyet fia *Albert*, a király sógora vezetett Béla táborába, másrészt kieszközölte, hogy a cseh Szobeszláv Lengyelországba betörést intézzen. Így a király nyugodtan vonúlhatott ellenségei elé. Az ellenséges seregek a Sajó mellett, talán Zsolcza tájékán találkoztak, s a folyó két partján ütöttek tábort.

Sajó.
Zsolcza.

Boleszló, látván a magyar király harczerakész, erős hadát s következtetvén ebből, hogy Borics elismertetése koránt sem lesz oly könnyű dolog, mint a menekült magyarok neki festették, s hírül vevén a csehek betörését, mindinkább hajlandó volt Borics ügyét elhagyni s hazájába visszatérni. Míg azonban e fölött nagyjával tanácskozott, a magyarok megtámadták.

Mert a király serege, bárha még itt, az utolsó pillanatban is, egy véres jelenetben Borics fölfedezett titkos híveit, így Lampert ispánt és fiát Miklóst, és több mást, hogy «a bakokat a juhoktól elválasszák», lemészároltak, egységes és a király ügyét védelmezni kész volt.

A magyarok tehát *julius 22-én* megrohanták a lengyel-orosz sereget s azt véres tusa után szétverték; maga Boleszló is, lovát vesztvén, csak más lován tudott a harczból kimenekülni. A győze-

lem, melynek kivívásához kivált *Gaáb, Bátor, Vasas és Miksa* 1132.
vitézek járultak, teljes volt s Borics czélját el nem érte.

A következő évben Boleszló már nem jöhetett Magyarországra, mert teljesen lefoglalták a csehek, kiknek fejedelme még Lothár császárt is meg tudta nyerni Béla ügyének, mi által Boleszló Borics támogatásáról teljesen lemondott.

Dalmácia és Ráma megszerzése, 1136—1138. 1136—1138.

A normannok és a szicíliai Roger elleni háborúban Velence ereje kimerülvén, Dalmáciát nem volt képes többé megvédeni s a normannok dúlása után Spalatot és a partvidéket *1136-ban* ismét Spalato. magyar csapatok szállották meg.

Kevéssel ezután Béla király megszerezte a Boszna völgyét és a Narenta felső részén kiterjedő Rámát, mindezt nagyobb katonai erő kifejtés nélkül.

Ezek szerint a Balkán félsziget észak-nyugoti része magyar uralom alá került. Béla fiát, Lászlót, boszniai herczeggé nevezte ki, maga pedig a «Magyar-, Horvát-, Dalmátország és Ráma királya» czímet vette föl.

Béla még néhány évi nyugodt országlás után 1141 február 13-án meghalt, fiára II. Gézára, ki még ekkor csak 11 éves volt, biztos trónt, nyugodt, meggyarapodott országot hagyván.

II. Géza első háborúi.

Az osztrák háború 1146-ban. Géza kiskorúsága alatt 1146.
az ország kormányát a király anyai nagybátyja, a szerb származású, de kitűnő magyar hazafivá vált Belus bán, nagy körültekintéssel és ügyességgel vezette. Hogy *Borics* trónkövetelőt az oroszok és lengyelek támogatásától megfossa, a királynak Miecciszláv kievi nagyfejedelem leányát, Eufrosinát, szerezte meg feleségül, míg László herczegnek a lengyel fejedelmi házból szerzett nőt, kivel Halicsot is kapta. Borics tehát, miután őt az új görög császár, Mánuel sem volt hajlandó támogatni, előbb Ulászló cseh herczeghez fordult, ki a törvényes örökösöket, Béla király unokaöccseit elűzvén, a magyarok ellenségévé vált, majd ennek közvetítésével a Lothár után a német királyi székre került Hohenstaufeni *Konrádhoz*, ki igényeit támogatni hajlandó volt.

1146. Konrád ugyan nem nyújtott egyelőre tényleges segílyt, de úgy ő, mint *Jasomirgott Henrik* bajor herczeg és osztrák örgróf is megengedték Boricsnak német zsoldosok toborzását.

Pozsony. Borics e zsoldos haddal, melyet *Peugen Henrik* és *Plein Luitpold* grófok vezettek, 1146 április első napjaiban Pozsony várát, melyet Julián ispán nem a kellő elővigyázattal őrzött, éjjeli rajtaütéssel hatalmába kerítette.

Mihelyt a magyar kormány ezt megtudta, rögtön nagy sereget gyűjtött, Pozsony alá vonult s azt ostromolni kezdé. Midőn a német zsoldosok látták, hogy a magyar sereg ellen a várat sokáig megvédelmezni úgy sem tudnák, a dolgot alkura fogták és a várat 3000 ezüst márkáért (70,000 frt) átadni ígérkeztek. Géza király e váltságdíjat megfizette, a zsoldosokat elbocsátotta, de a sérelemért Henrik örgrófnak hadat izent.

Leerfeld. A király a hadjáratra 70,000 főből álló sereget gyűjtött össze és 1146 szeptember 10-én a mosonyi kapunál fölvonult, azon a térségen, mely a Lajta jobb partján Bruck és Moson közt elterül, s melyet a németek — mint nem mívelt területet — Leerfeld-nek (Freien Feld, Wirfeld) neveztek; Géza a seregnél ugyan személyesen jelen volt, a fővezérletet azonban nagybátyja Belus bán nádor vezette. Henrik szintén jelentékeny sereget gyűjtött össze, mely osztrákokból, bajorokból és szászokból állott és a Lajta bal partján, Brucktól keletre táborozott.

Lajtamellék. **A leerfeldi vagy lajtamelléki csata 1146 szeptember 11-én.** A magyarok kémeik által — kik közt egy Guncel nevű említettik — megtudván, hogy Henrik serege még nem teljes és hogy további csapatokra várakozik, azonnali támadást határoztak.

Másnap reggel Belus bán és a püspökök felövezik az ifjú királyt a karddal, s a sereg csatarendbe áll. Az első harczzonalat a bessenyők és székelyek képezték, a derék hadat a magyarok főereje, Belus bán személyes vezetése alatt, míg a harmadik harczzonalat és egyszersmind tartalékot a király 12,000 főnyi válogatott vitézeiből álló dandára alkotta.

A székelyek és bessenyők az utat megnyitván, az egész sereg csatarendben kelt át a Lajtán, melynek csekély vize az átgázolást nem akadályozta; majd megkezdték a bessenyők a körülfekvő falva-

kat felgyújtogatni, jelezvén a magyarok közeledését. A németek, a magyarok mozdulatai felől híreket nem kapván, nem voltak tisztában azzal, hogy a tűz és füst mit jelent, s a vezérek egy része a támadó előnyomulást, más része a Fischa mögé való visszavonulást javaslá, míg a legtöbb azt hitte, hogy a magyarok megfutottak s visszavonulásuk fődözésére táborukat gyújtották fel. 1146.

A sokféle megfontolásnak Henrik azzal vetett véget, hogy támadásra indult, még pedig türelmetlensége által hajtva sebes vágásban. A sebes jármód, melyet nehéz fegyverzetű lovasai alig követhettek, szétbomlasztá a sereget, mely nem egy összetartó tömegben, hanem kisebb csapatokban ütközött a magyarokkal össze. De így is, a nagy lovakon ülő nehéz lovasok rohama oly hatalmas volt, hogy a bessenyőket és székelyeket azonnal szerte-szórta, elgázolta, miközben vezéreik is elestek. A magyar derékhadat azonban csak egy-két helyen bírta a roham megbontani, a többi helyt állott. Kézi tusa keletkezett tehát, mely alatt Belus bán saját, szintén 12,000 főnyi dandárát egy ügyes kanyarodással a németek oldalába és hátába vezette, mely mozdulat első eredménye az volt, hogy Henrik hátulso harczoneala megfordult és a csatateret odahagyta.

E döntő pillanatban vezette rohamra dandárát Géza király, mely a harcot nyomban a magyarok javára teljesen eldöntötte.

Közel 7000 német hullája fődte a csatateret és — bár a magyar krónikák 3000-et vallanak csak be — bizonyára nem sokkal volt kevesebb a magyar elesettek száma. Maga Henrik is csak nehezen tudott magának a menekülésre utat nyitni Bécs felé. A magyarok a megvert német sereget a Fischáig üldözték. A vereség hatása oly nagy volt, hogy a németek azután még a végeken lakó magyar parasztokat sem merték sérteni vagy bántalmazni. A hadjáratnak azonban egyéb, kézzelfoghatóbb eredménye nem volt.

A második keresztes háború seregeinek átvonulása Magyarországon 1147-ben. A Bouillon Gottfried által alapított jeruzsálemi királyságot utóbb ért szerencsétlenségek III. Jenő pápát arra indíták, hogy új keresztes háborút hirdessen s Clairvauxi Bernát ékesszólása nemcsak VII. Lajos francia 1147.

1147. királyt, hanem Konrád német császárt is keresztes hadseregnek keletre vezetésére bírta.

Magyarország még mindig nem vett ugyan ténylegesen részt, de érdekelve volt, mivel a keresztes hadak nagyobb része útját ismét Magyarországon át vette.

Az első átvonuló **Konrád** császár volt, ki 70,000 vitézzel, melyet oly tömérdek csőcselék követett, hogy a sereg száma a 200,000-et meghaladta, *1147 június 10-ike* tájban lépte át a magyar határt. Géza és a magyarok barátságosan fogadták ugyan a császárt, de az Magyarország iránt — már csak a mult évi események miatt is — ellenséges indulattal viseltetvén, a tömeg fegyelmezetlen részének rablásait és gyűjtogatásait eltűrte s meg nem torolta. Nagyobb összeütközés azonban ezúttal a magyarok és keresztesek közt nem történt.

VII. Lajos átvonulása, bár serege szintén 70—80,000 fő volt, de csőcselék nélkül, sokkal simábban ment végbe. A francia király a főurakkal és püspökökkel látogatást tett Gézánál, vele az átvonulásra egyezséget, jövőre pedig szövetséget kötött. E barátságot azonban majdnem megzavarta azon fölfedezés, hogy **Borics**, a magyar trónkövetelő — bár a francia király tudtán kívül — szintén a keresztesek közt volt. Lajos Borics kiadását kezdetben megtagadta, később azonban kiadását megengedte — de akkor már Borics megszökött. Más előadások szerint azonban Borics a király védelmét kérve, az a püspökök tanácsára, a kik attól tartottak, hogy Géza őt kivégeztetné, Boricsot ki nem adta, hanem magával vitte.

II. Géza orosz háborúi.

Alig vonultak el a keresztes hadak, melyek Magyarországot hadi készültségben tartották, már ismét háború zaja keletkezett. Az orosz és szerb rokonság révén ugyanis Géza király egyrészt az oroszokkal, másrészt Mánuel görög császárral hosszadalmas háborúkba keveredett, melyek részben egy időben folyván le, erejét megosztották.

E háborúk közül előbb az orosz háborúkat tárgyaljuk.

A kievi nagyfejedelemi székbe 1146-ban **Izjaszláv**, Géza neje-

nek, Euphrosinának testvére, tehát a király sógora, ült, a Rurik ház két idősebb tagjának mellőzésével. Ezek egyike, **Dolgorukij György**, Szuszdál fejedelme, azonban nem volt hajlandó ebben megnyugodni s Izjaszláv ellen éveken át tartó háborúskodást indított, melybe a sógorság révén Géza is belevonatott, amennyiben sógorát nemcsak Dolgorukij György, hanem az Izjaszlávval szintén ellenséges viszonyban levő **Vladimirko**, Halics fondorkodó, ravasz fejedelme ellen is támogatni kellett.

Az 1149-ik évi hadjárat. Izjaszláv 1148-ban sikertelen 1149. támadást intézett György ellen, mire a következő évben György ment támadásba át s miután Izjaszláv seregét augusztus 23-án megverte, őt Kievből elűzte. Izjaszláv Ladomérba vonult vissza és innét szólította fel Géza királyt, továbbá a cseh és lengyel hercegeket, hogy segélyére siessenek.

Bárha Gézának ugyanez időben Mánuellel is háborúja volt, a segílyt a télre, a mikor a vizek és folyók befagyása által Oroszország délnyugati része járhatóbb s így hadviselésre alkalmasabb, megigérte. A magyar és lengyel hadak, a magyarok állítólag 10,000 lovassal, de valószínűleg sokkal kisebb számmal, be is vonultak Ladomérba; de György meg kún és orosz szövetségeseket talált, ez utóbbiak közt volt Vladimirko halicsi fejedelem is, minek folytán a küzdelem eredménye kétesnek látszott. A lengyel hercegek és magyar vezérek ennél fogva a harczó feleknek kibékülést ajánlottak s a béke megkötésében közreműködve, hazatértek.

Az 1150-ik évi hadjárat. Dolgorukij György és Vladimirko 1150. nem tartották be a kötött szerződést, s midőn Izjaszláv újból fegyverhez nyúlt, a szövetségesek által megveretett. Most öcsesét Msztiszlávics Vladimirt küldé Gézához, hogy ígéretéhez képest segedelmére jöjjen.

Géza összegyűjté seregét és 1150 október havában a Kárpátokon átkelve, Halicsban termett. Vladimirko, a ki az időben Volhyniában volt, sietve tért haza és Przemyslbe zárkózott. Géza hadai bevették Szánokot és elpusztíták Przemysl környékét. A ravasz Vladimirko most alkudozáshoz, sőt a király környezetében levők megvesztegetéséhez látott és sikerült is neki Kőkényest, az esztergomi érseket és több más egyházi és világi főurat megnyerni,

Szánok.
Przemysl.

1150. a kiknek tanácsára azután Géza király a hadjáratot beszüntette és seregével Magyarországba visszatért.

Gézával visszament Magyarországba Vladimir is, a ki azután itt Belus bán leányát nőül vevén, ebből új rokonsági kötelék származott.

1151. **Az 1151-ik évi hadjárat.** Izjaszláv a kettős rokonság révén még inkább bizott a sikerben és most a kievi nagyfejedelemi szék visszafoglalására törekedett. Géza király 10.000 magyar lovaszt adott Vladimir vezérlete alá, de megizente, hogy ha célját elérte, azután hagyja őt békével.

Vladimir *1151 február vége* körül érkezett a magyar hadsereggel Izjaszlávhoz, a ki saját hadaival csatlakozván, együtt megindultak Kiev felé. Még útban voltak, midőn hírül vették, hogy Vladimirko halicsi fejedelem, ki a György elleni hadjáratról értesülvén, rögtön fölkészült, hátukban van. Izjaszláv oroszai aggódni kezdtek, hogy két tűz közé szorúlva megsemmisíttetnek, de Izjaszláv nem tágitott s útját folytatta. Nemsokára új híreket vett, hogy Vladimirko egyesült György fiával, Andrással, s hogy most mindketten nyomában vannak, sőt utóhada már velök harcza is jutott. De Izjaszláv a tábortüzeket égve hagyván, az éj folyamán elvonult s így újból nagyobb előnyt nyert.

Bilgorod előtt hadi tanácsot tartott s miután meggyőződött, hogy a magyarok a válságos viszonyok daczára elszántan követik, egy éjjeli menettel hirtelen Bilgorodra tört s azt a magyarokkal rohammal bevette. A nagyfejedelem fia Borics, ki itt volt, alig tudott elmenekülni, hogy atyjának hírt adjon.

Vladimir most az oroszokkal visszamaradt, hogy a halicsiakat és Andrást az Irpen folyó vonalán, Bilgorodnál föltartóztassa, míg Izjaszláv a magyarokkal Kievbe menetelt; György a történetek után ellenállást alig fejtetett ki s míg maga a Dnjeperen csónakon elmenekült, a főváros, Kiev, kapút tárt Izjaszláv és a magyarok előtt.

Kiev bevételének és Izjaszláv trónfoglalásának hírére a halicsi Vladimirko is hátat fordított és Györgytől elválva hazatért.

A magyarokat Izjaszláv és a kieviek drága ajándékokkal halmozták el és nagy hálálkodások közt *1151 áprilisban* hazabocsátották.

Izjaszláv tehát vissza volt helyezve, de miután kétségtelen

vala, hogy György csakhamar sereggel tér vissza, fiát Msztiszlávot még ez évben új segélyhad kieszközlésére küldte Gézához. Géza adott is segélyhadat, de evvel Msztiszlávnak nem volt szerencséje. Miután a had Volhynián át tartott Kievnek, a halicsi Vladimirko ezt rögtön megtudta és Msztiszláv után iramodott. Egy Szaponyiga nevű helynél a magyar hadat egy bor-küldemény várta, melyet Belus bán küldött oda, egyszersmind megízenve, hogy Vladimirko utánuk megy. Msztiszláv és a magyarok a meleg juliusi napon jól hozzáláttak az iváshoz s azután részeg fővel álomra tértek. Ámde Vladimirko támadását ép ezen éjjel hajtotta végre s miután a magyarokat felköltetni nem lehetett, a halicsiak azok legnagyobb részét lemészárolták. Msztiszláv maga elmenekült.

Az 1152-ik évi hadjárat. Vladimirko ez álnok támadása mód nélkül felingerelte úgy Gézát, mint Izjászlávot és Géza 1152 nyarán hatalmas sereggel kelt át a Kárpátokon, hogy Vladimirkot megfenyítse. Izjászláv serege még útközben, Ladomér területén csatlakozott a magyarokhoz s most együtt indultak Przemysl ellen; ott, a Szán jobb partján várta őket már Vladimirko, serege élén.

A következő napon Géza király serege, állítólag 73 csapat (72 megyei és a királyi dandár) a kieveket közrevéve, átkeltek a Szánon. Vladimirko hiába próbált meg mindenféle fortélyt, seregét a magyarok megsemmisítették, szétzúzták, fényes győzelmet víva ki ugyanazon csatatéren, melyen fél századdal előbb Kálmán király a kunokkal szemben csatát vesztett. Vladimirko Przemyslbe menekült s ha a magyarok nyomban követik, a várral együtt a fejedelem is kezeikbe kerül. De azok előbb a váron kívül a Szán mellett fekvő fejedelmi udvarházat fosztották ki s evvel megkéstek; a vár kapuit a menekülők után bezárták.

A magyar-orosz sereg most körülfogta Przemyslt, mire Vladimirko a dolgot előbb alkudozásra, majd könyörgésre fogta. Izjászlávnál követei hiába jártak, az jól ismerte, de Géza elég gyöngye volt a püspökök közbenjárására kegyelmet gyakorolni s miután Vladimirko a neki nyújtott egyezményre Szt. István keresztjére megesküdtött, magyarok és kievek hazatértek.

Vladimirko ugyan esküjét már a következő évben megszegte, de nyomban reá meghalt; 1154 novemberben meghalt maga Izjászláv is és evvel az orosz háborúk véget értek.

A görög háborúk.

Midőn Komnenosz János császár, László király leányának, Piroskának vagy Irénnek férje, 1143-ban meghalt, a trónt nem idősebb fia Izsák, hanem az ifjabb **Mánuel** örökölte, a ki nagy szellemi képességeinél fogva alkalmasabbnak látszott atyja tervét, mely nem kisebb dolog volt, mint a régi római birodalom helyreállítását, végrehajtani.

Uralkodása első éveit a sziciliai normannok ellen folytatott háborúk töltötték ki, 1148-ban azonban kénytelen volt fegyvereit a szerbek ellen fordítani, a kik távolléte alatt a görög tartományokat pusztították.

A szerbekkel azonban a magyar király, anyja révén, ki Uros ráσαι nagyzsúpán leánya volt, rokonságban állott, másrészt pedig politikai érdekközösségük is volt, amennyiben Belus bán a szerbeket magyar fenhatóság alá akarta hozni, azt remélvén, hogy a magyar királyság — ekkép egész a Balkán-hegységig kikerekítve — a szerbeknek hathatósabb oltalmat nyújthat, mint a görög császárság.

Ily viszonyok közt a magyar kormány, midőn Mánuel 1149-ben Rását, tehát ép a király rokonainak tartományát támadta meg, előbb követei útján járt közbe a szerbek érdekében, midőn pedig 1150-ben Mánuel újból a szerbek ellen szándékozott hadat vinni, a szerbeknek katonai segítséget is nyújtott.

1150. **Az 1150-ik évi hadjárat.** Mánuel a szerbek elleni hadjáratot ősszel indította meg, a mikor az erdők sűrűi a szerbeknek oltalmat nem nyújtanak s előbb Nisre ment, majd nyugotnak fordult. Miután a szerbek a magyar segélyhadat Bosznián át várták, a görög támadás elől szintén nyugot felé húzódtak vissza s a Tára folyó mögött foglaltak állást. A magyar segélyhad Bágyon ispán vezérlete alatt idejekorán érkezett meg és a szerbekkel a Tára vonalon egyesült. Mánuel meg volt lepetve, midőn egész váratlanul a szerb-magyar seregre bukkant, s mivel már sötét volt, a támadást másnapra halasztá.

Tára folyó. **A Tára melletti csata.** Mánuel szándéka az volt, hogy ellenségeit kora hajnalban rajtaütéssel támadja meg. Ámde ebben

csalódott, mert midőn seregével a szerbek és a magyarok ellen meg- 1150.
indult, azokat a Tára partján már csatarendben állva találta.
A császár ennek daczára a támadásban a magyarokat megelőzte, a
Tarán átkelt s kezébe zászlót ragadva, a magyarokat és szerbeket
egymástól elválasztandó, közéjük tört. Merészen előre rontva, nem-
sokára rátalált Bágyon ispánra, a ki előbb rokonával, Kantakuzen-
nosz Jánossal csapván össze, annak két ujját levágta, most pedig
a császár ellen fordult. Érdekes párbaj folyt most le a császár és a
magyar vezér közt, melyben a győztes — bárha Bágyon egy hatal-
mas vágással át is vágta Mánuel állát s a halálos csapást csak az
arczérvét tette ártalmatlanná — a császárelőn, a ki a kardot Bágyon
kezeiből kikapva, őt foglyává tette.

A győzelem, melyben legnagyobb része a példájával lelkesítő
császárnak volt, ki ellenségeiből maga 15-öt ölt meg és 40-et fogott
el, a görögöké lőn. A szerb nagyzsupán meghódolt, s magát euró-
pai háború esetén 2000, ázsiai háborúra pedig 500 vitéznek a római
görög sereghez való állítására kötelezvé, a császár fenhatóságát
elismerte.

Mánuel 1151 elején visszatért Konstantinápolyba.

Mánuel első támadása Magyarország ellen 1152- 1152.
ben. A császár a következő év tavaszán, miután Gézának a lova-
gok módjára levélben hadat izent, Magyarország ellen indult. Vele
volt Borics, a magyar trónkövetelő is, a ki úgy látszik már a keresz-
tes háború óta vendége volt s kit a magyar ügyekbe való beavat-
kozásnál alkalmas eszközül tekintett.

Géza király ép ez időben Halicsban járván, Mánuel nem volt
a ki föltartóztassa. Miután Nándorfehérvárnál oda rendelt hajóhada
még nem volt ott, csónakokon, tutajokon, a lovakat úsztatya kelt
át a Száván és ostrom alá helyezte Zimonyt. A császár a szívósan 1152.
Zimony.
ellenálló vár előtt Vatatiesz Tivadar rokonát hagyva, bekalandozta
a Szerémséget, tömérdek zsákmányt és annyi foglyot ejtett, hogy
azok száma nagyobb volt seregénél. Visszatérve Zimony alá, a
védők, miután Gézától fölmentést nem remélhettek, végül kény-
telenek voltak a várat feladni s a császár azt katonáinak szabad
prédára bocsátá.

Mánuel ezután vissza akart térni, midőn hírnökei jelenték,
hogy Géza király a diadalmas halicsi hadjáratból visszatért és

1152. közeledik. A császár e hirre csak a zsákmányt és a foglyokat küldte a Száván át, maga pedig a Duna mögött foglalt állást. Úgy mondják a hajókat is a túlsó parton hagyta, nem engedvén seregének más választást, mint a győzelmet vagy a halált. Géza ugyan nem, de **Belus** bán csakugyan a Dunához érkezett; Belus azonban nem volt hajlandó a császár sokkal nagyobb erejével megütközni, s Mánuel elől kitérve, a Duna mentén Barancs felé tartott. A császár ennek folytán kénytelen volt a magyar földet elhagyni s Barancs védelmére annak közelében ütött tábort. **Boricsot** azonban átküldte a Dunán, hogy a Temes vidékén zsákmányoljon. Három magyar dandár, talán a király seregének előcsapatai, megtámadták Boricsot, de siker nélkül, midőn azonban maga a király közeledett, Borics sietve menekült a Duna felé. A király csapatai megtámadták Borics utóvédét s azok közül sokat levágtak, de Borics maga és hadának zöme éjnek idején szerencsésen átjutott a Dunán, melyet Mánuel katonái előtte fáklyákkal világítottak meg.

A magyar és görög sereg most egymással szemben állott, de köztük volt a Duna. Mánuel készült ugyan támadásra, de miután Géza — ki időközben az új német császárnak Barbarossa Frigyesnek Magyarország elleni terveiről értesült — békét ajánlott, azt elfogadta.

Erre úgy a görög, mint a magyar seregek visszatértek.

1154. **Az 1154-ik évi hadjárat.** Mánuel ereje a szicíliai háborúban meglehetősen kimerülvén, Géza király alkalmasnak tartotta az időt a két év előtti rabló hadjárat megboszulására. A magyar sereg csakugyan le is vonult a Dunához, de mielőtt még a görög birodalomba betörhetett volna, Mánuel serege is a Dunához érkezett. A két sereg tehát ismét szemben állott, de ismét elválasztva a Duna által, melyen most még át se kelhettek, mert hajóik nem voltak. Ismét alkudozás következett tehát, melyben Géza mégis elért annyit, hogy a császár a két év előtt elhurczolt foglyok közül 10.000-et váltságdíj mellett, a többit ingyen visszabocsátja.

1155. **1155-ik évi hadjárat.** A béke azonban, melyet az uralkodók ez alkalommal kötöttek, még sem volt tartós. Borics ugyan még 1154-ben egy a kunokkal folytatott harcban elesett, fia Kálmán pedig nem volt alkalmas arra, hogy Mánuel terveit előmozdítsa, de Borics helyett egy új trónkövetelő keletkezett: **István** herceg,

Géza öccse, kit a vezéri cím ki nem elégített s miután törvényes úton a koronához jutni nem remélhetett, erőszak, esetleg külföldi segély útján vélte célját elérhetni. E végből, midőn magatartása a király előtt gyanussá vált, a magyarok ellenségéhez, Mánuel görög császárhoz menekült. Másrészről a császár unokaöccse *Andronikosz* Mánuel ellen a magyarokkal tartott s nekik az esetre, ha a byzanci trónra segítik, Barancs és Nis határvárait átadását ígérte. 1155.

Géza király, bízva *Andronikosz* ígéreteiben, 1155 tavaszán megindította hadait a Dunához; de miután Mánuel császár *Andronikoszt* időközben elfogatta, Barancsnál nem szövetségeseket, hanem ellenségeket talált. Géza ostromolni kezdé **Barancsot**. A császár a hirtelen betörés miatt csak kevés haddal jöhetett a vár védelmére, minél fogva magát táborában elsáncolta s onnét csak apró kiütésekkel nyugtalanította a magyarokat. Géza végre a dolgot meguntá és *Nándorfehérvár* felé haza indult. Mánuel e visszavonulás alatt Gézát lassan követte, s egyik vezérért, *Czinczilukosz Vazúlt* azzal bízta meg, hogy a sereg zömével a magyarokkal levő bosnyák dandárt, melyet *Borics* bán vezetett, hazatérésközben támadja meg. Ez azonban, talán *István* herceg tanácsára, ki szintén vele volt, a magyar fősereget támadta meg; az utóvéddel ugyan könnyen boldogult, de Géza azután lesbe csalta, minek folytán oly roppant vereséget szenvedett, hogy seregéből alig maradt meg valami. Ott veszték az *Istvánnal* levő magyarok is, de maga *István* elmenekült. Az ütközet színhelye nem ismeretes. Barancs.

A hadjárat tehát Mánuel súlyos vereségével végződött, de eredménye azért még sem volt. Géza még csak a görög kézen levő *Nándorfehérvárt* sem tudta visszafoglalni; sőt még a foglyok is kölcsönösen visszaadtak.

Mánuel ugyan 1156-ban újból készült a háborúra, de erre a dolog nem került, s miután közös támadó tervét *Frigyes* császár el nem fogadta, *Gézával öt évre békét kötött*. Ez a béke Géza életében többé meg nem zavartatott, sőt 1161-ben újabb öt évre meghosszabbított. 1162 márczius 31-én Géza meghalt. 1156.

Mánuel második támadása Magyarország ellen 1163-ban. Bárha a béke még érvényben volt, Mánuel nem késett Géza halála után nyomban Magyarország ellen föllépni, az ország-

1163. nagyoktól, a már megkoronázott **III. István**, Géza legidősebb fia, ellenében, védenczének *István* herczegnek, vagy esetleg a szintén nála tartózkodó *László* herczegnek trónra emelését követelvén. Miután pedig követelésének nagyobb nyomatékot adandó, erős hadsereg állott mögötte, **III. István** Pozsonyba menekült. *László* herczeg ennek folytán csakugyan *királylyá koronáztatott*, míg **István** a vezérséget nyerte és trónörökössé nyilvánított. **II. László** azonban már félév múlva elhalt, mire a trónra végre is Géza testvére **IV. István** került. A magyarok azonban **IV. Istvánt**, a görög császár kegyeltjét, kitől joggal féltették az országot, nem akarták a trónon megtúrni és a **Csák** nemzetség fegyvert ragadott ellene.

Mánuelhez fordúlván támogatásért, ez **Kontosztefanosz Elek** vezérlete alatt sereget küldött Magyarországra; mire azonban a görög sereg megérkezett, **IV. István** a Csák nemzetséget már leverte és megnyervén ügyének Belus bánt is, úgy látszott, hogy diadalt arat. Ámde ez csak addig tartott, míg a törvényes király, **III. István** Pozsonyból megindult, mert minél közelebb jött **III. István Székesfehérvárhoz**, annál inkább szaporodott pártja és hada, míg a bitorló **IV. Istváné** ugyanily mértékben fogyott s ereje már csak jóformán a görögökből állott.

Székes-
Fehérvár.

1163 június 19-én Székesfehérvár mellett ütközött össze a két **István** serege és a csata **III. Istvánnak**, a törvényes királynak fényes győzelmével végződött. **IV. István** futott a pesti rév felé, de ütközben elfogatván, **III. István** kezeibe került. A király azonban nagybátyját, Lukács esztergomi érsek tanácsára, azon föltétel alatt, hogy az országba többé vissza nem jön, szabadon bocsáttatá.

A kiüzött **IV. István** egyenesen Mánuelhez futott, ki új sereget adott melléje, de sőt maga is megindult Magyarország ellen. Nándorfehérvárra érve azonban meggyőződött, hogy **Istvánt** a magyarokra, kik már harcukészen várták, fölerőszakolnia nem lehet, s a dolgon fordított egyet.

Istvánt elejtette ugyan, de hogy befolyását a magyar ügyekre megtarthassa, **III. István** testvérét **Bélát**, Géza király második fiát, átadatni kérte, hogy neki egyetlen leányát eljegyezvén, őt a császárságban trónutódjául nevelhesse.

A görög sereg tehát nem kelt át a Száván s az alkudozásokat

a jobb parton várta be. A magyarok beleegyeztek Mánuel ajánlatába, Béla herceget átadták, s megegyeztek abban is, hogy Béla örökségképen Horvát- és Dalmát országokat kapja. Mánuel erre visszatért Konstantinápolyba. 1163.

Mánuel harmadik támadása 1164-ben. Bárha Mánuel IV. Istvánt «hivatalosan» elejtette, ez még sem nyugodott és erősen bizakodott abban, hogy ha Magyarországra betör, a császár mégis csak segíteni fogja, annál is inkább, mert most már kész volt az országot a görögöknek hűbérkép alávetni, csak a trónra ismét visszakerüljön. Valóban, midőn István Magyarországra 1164 tavaszán betört, és itt a király hadaival szemben hátrányos helyzetbe jutott, Mánuel azonnal megindult s azon cím alatt, hogy Béla herceg veszélyeztetett örökségét akarja biztosítani, a Szerémségbe betört, majd Kő-, vagy Bánmonostor tájékán, mások szerint Péterváradnál, a Dunán is átkelve, Bácsig nyomult elő. Mánuel hadjáratának valóságos célja azonban nem István trónra emelése, hanem Magyarország egy részének megszerzése volt. 1164.

A király anyja, Eufrozina, II. Ulászló cseh herceghez, illetőleg most már királyhoz, fordult segítségért, ki erős, de féktelen és fegyelmetlen seregével az országba bejövén, a magyar hadakkal Bácsban egyesült. Mánuel belátta, hogy a szövetséges hadak nagy túlereje ellen sikerre semmi reménye sem lehet s alkudozásba fogott, melyet Ulászló egy morva lovag útján folytatott. E közben, hogy veszélyes hadászati helyzetéből — előtte a hatalmas ellenséges hadsereg, mögötte a Duna — kiszabaduljon, seregét a Duna jobb partjára visszarendelte. Csak IV. István maradt még a Duna bal partján **Bácsnál**, s így a szövetségesek támadását, mely végre valahára mégis bekövetkezett, csak az ő és *Kalufész Nikefor* görög hada fogták föl. Az éj folyamán még István is átmenekült a Dunán s a magyar-cseh hadsereg csak harmadnap vette észre, hogy a ravasz görög kellemetlen helyzetéből kimenekült s hogy ők csak jóformán üres tábor előtt állanak. De ha számba vehető ellenség nem is volt, zsákmányra és foglyokra mégis szert lehetett tenni, minélfogva a csehek a görög táborra rohantak, a még ott talált görögöket felkoncizolták vagy elfogták és zsákmányul ejtették a többek közt István zászlóját is. Bács.

1164. A csehek a hadjáratot a Dunán át azonban nem folytatták, mert Mánuel újabb követséget küldött s azon föltétel alatt, hogy Béla öröksége, t. i. Horvát- és Dalmátország neki átadatik, nemcsak azonnal visszavonúl, de István támogatásáról is végképen lemond. A béke, melyben Mánuel tulajdonkép minden kívánóságát teljesítve látta, ezen föltétel alatt megkötetett és a «fölszabadító» csehek nagy diadallal és a magyarok által ép úgy, mint a görögök által gazdagon megajándékozva, hazájukba visszatértek.

Mánuel pedig **Dukász János** vezére által még ez évben elfoglalta és megszállotta Horvátországot és Dalmácia 57 városát, melyek ez által Magyarországtól elszakadván, görög uralom alá kerültek. De sőt Istvánt sem ejtette el, hanem a Szerémségben hagyta egy erős görög sereggel, mely *Gábrász Mihály* parancsnoksága alatt és István rendelkezésére állott. Tulajdonkép tehát a Szerémség is a császár által megszállva maradt. Ez volt a magasztalt cseh segítség *valóságos* eredménye, a melyben természetesen a király együgyű tanácsosainak is része volt.

1165. **Az 1165-ik évi hadjárat és Mánuel negyedik támadása.** Hogy a béke ily módon soká nem tarthatott, azt könnyű belátni. Maguk a magyar tanácsosok, a kik a békét megkötni segítettek, voltak kénytelenek III. Istvánnak a Szerémségben maradt István és görög hada megtámadását ajánlani, annál is inkább, mert István Bácsban is foglalásokat tett és a magyar urakat zászlóihoz állani kényszeríté. A magyar hadak tehát az 1165-ik év elején István hadát és a görögöket Bácsból kiűzván, a Szerémségbe betörték és **Zimonyt** ostrom alá fogták; a várban volt a bitorló IV. István is.

Mánuel természetesen feljajdult e támadás hírére és ő, a ki esküvel fogadott kötelezettségei közül egyet sem teljesített, a ki a magyarokat oly ocsmány módon megcsalta, ő panaszkodott hitzegés ellen, s midőn a király a Szerémségnek és Zimonynak, a magyar korona jogos tulajdonának visszafoglalására csapatokat küld, ezt a «római birodalom megsértésének» nyilvánította. El levén határozva, hogy Magyarországgal végkép leszámol, szövetségbe vonta Velenczét, az oroszokat, a halicsi fejedelmet, Jaroslávot, sőt be akarta vonni a frigybe I. Frigyes császárt és Henrik osztrák herceget is, a kik, ha őt nem is segítették, de nem segí-

tették a magyar királyt sem. Seregét különben bessenyő és kún, 1165. szerb és török csapatokkal növelte s általában nagy előkészületeket tett a háborúra, addig is míg maga jöhet, Gábrász Mihály hadát is válogatott csapatokkal megerősítvén.

Zimony alatt e közben folyt a küzdelem. A magyarok kísérlete, hogy a várbelieket segítő görög hajóhadat megsemmisítse, nem sikerült ugyan, de annál jobban haladt a szárazföldi támadás és midőn a trónkövetelő IV. István a várban váratlanul és hirtelen meghalt, az őrség bizalmát elvesztve, a várat 1165 ápril 10-én szabad elvonulás föltétele alatt feladta. Zimony tehát magyar kézben volt és a feldühödött magyarok, az annyi bajt okozott IV. István holttestét a vár kapuja elé vetették, ott hagyták rothadni s csak akkor temették el, midőn a hullát tovább otthagyni már nem lehetett.

Zimony elestének és a Szerémség elfoglalásának hírére Mánuel azonnal Szófiába sietett, hol serege gyülekezett, és *junius végén* megindult a Dunához.

A magyarok a Száva és a Duna mentét megfigyelés alatt tartották, de Mánuel talált rá módot, hogy figyelmüket kijátsza. Előkészületeket tett Haramvárnál, midőn pedig látta, hogy a magyarok ide gyülekeznek, gyors mozdulattal Nándorfehérvárnak tartott és maga ülven az első csónakba, hirtelen átkelt. Mánuel azt hitte, hogy Zimony a görög sereg megjelenésére azonnal meghódol; de ebben csalódott, mert a magyarok, Gergely ispán vezérlete alatt Zimonyt szívósan védelmezték. Mánuel tehát a várat ostromolni Zimony. kezdé; a vár árkait betömte és négy faltörő géppel és óriási vetőgépekkel, melyek félmázsás köveket vetettek, törette a falakat. Az ostromot az a hír, hogy a király sereggel közeledik a vár fölmentésére, rövid időre megszakította ugyan, de azután ujult erővel folyt az s rövid idő múlva bekövetkezett a végső pillanat. Gergely ispán 1165 július vége felé alkudozásba kezdett tehát, de míg ez folyt, a görögök a falakat létrákkal megmászták s a várat rohammal bevették. Iszonyú öldöklés következett most, melyből csak kevés magyar menekült. Ezek közt volt Gergely ispán és néhány alvezére, kik fogságba esvén, a császár elé vitettek. Mánuel Gergelynek és társainak, Béla herczeg közbenjárására, a ki az ostromnál jelen volt, mgkegyelmezett.

1165. A mily kellemetlen volt Zimony első elfoglalása Mánuelre, oly leverő volt mostani eleste III. Istvánra. Nem levén módjában, hogy nagyobb sereggel vonúljon a görögök ellen, békealkudozásokat kezdett Mánuellel, a mi végre sikerre is vezetett és a béke Zimony, a Szerémség és Dalmáciának a görög birodalomba való bekebelezése árán 1165 augusztusban meg is kötöttetett.

A császár nagybátyja Angelosz Konstantin parancsnoksága alatt erős görög hadat hagyott vissza Zimonymál; a görögök a falakat, épületeket újra fölépítették és megerősítették Nándorfehérvár, Barancs és Nis várakat is.

1166. **Az 1166-ik évi hadjárat és Mánuel ötödik támadása.** Mánuel gondoskodott róla, hogy a béke soká ne tarthasson, s mint előbb Boricsot és Istvánt, most Béla herceget vitte bele, hogy a magyar főurakkal a magyar koronára nézve alkudozásba bocsátkozzék. III. István erről értesülvén, s jól tudván, hogy a háború Mánuellel rövid idő múltán úgy is kikerülhetetlen, seregét összegyűjté és azt Dénes ispán vezérlete alatt a Szerémség visszafoglalására küldé. A szerémségi görögök parancsnokai most Gábrász Mihály szerémi dux és Vránász Mihály valának.

A görög vezérek a magyarok közeledéséről értesülvén, őket a támadásban meg akarták előzni s ellenök rajtaütést terveztek. Ámde az éjjeli menetnél az utat eltévesztették, fölfedeztettek s Dénes által Batajnicza közelében egy véres ütközetben, melynek különben napja följegyezve nincs, teljesen szétverettek. A görög vezérek Zimonyba futottak, Dénes pedig, miután az elesett görögök holttesteiből egy hatalmas dombot emeltetett, visszafoglalta a Szerémséget és feldúlta a császár dunamenti tartományait.

Mánuel e csapás készületlenül találta s Béla herceg kíséretében Akszukhosz Alexiosz vezére alatt csak egy kisebb sereget küldhetett a Dunához, mely csak ide-oda manővrozott, de a Dunán átkelni és a magyarokat megtámadni nem bátorkodott.

Nagyobb volt és több sikerrel járt el az a sereg, melyet a császár kelet felől küldött Magyarország ellen. Vatatzesz Leo e sereg vezére, miután hadait számos oláhval is szaporitá, a *törcsvári szoroson* át Erdélybe tört be, vezértársa Dukász János pedig a *borgói szoroson* át s Erdélyt mindketten rettentően feldúlván, gazdag zsákmánnyal és számos fogolylyal tértek vissza, távozá-

suk előtt a hadjárat emlékére görög felirattal ellátott ércskeresztet emelvén. 1166.

Maga Mánuel is felkészült végre, de csak Szófiáig jutott. Itt érte ugyanis *Henrik* osztrák herceg, a ki a császár és a magyar király nevében fegyverszünetet eszközölt ki.

Másrészt a magyar hadak Ombód nádorispán alatt betörték *Dalmáciába* s a görögöket *Spalato* mellett megvervén, *Nike-Spalato*. *forosz* görög helytartót elfogták, és a dalmát városokat, *Spalato*, *Trau* és *Szebenico* kivételével, elfoglalták.

Az 1167-ik évi hadjárat és Mánuel hatodik támadása. 1167. A magyarok szívesen megújították volna a fegyverszünetet, de Mánuel erre nem volt hajlandó. Lóról való leesés által megsebesülve, a sereget azonban nem maga vezette, hanem az *1167. júniusban* Szófiából **Kontosztefánosz Andronikosz** vezérlete alatt indult ki; a fővezért azonban Mánuel részletes utasítással látta el, sőt neki még *hadi térképet* is adott.

A magyarok részéről a Szerémségben **Dénes** ispán serege állott, vele 36 ispán és mintegy 15,000 lovas. Ezt, valamint azt is, hogy a magyarok egy része pánczélos lovag, a többi íjjász és könnyű fegyverzetű, a görög vezér egy elfogott magyartól tudta meg. Körülbelül hasonló erejű volt a görög sereg is.

Dénes ispán erejében és szerencsében kissé túlságosan bizott; erre mutat legalább, hogy az ellenségnek a Száván való átkelése elé semmi nehézséget nem gördített, hogy Zimonyt megszállani fölöslegesnek tartotta, minek folytán az rögtön **Andronikosz** kezébe került, végre pedig, hogy a görög sereg közeledését megtudva, nem a harcra készül, hanem lakomát rendez, melyen alvezéreivel «a görögök egészségére» iszik, míg ugyanazon időben a görög vitézek az általa görög hullákból emelt sirhalomnál a magyarokra halált esküsznek.

A zimonyi csata 1167 június 18-án. A Zimony köze- Zimony.
lében, némelyek szerint **Batajnicza** falu tájékán, Zimonytól észak- Batajnicza.
nyugotra, a Duna mellett vívott csata részleteit **Kinnámosz** görög író hagyta reánk. Szerinte a görög hadsereg a csata napján következő csatarendbe állott: A sereg előtt a kúnok és az ázsiai törökök könnyű lovassága állott; gyakorlott íjjászok, köztük csak kevés lándzsás. A fősereg három részre tagozódott: a jobb szárny *Lapár-*

1167. *dász Andronikosz*, a közép a fővezér **Kontosztefánosz Andronikosz**, a balszárny *Vránász Demeter* vezetése alatt. Az első harcvezetést a római phalanx, a másodikat a nehéz gyalogság képezte, a szárnyakon vértés és íjjas lovassággal; a harmadik harcvezetést a görög főurak alkották, német és török csapatok által támogatva; a negyedik harcvezetést, mint tartalék, a fővezér rendelkezésére áll és a zsoldos normannokból, olasz és szerb nehéz lovasokból volt megalkotva.

A magyaroknál harcászati tagozás nem volt megkülönböztethető (t. i. a görögök által); a sereg egy nagy nehéz, toronyalakú (talán ékalakú?) tömeget képezett, mely mint sötét felhő közeledett. Élén maga a fővezér Dénes ispán lovagolt, mögötte a pánczélos és lándzsás vitézek nagy tömege, kiknek még lovai is homlokukon és szügyön vértézve valának; félelmes had volt ez, lánksa erdejével, a napban tündöklő fegyverzetével, közepén egy ökrök által vont szekéren hosszú árbocon a sereg főzászlójával (a lombard carroccio módjára), melyet a szél lengetett.

Dél felé járt az idő, midőn a seregek összeütköztek. Andronikosz kún és török íjjászai megkezdték a nyilazást, hogy a magyarok soraiban rést nyissanak, de hiába; a magyar lovas had egyetlen vitéze sem tántorodott meg; maga a fővezér, Dénes ispán, pedig «mint valami rengeteg torony» elöl járt, hatalmas lánksájával döntve le az ellenség könnyű lovasait, kik céljukat el nem érven, szerte foszlottak, hogy a főseregnek helyet adjanak; a legnagyobb rész azonban az utasításnak oly hiven engedelmeskedett, hogy a Száváig meg sem állott.

A főcsapatok összeütközése következett most be. A közép-hadak egymást ellensúlyozták, de a görögök bal szárnya a rohamot nem bírta ki és megfutott, vezére pedig, *Vránász Demeter*, súlyosan megsebesülve bukott le lováról, mire rögtön elfogatott; ámde a jobb szárny meg a magyarokat nyomta vissza. Dénes most a győzelmes jobb szárnyról ide vont csapatokkal a görögök közép-hadát egy merész jobbrakanyarodással oldalban akarta megrohanni, hogy így a görögöket elválassa, a középhadat hátrálásra bírja s evvel a csatát eldöntse. *Lapárdász* azonban e veszélyt észrevette és a magyar balszárny üldözését abban hagyva, Dénes hadát támogatta meg. Ez Dénest meglepte ugyan, de a dolgon alig

változtatott volna valamit, ha közbe nem lép a görög fővezér a 1167. tartalékkal, mely azután a csatát a görögök javára döntötte el.

Az egész tusa azonban nem gyorsan folyt le és a harc a hosszú nyári délután át a nap lementéig tartott, a mikor is a magyarok, kik sokkal többet vesztek, a görög tartalék utolsó rohama után a csatateret elhagyták.

Dénes ispán elmenekült, de 5 ispán és 800 magyar vitéz fog-ságba esett; a halottak száma több ezerre rúgott. A görögök zsákmányul ejtették Dénes árboczos zászlóját és csatalovát, s a csata-terén 2000 pánczelt, számtalan sisakot, paizsot és kardot szedtek össze.

A harc a győző sereget is annyira megviselte, hogy üldözés-ről szó sem lehetett; sőt a magyar táborba is csak másnap mentek át, azt persze üresen találván, minek folytán a csata csak pusztá dicsőséget, de még csak zsákmányt sem eredményezett.

Még kevésbé gondolhatott Kontosztefanosz Andronikosz arra, hogy Dénest az országba kövesse; hisz Dénes mögött volt még, a hírek szerint, a magyar király hadserege, az osztrák segély-haddal. Így tehát már a csatát követő napon visszavonult a görög hadsereg, átkelt a Száván és a magyar területet kiűritette.

A zimonyi «*vereség*» többet eredményezett, mint a csehek segítségével kivívott «*diadal*», mert a Szerémség (Zimony kivételével) visszajutott a magyarok kezébe, s a görög háborúknak — legalább ezen a hadszínhelyen — véget vetett.

III. István még ez évben 30,000 főnyi sereggel bevonult Dalmáciába és most már az egész dalmát tengerpartot, Zárával Dalmácia. együtt Magyarországhoz visszacsatolta; sajnos, csak rövid időre, mert néhány év múlva Zára ismét Velence —, Trau, Spalato stb. a görögök kezére került.

III. Béla hadjárata Zimony és Dalmácia visszafoglalására 1180—1181-ben. III. István 1179 márczius 4-ikén 1180—1181. történt halála után trónviszály keletkezett, melyet Mánuel erős keze simít el az által, hogy a fia születése folytán neki immár terhes és fölösleges Béla herceget erős sereggel Szófiába viszi, magyar királylány kikiáltatja és előkelő magyar-görög kísérettel Magyarországra küldi, de őt előbb megesketvén, hogy a római birodalomnak barátja lesz.

1180—1181.

Béla több nehézség után megkoronáztatott s leszámítva az osztrák hadjáratot, melyet Béla a trónkövetelő Géza hercegnek menedéket nyújtó *Henrik* osztrák herceg ellen 1176-ban intézett és a törökök elleni háborút, melyben *Ombód* ispán alatt egy magyar had *Mánuel oldalán* harczolt, nagyobb külháborúja az országnak hosszú ideig nem volt.

Zimony.

Mánuelnek *1180 szept. 24-én* bekövetkezett halála azonban Bélát a görög barátság kötelezettsége alól feloldván, első feladatának tekinté **Zimonyt** s hozzá csatolt részét a Szerémségnek, továbbá Dalmáciát a magyar koronához visszacsatolni.

A zimonyi görögök a várat egyszerű fölhívásra átadták és a Szerémséget is, ezúttal véglegesen, kiürítették.

Zára.

Dalmáciába a magyar hadsereg *1181 elején* indult, s a magyar sereg egyszerű megjelenése elég volt, hogy Spalato, Trau, de sőt még az ország fővárosa, Zára, is meghódoljon. Béla király, el levén készülve arra, hogy Velence Zárát visszaköveteli, a várost jelentékenyen megerősíté és a várat is élelemmel, őrséggel bőven ellátta. Védő intézkedései oly kitűnőek valának, hogy **Zára** *Mastropio Orio* doge hajóhadának ostromát sikeresen kiállta, minek folytán a dalmát tengerpart, egész a Narentáig, a magyarok uralma alatt megmaradt.

1182—1183.

III. Béla görögországi támadó hadjárata 1182—1183-ban. A byzáncezi császárság nem volt oly helyzetben, hogy Dalmácia elfoglalása ellen tiltakozzék. Mánuel kiskorú fia és utóda, II. Alexiosz, rokona, a sokszoros lázadó és trónkövetelő *Kommenosz Andronikosz* gyámsága alá került, ki helyette kormányzott és Neróként kegyetlenkedett.

Nándor-
fehérvár.
Barancs.
Szófia. Nis.

Béla király, Mánuel özvegye és fia oltalmához folyamodván, e zavaros állapotot egy Görögország elleni támadó hadjáratra használta föl, részint azért, hogy Andronikoszt a fővárostól elvonja, de másrészt azért is, hogy a magyar királyság erejét kimutassa és jövőre a görögöknek újabb támadásoktól kedvét elvegye. A görög birodalomba betörve, elfoglalta **Nándorfehérvárt** és **Barancsot**, majd *1183-ban* bevette és elpusztította, a szerbekkel egyesülve, **Szófia** és **Nis** városokat.

A császári házat azonban e támadásokkal nem menthette meg, mert Andronikosz dühében Mánuel özvegyét, fiát és leányát

megölette. Midőn Andronikoszt végre a nép dühe a tróntól és életétől megfosztotta, az új császár, *Angelosz Izsák*, Magyarországgal békét keresett, elvette Béla Margit nevű leányát, mire Béla azután Nándorfehérvárt és Barancsot a görögöknek visszaadta. 1182—1183.

Evvel az oly hosszú ideig tartott, gyakran veszélyes, de végredményében Magyarországra mégis diadalmas, a királyság erejét és ellenálló képességét bebizonyító görög háborúk véget értek.

A halicsi háború.

Halics elfoglalása 1188-ban. Halics fejedelme, a ravasz 1188. Vladimírko fia, Jánoszláv, 1187-ben elhalálozván, a trónutód, **Vladimír**, ellen lázadás tört ki, melynek élén **Román**, Lodomeria fejedelme, állott. Vladimír ellenségeivel megmérkőzni nem bírván, Magyarországba menekült és III. Béla királytól kért segítséget. Béla király *1188 elején* erős magyar sereggel átkelt a Kárpáton, mire Román Halicsból elmenekült. Halics meghódolt a magyaroknak, de Béla nem adta vissza az országot a nép által botrányos élete miatt nem kedvelt Vladimírnek, hanem Magyarországhoz csatolta, a fejedelmi székbe 12 éves fiát, **Endrét**, ültetvén. Béla Vladimírt visszavitte Magyarországba és családjával együtt elzáratta.

A király czímei közé most a «halicsi király» a «rex Galliciae» czímet is fölvette.

Halics elvesztése 1190-ben. Halicsban nem voltak megelégedve a magyar, az «idegen» kormánynyal s a többi orosz fejedelmek is sérelmesnek tartották, hogy «orosz föld» idegen uralom alá került s a halicsiak előkerítették a néhai Vladimírko testvéreinek száműzött fiát, **Rosztiszlávot**, és őt az országba hívták. Béla azonban egyrészt a halicsiakat a maga részére újból lekötölte, másrészt magyar sereget is küldött fia védelmére. 1190.

Midőn tehát Rosztiszláv Halicshoz közeledett, itt nem barátokat, hanem ellenségeket talált s midőn a kedvezőtlen viszonyok közt mégis harcba bocsátkozott, a magyarok kis hadát körülfogták és őt magát pedig súlyosan megsebesülve fogságba ejtették, hol rövid idő múlva sebeiben meghalt.

1190. A magyarok azonban ez eset után keményebben bánván a halicsiakkal, az elégtelenség fokozódott, midőn pedig a Béla által fogságban tartott Jaroszlavics **Vladimir** Magyarországból megszökött és Kázmér lengyel fejedelem támogatásával egy lengyel had élén Halics előtt megjelent, a magyarok ellen nyílt lázadásban tört ki.

Endre magyar őrsége nem volt elegendő arra, hogy a lengyelekkel szembeszálljon, minek folytán a herceg elmenekült, és **Vladimir** 1190 augusztus 6-án Halics trónját ismét elfoglalta.

Béla király hajlandó lett volna Halicsot nagyobb erővel visszafoglalni, de miután **Vladimir**nek nemcsak a lengyelek, hanem az oroszok nagyfejedelme is pártjára kelt, a lengyelek által ajánlott békét elfogadta, s az ügyis nehezen megtartható Halicsot **Vladimir**nek átengedte, a halicsi királyi czímet azonban továbbra is megtartotta.

A harmadik keresztes háború 1189-ben.

1189. 1187-ben Egyiptom és Syria szultánja, Szalah ed din, vagy mint röviden nevezni szokták, *Szaladin*, a jeruzsálemi királyság hadait megvervén, október 2-án a fővárost, Jeruzsálemet is elfoglalta. VIII. Gergely pápa Jeruzsálem visszafoglalására új keresztes háborút hirdetvén, erre nem csak a francia és angol királyok, de sőt maga **Barbarossa Frigyes** német császár is vállalkozott.

Frigyes császár előkészületeit befejezvén, útnak indult, s mivel a Magyarországon át vezető utat választotta, 1189 május 24-én seregével a magyar határnál megjelent; a keresztes hadsereg, melynek számereje a 100,000 főt messze meghaladta, *Pozsony*nal szemben, a Duna jobb partján ütött tábort.

Miután a császár az átvonulásra és a sereg élelmezésére a szerződést Béla királylyal megkötötte, a keresztes hadak május 31-én a mosonyi kapunál átlépték a magyar határt. Béla király Esztergomban nagy fényvel és ünnepségekkel fogadta a császárt, sőt közbenjárására szabadon bocsátotta pártütő öcscsét, *Géza* herceget is, de azon föltétellel, hogy a keresztes hadakhoz csatlakozik, *Csák Ugrin* győri püspökkel és több más ispánnal 2000

magyar vitézt adván parancsnoksága alá. Majd levitte a császárt Budára s többszörös ünnepségek után tovább bocsátván, ő maga is, egy magyar had élén, végig kísérte őt az országon. 1189.

A kereszties had tehát minden baj és zavar nélkül haladt át Magyarországon, de midőn az görög földön Béla vejével, Angelosz Izsák császárral küzdelmekbe keveredett, Béla, miután a kiegyenlítést hiába kísérlette meg, a magyar segélyhadat, mely eddig Frigyes elővédét képezte, visszarendelte, kivéven természetesen Géza herceget és azokat, kik vele önként maradni akartak. E rendeletre Ugrin püspök és 6 ispán visszatért, 3 ispán pedig megmaradt a keresztieseknél.

A dalmát háború 1190—1194.

Velence nem tudott semmikép abba belenyugodni, hogy a Dalmát városok magyar uralom alatt maradjanak. Már 1188-ban készült Zára ostromára, de ekkor a hadjárat a kereszties háború miatt elmaradván, Velence a magyar kormánylyal két évi fegyverszünetet kötött. 1190—1194.

E fegyverszünet *1190-ben* lejárt és Velence hajóhada megjelent a dalmát vizeken. A záraiak azonban nem voltak hajlandók ismét Velence kormánya alá kerülni és a magyarok az összes tengerparti városok hajóiból erős hajó-hadat alkotván, a velenceieket a záraiakkal együtt megtámadták. A tengeri ütközet a **traui hegyfoknál** ment végbe és a diadal a magyaroké lőn, mire Velence újból két évi fegyverszünetet kötött. Traui hegyfok.

Béla király ebből látván, hogy Velence csak időre és alkalomra vár, Horvát- és Dalmátországok kormányzójává az eszes, erős kezű *Kalán* pécsi püspököt nevezte ki. Ez intézkedés czélszerűnek is bizonyult, mert a fegyverszünet lejártával, 1193-ban, Dandolo Henrik doge újból megtámadta Dalmáciát, elzárván különösen Zárát a tengeri kereskedés utain; Kalán azonban diplomáciai ügyességgel minden kísérletét meghiúsítá s Velence ezúttal sem boldogult.

Béla király *1194-ben* személyesen is megjelent Dalmáciában és idősebb fiát, Imrét, ki magyar királylyá már meg volt koronázva,

1190—1191. Horvát- és Dalmátország királyává is megkoronáztatván, ez országokat most az ő kormánya alá rendelte.

Imre király háborúi.

1196. III. Béla élete utolsó éveiben komolyan foglalkozott azzal a tervvel, hogy keresztes hadat vezet a Szent Földre, de ebben részint veje, *Angelosz Izsák*, uralkodásának szerencsétlen vége, részint betegsége miatt meggátoltatván, a fogadalom teljesítését ifjabb fiára, **Endrére**, bízta, a kinek e célra tetemes kincseket adott át. Volt ebben előgondoskodás arra is, hogy a nagyravágyó és hatalomra törekvő, bár alig 21 éves Endre, testvérének, **Imrének**, bekövetkező uralkodását meg ne zavarja.

Ámde, midőn Béla király 1196 április 23-án meghalt, Endrének kisebb gondja is nagyobb volt, mint a keresztes hadjárat, s mivel Halicsot már gyermekkorában elvesztette, kárpótláskép Horvátország és Dalmácia kormányát, mint önálló herczegséget, óhajtott. Midőn pedig e kívánságát Imre nem teljesíté, ez a testvérek közt hábozút idézett elő.

A horvátországi háború és a testvérharc Imre és Endre közt, 1197—1200. Endre, midőn azon kívánságával, hogy Horvát- és Dalmátországok herczegévé neveztessek, elutasított, nem fogott mindjárt fegyvert a király ellen, hanem előbb az atya által keresztes háborúra nyert kincseken, melyeket pazarul szórt, a főurak körében barátokat és táborába harczosokat szerzett. Midőn pedig magát a nyílt föllépésre elég erősnek érezte, seregével egyszerűen Horvátországba ment, hogy azt magának fegyveres kézzel elfoglalja.

Imre király erre sereget kezdte gyűjteni pártütő öcsce megfenyítésére; de a főurak egy része vonakodott fegyvert fogni, más része keresztes fogadalmát adta elmaradása okául, míg ismét másokról kitűnt, hogy Endre táborába mentek. A sereg végül, mely *1197 végén* Endre ellen indult, oly csekély volt, hogy az Macki. — a mai Mackinál Kőrösmegyében — Endre hadai ellenében vereséget szenvedett.

A király most a pápához fordult, kérve, hogy öcscsének a

keresztes hadjárat végrehajtását parancsolja meg, azon alattvalóit pedig, a kik a keresztes háborúba való elmenetelre fogadalmat tettek, e fogadalom alól ideiglenesen mentse föl. 1197—1200.

Endre ez alatt nemcsak Horvátország és Dalmácia tényleges birtokába helyezkedett, de a szerbek ellen hadjáratot is vezetett, és kivított sikerei alapján magát még «Ráma és Chulm herczegének» is nevezte.

A pápa parancsa, sőt az egyházi átokkal való fenyegetés sem volt képes Endrét herczegségéből kimozdítani, mígnem végre a király *1199-ben* nagyobb erővel indult ellene. Endre ugyanis elbizakodásában megtámadta és elpusztította a királyhoz szító zágrábi püspök javait és seregét a Dráván át vezetvén, a király ellen fordult. De ekkor már Imre hadai is útban voltak. A somogy megyei Rád helysénél, a Balaton közelében ment végbe Rád. a testvérek csatája, melyben Endre legyőzve, Henrik osztrák herczeghez menekült, mire Imre Ausztria és Styria határát tüzzel-vassal pusztította.

1200-ban végre a testvérek a pápa és a mainzi érsek közbenjárására kibékültek és Endre a horvát-dalmát herczegségbe — de a király által meghatározott hatáskörrel — visszahelyeztetett.

De sőt mindketten, Imre és Endre együtt, új fogadalmat tettek a keresztes hadjáratra s megegyeztek, hogy távollétük idejére az országot Lipót osztrák herczeg kormányozza, s ha egyikök a Szent Földön elhalna, a korona a hátramaradotté lesz. A terv végrehajtását azonban a nemsokára kitört szerb-bolgár háború megakadályozta.

A szerb-bolgár háború, 1201—1202. Szerbiában az eddigi nagyzsupán, Nemanja, 1195-ben szerzetessé lön s helyébe fiai léptek, István mint nagyzsupán, Vuk pedig mint Primorje birtokosa. A testvérek között azonban, miután a pápa segítségével — a szerbeknek a nyugoti egyházhoz való térítése mellett — mindegyik koronát óhajtott nyerni, a háború kitört. Imre király a korona küldését, azon jogon, hogy Nemanja a magyar király fenhatóságát már elismerte s így a korona küldése a magyar király hűbérúri jogait sértené, megakadályozta, s Vuk pártjára állva, a nagyzsupánt megtámadta. A küzdelem, mely *1202 elején* ment 1201—1202.

1201—1202. végbe, István nagyzsupán vereségével végződött, s Imre a magyar fenhatóságot készségesen elismerő *Vukot* helyezte Szerbia nagyzsupáni székébe, maga pedig a «Szerbia királya» czimet vette föl. A nyugoti egyháznak még meghódítandó Szerbia a kalocsai érseki megyébe kebeleztetett.

Ugyanez időben a Duna mellékén a görög birodalom rovására támadt *Uj-Bolgárország* fejedelme, **János**, némelyek szerint — de tévesen — *Ivanics* volt, ki a régi Nagy-Bulgária helyreállításának eszméjével foglalkozott s miután Szerbiának a magyarok által történt meghódítását sérelmesnek tartotta, másrészt pedig a magyarok a János által megszállott Barancs és Nis tartományokra — melyeket csak nászajándékul és csakis Angelosz Izsáknak adtak — igényt tartottak, a háború a bolgárokkal is kitört. Az ellenségeskedést a bolgárok kezdték, a midőn a kunokkal szövetségben Magyarországba betörték, ott dúltak s foglyokat hurczoltak el.

Imre király ennek folytán a szerb háború befejezésével seregét a bolgárok ellen vezette, betört a Morava völgyébe s a bolgárokat több kisebb ütközetben megverte; a hadjárat után Imre, bár rövid időre, a «Bulgária királya» czimet is fölvette.

1202—1203. **Velence és a keresztések hadjárata Dalmácia ellen 1202—1203-ban.** A pápai felhívásra időközben összesereglett keresztések egy 40,000 főnyi serege, **Balduin** flandriai gróf és más urak vezérlete alatt, útját tengeren szándékozván venni, miután a seregnek Egyiptomba való átszállítását — persze jó pénzért — Velence vállalta magára, 1202-ben Velenczébe érkezett. Ámde a keresztések az egész kivánt összeget nem bírván előteremteni, **Dandolo** Henrik doge azon ajánlatot tette nekik, hogy a még hiányzó összeget leszorgálandó, segítsenek Velenczének Istriát, Dalmáciát és különösen Zárát elfoglalni.

Bárha e különös, mindenesetre erkölcstelen, alkú ellen a pápa is tiltakozott, a keresztések zöme az ajánlatot elfogadta és *1202 október elején* velencei hajókon kiindulva, miután Velence istriai ellen-**Zára.** ségeit egyességre kényszeríté, november 10-én **Zára** elé érkezett.

A keresztések hajóhada, elszakítván a kikötőt elzáró lánczot, partra szállott és a meglepett várost körülfogta. A záraiak hiába tüztek kereszteket a falakra, a hős keresztés hadra, melynek mindegy volt, akár pogányt, akár keresztényt rabol ki, ez nem

hatott és a várost erős ostrom alá fogta. E közben a városban betegség dühöngött s a záraiak, a mikor a francziák már az egyik torony aláásásához fogtak, kénytelenek voltak a várost feladni. *1202 november 24-én* rohantak be a keresztések Zárába és a lakosságot kiűzván, a várost teljesen kirabolták és feldúlták. 1202—1203.

III. Incze pápa ugyan hevesen kikelt e barbarismus ellen, hogy a keresztés had egy keresztény várost, s a magyar királyt, a dalmát herceget, Endrét, kik maguk is keresztések, megtámadott, de ez a dolgon nem sokat segített.

A keresztések *1203 április* havában vonultak el Zára alól, a mikor is a záraiak a visszamaradt velenceieket leküzdvén, a városba ismét visszatértek és azt lassankint helyreállítani, fölépíteni kezdték. Midőn azonban Velence újabb hajóhadat készített föl a záraiak ellen, ezek végre is, hogy újabb veszedelemtől megmeneküljenek, kénytelenek voltak Velenczének meghódolni.

Imre király utolsó hadi vállalatai 1203—1204-ben. 1203—1204.
A pápával való szoros viszony, mely Imrét a pápai hatalomnak majd teljesen alávetette, hozta magával, hogy Magyarország a *német ügyekbe* is beleavatkozott. Midőn ugyanis Hohenstaufeni Fülöp és Braunschweigi Ottó a német koronáért versenyeztek, Imre király, a pápa kívánatára, *1203-ban* egy erős magyar hadat csatlakoztatott az Ottót, mint a pápa védenczét, támogató cseh király, I. Ottokár seregéhez. A magyar had a csehekkal együtt bevonult **Thürin-** Thuringia. **giába,** s Fülöpöt innét kiverni segített.

Ugyancsak 1203-ban kitört újra *a viszály Imre és Endre közt.* Imrének László nevű fia születvén, a király ennek trónörökölését Endrétől joggal féltette, mert Endre nem volt hajlandó a kiskorú László kedvéért a koronáról lemondani. A testvérek közt ennek folytán — Spalatoi Tamás szerint — háború tört ki, melyben azonban a főurak nagyobb része, megunván Imrének a pápára támaszkodó, Magyarország függetlenségét veszélylyel fenyegető politikáját, Endre herceg mellé állottak. A király és Endre serege, *1203 október* havában, a **Drávaparton** találkoztak. Imre, serege cse- Drávapart. kélyebb számánál fogva győzelmet nem remélhetvén, egy hirtelen támadt szerencsés ötlettel, *egyedül* megy Endre táborába, Endrét hívei szemelättára karon ragadja, a királyi táborba vezeti és azután *Kene* várába, később pedig Esztergomban záratja el. Az Endrét

1203—1204. folyton izgató merániai Gertrudot, a herczeg nejét, a király hazájába küldte vissza.

A *bolgár háborúra* készült ezután Imre király, midőn Leo bíboros, a pápa követe ép átutazóban volt Magyarországon, hogy János bolgár fejedelemnek koronát vigyen. A pápai követ e küldetése megakadályozta a bolgár hadjáratot, mert a király Leot letartóztatván, előbb a pápával diplomáciai tárgyalásokba bocsátkozott.

Ennek végét azonban Imre nem várta be, hanem Leot elbocsátván, fiát, a kiskorú Lászlót, megkoronáztatta s meglepő elhatározással annak gyámjául és az ország kormányzójául a fogóságából előhívott és szabadon bocsátott *Endrét* nevezte ki. Imre kevéssel ezután 1204 szeptember közepén meghalt.

II. Endre háborúi.

Endre herczeg nem bizonyult jó gyámnak. Visszahívott neje, Gertrud, most sem szűnt meg őt a kis király és Constanzia, az özvegy királyné ellen ingerelni, a ki végre is Bécsbe, Leopold osztrák herczeghez volt kénytelen menekülni. Endre a kis királyt és a vele vitt koronát visszakövetelendő haddal szándékozott Ausztriába törni, midőn III. Lászlónak 1205 május 7-én bekövetkezett halálával a háború oka megszűnt.

Az ország belviszonyai azonban az uralkodásra jutott és teljesen neje által vezetett II. Endre alatt oly kedvezőtlenekké váltak, hogy a király sem a keleti császárság megdüléséből hasznot vonni nem igen tudott, bár Nándorfehérvárt és Barancsot visszafoglalta, sem Dalmáciát a velenceiek ellen megvédeni nem tudta.

E helyett figyelmét inkább észak felé fordította, a halicsi királyságot — melynek gyermekkorában ő volt első magyar fejedelme — igyekeztén megszerezni.

1206—1216. **Háborúk Halics megszerzésére, 1206—1216.** Halics trónjára Jaroslávics Vladimir után *Román*, ladoméri fejedelem, jutott, a ki Endrével szoros barátságot kötött. Román azonban már 1205 juniusban egy, a lengyelek ellen vívott csatában elesett,

minek folytán özvegye, ki két fia számára a trónt megvédelmezni nem tudta, Endre oltalmához folyamodott. 1206—1216.

Endre *1206-ban* sereggel jelent meg Halicsban, az ellenséges orosz hadakat visszaverte és Román idősebb fiát, Dániilot, vagy máskép Dánielt, magyar fenhatóság és védelem alatt, a halicsi trónra ültette, maga ismét fölvevén a «Halics és Lodóméria királya» czímét.

Alig távozott azonban Endre, Dániel ellen új fölkelés támadt, s a fejedelem anyjával előbb Lengyelországba, majd Magyarországra volt kénytelen menekülni. Halics trónjára Iгореvics Román jutott.

Az Iгореvicsek közt is viszályok támadván, Endre végre, *1208-ban*, Korlátfia Benedek erdélyi vajda vezérlete alatt egy magyar sereget azon megbízással küldött Halicsba, hogy Halicsot a király számára foglalja el. Benedek elfogta Iгореvics Románt és őt Magyarországra küldvén, Halics kormányát mint királyi helytartó vette át.

Benedek erőszakos kormánya azonban nem volt alkalmas arra, hogy a halicsiakkal a magyarokat megszerettesse; midőn tehát Iгореvics Román Magyarországból megszökött, a halicsiak tárt karokkal fogadt k. Román orosz segélyhadakkal Benedeket, *1209-ben*, Halicsból kiűzte, az országot az Iгореvicsek közt felosztotta, a kik azután a békétlenkedő bojárok közül vagy ötszázat megölettek. A menekülők Endréhez futván, a király most Pat nádor vezetése alatt, *1211-ben*, egy erős magyar sereget küldött Halicsba; a nádor seregében voltak Saul kalocsai érsek, Győrefia Péter, Bánk országbíró, Tiborez stb.

A magyar sereg magával vitte Románovics Dániilot és Przemysl alá szállván, ott az egyik Iгореvics testvért, *Szujatoszlávot*, ostrom alá fogta. A városbeliek azonban a fejedelmet maguk elfogták és a magyaroknak a várat feladták. Nagyobb ellentállást fejtett ki Iгореvics Román Zvenigrodban. De a magyarokhoz itt a szomszédos orosz fejedelmek, sőt lengyelek is csatlakoztak, míg Románt a kunok segíték; a győzelem végre is a magyaroké lőn és Iгореvics Román kénytelen volt magát megadni. A harmadik testvér, Iгореvics *Vladimir*, e hírekre Halicsból megszökött; fia meg- Halics.

1206—1216. próbálta az ellenállást, de a csatát elvesztette, mire Pat nádor a 10 éves Dánilót atyja trónjára visszahelyezte.

A gyermek fejedelem nem örvendett nyugodt országlásnak s bár védelmére Endre *1212-ben* személyesen vezetett hadat, a halicsiak, Endre távozása után, a trónra pereszopniczai *Msztilzlávot* emelvén, Dánilót anyjával együtt ismét elűzték, a kik azután ismét Magyarországra voltak kénytelenek menekülni.

Endre király tehát, *1213-ban*, ősz felé, újból megindult seregével Halicsba.

Ámde távolléte alatt kitört a már rég készülöben levő katasztrófa. A magyar főurak égő gyűlölettel viseltettek Endre neje, a merániai *Gertrud* és testvére *Berthold* ellen, kik az ország közhivatalait, egyházi és világi főméltóságait rokonaikra ruházták, az ország és az egyház vagyonát elprédálták, a magyar urakat mellőzték és üldözték; végső elkeseredésükben, miután panaszaikat Gertrud és Berthold ellen Endre meg sem hallgatta, a főurak elhatározták, hogy a királynét és testvérét megölik. A véres tett a pilisi erdőkbén, hol a királyné és Berthold, Lipót osztrák herceg és még számos német vendég társaságában sátrak alatt mulatott, ment végbe. A királynét *Péter ispán* és Bánk bán veje *Simon* — nem mint eddig tévesen hitték, neje gyalázatának megboszulására maga Bánk bán — ölték meg; Berthold azonban és Lipót herceg megmenekültek.

Endre e szörnyű tett hírére, melyet még útközben, Leleszen, pihenésközben vett, azonnal visszafordult s a hadjárat ezúttal elmaradt.

Halicsban ezalatt *Msztilzlávot Volodisláv* bojár váltotta föl. Dániló és anyja most Lengyelországba mentek és Leszkó lengyel hercegtől kértek segítséget; ez meg is kísérlé Volodislávot Halicsból kiverni, midőn pedig az nem sikerült, Dánilót Lodomériában letelepítvén, Endre magyar királynak azon ajánlatot tette, hogy Endre saját második fiát, a hatéves **Kálmánt**, helyezze a halicsi fejedelmi székbe, eljegyezvén neki Leszkó hároméves leányát, Szalomét.

Endre ez ajánlatot és a lengyel szövetséget elfogadván, Kálmán fiát, *1214-ben*, egy magyar sereggel Halicsba küldé; a magyarok Volodislávot elűzvén, Kálmánt, a halicsiak beleegyezésével,

Halics fejedelmévé kiáltották ki, mellé kormányzóul **Aba Sükösd** fia *Demetert* rendelvén. 1206—1216.

Leszkó herczeg azonban nem híven tartotta meg a szövetséget, mert midőn **Endre** a lengyelek által Halicstól jogtalanul elfoglalt **Przemysl** visszaadását követelte, Leszkó novgorodi **Msztiszlávot** hívta meg a halicsi trónra. Ez, *1215-ben*, erős haddal jelenvén meg, a halicsiakat és a csekély magyar védőőrséget megverte, mire **Kálmán** Magyarországra menekülni volt kénytelen.

Endre hirtelenében nem tudott e bajon segíteni, de *1216 nyarán* ismét erős sereget küldött Halicsba, melyhez azután, — Leszkó a **Dánilóval** kiegyezett **Msztiszláv** rendelkezéseivel nem levén megelegedve, — lengyel hadak is csatlakoztak.

A magyar-lengyel sereg előbb, mint a többi halicsi hadjáratok alkalmával, **Przemysl** alá szállott, s azt rövid idő alatt megvette. **Przemysl.** **Przemysltől** keletre, **Grodeknél**, azonban a szövetségesek **Msztiszláv** egyik hadára találtak, *csernigovi Demeter* vezetése alatt; a szövetségesek megtámadták **Demetert** és seregét szétverték. **Msztiszláv** egyesült ugyan vert hadával, de a magyarokkal megütközni nem mert. A magyarok most **Halics** ellen meneteltek, melyet **Dániló** védelmezett és azt egész októberig képes volt megtartani. **Halics.** Miután ekkor már a hó kezdett esni, a szövetségesek az ostromot félbeszakítva, **Msztiszláv** közelben levő serege ellen fordultak s őt döntőleg megvervén, az országból való kitakarodásra kényszeríték.

Most már **Dániló** sem volt képes **Halicsot** tartani; a várat a halicsiak feladták, **Dániló** pedig számos viszontagság után keresztül vágta magát **Msztiszlávhoz**; de miután ez új vállalatba bocsátkozni többé nem akart s **Novgorodba** visszatért, **Dániló** **Lodomériában** vonta meg magát.

Halics tehát 10 évi küzdelem után véglegesen magyar kézre került és **János esztergomi érsek** **Kálmán** herczeget, *1217 elején*, a pápa megbízásából *Halics királyának* koronázta meg.

Endre kereszties hadjárata, 1217—1218. A lateráni zsinat elhatározta, hogy a kereszties hadak **1217** június 1-én induljanak meg a **Szentföldre**. A pápa **Endrét** is megintette, hogy a kereszties hadjáratban, melyre immár 20 éve készül, vegyen részt. **Endre** végre elhatározta magát. A trónöröklést olyképp rendezvén, hogy fiai közül az idősebb, *Béla*, az országot, *Kálmán* **Halicsot** 1217—1218.

1217—1218. örökölje, s az ország kormányzójául János érseket rendelve, készült a háborúra. E készülétek közt legtöbb bajt okozott a pénz, melyben Endre, korábbi pazarlásai folytán, folyton szűkölködött. A főurak közül elég sokan csatlakoztak hozzá, bár a lelkesedés nem volt valami nagy s a nyugotival össze sem volt hasonlítható. Említettnek: a győri és az egri püspök, a pannonhalmi apát, Ugo lin kancellár, Dénes tárnokmester, László lovászmester, Demeter asztalnok, Lőrincz pohárnokmester és még számosan mások.

Endre kezdetben a szárazföldön akart elindulni, de azután magát mégis a tengeri útra határozta, hajókat Velenczétől kérvén. Velence kész is volt erre, de Endre kénytelen volt előbb *Zárára* való minden igényéről úgy a maga, mint utódai nevében lemondani, azonkívül a rendelkezésére adott hajókért búsán fizetni; minden 5000 mázsa terhet bíró, 50 matrózzal ellátott, hajó után nevezetesen 550 márka ezüstöt, mi körülbelül 12,000 forintnak felel meg.

1217 nyarán indult el Endre a rendes hadi úton Spalato felé, hol tengerre szállandó volt. *Spalato*ban, hova a király *augusztus 23-án* érkezett s hol a város nagy egyházi ünnepséggel fogadta, már ott voltak a velencei és más bérelt hajók, melyek a király mintegy 10,000 főnyi hadán kívül még vagy 5000 német és szász kereszttest voltak átszállítandók.

Endre több napi tartózkodás után elindulván, miután Cziprus szigetén is pihent és itt a jeruzsálemi király követeit fogadta, *október* közepén Akkoba érkezett. Itt roppant sok kereszties volt már, és nagy volt az éhség, a drágaság, úgy hogy a szegényebb zarándokokat tömegesen kellett visszaszállítani.

Endre király, *János* jeruzsálemi és *Lusignan Hugó* cziprusi királyokkal és *Leopold* osztrák herczeggel, azon tervben állapodott meg, hogy ha majd a keresztiesek mind együtt lesznek, az ellenséget Egyiptomban keresik föl, addig pedig egyes becsapásokat intéznek a mohamedán területekre. A szultán, *Aladil Szeifeddin*, azonban attól tartván, hogy a keresztiesek Jeruzsálemet vagy Damaskust támadják meg, *Sarferdin* vagy *Coradin* fiával és egy arab sereggel átjött Egyiptomból és Jaffa tájékán, majd a Jordán folyó mellett, a Génézáret tó közelében, ütött tábort.

A keresztiesek *november 4-én* indultak meg II. Endre magyar

király vezetése alatt, összesen 20,000 fegyveres, de sokkal több 1217—1218. fegyver nélküli zarándok, s menetirányukat a *Génezáret tava*, a *Galilaeai tenger* felé vették; az arabok azonban, bár előbb közeledtek, a nagy számú kereszties had láttára, az elővéddel folytatott rövid harcz után, melyben a magyarok közül magukat többen kitüntették, visszavonultak, még pedig oly gyorsan, hogy a Jordán mellett még táborukat és eleségkészletüket is visszahagyták, mi a keresztiesek zsákmánya lön.

A szultán, midőn a kereszties had *november 10-én* a Génezáret tótól délre a Jordánon átkelt, azt vélte, hogy az Damaskusnak tart. Ámde a keresztiesek csak egy körutat tettek a tó körül, s útközben mindent elpusztítván, a Merom vagy El Huleh tó közelében ismét a Jordán jobb partjára tértek vissza; majd meglátogatva Betsaidát és Kapernaumot, végre ismét Akkoba meneteltek.

November végével a keresztiesek újból fölkerekedtek, s mivel a szultán hada sehol sem volt látható, hadvezér pedig, ki a hadműveleteknek irányt szabjon, nem volt, az aránylag közel fekvő **Tábor hegyen** levő török várat határozta megtámadni. Endre e Tábor hegy. vállalatnál személyesen nem volt jelen, de a magyar hadak ott voltak. A keresztiesek november 30-án értek a Tábor hegy alá és *december 3-án* indultak föl a hegyre. A várórség egy része eléjük jött, azt visszaverték, de a vár megtámadására semminemű eszközzel nem rendelkezvén, s tartván egyébként a szultántól is, a ki ismét a közelben táborozott, estére táborukba visszatértek. *December 5-én* létrák segítségével próbálkoztak a várba jutni, de e kísérlet sem sikerült. Folyton tartva attól, hogy Aladil szultán visszavonulásukat elvágja, az ostrommal végre is fölhagytak és *december 7-én* ismét az akkói táborba indultak vissza.

December közepén a keresztiesek egy része, köztük magyarok is, még egy kirándulást tett a Jordán forrásvidékére. Itt egy vakmerő magyar csapat mélyen behatolt a hegyek közé, de **Harin**. Harin. nál az ellenség pihenés közben meglepte és szétverte. A csapat ugyan újból összeverődött, de ekkor meg hamis kalaúzok járhatatlan völgyszakadásokba vezették, hol mindnyájan elpusztultak; csak három vitéz jutott sok sanyarúság után Szidonba.

Endre király időközben meglátogatta Tripolist és a sz. János

1217—1218. vitézek javára tetemes alapítványt tevén, *1218 január elején* vissza-indult hazájába, nem térvén el e szándékától még akkor sem, midőn a jeruzsálemi patriarcha őt távozása miatt egyházi átok alá vetette. A magyarok mind vele mentek, csak Tamás egri püspök maradt Szíriában vissza.

Az egész kereszties hadjárat úgy katonai, mint politikai tekintetben, *teljesen czéllalan és eredménytelen volt*, melyért oly tömerek életet és pénzt elpazarolni, az országot romlásnak és belzavaroknak kitenni kár volt. Sajnos, Endre nem volt az az ember, a ki hazatérte után rendet tudott volna csinálni, sőt a rendetlenség visszatérte után még csak növekedett.

1219. **A második halicsi hadjárat 1219-ben.** Az ország zilált viszonyainál fogva Endre az ország határain kívül való erő-kifejtésre nem volt képes, pedig erre most **Kálmán** fia, a halicsi király érdekében szükség lett volna. Mert novgorodi **Msztiszláv** a kunoktól segítséget nyervén, Halicsot Románovics Dánilóval 1219 nyarán újból megtámadta. A Msztiszlávval jött kunok egyik khánja, a novgorodi fejedelem ipa, **Kötöny** vagy *Kuthen* volt, kinek Magyarország történetében később még nagy szerepe lön.

A Kálmán védelmére szolgáló magyar-lengyel had az érmel-leki **Füle** vezérlete alatt állott, de még a halicsiakkal is sokkal gyöngébb volt, semhogy az orosz-kún sereggel sikerrel szálljon szembe. Füle azonban mégis kész volt a mérkőzésre, s miután a kis királyt kíséretével a megerősített székesegyházban elhelyezte, **Halics** seregével az ellenség elé ment. *1219 augusztus 14-én Halicstól* északra ment végbe a csata Msztiszláv és Füle közt s az utóbbinak teljes vereségével végződött. Füle fogságba esett, a sereg maradványai Halics felé menekültek, nyomban követve az ellenség által.

Halics. A magyarok **Halics** előtt még egy ütközetet próbáltak, de azt is elvesztették, s a menekülőknek csak egy része jutott a székesegyházból készített erődbe, hova őket köteleken húzták föl.

Daczára annak, hogy a templom védelemre nem volt valami nagyon alkalmas, a magyarok azt mégis soká védelmezték, de végre víz hiányában kénytelenek voltak Msztiszlávnak magukat megadni. Fogságba jutott tehát Kálmán király, 7 éves feleségével s a vele hűségesen kitartó **Aba Sükösdfia Demeterrel** s ennek két

testvérével, továbbá mindazon magyarokkal, a kik a templomban 1219.
kerestek menedéket.

Msztyiszláv azonban nem volt hajlandó Halicsot Dánilónak adni, hanem Endrével lépett alkudozásba, azt ajánlván neki, hogy *Endre* herceg, a király harmadik fia, vegye el egyik leányát és Halicsot azok birják.

Endre, hogy Kálmán fiát kiszabadítsa, kénytelen volt erre is ráállani; arra, hogy Kálmánt, ki másfél évig volt Msztyiszláv foglya, fegyveres erővel visszahelyezze, nem is gondolhatott; erre sem hada, sem pénze nem volt.

A harmadik halicsi hadjárat 1226-ban. Novgorodi 1226.
Msztyiszláv ígéreteit nem teljesen váltotta be, mert Endrének csak Przemyslt adta át, a többit azonban magának tartotta. Endre herceg tehát atyjához fordult, ki 1226 végén valóban személyesen indult Halicsba, hogy Msztyiszlávot a szerződés betartására kényszerítse; Leszko lengyel herceg ezúttal is segítette a magyarokat.

Endre király bevonult Przemyslbe, majd lement Zvenigrodig, ostrommal megvette Trembovlát, Kremjencznél véres ütközetet Trembovla.
Kremjencz.
vívott az oroszokkal, s már a halicsi királyság legnagyobb részét alávetette, midőn híre jött, hogy Msztyiszláv nagy orosz-kún sereggel közeledik, melyben Románovics Dániló is jelen van ladoméri csapataival. Endre visszavonult Zvenigrodra s itt ütközött meg Zvenigrod.
Msztyiszlávval. A magyar-lengyel sereg csatát veszített, mire Endre király «szerfölött elbúsulva» megfordult s visszatért Magyarországra. Dániló üldözni akarta a magyarokat, de Msztyiszláv a halicsiak kérelmére ezt nem engedte meg.

Msztyiszláv később megbékült Endrével és Halicsot, 1227 elején, önként átadta Endre hercegnek.

A bolgár hadjárat 1228-ban. Míg a terjeszkedés észak 1228.
felé ily folytonos akadályokkal járt, könnyebben ment ez keleten és délen. Keleten a mai Moldvában, *Róbert* esztergomi érsek, *Barcz* vagy *Borics* kún törzsét, 15,000 embert megnyerte a kereszténységnek s azután a magyarságnak, Szörényben pedig, a Cserna patak és az Olt folyó közt egész a Dunáig, az oda bevándorolt oláhok magyar alattvalókká lettek.

E terjeszkedés azonban összeütközést támasztott a Duna jobb partját bíró bolgárokkal, minek folytán Béla ifjabb király

1228. hadat vezetett e részek bolgár fővárosa, **Widdin**, vagy mint a **Bodon**. magyarok nevezték, **Bodon** ellen. Az ifjabb király magyar-székely hadai megszállották Bodont, mire a bolgárok kitörték a városból. A magyarok, különösen az azok elővédét vezető **Türje Dénes** fia **Dénes** a kitört bolgár hadat megverték és a várost szorosabban körülzárták. A magyar hadak ezután bekalandozák a dunamenti bolgár tartományt. E közben a bolgár czár által küldött sereggel is többször megütköztek, s azt meg is verték, de Bodont elfoglalni nem bírták.

1229. **A negyedik halicsi hadjárat 1229-ben.** Endre herceg alig tért Halicsba vissza, már is új veszedelmek fenyegették. Először ipa **Msztiláv** részéről, a ki megbánta, hogy Halicsot a magyaroknak átengedte, másodszer **Dániló** részéről, ki nem szünt meg Halics birtokára törekedni. **Msztiláv** ugyan meghalt, mielőtt valamit tehetett volna, s így Endre egyelőre békében maradt, de 1229-ben **Dániló**, fölhasználva Endre hű emberének, **Szudiszlávnak**, ideiglenes távollétét, egy kisebb haddal Halics alá jött, azt rajtaütéssel elfoglalni akarván. E terve ugyan a halicsiak és a magyar őrség éberségén hajótörést szenvedett, de **Dániló** tovább is Halics alatt maradván, hada orosz csapatokkal lassankint annyira fölszaporodott, hogy a halicsiak kénytelenek voltak a várost feladni. Endre fogságba került, azonban **Dániló** őt híveivel együtt bántalom nélkül hazabocsátá Magyarországba.

II. Endre **Béla** ifjabb királyt küldé Halics visszafoglalására, s míg **Dániló** mellé **Kötöny** kúnjai állottak, **Béla** seregét **Borics** megtért kúnjai szaporíták. **Béla** 1229 őszén indult meg s **Dániló** már remegve támadását várta, midőn **Béla** seregét szünni nem akaró esőzések és árvizek nemcsak menetében akadályozták meg, de pusztították is. A magyar had azonban mindezek daczára, **Halics**. bár nagy késedelemmel, **Halics** alá ért, azt megszállta és megadásra szólította föl. **Halics** azonban ellenállott, **Dániló** pedig az időt fölhasználva, sereget gyűjtött. **Béla** **Türje Dénest** **Kuzmino**. küldé **Dániló** serege ellen, ki azt **Kuzmino** tájékán (**Trembovlá**-tól keletre) találván, megverte s diadallal tért vissza az ostromló sereghez.

Miután azonban **Halics** még mindig nem kapitulált, **Béla** serege egy részét a körülzárásra visszahagyván, a többivel betört

Ladomérba, Dániló törzsországába, behatolt **Luckig** s azt rohammal bevévén, feldúlatta. 1229.
Luck.

Ámde míg Béla diadalt aratott Ladomérban, a Halics alatt maradt sereg rész a halicsiaktól vereséget szenvedett s Béla, az időjárás viszontagságai által is sokszorosan üldözve, kénytelen volt a hadműveletek folytatásáról lemondani és erősen megfogyott seregével Magyarországra visszatérni.

Az ötödik halicsi hadjárat 1231-ben. A halicsi bojárok, ez örökké nyugtalan nép, természetesen Dániló uralkodásával sem volt megelégedve; követségek jártak Magyarországra, kérve a király fegyveres beavatkozását. Endre most is hajlandó volt erre és két fiával egy magyar sereg élén megindult, hogy Dánilóval és Halicscsal valahára végezzen. 1231.

A magyar sereg **Jároszlávnál**, a város alatt, találkozott **Jároszláv**. Dániló egyik hadával, mely *Viszatics Dávid* és *Gavrilovics Vaszilko* vezérlete alatt állott, és az oroszokat véres harcban megverte. Most a magyarok, élükön **Türje Dénes**-sel, a várost rohanták meg; közápor fogadta itt a támadókat a város falairól s Dénest azon pillanatban érte két kődarab, midőn a város egyik bástyájára hágott, hogy embereinek út nyisson; Dénes lebukott a falról és a roham nem sikerült. A városbeliek bátorsága azonban erősen megcsökkent s míg egy rész a harc folytatása mellett volt, a nagyobb rész *Viszatics Dávid*dal tartott, a ki alkudozásba lépett és a várost az orosz csapat bántatlan elvonulásának föltétele mellett feladta.

Endre most **Halicsot** támadta meg, de az jóformán ellenállás nélkül meghódolt. Vele meghódolt az egész ország, s a bojárok Dánilótól elpártolva, Endre herceget a halicsi trónra emelték. Halics.

Diadalmasan vonult most a magyar sereg tovább, hogy Dánilót Ladomérben megtámadja. **Ladomér** szép és erős város volt, védő őrséggel jól ellátva, de vezére, az ősz **Miroszláv**, nem nagyon erőlködött a város megvédésében, s az rövid harc után kaput nyitott a magyar királynak. A magyar sereg meghódoltatta még **Belz** és **Cserven** városokat és azután Halicsra menve vissza, a hadjáratot befejezte. A király erős magyar védő őrséget hagyván Endre herceg mellett, seregeivel Magyarországra visszatért. Ladomér.
Belz.
Cserven.

Endre herceg többszörös harcokat vívott még Dánilóval,

1234. de Halicsot 1234-ben bekövetkezett haláláig mégis megtartotta. Mihelyt azonban Endre herceg meghalt, Halics újból Dánilót uralta s az Magyarországgra nézve ismét elveszett.

1235. **Az osztrák hadjárat 1235-ben.** Leopold osztrák herceget 1230-ban fia **Frigyes**, az utolsó Bábenbergi követte, ki nyugtalan természete folytán mindenütt harczot és viszálykodást keresett. Alatta a magyar és osztrák határokon megújultak a villongások, hol osztrákok törvén Magyarországba, hol magyarok Ausztriába. Nevezetesen 1233-ban a magyarok nagyobb kárt tettek Styriában, mi több más okokkal Frigyest arra ingerelte, hogy *1235 nyarán* személyesen vezessen hadat Magyarország határvidékének feldúlására. De csalódott, midőn azt vélte, hogy ezt büntetlenül teheti, mert Endre király, Béla és Kálmán fiaival, a határon termett és Frigyes hadát megfutamtotta. Endre követte az osztrákokat s Ausztriát egész Bécsig feldúlta, minek folytán Frigyes herceg kénytelen volt a békét nagyobb pénzüsszegen megvásárolni.

II. Endre rövid idővel e hadjárat után 1235 szeptember 21-én meghalt.

IV. FEJEZET.

A TATÁRJÁRÁS ÉS A NYUGOTI HÁBORÚK IDŐSZAKA.

Források. *Kézírónyelvek.* Mint az I. fejezetnél. *Kütfők és monografiák:*

A *tatárjárásról*: Rogerius, *Carmen miserabile super destructione regni Hungariæ temporibus Belæ IV. per Tataros facta*, magyarra fordította Szabó Károly; Spalatói Tamás, I. a III. fejezetnél; Gyárfás, *A jászkúnok története*; Rosty, *Tatárjárás IV. Béla idején*; Szalay László, *A tatárjárás*; Kápolnai, jelentése a muhi csatahelyről, *Századok 1878.*; ezenkívül Wolf, *Geschichte der Mongolen oder Tataren*; Palacky és Wattenbach *közleményei*; Plan Carpin, *Recueil des voyages etc. Babenbergi Frigyesről*: Hormayr T. B. 1811. *Der letzte Babenberger*; Strefleur, 1822, *Die Schlachten an der Leitha*; továbbá Schwammel és Ficker munkája. A *Frangepánokról*: Wenzel G. munkái. A *ceh háborúkról*: Az Ottokár-féle stájer rimés krónika és a német évkönyvek; Palacky, *Geschichte Böhmens*; Szabó Károly, Kun László (Tört. Életrajzok). A *morvamelléki csatának* külön irodalma van; magyar: Schilling, Soós, Bárczay stb.; német: Hormayr, Strefleur, Kriegskunde, Pallas német folyóiratok; Köhler: *Die Schlacht am Marchfeld*, Becker, Busson stb.

A tatárjárás.

A mongolok és a kúnok. A borzasztó katasztrófa, mely Magyarországot a II. Endre halála után trónra lépett IV. Béla király alatt érte, oly nagy volt és hazánk viszonyainak alakulására oly fontos, hogy előzményeivel bővebben kell foglalkoznunk.

A XIII. század elején Chinától északra egy mongol főnök, Dsingisz khán az összes mongol törzseket egyesítvén, ura lön majd egész Közép-Ázsiának s halálakor fiait a hódításoknak minden irányban való folytatására utasította. Fia és 1227 óta utóda Ogotáj, vagy mint a magyarok nevezték *Oktáj* e rendelkezéshez

képest járt el s unokaöcsesét Batu khánt nyugoti irányban, tehát Európa felé küldé hódítani.

A *mongol sereget* Dsingisz khán kitünően fegyelmezte s e tekintetben a mongolok Európa bármely hadseregét messze felülmúlták; számuk nagy volt s 100,000 főnél kisebb had ritkán indult nagyobb vállalatra; fegyverzetük közt első helyen állott az egy méternél hosszabb, keskeny erős nyíl, melynek kezelésében ügyesebbek voltak, mint akár a magyarok — kik e fegyvert már korántsem tudták oly jól kezelni, mint őseik — akár a kúnok. Vezérek körültekintők, ügyesek, tevékenyek és kegyetlenek valának, akik a háborúból vad emberirtást csináltak. Elöttük a rémület futott, mögöttük a pusztulás, az enyészet járt.

Batu előbb az Ázsia nyugoti részén lakozó néptörzseket küzdötte le és hadai csak 1237-ben jutnak először európai népekkel, az oroszokkal érintkezésbe. Előbb a keleti orosz népeket tiporták el a mongolok seregei, majd dél felé fordulván, 1238-ban a Don és Dnjeper közt tanyázó kúnokat rohanták meg.

Az itt lakó kúnok fejedelme **Kötöny** vagy *Kúthen* volt, kivel a magyarok, mint a novgorodi Msztiszláv ipával és szövetségésével, az 1219-ik évi halicsi hadjárat alkalmával ismerkedtek meg. Kötöny és népe vitézül védekezett a mongolok ellen, akikkel már előbb is többször verekedett, de a mongolok megverték, szállásait feldúlták, mire a kúnok, mint hajdan Etelköz feldúlása után a magyarok, nyugat felé szorítva, itt új hazát kellett hogy keressek. A Kárpátok védővonala mögött, tehát Magyarországon, kínálkozott a legelső menedék; ámde itt szervezett állam, erős hatalom vetette meg lábát, a magyar királyság, melynek fegyvereit Kötöny és kúnjai már elégszer érezték. Bárha az ország II. Endre alatt fölötte nyomorult helyzetbe jutott, Kötöny arra még sem gondolhatott, hogy a magyarokat kiszorítva, magának területet foglaljon. Az erőszak helyett tehát a kéréshez folyamodott, követi által arra kérve IV. Béla királyt, hogy őt és népét, összesen mintegy 40,000 főt, országába befogadja, megigérvén, hogy a keresztséget fölveszi és népével együtt a királynak hű alattvalója leend.

Béla király ez időben válságos helyzetben volt. Egyházi és világi urak ellene, mivel a királyság tekintélyét, mely Endre alatt

mélyen sülyedt helyreállítani, az Endre által jogtalanul adományozott, vagy az egyházi és világi urak által jogtalanul bitorolt javakat visszafoglalni igyekezett, gyűlölettel viseltettek s így ellenük valamely támaszra lett volna szüksége; másrészt hírét vette már a rettenetes veszedelemnek, mely az országot a mongolok közeledésével fenyegette s nem volt ereje, eszköze, hogy e veszedelemmel sikeresen szállhasson szembe. 1238.

Ily körülmények közt a király Kötönyt és számos, erős, vitéz, már a mongolok ellenében is kipróbált kún hadát csak örömmel fogadhatta, s készséggel teljesíté a kúnok minden kívánságát. Kötöny és a kún nép ennek folytán az 1239-ik év őszén a Havas- 1239. Alföldön át bejöttek Magyarországba és megkeresztelkedtek; de miután a nomád módon szerte barangoló kúnok a magyarok falvaiban, kertjeiben, szölleiben, veteményeiben sok kárt tettek, sőt helylyelközzel még a magyar asszonyokat és leányokat is elragadozák, s e miatt tömérdek és igazolt panasz tétetett, a király által a Tisza és Duna közt, továbbá a Maros, Kőrös és Temes mentén telepítették le.

E szétosztással azonban a kúnok nem voltak megelégedve, s mivel a rablásról is nehezen tudtak leszokni, a király pedig, aki a kúnokban hathatós segítséget remélvén, őket mindenkép pártolta s nekik kedvezni igyekezett, ez a kúnok és a magyarok közt egyrészt, a magyarok és a király közt másrészt oly gyűlölséget és visszavonást támasztott, hogy a kúnok befogadása az országnak inkább kárára mintsem hasznára vált. Pedig a veszedelem, mely az országot végpusztulással fenyegette, már közeledett.

Az első biztos hírt a mongolok közeledéséről, még a kúnok érkezése előtt, *Julián* dominikánus barát hozta, ki a magyarok őshazájának felkutatására «Nagy-Magyarországon» járt, sőt levelet is hozott Batu khántól, melyben a khán a kúnok elbocsátását és a magyarok meghódolását követelte. Az 1240-ik év karácsony 1240. táján pedig már szerte-rivallt az országban a rémes kiáltás: «*Jón a tatár!*»

Bárha tehát az ország a mongolok, vagy mint a magyarok általában nevezték a «tatárok» jövetele felől idejekorán értesült, a veszély elhárítására igen csekély, vagy semmi előkészület sem történt. A magyar urak nagy része vagy nem hitt, vagy nem akart

1240. hinni a közeledő veszedelemben; gyanúsította mindamellet a kúnokat, hogy ők a tatárok szövetségesei, a kik az országot kikémlelni jöttek; de fegyverkezésre, szervezkedésre alig gondolt valaki.

Egyedül a király, IV. Béla érté meg a közeledő veszély nagyságát és a mit a már érintett kedvezőtlen viszonyok közt a veszedelem elhárítására megtehetett, azt lelkiismeretesen megcselekedte. 1241 január és február havában az orosz határt a Kárpátok mentén maga személyesen megvizsgálta, itt, ép úgy mint Erdélyben a szorosokat, gyepüket kijavíttatta, egész erdőket vágatott le, hogy az ország bejáratait eltorlaszolja; az orosz kapuhoz Dénes nádor alatt védő sereget rendelt, az egész országot fegyverre kelésre hívta föl, megparancsolván, hogy főurak, nemesek, jobbágysok a király első hívó szavára azonnal lóra üljenek és a király táborába gyülekezzenek.

Események a tatárok betörésétől, a sajmelléki csatáig. A mongol vezéreknek szokott hadművelete volt az, hogy az országot, melyet megtámadni akartak, félkör alakban vették körül és hadaikat központiasan egyesítették az ország szívében. E hadászati rendszert alkalmazták Magyarország ellen is.

Batu khán még a mongolok közt is a legügyesebb vezérek közé tartozott, azonkívül oldala mellett volt az öreg, harcokban megöszült Szubutáj, azelőtt Dsingisz khánnak, most Batunak legfőbb tanácsadója; ott voltak Batu testvérei Orda és Sejbán; Dsingisz khánnak unokái Kádán, Büri, Dsagatáj, Búdzsik és még számos híres mongol főnök.

A mongol sereg 1240 december 6-án vette be Kievet s innét Ladoméren át vonult Magyarország ellen. Batu Ladomérről a *fő-sereggel* Halicsnak ment, hogy a vereczkei szoroson át törjön be; vele volt Szubutáj és Sejbán; Orda Lengyelországnak, Krakónak tartott, és a mongol sereg *jobb szárnyát* képezte; a *bal szárnyon* Kádán és Büri a borgói szoroson át Erdélybe tört, míg Búdzsik mint *legszélső balszárny* a töresvári szorosnak tartott.

IV. Béla király 1241 február havában a főpapokat és főurakat tanácskozásra hívta össze Budára. E tanács úgy látszik nem sokat végzett s talán egyetlen eredménye az volt, hogy a Budán tartózkodó Kötöny kún fejedelem e tanács végzéséből márczius elején őrizet alá helyeztetett.

Még együtt volt a tanács, márczius közepe táján, midőn meg- 1241.
érkezett Dénes nádor üzenete: «Jön a tatár! Nagy tömeg fejszés,
a hír szerint 40,000 ember, vágja előtte az utat a torlaszokon át,
melyeket összetörnek, felégetnek és rajtuk oly könnyen törnek át,
mint ha hitvány kóró volna; nem hiszi, hogy képes lenne ellent-
állani!»

Négy nap mulva megérkezett lóhalálában maga a nádor és
jelenté a királynak, hogy *márczius 12-én* a tatárokkal **Vereczkénél** Vereczke.
a kapuban megütközött, s miután majd minden emberét nyíllal,
karddal leölték, ő maga csak néhány hívével volt képes menekülni.

Béla király a még Budán levő főpapokat és főurakat haza-
küldte, hogy siessenek fegyvereseikkel vissza s az összes magyar
hadak gyülekező helyéül **Pestet** tűzte ki, ezt futárokkal az ország
minden megyéjében kihirdetvén. Felparancsolta azután a kúnokat,
Pestre rendelte az Esztergomnál és Fehérvárnál már összegyüle-
kezett hadakat, és sürgősen segítségül hívta Frigyes osztrák her-
ceget is.

A mongol sereg főcsapata csak lassan bocsátkozott le Mun-
kácsnál az országba, de Batu testvére Sejbán, 10,000 lovassal
nádor nyomában volt és *márczius 15-én* előcsapatai már Pest
körül cirikáltak, öltek, gyűjtogattak. A mongol csapat egy része
márczius 17-én megrohanta **Váczot**, feldúlta s az oda menekült Vácz
népet irgalmatlanul felkoncizolta.

A pesti táborban ezalatt gyülekeztek a hadak. Ott volt már
Ugron kalocsai érsek is, a ki folyton nógatta a királyt, törne ki a
tatárookra. De a király, hadait részleges vereségnek kitenni nem
akarván, a kitörést meg nem engedte. A türelmetlen érsek azon-
ban *márczius 17-én* a tilalom ellenére kitört és a **Pest** körüli mon- Pest
goloikat megtámadta. Ezek egy ingovány felé hátráltak s könnyű lo-
vaikkal akadály nélkül áthatoltak az ingoványon, de Ugron érsek,
midőn hevesen utánnuk rohant, nehéz fegyvereseivel együtt besü-
pedt az ingoványba, mire a csapatot a tatárok körülfozták s nyílaik-
kal megsemmisítették. Ugron csak kevesedmagával tudott a táborba
visszajutni.

Megérkezett **Kálmán** herceg is Dalmáciából és **Frigyes**
herceg Ausztriából. Ez utóbbi, mintha csak valami ünnepélyre
jött volna, csak kíséretével és fegyvertelenül jelent meg. Másnap

1241. fegyvert szerezvén, ő is kitört mint Ugron érsek, de több szerencsével, mert két tatárt mégis levágott.

E közben híre ment a vitézek és a nép között, hogy a tatárok is csak kúnok, aminthogy a mongolok török elemei a kún nyelvet beszélték is. Ez a kúnok elleni gyűlöletet egyszerre fellobogtatta, s midőn egyik-másik elkiáltotta: «Haljon meg az áruló Kötöny!» evvel a tömeg szenvedélyének irány volt adva. A tömeg körülfogta a házat, ahol Kötöny és társai letartóztatva voltak, betört és a kún vezéreket hősiek ellenállás után megölte.

Frigyes osztrák herczeg, a ki pedig a harczias nevet viselte, a magyarokkal szemben itt is, mint előbb és később sokszor, gyalázatosan viselkedett; nem elég hogy ő, a ki 30,000 fegyverest lett volna képes kiállítani, egyedül jött, de sőt még a kúnok elleni zavargásokba is belevegyült, a vitézeket a kúnok ellen ingerelvén; már pedig a kún vezérek megöletése a legnagyobb és legveszedelmesebb következményekkel járó ballépés volt, melyet ily válságos időben elkövetni lehetett. Kötöny halála után, mint a ki dolgát jól végezte s mivel két tatárt levágott, nagy hőstettekét vitt véghez, Frigyes — azon ürügy alatt, hogy fegyvereseit összeszedi — visszatért Ausztriába.

A kún vezérek megöletése hamar megboszulta magát. A kúnok ugyanis a király parancsa folytán minden irányból ép gyülekezőben voltak Pest felé, midőn Kötöny fejedelem és társai meggyilkolásának hírét vették. Megdöbbenve a nem várt hír fölött, egy ideig tanácstalanul állottak, midőn a magyar parasztok — kik a kún fejedelem megöletését szintén megtudták — azt vélvén, ez a jel a gyűlölt kúnok kiirtására, a szállongó kún csapatokat megrohanták. Ez döntött. A kúnok elkeseredetten neki rontottak a parasztságnak, majd a magyarságnak általában s versenyt dúltak a tatárokkal. Megrohanták Bölcs csanádi püspöknek Pestre siető hadát és szétverték, majd átvágtak Erdőd vidékén a Dunán, feldúlták, kipusztították az ország nagy részét s végül a Száván át Bolgárországba mentek.

A magyarok pedig, a kik 40,000 jeles kún vitézt nyerhettek volna segítségül a mongolok elleni harczban, még örülhettek, hogy a kúnok nem állanak teljesen a mongolok mellé s hogy az országból kimentek.

Mint a csanádi püspök, úgy a többi elkésve gyülekező urak 1241. is szerencsétlenségbe jutottak, mert vagy a feldühödt kúnok, vagy a mongolok kezeibe estek. Különösen megemlítendő **Ostfia Benedek** nagyváradai püspök, a ki Pestre való útjában meghallván, hogy a tatárok Egert feldúlták, a káptalant és a népet lemészárolták és a kincseket elvitték, **Both** ispánnal **Egernek** tartott, azon szándékkal, hogy az ott dülő tatár csapatot rajtaütéssel megtámadja. De a mongolok már készen várták őket, s mivel számuk a magyarokénál kisebb volt, számos vezetéklövkéből, melyekre felöltöztetett *szalmabábokat* ültettek, néhány ember vezetése alatt egy külön tartalék csapatot alkottak, mely egy domb mögött fejlődve olykép állott föl, hogy a magyarokat a rohamnál oldalban fenyegetse. Midőn Both ispán a tatárokkal összecsapott, ezek rögtön megfordultak és ama domb felé vágatván, az utánna rohanó ispánt csakugyan félrevezették; mert Both, nehogy magát oldaltámadásnak kitegye, szintén megfordult és hanyatt-homlok rohant vissza. A tatárok most utána iramodtak és a váradiak legnagyobb részét levágták. A püspök Váradra menekült vissza.

Béla király aggódó szívvel látta és hallotta a történeteket, de nem volt módjában segíteni. Maga sem jeles hadvezér nem volt, sem nem birt az erély ama kíméletlenségével, mely ily vészes időkben egyedül képes arra, hogy a dolgokat kedvező irányba terelje. Kötöny megöletett, Frigyes megszökött, s így kivüle harcban tapasztalt ember még csak kettő volt: Kálmán herczeg és Ugron érsek. Ámde Kálmán gyöngé, erélytelen ember volt, ki mindig szerényen félre állott, ha mások előtérbe tolokodtak, s így a döntő befolyást a bár tapasztalt, vitéz, de heves, erőszakos és türelmetlen Ugron érsek gyakorolta.

A király még várni akart Frigyes hadaira; de Ugron végre is kivitte, hogy a magyar sereg *márczius 23-ika* körül Pestről kiindult. Miután a tatárok mindenütt hátráltak a magyarok előtt, a király legalább a menetet kitelhetőleg lassította, hogy még minél többen csatlakozhassanak. Frigyesre azonban hiába várt, ez babérait megelégette és honn maradt; fájlalta a király a kúnok távollétét is, hisz ép azért becézgette őket, hogy most, a válságos pillanatban segélyére legyenek; de azok már túl voltak a Dunán.

1241. Miután a tatárok a Sajó felé hátráltak, a király serege Hevesen, Borsódon át követte őket.

A sajómelléki (mohi) csata 1241 április 12-én.

A mongol fővezér idejekorán megtudta, hogy a magyar sereg megindult, s míg Sejbánnak a fokozatos hátrálást parancsolta meg, egyszersemind összegyűjté a szertekalandozó tatár hadakat, melyek az országot dúlták.

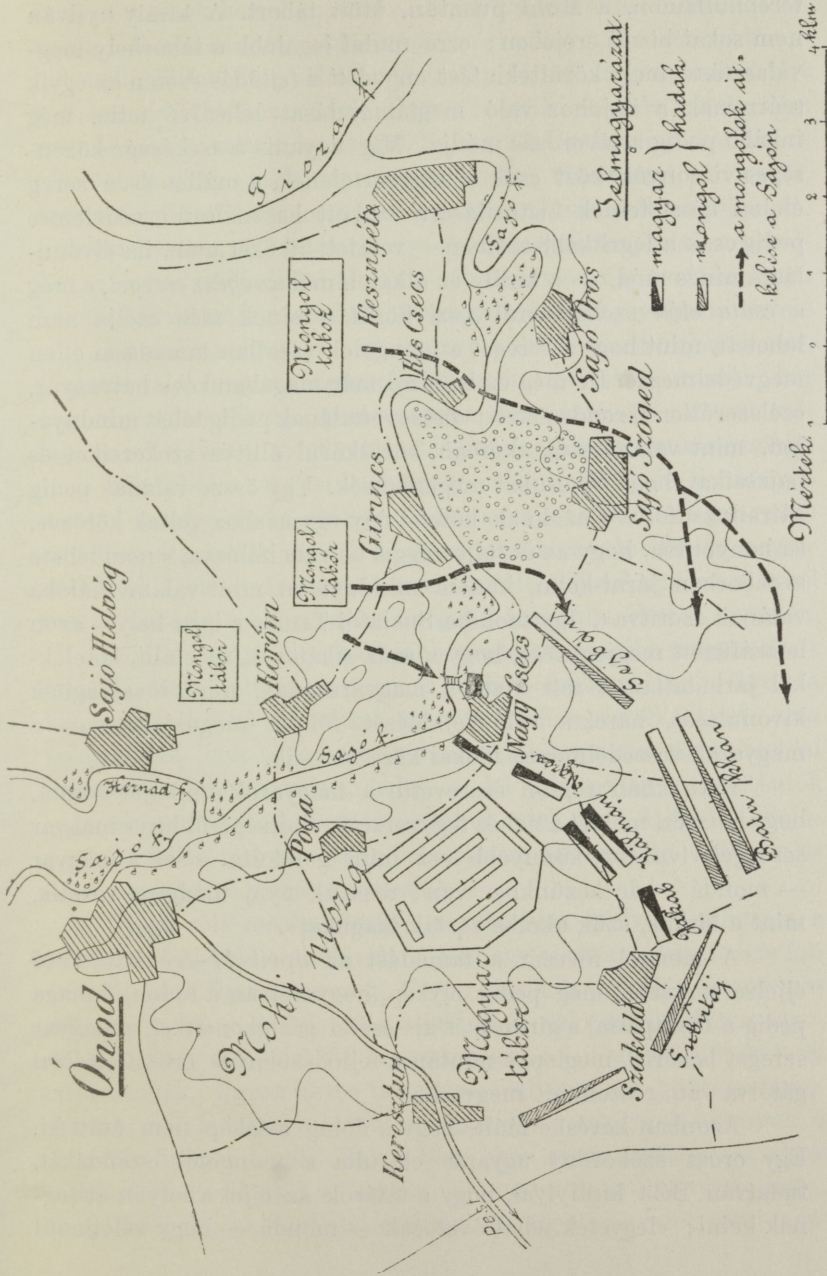
A mongolok számára nézve az adatok fölötte különbözők; a szélsőségek, az orosz források, melyek Batu seregét 500,000 főre teszik és Pauler, a ki 60,000-re szállítja le. Bizonyos, hogy a félmillió csak rémület sugallta túlzás; de bizonyos az is, hogy a Magyarországot támadással fenyegető mongol sereg száma igen nagy volt s hogy az a magyarok által fegyverre hívható erőket messze fölülmúlta. Csakis a nagy szám magyarázza meg az általános rémületet, mely a királyt és az országot a mongolok jöttének puszta hírére eltöltötte; egy ellenséges sereg, melynél az ország nagyobb, erősebbet tud kiállítani, ily rémületet nem kelthet s nem indokolja a rendkívüli rendszabályokat, pl. a kúnok befogadását, az ország határainak védhető állapotba helyezését, a nemzet összes fegyveres erőinek harciba szolítását, idegen segítség kérelmezését stb., melyeket Béla király foganatosított. Mi ezen okokból, továbbá a sajómelléki csata harcászati részleteiből, a Batu alatt Magyarországba tényleg betört mongol sereg létszámát 120,000 főre becsüljük, mely számból a sajómelléki csatában mintegy 100,000 fő vehetett részt. A szárnyhadak közül az Orda alatt állót 60—70,000, az erdélyi hadakat pedig 30—40,000 s így Batu khán összes erejét mintegy 220—240,000 főre menőnek hiszszük.

IV. Béla király magyar serege, melylyel Batu khán ellen megindult, mintegy 65,000 fő volt.

A mongol hadak a Sajó, a Tisza és a Hernád folyók által befogott erdős, cserjés területen gyülekeztek s ott több csoportban táboroztak. A Sajó folyó ugyan posványos vala s rajta a Hernád befolyásától a Tiszáig csak egy szilárd híd volt, Nagy-Csécsnél, de az átgázolást mégis több helyen megengedte; így Girincsnél és Kis-Csécsnél, mely helységek közelében a Sajó jobb partja is erdős, cserjés vala.

Sajómellék
(Mohi puszta).

A magyar sereg a Sajó jobb partján, egy csekély emelkedésű



A sajómezői (mohi) csata,
1241. április 12-én.

1241. terephullámon, a Mohi pusztán, ütött táborn. A király nyilván nem sokat bizott erejében; erre mutat legalább a táborhely megválasztása, mely körültekintést engedett s fejlődés esetén az egyik szárnynak a Sajóhoz való megtámasztását lehetővé tette, még inkább pedig a táborozás módja. Míg ugyanis a szekérvár közönséges viszonyok közt csak a fegyvertelenek, a málya és a sereg élelmi készleteinek biztosítására szokott használtatni, védelemre pedig csak a legritkább esetben — vesztett ütközet után, ha elvonulásra nincs mód, — a király ez alkalommal az *egész sereget*, s még a *csata előtt* szekérvárral veszi körül, a minek más célja nem lehetett, mint hogy a sereget a mongolok váratlan támadásai ellen megvédelmezze. De még ez is, a mi már magában véve hátrányos, czélszerűtlenül rendeztetett; «összevonulának pedig tehát mindnyájan, mint valami szűk akolban, köröskörül állítva szekereiket és pajzsaikat, hogy táborukat megerősítsék. Úgy össze valának pedig sátraik zsúfolva s azoknak kötelei úgy egymáshoz voltak kötözve, és bonyolítva, hogy az út teljességgel be vala hálózva, s nem lehet a táborban járni-kelni, hanem mindnyájan mint valami hálóba valának szorítva». Így mondja Spalatói Tamás s igen helyes azon hozzáfűzött megjegyzése, hogy a szűk sikátorok, az elállt, kötelekkel járhatatlanná tett utak, a magyarságnak, mint lovasságnak kivonulását, harczra való fejlődését föltötte megnehezíté és a magyarok veszedelmének főokai közé tartozik.

Batu khán rögtön észrevette a magyarok e hibáját s látta, hogy a harcz, melyet a nehéz fegyverzetű, vitézségéről híres magyar sereggel vívni fog, könnyebb lesz mint gondolta. «Sok a magyar — mondá — de kezünkben van; rosszul, nyáj módjára vezetik, mint a birkák, szűk akolba zárták magukat».

A mongol fővezér a támadást az *ápril 11-ére* következő éjjelre tervezte, még pedig olykép, hogy Sejbán a hídon, ő maga pedig a főcsapattal a girincsi és kis-csécsi gázlókon átkel, a magyar sereget bekeríti, meglepi s miután a fejlődésben és erő kifejtésben gátolva van, részenkint megveri.

Azonban kevésbe múlt, hogy a dolog máskép nem ütött ki. Egy orosz szökevény ugyanis elárulta a mongolok szándékát, tudatván Béla királylyal, hogy a tatárok az éjjel a folyón át fognak kelni; «legyetek tehát óvatosak — mondá — hogy véletlenül

és rögtön rátok ne rohanjanak». A király e jelentés folytán résen 1241. volt s **Kálmán** herceg hadát készütségbe helyezvén, azt, midőn a híd mellé állított őrségtől a tatárok átkelésének megkezdéséről hírt vett, azonnal a hidhoz rendelé; **Ugron** érsek, ki viadalra mindig kész volt, önként követte a herceget. **Kálmán** és **Ugron** megrohanták az átkelő tatárokat s azok egy részét leölvén, más részét a hidon át, vagy a folyóba szorítván, a jobb partot az ellenségtől megtisztíták. **Kálmán** herceg a hidat most egy erős magyar csapattal megszállatván, a hadak diadallal tértek a táborba vissza s további harc lehetőségére nem is gondolván, fegyvereiket letéve, nyugodni tértek.

Ez pedig nagy hiba volt, mert a hídra intézett támadás csak tüntetés vala, hogy a magyarok figyelmét a gázlóktól elvonja; bár erre alig volt szükség, mert a magyarok a gázlókról mit sem tudtak, és a Sajóvonal megfigyelését is hanyag módon elmulasztották.

Míg tehát a magyarok nyugodni tértek, **Batu** és **Szubutáj** a mongol sereg zömét a girincsi és kis-csészi gázlókon a legnagyobb esendben átvezették; midőn pedig a gázlókon való átkelés megzavarásától többé már tartani nem kellett, **Sejbán** a hidat is újból megtámadtatta, a híd magyar őrségét 7 katapulta által is lövetvén.

Midőn hajnal felé a híd újabb megtámadásáról a magyar tábor értesült, csak **Kálmán** herceg és **Ugron** érsek valának ébren, a kik a kéznél levő vitézekkel újból a hidhoz siettek. Ámde már sokkal több volt a tatár a hídnál, semhogy a maroknyi haddal visszavetni lehetett volna, kelet és dél felé pedig már láthatók valának a mongolok hosszú sorai, a mint **Sajó-Szögedtől** **Sajó-Szakáld** felé a magyar tábor bekerítésére felvonultak. **Kálmán** és **Ugron** a táborba visszaszorítottak.

Nagy volt most a rémület a táborban, melyet a tolongás, a czéltalan futkosás csak növelt. A had egy része azonban mégis fölkészült és **Kálmán** herceg, **Ugron** érsek és **Jakab** a templomos vitézek mestere, e had élére állva újból neki rohantak a mongoloknak, hogy a többieknek a sorakozásra, a fejlődésre, időt és teret szerezzenek. **Ugron** heves támadása, melyet társai hősiezen támogattak, meg is hozta a kívánt eredményt; a mongolok hátráltak, a kör mindinkább tágult. Ekkor **Batu** khán maga személyesen állott a hátrálók elé és őket a harcza való visszatérésre kényszerítette; majd közbeléptek **Szubutáj** csapatai is, míg a magyarok sorai fogy-

1241. tak. Kálmán és Ugron megsebesültek, Jakab mester vitézeivel együtt már elesett, és a magyar táborból még sem jött támogatás, segítség.

Ennek oka az volt, hogy a táborban levő magyarok, a tábort körülfogva látván, teljesen fejüket vesztették; a záporként hulló nyilak meggátolták a sorakozást, a lovasok a holtakban, a sátorok köteleiben elbotlottak, majd a tüzes nyilak által fölgyújtott sátorok égni kezdtek, s rémület, iszonyat uralkodott. És nem volt egy erős kezű vezér, a ki e tömkeleget rendezni, fejlődésre bírni, az ellenségre vezetni képes lett volna. A király, az egyedüli, a kinek szava és példája még hatott volna, legkevésbé volt erre alkalmas.

Amidőn pedig végre még Kálmán herczeg és Ugron is a táborba szorítottak vissza, mindenek feje és szíve fölött csak egy gondolat uralkodott: *a menekülés*. Ahol a mongolok soraiban egy kis rés nyílt, a hol ritkábban állottak, mindenütt egy-egy menekülő csapat vágatott neki, hogy a vonalat áttörvén, életét megmentse; sokaknak sikerült, még többnek nem. E menekülést nagy mértékben elősegítette a mongolok azon szokása, hogy a végső kétségbeeséssel küzdőknek a menekülésre egérutat nyitnak; ennek célja az, hogy a gyöngébb szívűeknek — és ezek száma minden öldöklő csatában nagy — módot nyújtsanak a csatátér elhagyására; ezáltal a visszamaradó küzdők száma tetemesen lepad s a győzelem annál könnyebben vívható ki. De a menekülők is csak ideiglenesen menekülnek, mert a mongolok az üldözésnél kitarító lovaikkal azok legnagyobb részét elérik, s a kimerülteket ekkor ellenállás, tehát harc nélkül kaszabolják le. Most is nyitottak tehát egy részt a pesti országút irányában s a magyarok — sajnos — tömegesen vették ezt igénybe; nem az ellenségre rontottak, nem a bajtársak segítségére siettek, hanem neki estek a nyilásnak, hogy meneküljenek.

Batu khán azt hitte, Béla király is erre fog menekülni, s őt nem szándékozott elbocsátani; de a király hívei őt szerencsére nem erre, hanem északnyugotra, a Bükk hegység felé vágták keresztül. Dénes főlovászmester, Mahálfia Detre, Pok Móricz, az Ákos nemzetségbeli Ernye, Ivánka fia András, a Forgáchok öse, szerencsésen kivágták a királyt, és lovaikat átadva, menekülését lehetővé tették. A sebesült Kálmán herczeg is elmenekült; de vitéz

bajtársa, Ugron érsek, Mátyás esztergomi érsek, Gergely győri 1241. püspök a menekülés alkalmával a Heő patak mocsaraiba szorítottak és ott veszték el. Nagy volt a veszteség, melyet a magyarok magában a csatában szenvedtek és a 10,000 fő, melyet följegyezve találunk, bizonyára nem túlzott; de azok száma, a kik az üldözés folyamán veszték el, mely az éj beálltaig tartott, bizonyára sokszorosan nagyobb volt.

De a mongolok is drágán fizették meg a győzelmet, s mondják, hogy Batu khán hajlandó lett volna visszafordulni, ha Szubutáj őt a hadjárat folytatására nem ösztönzi. Folyt tehát az irtó háború tovább és a mongolok hada hömpölygött a véres hullák tömegein át Pest felé.

Pestet a magyarok megpróbálták védeni, de ez csak két Pest. napig sikerült; harmadnapra a mongolok a várost bevették s a lakosságot és a menekülteket ezerszámra leölvén, a Duna hajjai vértől piroslottak. A várost ezután porrá égették.

A mongol szárnyhadak támadása. A mongolok *bal-szárny* hadai Erdélyben márczius 31-én léptek magyar földre.

Büdzsik a törzsvári szoroson át nyomult a Barcaságba és Salamon fia Pózsa vajda hadát szétvervén, ápril 5-én **Küküllő- Küküllővár.** várt, ápril 11-én pedig **Nagyszebent** vette be, mindenütt irtóztató Nagyszeben. öldöklést vivén véghez. További útjában bevette és feldúlta **Gyula- Gyula-Fehérvárt** s ápril vége felé már Magyarországon a Maros vidékét Fehérvár. dúlta.

A borgói szoroson betörő *Kádán* előhada előbb a radnai németek elől meghátrált, de midőn azok diadaluk fölött elbizakodva visszatérének, a mongolok hirtelen **Radna** előtt termettek, Radna. és a németek megadták magukat. Kádán 600 fegyveres németet, a kik a mongolokat kalauzolják, seregébe osztott és azután **Besz- Besztercze.** tercztét dúlta föl, hol 6000 ember esett a vérszomj áldozatául; majd bevette és feldúlta Kádán **Kolozsvárt**, honnét a mongol had Kolozsvár. szintén Magyarországra, és pedig Váradnak tartott.

Ápril 15-én értek Kádán hadai **Nagyvárad** alá és a várost Nagyvárad. felgyújták, kirabolták; a várost előbb nem bántották, de midőn a váradiai már majdnem biztosan érzék magukat, a várost és a várat hirtelen megrohanták, a várat néhány nap alatt bevették, és oly minden fogalmat meghaladó öldöklést vittek véghez, hogy jóformán

1211. csak a büzhödt hullák által előidézett betegség üzte őket tovább. Nagyváradról Kádán a Kőrös mellett haladva, hasonló kegyetlenséggel feldúlta Tamáshidát és felkonczolta a Kőrös mocsarai közt egy szigetre menekült, Ágya helység népét és az oda menekülteket.
- Tamáshida. Ágya.
- Kádán és Búdzsik hadai Csanádnál egyesültek, feldúlták Pereget, hova 70 falu népe menekült, kik mind ott veszttek, és Egrest s onnét szétterjeszkedve e vidéken maradtak.
- Pereg. Egres.

A mongol *jobbszárny*, melyet *Orda* vezetett, bevette Krakót, megverte Liegnitznél az egyesült lengyel hadakat, s Lengyelországot, Sziléziát, Morvaországot végig dülva, ápril vége felé, a hrozinkai szoroson át tört be Magyarországra. A mongol had a Vág völgyén lefelé húzódva, elpusztított mindent a Dunáig. E vidéken azonban az erősebb várak, így Trencsén, melyet Szoboszló fia Bagomér, a ki a sajómelléki csatából menekült ide, vitézül védett, továbbá Nyitra, melyet a nyitrai polgárság és a bemene- kült nép védett meg, hasonlóképp Pozsony is, daczoltak a tatárral, s ezek ellen a mongolok semmit sem bírtak tenni. Komáromot hozzáférhetlen természeti fekvése óvta meg; a tatárok meg se közelíthették.

A mongolok dunántuli hadjárata. A nyár folyamán a mongol hadak kifosztották, feldúlták, legyilkolták az egész országot, mely a Kárpátoktól egész a Dunáig egy nagy temetőhöz hasonlított; a Dunán azonban nem volt bátorságuk tutajokon vagy tömlőkön átkelni és a Duna befagyására vártak.

Sajnos, a mi rég nem történt, a Duna ez évben már Karácsonkor befagyott; mintha az isteni gondviselés Magyarország vesztét határozta volna el.

A mongol fővezérlet a Dunántúl elpusztításával és Béla király üldözésével Kádán hadtestét bizta meg. Ez a Duna jegét kipróbálandó tömérdek lovat és szarvasmarhát hajtattott Pest mellett a Duna partjára s ott őrizetlen hagyván, visszavonult; a magyarok azt vélvén, hogy a tatárok végleg eltávoztak, átjöttek a Dunán és a marhákat átvitték. Kádán most már látta, hogy a Duna jegén bátran átkelhet és hadaival csakhamar előzönlötte a Duna jobbparti vidékét. Pál országbíró, ki a Dunavonal védelmével volt megbízva, csak annyi időt nyerhetett, hogy a lakosság elmenekülhetett.

Kádán előbb **Buda** várát foglalta el és égette föl, majd ostrom **Buda**. alá fogta «az ország legkiválóbb városát» **Esztergomot**, hol tömér- **Esztergom**. dek úr és nép gyülekezett össze. A tatárok 30 hajító-gépet állítottak föl a város ellen, melyek éjjel-nappal szórták a köveket. Erre az esztergomiak felgyújták a külvárosokat, elpusztítván minden értékes holmit. A tatárok erre faczölöpökkel körülfozták a várost, hogy senki ki ne menekülhessen és azután rohammal bevévén, mindenkit legyilkolának ; a legyilkoltak közt volt 300 úri nő, kik egy erős házban voltak, s szintén hiába esdeklének kegyelemért. A vár azonban, melyet a spanyol Simon ispán védett, daczolt az ostrommal, és megmenekült. **Székesfehérvár**, hova **Székesfehérvár**. most Kádán ment, mocsaras környéke által szabadult meg. A tatárok tovább mentek, hogy Béla királyt, a ki a nemtelen osztrák Frigyes által történt gyalázatos kifosztása után a Dunántúlra, majd Zágrábba, hol a hős Kálmán herceg a sajomelléki csatában nyert sebeiben meghalt, menekült, tovább üldözzék. A szerencsétlen király *1242 elején* tovább ment Spalatoba, innét pedig, midőn Kádán hada ide is követte, Trauba. A mongolok Spalatóig mentek, majd ostrom alá fogták **Klissa** várát, hol Béla király **Klissa**. Spalatóból menet rövid ideig tartózkodott volt, midőn pedig hallák, hogy a magyar király **Trauban** van, oda nyargaltak. Már Trauban **Trau**. sem volt tehát biztosságban a király s ép tovább akart tengeren a szigetekre menekülni, midőn az Isten irgalmassága Magyarországot végre megszanva, a tatárok hadait megfordítá.

1241 december 11-én meghalt ugyanis Ogotaj nagy khán, és Batu, a ki igényt tartott a trónöröklésre, elhatározá, hogy igényeit érvényesítendő, hadaival visszatér. Márzeius közepe táján kezdte meg a mongol sereg visszavonultát, e közben oly vidékeket keresvén, melyeket még fel nem dült, hogy élelmezését biztosítsa. A foglyokat útközben, a mint terhükre váltak ezerszámra ölték le. Majd a nyár végéig tartott, míg a mongol hadak az országot teljesen kiűritették.

Az osztrák háború.

Az 1242-ik évi hadjárat. Midőn IV. Béla király a sajomelléki csata után **Frigyes** osztrák herceghez menekült, ez a **1242**.

1242. szerencsétlenségéből üzleti tőkét verve, Bélától, az osztrákok által korábban fizetett sarcok visszatérítésekep 10,000 márka ezüst fizetését követelte; a király átadta neki minden pénzét, ékszereit, drágaságait. Frigyes azonban ezt csak 2000 márkába vevén át, a hátralék biztosítására Moson, Sopron és Locsmánd megyék átadását követelte. Midőn pedig a szerencsétlen magyar királyt ily ocsmány módon kifosztotta, kirabolta, kitaszítá ismét a bujdosásba. Béla távozása után Frigyes megszállotta a három megyét, azonfelül Győr várát, melyet azonban a magyarok visszavettek. E kudarczot a galád fejedelem a határszélek pusztítása és a hozzá menekült magyar urak kifosztása által boszúlta meg.

A tatárok kivonulása után 1242 nyarán Frigyes újból felhasználta a kedvező alkalmat, hogy a borzasztó csapást ért ország testéről még egy foszlányt letéphessen. Betört tehát Pozsony-megyébe s előbb a mongoloktól ment vidéket dúlta, azután Pozsonyt szándékozott hatalmába ejteni. De Huntpázmán Tamás unokái, **Kozma** és **Eszellős** (Achilles) ispánok, mindketten a sajmelléki csata sebesültjei, vitézül ellenálltak, és az osztrák rablókat visszavervén, Pozsonyt és a végeket megmentették.

Béla királynak az országba visszatérével, Achilles Pozsonytól a Duna balpartján betört Ausztriába és egész Bécsig pusztított; **Kőszeg**. a jobb parton pedig a magyarok visszavették **Kőszeg**et, majd **Sopron**. maga a király ostrom alá fogta **Sopront**. Frigyes ekkor nagy hadat gyűjtött és rövid időre az osztrák és a magyar sereg szemben állott a Lajtánál. De mivel Frigyes a három elfoglalt vármegyét visszabocsátotta, a hadjárat csata nélkül, békekötéssel ért véget.

1246. **Az 1246-ik évi hadjárat.** Az elhatalmasodott Frigyes négy év múlva újból Magyarországra támadt. Az ország azonban most már némileg felocsúdott a tatárjárás okozta benuulásából és Béla király most el volt határozva, hogy galád szomszédjával leszámol.

Míg a határt Rátót Loránt soproni ispán védelmezte, a király sereget gyűjtött, melyhez a visszafogadott kunok fejedelme és **Rásztiszláv** orosz herceg, Béla veje, is csapatokat hoztak. A magyarok és szövetségeseik azután a fővezérré kinevezett **Rátót** Németujhely. Loránt vezérlete alatt Németujhelynél gyülekeztek; oda jött Frigyes is.

Junius 15-én reggel Rásztiszláv herczeg, a magyarok elővéde, 1246. átkelt a Lajtán, s megtámadta az osztrákoknak **Lichtenstein** Henrik által vezetett előhadát. Itt volt maga Frigyes herczeg is, a ki mindjárt az első összezapásnál lováról, valószínűleg Rásztiszláv egy vitéze által (nem, mint eddig tévesen hitték, *Frangepán Bertalan* által), leszúratott és az orosz-magyar lovasok által összetapostatott. A szerencse azonban ennek daczára a németeknek kedvezett, s a csatát már meg is nyerték, midőn Frigyes haláláról értesültek. Erre a harcz félbeszakadt, és maga a hadjárat is véget ért.

Béla király és az ország e csatában legálnokabb, leggonoszabb ellenségétől megszabadult.

A dalmát háború.

Az 1243-ik évi hadjárat. Mint Ausztria, úgy Velenceze 1243. is sietett Magyarország veszedelméből hasznot vonni. 1243 május vége felé **Zeno Renier** parancsnoksága alatt 40 velencezi hajó jelent meg **Zára** előtt, hogy az elpártolt várost Velenceze hűségére vissza- Zára. vezesse. A magyarok **Türje Dénes** bán, most már Szlávonია herczege, alatt siettek segítségükre.

A velencezi hajóhad *junius 5-én* elszakította a zárai kikötőt elzáró lánczot és csapatai most **Michiel János** zárai gróf parancsnoksága alatt partra szállottak. Míg a hajók a várost a tenger felől megtámadták, a kiszállt csapatok a szárazföldön köteleket vontak, hogy a magyar 5000 főnyi lovasság őket meg ne támadhassa. A városban benn volt maga **Dénes bán** és buzdította a záraiakat; ezek jól tartották magukat, s már kint a lovasság is támadni kezdett, midőn **Dénes bán** megsebesülése, a záraiak bátorságát egyszerre lelohasztotta. A velenceziek betörték most a tengeri kaput, megmászták a falakat és benyomúltak a városba, melyből a zárai polgárok nagy része kimenekült a magyar sereghez, majd pedig a közeli **Nonába** vonult.

A velencezések most **Nonát** támadták meg, de a magyar **Nona**. lovasság **Miklós** fia **Becsend** alatt őket visszaverte; megtámadta **Zárát** is, de a hajóhad által támogatott velencezieket onnét kivetnie nem sikerült.

124. **Az 1244-ik évi hadjárat.** A zárai háborúval majdnem egyidőben Spalato és Trau közt támadt háború, melyben a két város egymással változó szerencsével hadakozott. A trauiak végre, a kik Béla királyt a tatárjáráskor oly híven oltalmazták, a királyhoz fordultak oltalomért. A király megbízta Dénes bánt, ki sebéből már kiépült, hogy a két város közti küzdelemnek vessen véget. Bárha a spatatóiak követeik által magukat mentegették, Dénes bán hadai *Julius 12-én* megtámadták Spalatót. A város magát erősen védelmezte, de Dénes a várost a trauiak tanácsára nyugot felől támadta meg, a falon rést ütött, s a magyarok berohantak a városba. Miután a spatatóiak most a belvárosba vonultak vissza, Dénes a külvárost felgyújtotta, mire a belváros is tüzet fogott, és a spatatóiak kénytelenek voltak békét kérni. A város hűséget esküdött, 600 márka ezüst birságot fizetett és kezeseket adott.
- Velenczével Béla király szintén békét kötött, Zárát neki átengedvén; erre a Nonába menekültek is visszatértek a városba.

A halicsi háború 1249-ben.

1249. Csernigovi Mihájlovics Rásztiszláv, Béla király veje, már 1245-ben megtámadta Danilót Halicsban, melynek birtokára vágyott s bár akkor is segíté egy magyar had, vállalata nem sikerült. 1249-ben újból szerencsét akart próbálni és sikerült kieszközölnie a magyar királynál, hogy őt egy magyar sereg támogassa.
- A magyar hadat ugyanazon Füle ispán, most bán, vezette, a ki Halicsért már 1219-ben novgorodi Misztiszláv és Kötöny kún vezér ellen küzdött; kapott Rásztiszláv ezenkívül lengyel segítséget is, sógorától Boleszlávtól és sokan csatlakoztak hozzá a halicsiak közül is.
- Jároszláv. Rásztiszláv Przemyslt mellözve, hadát Jároszláv alá vezette, és a várost ostrom alá fogta. Már hosszabb ideig folyt az ostrom, midőn végre Dániló fölmentő sereggel közeledett.
- Augusztus 17-én Dániló halicsi, lengyel, litván és kún csapatokból álló serege átgázolt a Szánon és az ostromlók ellen csatarendben fölvonult. Rásztiszláv gyalogságát az ostromszerek védelmére visszahagyván, lovas hadaival elébe ment. Dániló a magya-

rokkal, testvére Vaszilko a lengyelekkel ütközött meg. Az első 1249. összecsapás heves volt ugyan, de eredményre nem vezetett. A második összecsapásnál azonban a magyarok sorai rendetlenségbe jutottak, minek folytán visszaverettek; velük a lengyelek is. Füle bán fogságba esett és Dániló öt válogatott kinzások közt megölette. Rásztiszláv elmenekült ugyan, de Galicziára való törekvései evvel véget értek.

Béla király egyébiránt Dánilóval kibékült, mire Leo fia a király Constancia nevű leányát nőül vette.

Béla király háborúi Ausztria birtokáért.

Frigyes osztrák hercegnek a németujhelyi csatában bekövetkezett halálával, miután *Frigyes*, az *utolsó Babenbergi*, fiörökös nélkül halt el, birtokai, nevezetesen *Ausztria* és *Styria*, gazdátlanul maradtak. E két tartomány német jog szerint visszaszállott a birodalomra, tehát a császárra; ámde a pápa, a ki a császárral háborúskodott, nem szívesen látta volna a császár hatalmának gyarapodását és így IV. Béla magyar király azon szándékát, hogy a két tartományt magának megszerezze, kezdetben pártolta. Később azonban a pápa *Frigyes* herceg unokahugának, *Babenbergi Gertrudnak* férjét, *Badeni Herman* grófot vette pártfogásába, másrészt pedig a tartományoknak a cseh **Ottokárban**, ki hogy a tartományokat megnyerje *Frigyes* özvegy nővérét, *Babenbergi Margitot*, a ki pedig még egyszer oly idős volt mint ő, nőül vette, új követelője támadt. Ebből természetesen Béla és *Ottokár* közt összeütközés támadt, mely hosszadalmas, Béla utódjaira is kiterjedő harczokat eredményezett,

A küzdelem Béla és *Ottokár* közt ugyan tényleg csak 1252-ben indult meg, de már az 1250-ik évi háború is a tartományok megszerzését előkészítő vállalat volt.

Az 1250-ik évi hadjárat. Osztrák és stájer urak, hírneves vitézek, de erőszakos rablók, *Frigyes* herceg méltó tanítványai, köztük különösen **Preussel Wernhard**, a tartományok gazdátlan állapotát fölhasználták, hogy saját szakállukra háborút viseljenek és Magyarország nyugoti részeit dűlják. 1250.

1250. IV. Béla király e merészségen fölindult s hogy a szomszédoknak a magyar királyság még mindig törhetetlen erejét és hatalmát megmutassa, nagy sereggel indult Ausztria ellen. 1250 *junius* havában tört be a magyar sereg és Ausztriát Bécs-től le egész Semmeringig feldúlta, mi közben a kúnok a Pottenstein melletti **Kis-Mária-Zell**t is fölégették. Preussel Wernhard megvert több kisebb magyar hadakat, de *Ákos Ernye* őt magát **Himberg** mellett leverte és lováról leszurta. Sokan a német urak közül a Pittentől délre fekvő **Kirchschlag** várba menekültek; a magyarok ostrom alá fogták a várat, és **Keményfia Lőrincz** azt elfoglalta. Béla király azután hadaival visszatért Magyarországra.

Mária-Zell.

Himberg.

Kirchschlag.

1252. **Az 1252-ik évi hadjárat.** Ottokár az osztrák és stájer urak közül mind többet hajlítván a maga pártjára, úgy Ausztriában, mint Styriában mindinkább tért foglalt, a nélkül, hogy erre akár a pápától, akár a császártól felhatalmazása lett volna. Béla király, a ki ép ez időben Badeni Hermann özvegyétől, Babenbergi Gertrudtól Ottokár ellen segítségül hivatott, elhatározta, hogy Ausztriát elfoglalja és Gertrudot a halicsi Dániló harmadik fiával, **Román** herczeggel összeházasítván, Ausztriának Román személyében tőle függő hercezet ad.

A magyar király 1252 *junius* havában Pozsonyból indult ki az Ausztria elleni hadjáratra és Bécs felé menetelt; útközben **Stadlaunál** két hétig táborozott, s innét jártak hadai szerteszét; a kúnok még Morvaország egy részét is elpusztíták. A magyar sereg ezután a Duna jobb partjára átkelven, elfoglalta **Erdberget** s innét egész Tullnig portyázott; délfelé a stájer határig, fölégetven a többek közt **Mödlinget** is.

Stadlau.

Erdberg.

Mödling.

Gertrud azután összekelt Románnal és Bécs környéke meghódolt nekik; maga a főváros azonban nem.

Alig ment azonban Béla király vissza Magyarországra, Ottokár, a ki eddig nem mutatkozott, Románt és Gertrudot elűzte és Ausztriát, Styria egy részével elfoglalta.

1253.

Az 1253-ik évi hadjárat. Béla király ennek folytán 1253 nyarán újból táborba szállott és most **Ottokár** birtokát, Morvaországot támadta meg. A kúnok feldúlták Olmütz tájékát és a király serege is Olmütz alá szállott.

Olmütz.

A magyar és kún csapatok most innét pusztították Morva-

országot s a rémületet egész Csehország közepéig vitték, úgy 1253. hogy maga **Venczel** cseh király is, a ki pedig eddig a vele ellenséges viszonyban álló fia, **Ottokár** vereségét közönyösen szemlélte, Prága megerősítését és élelemmel való ellátását látta szükségesnek, hogy a cseh fővárost a magyarok támadása esetén sikerrel védelmezhesse. Ugyanez időben *Dániló* és *Leó* fia a lengyel *Boleszlávnal* Troppau vidékét dúlták, míg *Rasztiszláv* herceg a magyar sereg hátát biztosította a csehek ellen; azok **Trencsén** ellen induló egyik Trencsén. hadát pedig itt diadalmasan visszaverte.

Végre a pápa avatkozott bele, kinek szavára Béla abban hagyta ugyan Olmütz ostromát és seregével visszament Magyarországba, de az ügyet a pápa döntésére bízta.

A pápa, a magyar király és az időközben cseh királylyá lett **Ottokár** az 1254 május 1-én kötött *pozsonyi békében* olyképp egyeztek meg, hogy Ausztria **Ottokáré**, Styria pedig a Semmeringtől egész a Krajnáig Béla birtoka legyen, Béla király Styria kormányzójává **Guthkeled István** szlavoniai herceget nevezte ki.

A styriai hadjárat 1258-ban. Guthkeled István herceg 1258. erős kézzel vezette Styria kormányát s ez természetesen sok ellenséget szerzett neki, úgy hogy 1258 elején a stájer urak fegyvert ragadván, elűzték.

Béla király személyesen ment a lázadás megfékezésére, és 1258 július elején **Pettaut**, melyben a lázadók egyik feje, Hertnid Pettau. tartózkodott, ostrom alá fogta. De **Ulrik** salzburgi érsek megjelent Béla táborában és az ő közvetítésével a styriai ügy békés megoldást nyert.

A király most fiát, **István** ifjabb királyt, nevezte ki Styria hercegévé, de Guthkeled István, mint Styria kapitánya, oldala mellett maradt.

A cseh hadjárat 1260-ban. Ottokár a pozsonyi békében 1260. neki jutott Ausztriában hatalmát megállapította és most már lassankint elérkezettnek tartotta az időt, hogy a magyarok által bírt Styriának megszerzésére is lépéseket tegyen. Nyílt háborút nem mert kezdeményezni a magyarok ellen, de titokban szította az elégtelenséget Styriában, sőt 1259 végén maga ösztönözte **Hardegg** Ottó osztrák főurat, hogy Styriába betörjön. Az **Ottokár** által, hazug hírekkel, a magyarok ellen felingerelt stájer urak általános fölke-

1260. lése következett erre be és rövid idő alatt a magyarok annyira kiszorították Styriából, hogy csak István székvárosa Pettau és néhány kisebb vár maradt birtokukban.

Béla király ép ekkor ismét a tatárok elleni védekezésre készült, akik már a szomszéd Lengyelországot dúlták; de miután azok a Kárpátokat át nem lépték, összegyűjtött hadait a fondorkodó cseh király ellen fordíthatta. A fegyverkezés mindkét részen folyt már márcziusban, de takarmány nem levén, a felek három hónapra fegyverszünetet kötöttek.

Midőn a fegyverszünet *junius 24-én* lejárt, a magyar sereg már a határon állott. A táborban voltak a király fiai, István és Béla, Fülöp zágrábi püspök, Loránt nádor, István bán, Henrik országbíró a Hedry nemzetségből; a kúnok Alpra fejedelmük alatt; Danilo halicsi király, a krakói Boleszló és még több más a tatárok által elűzött fejedelem. Ottokárt a stájerek, a sziléziaiak és Ottó Brandenburgi őrgrof segítették.

Miután Ottokár hadai ekkor Laá körül még csak gyülekezőben voltak, István ifjabb király ezt kihasználva egy, 10,000 főnyi sereggel átkelt a Morván, azon szándékkal, hogy a sziléziaikat és Brunó olmützi érseknek útban levő és Pohrlitznál, Laától 4 mérföldre északra táborozó csapatait meglepje. István borús, esős időben, éjjel indult el és vezetője az utat eltévesztvén, István serege a helyett hogy Laától északra menetelt volna, *julius 26-án* hajnalban Laától délre Staatsznál érkezett meg, tehát Ottokár főserege táborának szomszédságában.

Ottokár serege rögtön fölkerekedett, de István még idején visszavonult és csak egynehány száz főnyi portyázó csapatot hagyott Staatsznál. Ottokár ekkor visszatért a Laá alatti táborba és csak a Styriát megtámadó Hardegg Ottó és még több osztrák úr, mintegy 500 lovas, maradt vissza és nekiment a magyaroknak. Ezek visszahúzódtak azon hely felé, az Ameisthal völgyben, hol a magyar főcsapat állott, mely most az osztrákokat körülfogta és mind felkoncezolta; alig néhány lovas birt elmenekülni. István a foglyokkal és a zsákmánnyal ép visszaindult, midőn jelenték neki, hogy Laá felől nagy lovastömeg közeledik. Ez Ottkár volt, ki az ameisthali ütközetről hallván, újból elindult. István azonnal arcot fordított, de csatára a dolog még sem került, mert Ottokár fáradt lovaival

támadni nem mert; nemsokára a vihar is kitört, mire úgy István, 1260. mint Ottokár haza tértek.

Időközben Ottokár hadai is összegyülekeztek és a cseh király most *julius 4-én* megindult a Morva folyó felé, melynek túlsó partján a magyar sereg állt. Mindegyik sereg majd 100,000 fő volt s azok a mai Marchegg tájékán tétlenül soká szemben nem állhattak. Ottokárnak előbb fogyott ki a türelme és az elesége s átizente Bélának: *«vagy jöjjön ő át, vagy engedje a cseheket átjönni és ülközzenek meg»*. Béla király az ajánlatot elfogadta és olykép egyeztek meg, hogy Ottokár a magyaroknak tért engedendő kissé hátrább húzódik, különben *julius 12-én* és *13-án* délig fegyverszünet legyen.

Morvamező.
Kroissenbrunn.

Az első morvamezei vagy a kroissenbrunni csata 1260 július 12-én. Bizonyos, hogy Béla király elhatározása, hogy ő megy a Morván át, nem volt bölcs s talán csak azon törekvéssel menthető, hogy a király a támadás előnyét saját seregének akarta biztosítani.

Julius 12-én hajnalban megindultak a csehek, hogy az átkelő magyar seregnek helyet engedjenek. Ezek — ismét nem bölcsen — a helyett, hogy az ellenség távozását bevárták volna, szintén már azon hajnalban kezdték meg az átkelést, még pedig előbb a kúnokból képezett szárnyakkal, majd a magyar elővéddel. Valószínű, hogy mindez csak a főcsapat későbbi átkelésének biztosítására történt, de ez elhamarkodás a magyarokra végzetes következményeket vont maga után.

A magyar elővéd ugvanis gyors előnyomulásában csakhamar utólérte Ottokárnak stájerekből álló utóvédét, midőn pedig ezek visszafordulásuknál velök szemben a nagy lármával közeledő magyar elővédet, oldalaikban pedig a kúnok csapatait látták, a dolgot meg nem értve, rémületükben árulást kiabáltak; majd gyorsan csatarendbe állva, a magyar elővéddel összecsaptak. Lehet, hogy a félreértés tán kiderült volna, de a stájerek minden irányban segítségért küldtek; midőn pedig a németek és csehek lóhalálában visszatérve, a stájerokat a magyarokkal harczban állva látták, ők is, ennek következtében a kúnok is, a harczba elegyedtek.

Kifejlődött tehát a **Morvamezőn, Kroissenbrunn** mellett a nagy csata, mindkét fél akarata ellenére, tisztán csak a stájerek oktalan réműlete következtében; mert, hogy azt a magyarok áru-

1260. lása idézte volna elő, az még föltevésnek is nevetséges. Hisz a felek közül a magyar volt az, kinek a harc megkezdése érdeke ellen vala, mert hiszen a sereg még átkelő félben, tehát harczászatilag a legkedvezőtlenebb helyzetben volt; az átkelés megzavarása a magyar seregre, mely erejét a küzdő térre vonni nem volt képes, csak végzetes lehetett.

Megjelent a csatatéren nemsokára Ottokár is, és a nehéz cseh lovassággal intézett rohamának sem a kúnok, sem a könnyű magyar elővédcsapatok nem voltak képesek helyt állani; visszafordultak tehát és futásukban magukkal ragadták azon csapatokat is, melyek a Morván már átkelve, támogatásukra siettek.

Magyar és kún csapatok rohantak tehát a Morvának, mely szintén bőségesen kivette a maga áldozatait. A magyar sereg felbomlott; István, kit az ellenség körülvelt, eltűnt a csatában, sőt Bélának még halálhírére is hozták. E borzasztó zavarban Béla király, ép úgy mint a sajmelléki csatában, teljesen fejét veszítette, és azon csapatokkal, melyek még a Morva balpartján voltak Pozsony felé menekült. Itt találkozott azután a szintén szerencsésen elmenekült Istvánnal.

. A magyarok vesztesége roppant nagy volt; 18,000-re teszik a források a csatatéren maradtak, 14,000-re a Morvában elveszettek számát.

Ottokár a csata után átkelt a Morván és egész Pozsonyig nyomult elő. Itt találta Béla király küldöttét, Loránt nádort, a ki békét ajánlott. Az előleges béke olyképp jött létre, hogy Béla Styriát átengedé Ottokárnak; a kibékülés és barátság megerősítésére pedig IV. Béla kisebbik fia, Béla herceg nőül veszi Ottokár nővérének és a Brandenburgi örgrófnak Kunigunda leányát.

A végleges béke 1261 márczius 31-én Bécsben kötött meg, melyet később még Ottokár házassága IV. Béla unokájával — leánya, a későbbi szt. Margit, semmiképp sem akart a kolostorból a trónra lépni — Rásztiszlav herceg Kunigunda leányával, még szorosabb lön s Béla életében nem is zavartatott.

Béla és István küzdelmei 1264—1265.

Az «*ifjabb*» királyság intézménye nem vált be és IV. Bélát 1260. rövid időn összeütközésbe hozta Istvánnal, melynek vége fegyveres mérkőzés lőn.

A közvetlen okot az szolgáltatta, hogy IV. Béla mindjárt a morvamezei csata után a horvát-szlavon-dalmát hercezséget ifjabb fiának Bélának adta, míg István megmaradt erdélyi és kún hercegnek, atyjával közösen kormányozván. István ez állapottal nem volt megelégedve és oly külön hercezséget kívánt, «minőt a régi királyok adtak első szülöttjeiknek».

1261 őszen már szemben állanak az apa és fiú seregei, de 1261. ezúttal még a *pozsonyi kiegyezés* az összeütközést megakadályozta. István az ország keleti részét kapta, melyen teljes királyi hatalommal uralkodott.

De a viszály három év mulva újra kitört és az 1264. év június 1264. végén László vajda Béla király seregével betört Erdélybe. István a vajda ellen jeles vitézét Csák Pétert küldte, a ki a vajdát Déva Déva. mellett megverte. Ámde a király Keményfia Lőrincz vezetése alatt új sereget küldött fia ellen, egy másik had pedig felsőmagyarországi birtokait támadta meg, sőt nejét és gyermekeit is foglyul ejtette. István mindig lejjebb szorult Erdélyben, míg végre már csak a Bárczaságban, Brassó vidékén fekvő Feketehalom vár nyújtott neki Feketehalom menedéket, hova néhány elszánt vitéz hívével, kik között különösen a Csákok, Baksák stb. említendők, zárkozott. Lőrincz a várat oly szorosán körülzárta, hogy annak minden közlekedése megszűnt és István végső veszélybe jutott. Ekkor Miskócz Panyit, e jeles hős és diplomata, ki Istvánnak már többször jeles szolgálatokat tett, segítette ki. Kis seregével szinteg Lőrinczhez csatlakozott, miután pedig szándékát megtudta, megtámadta; István hívei ezt látva, rögtön kitörték a várból; *Ivánfia András* a kifejlődött ütközetben leszúrta és elfogta Lőrinczet, mire serege szétveretett.

Mihelyt István kiszabadult, azonnal megindult Magyarország felé. Ütközben szétverte a tiszai sikon *Ment* kún hadát, majd *Ákos Ernye* nyitrai ispán seregét. Béla király ekkor Béla macsói herceg, *Preussel Henrik* budai kormányzó és *Héder Henrik* nádor

1264. vezérlete alatt egy harmadik sereget küldött István ellen, a ki 1265 elején a Tiszán átkelvé, már Pest felé közeledett.

1265.
Isaszeg.

A két sereg 1265 márczius elején Isaszegnél ütközött össze.

István seregét maga vezérelte, de oldala mellett voltak *Miskócz Panyit* és az Ákos Ernye elleni ütközetben súlyosan megsebesült *Csák Péter* is, továbbá *Dorogfia Sándor* szabolcsi ispán és *Ivánfia András*. Ez utóbbi vágthatott elsőnek a királyi had ellen. Erős kézi tusa fejlődött ki, melyben István is többször veszélyben forgott, de végre is kivívta a győzelmet. A macsói herczeg megfutott, Hedry nádor elfogatott, Preusselt István maga szúrta le.

Most tehát már senki sem állta útját, hogy a királyt akarátának teljesítésére ne kényszerítse. De közbelépett Fülöp esztergomi érsek, és a kalocsai érsekkel együtt kibékíték a két királyt, apát és fiút. István szerencséjében nem volt elbizakodott; nem kívánt sem új jogot, sem új területet s megelégedett azzal, hogy országát, családját megtartotta, magának és gyermekeinek a trónhoz való jogát megmentette. Apa és fiú a Nyúlak szigetén, a «jó» Margit lakóhelyén találkozott, hol a békét esküvel és egyházi átok terhe alatt újból megerősíték.

István bolgár hadjárata 1266-ban.

1266. Alig állott helyre a belső béke, Istvánnak ismét fegyverhez kelle nyúlnia. Az országához tartozó kúnok közül egy csapat fölkerelkedett, hogy Bolgárországba megy ki. István 1266 ápril havában egy nagyobb sereggel, melyhez IV. Béla király *Lóránt* bán alatt szintén erős hadat csatlakoztatott, utánuk sietett, az országból őket kiüzte, kincseiket és hajóikat pedig visszahozta.

Ugyanekkor a bolgárok megtámadták és dúlták a szörényi bánságot. István seregével június végével a bolgárokat kiüzvén, Bodon. maga tört be a bolgár területre és Bodont ostrom alá fogta. A várost rövid idő alatt elfoglalván, István tovább benyomult Bolgár-Vrácsa. ország belsejébe. Alvezérei közül *Márkfia Gergely* elfoglalta Vrácsa. Plevna. csát, *Miskócz Panyit* Plevnát, míg a fősereg Bulgáriát egész az ország fővárosáig, Tirmovóig dúlta. Miután pedig a magyar hadak a bolgárokat öt véres ütközetben megverték, a bolgár király, Szvent-szláv Jakab kénytelen volt Istvánnak meghódolni.

A szerb háború 1268-ban.

A horvát és dalmát határok mentén a szerbek mindinkább 1266. tömörültek és fejedelmük, **I. Uros**, magát már «az egész szerb föld királyának» nevezte. Uros az idők folyamán, kivált a tatárjárás után, magát a magyar fenhatóság alól kivonta, de sőt többször nyugtalanítá a macsói bánságot.

Béla király ezt megtorlandó, **Béla** mácsai herczegnek *István* pozsonyi ispán és több más urak alatt sereget küldött, mely a szerb fejedelmet országában támadta meg. A csata ideje és helye ismeretlen, de annál ismeretesebb eredménye, mert benne maga Uros fejedelem is fogságba esett.

A fejedelem azonban Béla királytól szabadságát a magyar fenhatóság elismerése mellett visszanyerte, Magyarország barátjává lőn, sőt fia Dragutin számára megnyerte *István* ifjabb király Katalin leányát.

V. István háborúi Ottokárral.

IV. Béla király, ki Magyarországot a tatárjárás iszonyú pusztításai után nemcsak helyreállította, de újból a hatalom és dicsőség magaslatára emelte, 1270 május 3-án a Nyúlak szigetén meghalt. Halála után azok, a kiknek okuk volt az új király V. István boszújától tartani, így első sorban Anna testvére, Henrik bán és testvérei, a németújvári grófok, Péterfia Lőrincz és több más főúr, II. Ottokár cseh királyhoz menekültek; Anna herczegnő magával vitte egyszersmind a családi kincseket, melyeket Béla állítólag neki adományozott.

István fölhívta Ottokárt, hogy a családi kincseket, mint a magyar korona birtokát, visszaszolgáltassa és a hozzá menekült urakat kiadja. Ottokár ezt megtagadta, mire István karinthiai Fülöppel és Boleszló lengyel fejedelemmel kötött szövetséget. Az uralkodók személyes találkozása Pozsonynál egy szigeten — talán a Pötschen szigeten — egy időre a háborút ugyan elodázta, de midőn a németújvári Henrik bán és a többi Ottokárhoz menekült

1266. urak a magyar határokon zavarokat támasztottak és Ottokár őket segítette, a háború kikerülhetetlenné vált.

1270. **Az 1270-ik évi hadjárat.** V. István király a zavargások megszüntetésére Gergelyvasmegyei ispán, Miskócz Panyit bán, Ákos Ernye bán és mások alatt sereget küldött a stájer határra, kik elfoglalták **Lembachot**, megvertek egy stájer hadat **Radegundnál**, megvítetták **Fürstenfeldet**. Majd maga a király is fölkerekedett és Keményfia Lőrinczczel Ausztriát Németújhelytől Bécsig, a Dunától a Semmeringig feldúlta.

Lembach.
Radegund.
Fürstenfeld.

Ottokár ép akkor tért vissza a karinthiai Fülöp ellen intézett győzelmes hadjáratból és ha Semmering felé megy, a magyarok kezébe esik; de a dologról idejekorán értesülvén, a Wiener Wald nyugoti oldalán ment a Duna völgyébe és így a magyarokat kikerülte.

István hadát ugyan az ősz beálltával visszavezette, de úgy az osztrák-stájer, mint a morva-cseh határon kölcsönös becsapások a télen át is folytak.

1271. **Az 1271-ik évi hadjárat.** Mindkét fél a télen tovább fegyverkezett és márczius hóban a seregek már gyülekeztek a határon, melyet magyar részről Keményfia Lőrincz védelmezett.

II. Ottokár serege, mint 10 évvel előbb, a 100,000 főt megközelítette s nem kisebb szándéka volt, minthogy most Magyarország egy részét is elfoglalja. A Morva folyón ápril 10-ike körül átkelvén, elfoglalta **Dévényt** és **Stomfát**.

Dévény.
Stomfa.
Pozsony.

Majd **Pozsonynak** tartva, ápril közepén rohammal bevette a vizivárost és kevéssel utána a várat is. A lakosságot Ottokár ugyan nem bántotta. de a várost fölgyújtotta, s ez úgy tönkre ment, hogy alig maradt benne ép ház. Ottokár most hidat veretett a Dunán, e közben pedig északnak fordulván, elfoglalta **Bazint**, **Szentgyörgyöt**, **Vörösköt** és **Nagyszombatot**. Majd a Vág felé tartva azon is hidat veretett és rövid ellenállás után rohammal bevette **Nyitrát**, azt szintén lángba borítván, mire hadai tovább dúltak egész a Garamig.

Bazin.
Szentgyörgy.
Vöröskő.
Nagyszombat.
Nyitra.

Ottokár ezután Pozsonyba visszatérvén, átkelt a Duna jobb partjára. Ámde ekkorra már V. István király serege is összegyülekezett, és elővéde mindjárt az átkelésnél **Csák Péter** vezérlete alatt, *május 9-én*, talán **Köpcsenynél**, megtámadta Ottokárt; de vereséget szenvedett.

Köpcseny.

A magyar sereg most **M.-Óvárnál** a Lajtha mögött foglalt **M.-Óvár.** állást; de Ottokár ennek daczára rövid harez után átkelt a Lajthán, bevette május 16-án Óvárt és **Mosonyt**, mire a magyarok a Rábeza **Mosony.** mögé vonultak, minden átjárót elrombolván.

Ottokár a Rábeza vonal megtámadását nehéznek találta, s szívesen fogadta István békeajánlatát, de miután Magyarország elfoglalt részeiről lemondani nem akart, az alkudozások megszakadtak. A cseh-német sereg visszavonult Mosonyig, midőn pedig a magyarok egy kisebb hada idáig követte, azt május 21-én **Mosony-** **Mosony.** **nál** megverte és egész a Rábezáig üldöztette.

Ottokár hadának némely részei még a Rábezáon túl is előnyomultak, de Csák Péter ezeket a **Rába** mellett szétverte, mire a **Rába.** koczka megfordult. Most a magyar hadak mentek át támadásba és Ottokár seregét egész Mosonyig üzték, vágják.

Május 22-én Ottokár hadai újból megveretvén **Mosonymánál,** **Mosony.** a csehek és németek Pozsonynál a Duna bal partjára keltek át, hol a sereg feloszlott, Ottokár pedig Bécsbe vonult vissza.

A magyar hadak betörték most Ausztriába és Morvaországba és egész Bécsig, Brünnig dúlták Ottokár országait.

Az ellenség tehát az országból kiveretett és az alkudozások a magyar király pozsonyi táborában megkezdetvén, az július 2-án eredményre is vezetett. A béke alapja az volt, hogy a birtoklás a IV. Béla király alatti állapotban megmaradjon; István lemond az Anna hercegnő által elvitt kincsekről, Ottokár viszont meg nem tűri a menekülőket országaiban.

V. István a következő évben az ország több részét beutazta; egyik utazása alatt történt, hogy a Guthkeled nemzetségből származó **Joachim** tótországi bán, a hatalomra vágyó királyné beleegyezésével **László** trónörökös herceget elrabolta, és Kaproncza várába vitte. István a gyermekrabló üldözésére sietett, de útközben megbetegedvén, Budára ment és 1272 augusztus 6-án, tehát csak két évi uralkodás után meghalt.

IV. László háborúi Ottokár ellen.

István király hívei megbotránkoztak Joachim bán merényletén és ellene, valamint a felbújtó özvegy királyné ellen fegyvert

1271. fogván, midőn legyőzettek Ottokár cseh királyhoz menekültek. Ez *Egyed* mestert, a ki Ottokárnak Pozsony várát átadta, és társait különösen kegyelmesen fogadta, a mivel viszont a IV. Béla halála óta nála tartózkodó urakat sértette, kik közül a Héder nemzetségbeli *Henrik* bán, németújvári gróf, visszatért Magyarországra, szolgálatait a király híveinek följajánlván. Az özvegy királynéval tartó és most mindenható Joachim és Henrik tudták, hogy Ottokárral nemsokára a dolog háborúra fog kerülni, s hogy ez esetben Béla mácsai herceg, Ottokár sógora, nagy bonyodalmakat idézhet elő. Henrik bán ezen egyszerűen úgy segített, hogy Bélával egy izben szóvitába eredvén, fegyverrel megtámadta és összevagdalta.

1273. **Az 1273-ik évi tavaszi hadjárat.** Ottokár sógora megöletése miatt mód nélkül felindult és készült a magyar háborúra; de a magyarok megelőzték. Még 1273 február havában **Csák Mátyus** bán több magyar főrral betört Styriába, Karinthiába, majd Ausztriába és Morvaországba és ott míg az ellenük jövő urakkal diadalmasan megverekedtek, egyszersmind az országot dúlták, pusztították, miközben a kúnok sokakat megöltek és fogságra hurczoltak.

Ottokár készületlen levén, mit sem tehetett, és a pápa közbenjárására a magyarok által utóbb felajánlott fegyverszünetet készségesen elfogadta.

Alattvalói azonban mit sem törődtek a fegyverszünettel és betörést betöréssel viszonoztak. Igy Preussel Wernhard fiai társaikkal a Dunán lehajóztak, meglepték és elfoglalták **Győrt**, innét pusztítva a vidéket egész a Bakonyig. **Megtámadták Németújvárt** is, de azt Bodmérfia Mihály várnagy vitézül megvédelmezte; megrohanták és fölégették **Körmentet** s még sok más helyet. A Duna balpartján osztrákok és morvák dúltak, megtámadták és bevették **Nyitrát**, de a **Ghymes** ellen intézett támadás nem sikerült; e várat Ivánkafia András megvélte.

Ellenben az Ottokár által annyira kegyelt **Egyed** mester, megszomorodván a dülásokon, melyet részben ő is okozott, visszatért és Pozsonyt újra a magyarok kezébe adta. A többi főurak is egymással kibékülvén, **Joachim** sereget vezetett **Győr** ellen. A németek elkeseredetten védelmezték a várat, de az égre **1273 június-**

ban rövid ostrom, de annál véresebb harc után a magyar király 1273. hatalmába visszakerült.

Ottokár hadjárata 1273-ban. A cseh király ezalatt folyton készülődött és szövetségeseit 1273 július 25-ikére, a magyarokat megtámadandó, Laánál találkozásra hívta föl, míg a magyarok Pozsonynál gyülekeztek s a hadaikból július végével mintegy 30—40,000 volt együtt.

A magyar sereg vezérletét **Henrik bán** vette át, s miután előbb már **Huntpázmán Achillesfia Tamás** a csehek egy csapata fölött **Marcheggnél** diadalt vívott ki, *augusztus 25-én* Ottokár seregét **Laánál** oly hirtelen és meglepőleg támadta meg, hogy maga **Laá**. Ottokár is csak alig bírta futva **Laá** várába menekülni. A magyarok a német-cseh sereget teljesen szétkergették; sőt magát **Laá** várát is megtámadták s a cseh vitézekkel annak falai alatt két teljes napon át vitézül verekedtek.

Ottokár azonban seregét csakhamar összeszedte és a **Morván** át visszavonult magyar sereget mintegy 60,000 emberrel nyomban követte.

A magyarok ily nagy erőnek nem voltak képesek ellentállani s visszahúzódtak, mire Ottokár a **Morván** átkelve, ostrom alá fogta és bevette **Pozsonyt**, **Nagyszombatot**, **Szentgyörgyöt**, velök egész **Pozsony** megyét s azt mint hódító birtokba vette.

Pozsony.
Nagyszombat.
Szentgyörgy.

Szeptember első napjaiban Ottokár régi fahídján **Dévén** alatt átkelt a **Duna** jobb partjára, rohammal bevette **Mosonyt** és **M.-Óvárt**, melyet aztán meg is erősített, majd tovább nyomulva elfoglalta **Győrt** és megszállta a **Rábcza** vonalat. De itt előnyomulása határt ért; portyázó csapatai a magyarok által megverettek s német, cseh, a **Rábán** túl nem bírt tért nyerni. Ottokár tehát, miután egy ideig **Győr** alatt időzött, nyugotnak fordult és **Sopron** alá szállván, azt 14 faltörővel ostromolni kezdé. A város szívós ellenállást gyakorolt, de a várnagy, **Péter**, áruló volt és a várost feladta.

Mosony.
M.-Óvár.
Győr.

Sopron.

A cseh-német sereg már **Sopronig** is sokat szenvedett **Henrik bán Iván** fia hadától, ki **Peresztegnél** és **Lóznál** Ottokár egy-egy erősebb csapatát megverte, a **Kabold** ostromát megkisérlő csapatot pedig a vár elől rövid harc után elűzte; ugyanez még nagyobb bajt okozott Ottokárnak, midőn **Sopron** alól **Ausztriába** visszavonult, mert **Vulka-Prodersdorfnál**, a **Vulka** patak vonalán egy-

Pereszteg.
Lózs.
Kabold.

Vulka-Prodersdorf.

1273. szerüen útját elállta. Ottokár kénytelen volt nagyobb erőt alkalmazni, hogy a magyarokon áttörjön és magának utat nyisson.

Ottokár távozása után Joachim, Lóránt nádor és Egyed mes-Nagyszombat. ter visszafoglalták ugyan Nagyszombatot, megverték a csehek Detrekő. egy erős hadát Detrekőnél, be is törtek Morvaországba, de az ország kapui: Pozsony, Mosony, Óvár, Sopron, Ottokár kezében maradtak.

1273—1276. **Az 1276-ik évi hadjárat.** 1273-tól fogva majd állandóan polgárháború volt Magyarországon, melynek pedig nem országos érdek, hanem az volt döntő oka, ki kormányozzon a kiskorú IV. László király nevében? kinek befolyása legyen mérvadó s így kinek barátai viseljék az országos hivatalokat és méltóságokat? E küzdelmek néha véres ütközeteket is eredményeztek. Így össze-
Polgárdi ütköztek a két párt hívei 1274 szeptember 26-ika táján Polgárdinál, mely ütközetben Henrik bán is elesett, egyébként pedig egymást üldözték és egymás birtokait pusztították, nem gondolva azzal, hogy e harcokban legtöbbet az ország, a haza szenved.

A külviszonyok azonban kedvezőbben alakultak. Még 1273 október havában, a mikor Ottokár még Magyarországon járt, a német választófejedelmek Frankfurtban Ottokár mellőzésével császarrá, illetőleg német királylyá választották Habsburgi Rudolf grófot, a birodalmi gyűlés pedig kimondá, hogy a császár mindazt, a mi II. Frigyes óta a birodalomtól elvétellett, nevezetesen pedig Ausztriát, Styriát, Karinthiát Ottokártól visszavegye, Ottokár pedig, mivel Cseh- és Morvaország hűbérének megerősítését kieszközölni elmulasztotta, minden birtokától megfosztassék.

A magyar kormány szívesen megragadta az alkalmat, hogy Ottokár ellen Habsburgi Rudolf szövetségét keresse, kinek viszont a hatalmas cseh király megtörésére Magyarország fegyveres erejére szüksége lévén, a magyar kormány ajánlatát nemcsak szívesen fogadta, de sőt a barátság megerősítésére és biztosítására felajánlotta Clementia leányát Endre herczeg, IV. László öccse számára. E viszonyt II. Ottokárnak sikerült ugyan rövid időre megingatni, de Joachim a szövetséget megújította s midőn Habsburgi Rudolf 1276. junius 24-én Ottokárnak hadat izent és reá a birodalmi átkot kimondta, már teljesen biztos volt arról, hogy küzdelmében a magyarok segítségére számíthat.

Rudolf szeptember hó közepén indította meg a hadjáratot, s 1276. míg ő hadaival Bécsnek tartott, a magyar király serege is fegyverkezett, hogy Ausztriába betörjön. 1276 november első napjaiban Rudolf és IV. László király seregei körülzárták Bécset. A főváros Bécs. csakhamar meghódolt, s kénytelen volt meghódolni Ottokár is.

1276 november 21-én Ottokár fejet hajtott Rudolfnak, a «*koldus tarisznyának*», mint őt előbb fenhéjazva nevezte; hűbérül kapta tőle Cseh és Morvaországot, lemondott Ausztriáról, Styriáról, Karinthiáról, Krajnáról és a többi a német birodalomtól elfoglalt birtokokról és visszabocsátotta Magyarországnak mindazt, a mit az országból még elfoglalva tartott.

A magyar határok, bár csak a következő év derekán, a régi állapot szerint ismét helyreállították.

Az 1278-ik évi hadjárat. Hogy az 1276-ik évi béke a 1278. német császár és cseh király közti ellenségeskedést el nem döntötte, csak ideiglenesen felfüggesztette, az mindenki előtt, a ki II. Ottokár jellemét ismerte, kétségtelen volt. Jól tudta ezt Habsburgi Rudolf is, és miután állása Németországban korántsem levén még biztos, jövője tisztán e küzdelem kimenetelétől függött; mindenkép arra igyekezett tehát, hogy a jó viszonyt Magyarországgal és IV. László királylyal fentartsa. E végből 1277 november 11-én Hainburgnál találkozott is a két uralkodó és szövetségüket személyesen is megerősítették. Másrészt II. Ottokár, a ki szintén tudta és érezte, hogy e küzdelem a végső lesz, mely koronája fölött is dönt, mindent elkövetett, hogy magának szövetségek útján túlsúlyt biztosítson. Megnyerte a lengyel hercegeket, köztük Boleszlót is, IV. Béla vejét; vele tartottak a Brandenburi és Meissen-i örgrófok, a thüringiaiak; sőt még a magyar főurak egyikét, a II. Endre száműzött István fiának gyermekét, Endre herceget (a későbbi III. Endrét) pártoló **Henrikfia Iván** zalai ispánt is, szövetségébe tudta vonni.

IV. László király, hogy az Ottokár elleni háborúban a kellő erővel léphessen fel, a belviszályokat, melyek még folyton dúltak, áldozatok árán is megszüntetvén, országos fölkelést hirdetett. Julius végén 40,000 harczos volt már a király Győr alatti táborában, mely a Dunán átkelvén, *augusztus 6-án* Pozsony alatt táborozott. A seregben voltak: Tamás váci püspök, Csák Mátyás nádor, Guthkeled István és rokonai, köztük Bereczk, a Báthoriak

1278. őse, Baksa Simonfia György mester, a Soós család őse, Aba Finta testvére Amadé, Jákófia Jákó és András, a Sztáraiak őse, Vid László és Venczel, az Irinyi család ősei, Györkfia Dénes, a Radvanszkyak, Ivánkafia András a Forgáchok őse és még számos magyar főúr. A kúnok közül két «szék» ült fel, hogy a hadjáratban részt vegyen.

Habsburgi Rudolf azonban a seregyűjtéssel ugyancsak meg volt akadva, mert a német birodalom megbizta ugyan a hatalmas Ottokár megfékezésével, de miután most meg attól félt, hogy Rudolf válik túlhatalmassá, a segítséget, a támogatást tőle megtagadta; még saját veje, Henrik bajor herceg is inkább ellenfelét segíté, a hűségéről híres Bécs pedig fölkérte Rudolfot: «ne keverje őket bajba! engedje, hogy más fejedelmet válaszszanak, mert hiszen őt saját hívei is cserben hagyják». Így magyarázható meg, hogy Rudolf e döntő hadjáratra összesen csak 2000 pánczélos vitézt volt képes Bécsnél egyesíteni, s ha a magyarok nagy serege nem segíti, császársága igen rövid véget ér vala. Ez teszi megérthetővé a nagy örömet, melyet a magyar sereg kivonulásának hírére érzett s melyet szavakban alig tud kifejezni. «A nyelv nem tudja kimondani, a toll nem bírja leírni az örömet — írja IV. László királynak — a mit érzett, midőn látta, hogy a magyar király a római birodalom és Magyarország közös ellensége ellen oly hatalmasan sikra száll».

De lehetett is öröme, mert **Ottokár**, bár már csak Cseh- és Morvaország ura, mégis *junius 27-én* Prágából megindulván, 30,000 főnyi sereggel, melyben 8000 pánczélos vitéz volt, ment a Morva mellékére. Julius végén Ausztria területére lépve, Drossendorfot 16 napi ostrom után megvette, s így *augusztus közepén*, a mikor Rudolf Bécsben még mindig hiába várta a német hadakat és konstatalhatta, hogy a német birodalom teljesen cserben hagyta, már Laában, tehát Bécs közelében állott.

Augusztus közepén Rudolf Bécsből, IV. László király Pozsonyból megindultak a Morva folyóhoz s *Marcheggnél* egymással érintkezésbe léptek.

A magyarok támadó természete nem ismerte a nyugvást. Mihelyt az ellenséget a közelben tudta, egy 8000 főnyi magyar-kún csapat, valószínűleg László király seregének elővéde, Baksa

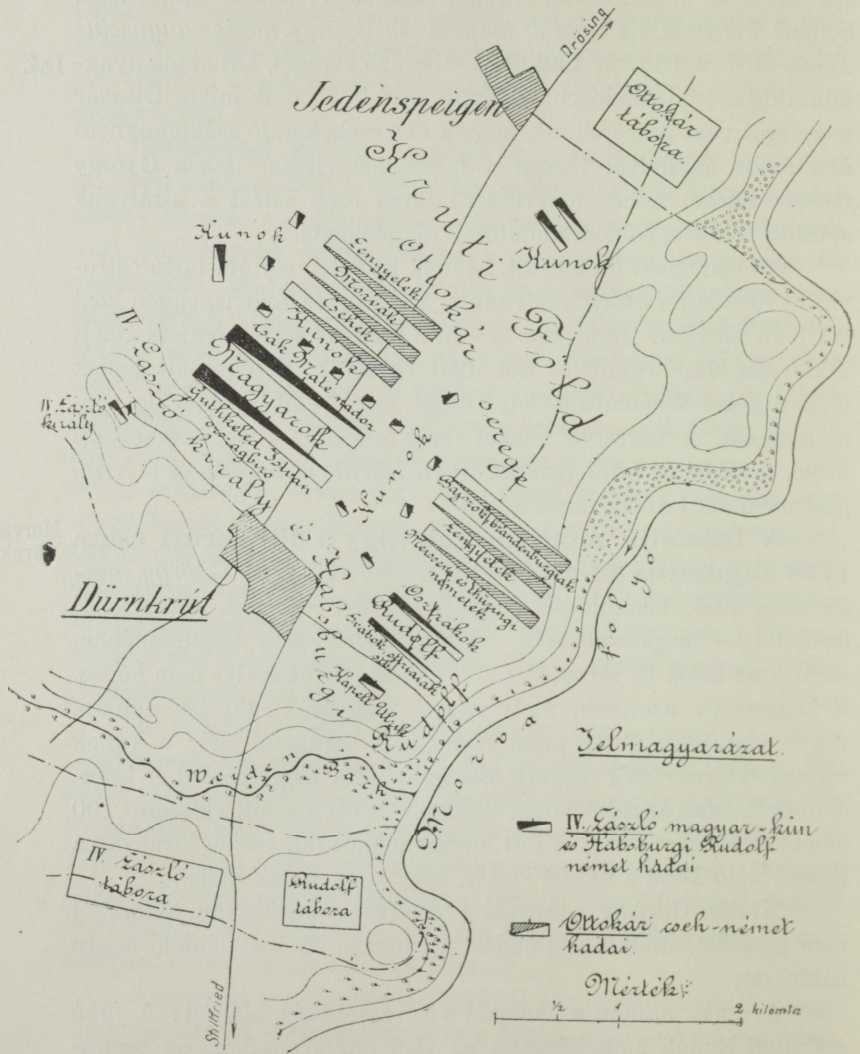
Simonfia **György mester** vezérlete alatt kiindult, hogy az ellen- 1278.
ség ereje és holléte felől híreket szerezzen; hozzá csatlakozott
Schenk Berthold kis osztrák csapata is. György mester *augusztus*
17-én fölverte Ottokár **Laá** alatt táborozó seregét, két napig nyug- Laá.
talanította, fogdozta kisebb különítményeit, és csak mikor Ottokár
nagy erőt vont össze ellene, hagyta el a cseheket, jó zsákmánnyal
és számos fogolylyal térvén a főszereghoz vissza. Baksa György
mester három nehéz fegyverzetű lovas cseh vitézt a királynak
ajánlott föl, a ki azokat Rudolfnak ajándékozta.

Ottokár most föl hagyott Laának már 12 nap óta tartó ostro-
mával és a Morva folyóhoz vonult, Drösing és Jedenspeugen közt
szállván táborba. *Augusztus 23-án* a magyar sereg zöme is átkelt
a Morván Marcheggnél és Rudolfal egyesült. Az egyesült hadak
most a Felső-Weidenbach folyó mögé, körülbelöl *Stilfriedig* nyo-
múltak elő. A harczó feleket most már csak a megnevezett kis
folyó, továbbá az attól északra fekvő *Dürnkrút* helység és a *Krúti*
föld nevű sik terület választotta el.

A második morvamezei, vagy a dürnkrúti csata Morvamező.
Dürnkrút.
1278 augusztus 26-án. A kúnok, követve Baksai *György mes-*
ter hada által, kikémlték a magyar-német és a cseh sereg közti
területet és megállapították, hogy az most egész terjedelmében,
tehát a nádasok is, járható és a Weidenbach akadályt nem képez.
E kémszemle azonban, mely még a magyarok átkelése napján,
vagyis augusztus 23-án ment végbe, már harczzal járt; a kúnok
ugyanis Dürnkrúttól északra összezsaptak a lengyelekkel és bran-
denburgiakkal, közülök sokat levágtak s 200 foglyot, valamint 100
német és lengyel levágott fött hoztak magukkal, ezeket kirakván a
fűben, hadd lássa a német király, hogy nem jártak hiába.

Miután Ottokár, a támadást bevárni szándékozván, táborából
nem mozdult, Rudolf a támadást augusztus 28-ára, pénteki napra
határozta.

A csata napján a hadrend a következőké alakult: A *jobb*
szárnyat Rudolf hada képezte, az első harczzonalban az osztrák-
kokkal, a másodikban a sváb, stíriai, karantán stb. lovagokkal;
a harmadik harczzonalat és tartalékot a hosszú *Kapell Ulrik*, a
«Kapeller», mint a krónika mondja, képezte 50 vitéz lovaggal és
kiséretével. **Rudolf** a második vonalnál volt.



A második morvamezei, vagy dürnkrúti csata.

1278 augusztus 26-án.

A magyar sereg a menet előretolt *balszárnyát* képezte, két harcvezetővel, melyek elsőjét **Csák Máté** nádor, másodikát **Guthkeled István** országbíró, a krónika «Schiltberg»-je vezényelte. A *kúnok* az egész harcvezetést megelőzve, a harc bevezetésére az ellenséget nyilharccsal voltak megtámadandók. **László** király Dürnkrúttól északnyugatra egy magaslaton foglalt állást, honnét a harcvezetést áttekinthette.

Ottokár serege szintén két szárnyat alkotott s mindegyik szárny három harcvezetőre tagozódott. A *jobb szárnyon* az első harcvezetőben csehek, a másodikban morvák, a harmadikban a *Dedics Milóta*, a hírneves vitéz által vezetett lengyelek állottak; a *balszárnyon* az első harcvezetőben meissenai és thüringiai németek, a másodikban lengyelek, a harmadikban bajor és brandenburgi németek. **Ottokár** ez utóbbi szárnyánál tartózkodott.

A csehek ismertető jele zöld kereszt, csatalkialtása «Prága», a magyar-német sereg jelvénye fehér kereszt, csatalkialtása «Krisztus» volt.

A csata csak *reggel 9 óra* tájban és pedig a magyarok támadásával kezdődött, midőn a kúnok **László** parancsára a cseh sereget körülrajzolták és nyilakkal megdolgozni kezdtek. Majd előre tört **Mátyus nádor** a magyarok első harcvezetőjével, és most karddal, lándzsával kemény tusa keletkezett, melyben maga a nádor is lebukott lováról, de Péterfia Dénes által megvédetett. Nemsokára beleveggyültek a harcba az **István** országbíró által vezetett csapatok is, melyek együttes ereje **Ottokár** jobb szárnyhadát előbb megintgatta, majd visszavetette.

Miután a szövetségesek jobb szárnya, **Rudolf** király hada, kissé hátrább maradt, a küzdelem itt valamivel később kezdődött. **Rudolf** osztrákokból álló első harcvezetője visszanyomta **Ottokár** első vonalban harcoló németjeit, de azok csakhamar összeszedték magukat, és támogatva a mögöttük jövő és most harcvezető lengyelek által, az osztrákokat oly erővel vetették vissza, hogy azok hátrálni voltak kénytelenek. **Ottokár** most a bajor és brandenburgi vitézekkel maga vágott közbe, hogy az osztrákok fölött kivívott előnyt győzelemmé változtassa át. Ámde az osztrákokat már fölvette a **Rudolf** által a **Weidenbach** mögül előre vont második harcvezető és a harc most újra kezdődött. A második harcvezető elővezetése

1278. alkalmával Rudolf király lováról lebukván, a Weidenbachba esett, s hogy el ne tiportassék, magát paizsával fedezte, míg egy svájzi honfitársa, Ramszag Walter, fölemelte és ismét lóra segíté. Ez ép még kellő időben történt, hogy Rudolf a Kapeller kisedet tartalékával a hullámzó küzdelembe rohanván, Ottokárt visszaszoríthassa.

Ottokár most, körülbelül *dél felé*, a jobb szárny harmadik harcvezonalát, Milóta lengyeleit akarta harcba vetni, de az már nem volt lehetséges. Mert míg itt a Weidenbach közelében Ottokár és Rudolf egymással küzködtek, *a csatát a magyarok már rég eldöntötték*. Midőn ugyanis az országbíró támadása a cseh király jobb szárnyhadát visszanyomta, György mester, bár az első roham alkalmával már megsebesült, a kúnokkal és saját — volt elővéd — csapatával a csehek és morvák támogatására előnyomuló Milótát és lengyeleit oldalba fogta; majd jobbra bekanyarodtak a többi magyarok is és *Ottokár jobbszárnya* azon időpontban, midőn Rudolf tartalékát fölhasználta, *már teljes futásban volt* Jedenspeugenen át Drösing felé.

A kúnok és a magyarok egy része most a cseheket üldöze, miközben a kúnok Ottokár táborát elfoglalták, a másik rész pedig Ottokárnak Rudolfal küzdő balszárnyhada ellen fordult.

Ottokár ezen csapatai, most már két oldalról is szorongatva, szintén futásnak eredtek és miután a magyarok őket erősen nyomták, nagy részök a Morva folyó hullámaiban veszett el. Ez volt a harc utolsó mozzanata s vele a csata véglegesen el volt döntve.

Kiemeljük, hogy az osztrák és német történétírók, kik a csata leírásánál kiváltképen saját népeiket és hőseiket tartják szem előtt — egyik-másik korlátoltságában annyira megy, hogy a Rudolf csapatánál húszszorta erősebb magyarokról csak úgy *mellékesen* emlékszik meg — a csata eldöntését Kapellen utolsó támadásának tulajdonítják. Eltekintve ama képtelenségtől, hogy egy nagy csatát, melyben 60—70,000 ember küzd, egy 50 lovasból álló csapat döntse el, hangsúlyoznunk kell, hogy a mikor Kapellen tartaléka a harcba lépett, Ottokár jobb szárnya már megverve és a csata eldöntve volt. Kapellen közbelépése *csak Rudolf különharczára* volt döntő. Ottokár a csatát még akkor is elvesztette, ha Rudolf maroknyi hada fölött győz. A főesemény nem itt, hanem Ottokár jobb szárnyán ment végbe.

Minden kétséget kizáró dolog, hogy a morvamezei csatában — aminthogy számuknál fogva másként nem is lehetett — a magyarok vitték a döntő, a főszerepet, s magyar hadak voltak azok, melyek a Habsburg dynastiát a császári trónra emelték. 1278.

Midőn Ottokár látta, hogy serege fut és a döntő csata menthetetlenül el van veszve, kétségbeesett elszántsággal vetette magát a még küzdő csapatok tömkelegébe; lovával csakhamar elbukván, az osztrákok elfogták és vad dühvel addig szúrták, vágták, míg lelkét kiadta; dühökben még ki is fosztották, sőt még ruháit is lehúzták testéről s midőn Rudolf, hallva hogy Ottokár elesett, fölkerestette, a hulla 17 sebből vérezve meztelenül feküdt a földön.

A magyarok három mértföldre üldözték a cseh király futó hadát s a harcz csak az éj beálltával szünt teljesen meg. A csehek veszteségét 10,000-re teszik; hogy mennyi volt a magyarok és németek vesztesége, nincs följegyezve, de bizonyára nem csekély volt az sem.

Másnap az üldözés még az osztrákok által a Morva mentén fölfelé, a magyarok által Laa irányában folytatott, de azután azt is beszüntették. Rudolf és IV. László Mistelbachban váltak el egymástól, miután Rudolf a magyar királynak halás köszönetét kifejezte. A magyar sereg azután tömérdek zsákmánnyal, számos fogolylyal, sok paizszsal és zászlóval — melyek később a fehérvári templom falaira függesztettek — Pozsonyon át tért Magyarországba vissza.

A hadjárat eredménye, a dicsőségtől el is tekintve, a magyarokra is kielégítő volt, mert a magyar sereg vitézsége megsemmisítette Magyarország legveszélyesebb ellenségét, a ki — mint már előbb III. Henrik és Mánuel — az ország épsége, függetlensége ellen tört. A Habsburgházbeli német császárok, egyelőre még, Magyarország függetlenségére veszedelmesek nem voltak.

A kúnok elleni hadjárat 1280-ban.

A morvamezei csata után, mely annyi babért font az ifjú király homlokára, a belzavarok újult erővel törtek ki, még pedig oly mértékben, hogy a pápa, kinél panasz panaszt ért, indíttatva 1280.

1280. érezte magát a zavarok lecsillapítására *Fermói Fülöp* püspök személyében külön követet küldeni Magyarországra. A bajok közt, melyekben Magyarország sinlődött, egyike a legnagyobbaknak a *kúnok* viselkedése volt, a kik még most is pogányok maradtak, s állandó lakóhely nélkül, nomád módon sátrakban élve kóboroltak az országban, rabolva, gyilkolva a népet, pusztítva az országot, terjesztve az erkölcstelenséget. A legátusnak a király által is támogatott kivánságára a kúnok hajlandóknak ígérkeztek mindazt teljesíteni, a mit a legátus követel, mire 1279 július 15-én Tétényben országgyűlés tartatott és az itt hozott «*kún törvényben*» határozattak meg azon rendszabályok, melyek által a kúnok ügye legczészerűbben megoldható.

A törvény végrehajtása azonban, melyre László még országát is lekötötte, elmaradt, még pedig a király miatt, a ki egy *Edua* nevű előkelő kún hölgy hálójába kerülvén, teljesen a kúnok karjaiba veté magát. Sőt még állást foglalt a pápai legátus ellen is, az általa egybehívott zsinatot meghiusítani igyekezett, midőn pedig a pápai követ őt egyházi átokkal sújtotta, a legátust elfogatta és a kúnok kezeibe adá. Erre a magyar főurak, kik a király botránys életmódján és a pápai követ ellen követett eljárásán felháborodtak, a királyt elfogták.

A kúnok a király elfogatását a pápai követ kivégzésével akarták megboszúlni, de végre is a dolog következményeitől visszariadva, 1280 februárban szabadon bocsáták. A pápa a királyt, a ki időközben szintén szabadon bocsáttatott, az átok alól feloldván, László a kún törvény végrehajtását elrendelte.

Erre a kúnok általános lázadással feleltek és vad kegyetlenkedéssel rohanván a magyarokra, a Duna-Tisza közét vérbe-lángba boríták.

Ez végre felrázta a királyt, és országos fölkelést hirdetvén, táborba szállott és *1280 augusztus elején* a kúnok ellen indúlt, a **Hódmező.** kik **Oldamér** kún fejedelem vezérlete alatt a **Hódmezőn**, a mai Hódmezővásárhely közelében gyülekeztek össze, hogy a király seregével szembeszálljanak.

A király előcsapatát **Borsa Lóránt** vezette; jelen voltak továbbá **Baksa Simonfia György** mester, **Györkfia Dénes**, a **Rátótok**, **Istvánfia Lőrincz**, **Izsépfia János** stb.

Borsa Lóránt hevesen rohanta meg a kúnokat, a kik 1280. vitézül védekeztek, és igen jól tartották magukat még akkor is, midőn a király főcsapata rohanta meg őket. A harcz elkeseredetten folyt már, midőn a magyaroknak új szövetségese támadt. Hirtelen nagy záporosó keletkezett, mely míg egyrészt a szél által hajtva a kúnok arczába csapott, másrészt ijjaikat, melyek húrja az esőben megereszkedett, hasznavehetetlenné tette. Már pedig ez volt a kúnok főfegyvere s így majdnem védképtelenné téve, iszonyú vereséget szenvedtek.

A megvert kúnok egy része kifutott az országból, az itt maradók pedig teljesen meghódoltak.

A hadjárat után a király visszatért Fehérvárra, de csakhamar ismét kivonult, hogy egyrészt a szökevény kúnokat, kik családjait itt hagyták, visszatérítse, másrészt, hogy az ország déli és keleti határain a felmerült bonyodalmakat rendezze s az év vége felé a macsói bánzágon át tért vissza.

Kisebb hadjáratok 1281—1290-ig.

A király felbuzdulása, melyet a kúnok elleni hadjáratban 1281—1290. mutatott, csak szalmaláng volt és IV. László visszaesett ismét az erkölcstelenség, a kicsapongások és tivornyák mocsarába. Az ország állapota oly nyomorúságos lőn, milyen eddig még soha sem volt — még a tatárdulás után sem, — s míg a király kúnjaival mulatott, a főurak marakodtak, ellenség dűlta a határokat, a szegény nép pedig, melyet a főurak sokszor még jobban zsaroltak, mint az ellenség, inségbe, nyomorba sülyedt, sőt egész vidékeken éhségtő pusztúlt ki.

A hadi események, melyek ez időszakba esnek, kivéve a tatárok és az osztrákok becsapásait, katonailag jelentéktelenek s nagyobbára a hatalmaskodó oligarchák küzdelmei, a királylyal, vagy a király nevében intézkedő főurak által küldött úgynevezett királyi hadak ellen, vagy még többször egymás ellen.

1281-ben Simonfia György mester, ki úgy a morvamezei, mint a hódmezei csatákban dicsőséggel harczolt, egy erdélyiekből és kúnokból álló királyi hadat vezet a macsói bánzágon hatal-

1281—1290. maskodó *Dormán* és az őt támogató bolgárok ellen. György mester «elismerésre méltó tetteket» művelt, de hogy mit, azt nem tudjuk.

Göncz.
Várgede.
Szaláncz.

Ugyanazon évben *Aba Finta* nádort László király hivatalából elmozdítja, mire a nyakas oligarcha lázadással felel. Maga a király indul megfélemezésére, s elfoglalja **Gönczöt**, majd **Várgedet**, azután pedig ostrom alá fogja az abaujmegyei **Szalánczot** s ennek megvételével *Aba Finta* erejét megtörte.

1284-ben László király a Héder nemzetségbeli *Henrik fiainak*, a németújvári grófoknak, garázda hatalmát akarta megtörni és váraikat megvenni. E célból még **Albert** osztrák hercegnek, Habsburgi Rudolf fiának segítségét is kikérte, a mi azonban elmaradt. László nem is várt, hanem miután a **Henrikfiak**

Borostyánkő. vas és soproni jószágait feldúlta, **Borostyánkő** várát fogta ostrom alá, de azt nem tudta megvenni és február közepén elvonult. Erre a **Henrikfiak Pécs**et ostromolták. A király végül az év közepén a **Henrikfiakkal** kibékült.

A tatárok betörése 1285-ben. A tatárok törzsei közül **Nogáj** és **Telebuga** szövetkezvén, 1285 február első napjaiban a verezkei szoroson át betörték Magyarországra és Borsodon, Hevesen át Pest felé nyomultak, gyilkolván, pusztítván az egész úton. A főurak közül többen szembeszálltak a tatárok hadaival; különösen a hírneves **Simonfia György** mester, ki a tatárokat **Regécznél** és több más helyen megverte. Néhány heti kalandozás után a tatárok, megelégvén a rablást és a vereséget, Erdélyen át visszavonultak. De míg ők **Beszterczét** és **Tordát** megrohanták és elpusztították, maguk **Toroczkónál** súlyos vereséget szenvedtek, úgy hogy az egyik fejedelem **Telebuga**, csak gyalog tudott Magyarországból kimenekülni.

Regécz.

Besztercze.
Torda.
Toroczkó.

Ugyancsak 1285-ben *Simonfia György mester* egy királyi hadat vezetett a lengyel *Leszko* segítségére mazóviai *Konrád* ellen s bár maga ismét öt sebet kapott, *Konrád* hadát szétverte és *Leszko*-nak a krakkói hercegséget visszaszerezte.

A király ugyanez időben kún-tatár sereggel megfélemezte a gyakran lázongó *szepesieket*, *Henrik bán* fiai, a **Henrikfiak**, a németújvári grófok, pedig mintegy ezer lovassal megtámadták a nyugoti határokat pusztító stájer, osztrák és sváb lovagokat, kiket *Albert* küldött az országba. A németek egy szoros tömegben támad-

tak, de a magyarok szétváltak és csak nyilaikkal, kópjaikkal lődöztek őket s a németek nagy része elhullván, kénytelenek voltak magukat megadni. Albert a nem várt eredmény folytán **Henrikfia Iván** bánnal, ki a királylyal ismét ellenkezésbe jutott, véd és daczsövetséget kötött. 1284—1290.

1286-ban be is állott a veszély a Henrikfiakra, mert IV. László velük leszámolni akarván, őket novemberben sereggel támadta meg. Iván nyílt mezőn a királyi had által megveretvén, **Kőszegre** ment, mire a király itt ostrom alá fogta, és a várat megvette; de Iván még idejekorán elmenekült. Ez idő alatt Henrikfia Miklós elfoglalta **Pozsonyt**, melyet azután Sándorfia **Pozsony**. Károly, bár a vödriczi kapu ostrománál megsebesült, a pozsony-megyei várnéppel visszavett.

László most szintén a Duna bal partvidékére ment, de a Henrikfiak és társaik a királyi hadat a **Zsitva** mellett megverték. Zsitva.

1287-ben Albert osztrák herceg állott a király — és nem Iván — pártjára és e czímen, mert a várbeliek be nem bocsátották, ostrommal foglalta el **Pozsonyt**, mi a királyt arra képesítette, hogy más pontokon nagyobb erővel lépjen föl. A mozgalom azonban végül ismét kibéküléssel lőn befejezve és Iván IV. László nádora lett. Pozsony.

Az osztrák támadás 1289-ben. Bárha németujvári **Henrikfia Iván** a királylyal kibékült, evvel a Henrikfiak ügye még nem volt elintézve, sőt Iván, ki a királylyal már kétszer is sikerrel daczolt, most lett még csak igazán úr! nagyobb a királynál. Mivel pedig Albert osztrák hercegnek folyton voltak panaszai Iván ellen, ez a király beleegyezésével és vele szövetségben 1289 ápril végén 15,000 főnyi sereget gyűjtött össze Traiskirchennél, hogy Iván és testvérei hatalmaskodásának útját vágja.

Albert Németújhelynél kelt át a Lajthán és május 4-én ostrom alá fogta **Nagy-Martont**. Már 10 napja folyt az ostrom, midőn Iván egy kisebb haddal a várban viaskodó testvérei, **Mihály** és **Simon**, segítségére a várhoz közeledett; szándéka az volt, hogy a németeket a táborból kicsalja, s míg ő őket a mezőn foglalkoztatja, addig testvérei a tábor és ostromszereket elfoglalván, az ostromot megszakítsák. A németek azonban gyanították a csejt és csak egy rész ment ellene, a többi a táborban maradt. Iván, terve nem sikerülvén, s mivel Albert alkudozásról hallani sem akart, Iván a vár Nagy-Marton.

- 1281—1290. alól távozott, a testvérek pedig másnap május 15-én a várat feladták.
- Szent Margaréta (Majád). A németek most **Szent-Margaréta** vagy **Majád** (a Fertő mellett), Guthkeled Miklós bán várát vették meg, majd utána **Sopron**. Ezután megtámadta és felgyújtotta Albert Aba Lőrincz **Nyék** nevű várát s azt olykép elpusztította, hogy falai sem maradtak ; utána következett **Kabold**, mely önként hódolt és **Rohoncz**, mely nyolcz napig állott ellen, majd **Pinkafő** és számos más, hír szerint 36 kisebb-nagyobb hely. Albert azután átment Moson megyébe és több napi heves ostrom után bevette **Magyar-Óvárt**. De itt azután serege felmondta a szolgálatot és Albert kénytelen volt Ausztriába visszatérni, László pedig a Henrikfiakkal újból kiegyezett.
- M. Óvár. Őszszel azonban Albert újból visszatért és *szeptember 29-én* megszállta és ostrom alá fogta **Kőszeget**, mely hosszadalmas, belül az Ivánhoz hű várnép, kívül maga Iván által élesztett küzdelem tárgya lön. A király, bár a közelben állott seregével, minden rábeszélésre sem volt hajlandó Iván várát megsegíteni, mire Kőszeg egy havi ostrom után *november 1-én* szabad elvonulás föltétele mellett capitulálni volt kénytelen. Albert karácsony táján még harmadszor is betört és elfoglalván Miklós várát **Szent-Videt**, nagy zsákmánnyal visszatért.
- Kőszeg.
- Szent-Vid.

Az ország legnagyobb része felzúdult IV. László király hazaelenes politikája és káros tétlensége miatt, de mivel még mindig voltak neki is hívei, ez csak új polgárháborút okozott s kárát csak az ország vallotta. A pápa ismét legátust küldött, hogy a királyt a jobb útra térítse. László azonban mindevel nem gondolt, csak kúnjaival mulatott, míg végre ép ezen kedvencei körében érte el végzete. 1290 július 10-én a kúnok megbízott emberei, Árbocz, Törtel és Kemencse, IV. László királyt Körösszegen éjjel sátrában meggyilkolták.

III. Endre háborúi.

IV. László halálával az eddig mindenki által mellőzött velencei **Endre**, II. Endre száműzött István fia és neje Morosini Thomasina gyermeke, az egyetlen még élő Árpád nemzetségbeli

férfit került, bár több viszontagság után a magyar trónra. Ennek birtoklása azonban nem volt békés és számos követelő állván elő, koronája megtartásáért küzdenie kellett. Háborúi is kizárólag csak ebből származtak.

Az Albert elleni hadjárat 1291-ben. Az első, a ki 1291. IV. László halála után III. Endrét s Magyarországot megtámadta, a «*hálás*» Habsburgi Rudolf volt, az, ki trónját, állását egyedül csak a magyaroknak köszönhette. És ugyanezen Rudolf, a ki a veszély idején a magyar királyság árnyékában meghúzódott, László halála után Magyarországot, a II. Frigyes által a tatárjáráskor állítólag szerzett jogon «*mint német birodalmi hűbért*» Albert fiának «*adományozta!*» Szinte bámulatos, hogy e különben jeles király abbéli törekvésében, miszerint házát minden módon emelje, még ily jogtalan, teljesen légből kapott eszközökhöz is képes volt folyamodni. Még csodálatosabb, miszerint azt komolyan hitte, hogy Magyarország, mely egy III. Henriket, Mánuelt, Ottokárt, vissza tudott utasítani, a kik pedig nagy erőfeszítések és kivívott győzelmek alapján emelték igényeiket, az önmaga által teremtett német király szavára fiának meg fog hódolni.

Albert különben kétségtelenül a legveszedelmesebb ellensége volt III. Endrének. Már bírta a németújváriak elleni hadjáratból az ország nyugoti határait s mögötte állott Ausztria, esetleg a német birodalom.

Endre nem is késett fegyverkezni. Már 1291 márcziusban Mosonba ment és visszavette **Magyar-Óvárt** s fölhívta Albertet, **M.-Óvár.** hogy az ország többi várait és területeit is szolgáltassa a koronának vissza; miután pedig Albert ezt megtagadta, Endre a fehérvári székesegyházban kibontá a zászlót, mely alá az ország főurait, nemeseit összehívta.

A seregben Lodomér és János érsekek mellett ott voltak majd az összes számbavehető főurak, számos fegyveres vitézzel, összesen mintegy 80.000 fegyveres. A sereg Győrön át a Lajtha mellé vonult föl és *július 13-án* az osztrák határt átlépte. Elsőnek **Rohrau** kényszerítettet a meghódolásra, a Duna mellett pedig **Rohrau. Petronel**; majd Endre király sátorát Kl. Neusiedl mellett ütvén **Petronel.** föl, a Duna és Németújvár közti területet behódoltatta.

1291. Augusztus első napjaiban a magyar sereg tovább nyomult elő Bécs felé s míg a király Schwechatnál ütött táborát, a magyar csapatok Bécs környékét pusztították és magát a várost is többször megrohanták. Albert 3000 főnyi hadával bent szorongott és csak kisebb csapatok mertek kijönni, a magyarokkal egy-egy lándzsát törni, mit a bécsi polgárok a falakról néztek. Majd III. Endre is Bécs alá szállott és annak külvárosait felgyújtatá.

Erre már kitört Albert egész hada és *augusztus 10-ike* táján véres ütközet fejlődött ki; az osztrákok megverettek és vissza menekültek a városba.

Ezalatt a magyarok a Duna bal partján is támadásba mentek Pozsony. át és több helyet visszavettek, magát **Pozsonyt** is ostrom alá fogván.

Augusztus 20-án végre megindultak az alkudozások; a magyar sereg ezalatt visszavonult a Lajtha mögé. Augusztus 26-án létrejött a béke, melyben Albert a magyar koronára való igényeiről lemondott és a várakat visszaadta. Két nap múlva a fejedelmek személyesen is összejöttek és a békét esküvel erősítették meg.

1292—1296.

A Martell Károly hívei elleni hadjárat 1292-ben és 1296-ban. Mária nápolyi királyné, IV. László testvére, 1292 január 6-án a magyar koronára való igényéről fia Martell Károly javára lemondott s Magyarországra készült, hol a múlt évi hainburgi béke értelmében lerombolt várai miatt bosszús **Henrikfia Iván**, németújvári gróf volt első és leghatalmasabb párthive. A fölkelés a Duna bal partján és a nyugoti határon, a németújváriak hatalmi körletében, újra kitört. Henrikfia Miklós, elfoglalta Pozsony. **Pozsonyt**, melyet azonban *Csák Péterfia Mátyus*, pozsonyi ispán, királyi főlovászmester, a később oly híres Trencsényi Csák Máté, Vörös Ábrahámmal visszavett, Iván pedig, valamint a Brebiriek, midőn III. Endre Horvátországba sereggel ment, egyelőre félreálltak. De midőn a király, ki a békét helyreállítottnak vélte, csekély kísérettel visszafelé indult, Iván a királyt augusztus 4-ike táján **Ivánics**on meglepte és elfogta, s csak három hónapi fogság után bocsátotta szabadon. Miután azonban a tulajdonképeni trónkövetelő, Martell Károly, hívei támogatására mit sem tett, a béke ideiglenesen helyre állott.

De már 1295-ben a Brebiriek ellen kellett Endrének küz-

denie, 1296-ban pedig nagy sereggel indult a Henrikfiak ellen. 1292—1296. Szeptember 21-én ostrom alá fogta a király **Kőszeg** várát, melyet **Kőszeg** csak több heti ostrom után, midőn Albert is — kinek Endre Ágnes leányát nőül vette — segítségére jött, tudott megvenni. A király ezután **Sümeget** fogta ostrom alá, melyet Henrikfia Miklós védel- **Sümege**. mezett, míg Iván kívülről támogatta. A hadjáratnak az ősz vetett véget.

Időközben Martell Károly meghalt és igényeit fiára, a hét éves Róbert Károlyra hagyta.

A magyarok részvéte a göllheimi csatában 1298 1298. **julius 2-án.** Habsburgi Rudolf halála után nem fia Albert osztrák herceg, hanem Nassaui Adolf választott német császárrá. Miután a németek tőle elidegenedtek, 1298 elején Albert jónak látta, hogy a császári korona elnyerését megkísérelje. A választó fejedelmek többségét és a német főurak szövetséget megnyervén, Endrét is támogatásra hívta föl. Endre **Miklós** fia **Demeter** mestert rendelte ki a távoli hadjáratra egy kisebb haddal; a magyarok a Rajnán átkelve, a **Göllheim** mellett **julius 2-án** vívott döntő küzdelemben **Göllheim**. derekasan segítették Albertet. Nassaui Adolf a csatában elesett és Albert német császárrá lön. A magyarok tehát a Habsburg dynastia második tagját is segítették a német császári trón elnyerésében.

Az Anjouk támadása 1300-ban. Magyar párthívei 1300. ösztönzésére II. Károly sicíliai király elhatározta, hogy unokáját **Róbert Károlyt**, Martell Károly fiát, a magyar trónra való igényeinek megszerzésére sereggel küldi Magyarországra, ki Brebiri Györggyel 1300 augusztus elején, nem ugyan sereggel, hanem csak kevés kísérvél, Spalatóban csakugyan partra szállott.

Róbert Károly híveivel magyar földön volt tehát már s úgy az ő pártja, mint Endréé erősen készültek a hadjáratra. Az idő azonban már kedvezőtlen volt s Endrének azonkívül anyja halála után bekövetkezett búskomorsága és betegsége a hadjárat megindítását megakadályozták.

A következő év január 14-én III. Endre meghalt és e körülmény a dolgoknak más fordulatot adott. 1301.

III. Endrében Árpádnak Magyarország fölött több mint 400 év óta uralkodó nemzetsége kihalt.

V. FEJEZET.

AZ ANJOUK IDŐSZAKA.

Források. *Kézikönyvek:* Horváth Mihály és Szalay László magyar történelmei; Szilágyi Sándor, A magyar nemzet története (milléniumi kiadás) és Erdély története. *Kútfők és monográfiák:* Bécsi képes krónika «Cronica de gestis Hungarorum», kiadta Toldy F. 1867; Küküllői János esperes «Chronicon de Ludovico rege»; Dubniczi krónika. Olasz krónikák: Gravina, Villani stb. a Muratori-gyűjteményben. Anjoukori okmánytár; Diplomáciai emlékek az Anjoukorból. *Pőr Antal* számos műve az Anjoukorról, nevezetesen: Csák Máté, Nagy Lajos életrajzai, A német-újvári grófok, Az Omode nádorok, Csór Tamás stb; Botka Tivadar, Csák Máté és kortársai; Wenzel, A Frangepánok Magyarország történetében; Salamon, Az első Zrinyiek; Wertner, A bazini és szentgyörgyi grófok. *Nagy Lajos hadjáratairól különösen:* Olasz hadjáratok: Gravina, Chronicon de rebus in Apulia gestis ab anno 1333—1350. Teleky József, Óvári Lipót és Kozics László munkái, Nagy Lajos nápolyi hadjáratairól. Lengyel hadjáratok: Dubniczi Krónika, Caro, Geschichte Polens; Lovcsányi, Magyar-lengyel érintkezés. Dalmát-velencei háborúk: Mitis, La Dalmatia di tempi di Ludovico il Grande; Wenzel, A turini békekötés; Mircse, Venedig und Ungarn.

Károly Róbert háborúi.

Károly Róbert küzdelmei a trón végleges elnyeléséig 1301—1308. III. Endre halála után Károly Róbertet párthívei Zágrábban nyomban magyar királylyá koronázták ugyan, de sem ez erőszakos lépés, sem a pápa pártfogása, ki Boccasino biboros személyében követet küldött Magyarországra Károly ügyét előmozdítani, nem szerezték meg a trónt; mert a nemzeti párt, melynek élén János kalocsai érsek, az összes megyés püspökök,

Ákos Ernye fia István nádor, a Henrik fiak, a Csákok, a Rátótiak, az Abák, szóval majd az összes egyházi és világi főurak állottak, a pápa által az országra kényszerített királyról hallani sem akartak s királyul **Venczel** cseh királyt, illetőleg ennek hasonnevű fiát választották meg. De sőt midőn az ifjabb Venczel útban volt Magyarországra, a németújvári **Henrik fia Iván**, hogy Venczelnek utat nyisson, *1301 augusztus havában* megtámadta **Esztergomot** és az itt tartózkodó Károly Róbertet, legfőbb párthíveivel Gergely esztergomi érsekkel együtt a városból kiszorítván, a várost rövid ostrom után bevette. Venczel Fehérvárra vitetett és megkoronáztatott, Károly Róbert pedig egyelőre a Pétervárad mellett levő Bélakuti monostorba vonúlt félre.

A nemzeti párt azonban hamar belátta, hogy választása nem volt szerencsés, másrészt a pápai követ is mindig több és több hívet szerzett Károlynak, a ki *1302 szeptember havában* már az időt a cselekvésre alkalmasnak tartván, Gergely esztergomi, István kalocsai érsek, több püspök és főúr kíséretében **Buda** alá indult. Szándékuk az volt, hogy a fővárost megrohanván, Venczelt foglyúl ejtik. A budaiak azonban résen voltak; a rajtaütés nem sikerült, a Venczel kiadására felszólított budaiak pedig ezt — nem akaráván semmit tudni az «olasz király» fiáról — megtagadták. Károly hívei most megszállották a budai hegyeket és ott dűlván, pusztítván, még a szőlőket is kiirtották, ez által akaráván a budaiakat a város megadására kényszeríteni. Midőn azonban híre jött, hogy Henrikfia Iván erős haddal közeledik a vár fölmentésére, a Károlypártiak Székesfehérvár irányában visszavonúltak, «a mig majd seregük megszaporodik».

A következő évben Károly ügye még kedvezőbb fordulatot látszott venni, mert a pápa 1303 május 31-én kelt bullájával a magyar trónt Venczel ellenében Károly Róbertnek ítélte s ítéletét Venczel cseh királynak, a magyar nemzetnek, a német császárnak az osztrák hercegnek megküldte, ez utóbbiakat Károly ügye védelmére híván föl.

A cseh király, részint ez ítélet, részint fia panaszos levelei folytán, miután most már életét is féltette, elhatározta, hogy fiát hazaviszi. Hogy pedig ezt biztosan tehesse, nagy sereggel, mely

1304. eredetileg Albert német császár ellen gyűjtetett, *1304 június havában* Magyarországra indult.

Venczel hadaival egész Párkányig jött s itt táborba szállván, az új esztergomi érseket, Mihályt, fölszólította, hogy mint arra illetékes személy fiát koronázza meg. Mihály érsek azonban ezt **Esztergom.** megtagadta, mire Venczel **Esztergomot** hadaival megrohanta, a székesegyházat feldúlta, kincseit elrabolta. A cseh király ezután seregével **Budára** menetelt és a várost megszállta.

Bárha a cseh király azon szándékát nyilvánította, hogy a dél felől már előnyomulásban levő Károly Róbertet hadaival az országból kiszorítja, miután a szent koronát és a koronázási jelvényeket csalárd módon megszerezte, és az ország kormányát Németújvári Ivánra bízta, hadaival fölkerelkedett és fiával együtt hazafelé indult. Útjában a cseh sereget Károly hívei, kik közé most már a hatalmas *Csák Péter fia Mátyus*, vagy mint ezután — ép a Venczel révén szerzett Trencsén vármegye után — leggyakrabban nevezni szokták: **Trencsényi Csák Máté**, is tartozott, továbbá Rudolf osztrák herceg hadai, gyakran megtámadták, mindamellett Venczel augusztus elején minden nagyobb baj nélkül hazaért Prágába.

Ez idő alatt Károly Róbert megszorodott hívei szervezkedtek és augusztus 24-én Károly Róbert Rudolf osztrák herceggel Pozsonyban szövetséget kötött Venczel ellen; Csák Máté egy Rudolfal kötött külön szerződéssel magát 8000 lovasnak a csehek ellen való kiállítására kötelezte. Csakhamar 20.000 magyar és kún **Nikolsburg.** állott készen és Morvaországba betörvén, elfoglalták **Nikolsburgot**, **Joroslavic.** majd a Thaya mentén fekvő **Jaroslavic** várát, nemkülönbén **Eibenschütz.** **Eibenschützöt** s feldúlták az országot egész Brünnig.

A további hadműveletekre nézve a terv az volt, hogy a magyarok egyesülnek Rudolf osztrák herceg és a pápa felhívására szintén harcbalépő Albert császár hadaival s együtt működnek Venczel ellen; a magyar hadak egy része, különösen a kúnok, hivatkozva a szerződésre, mely szerint szent Mihály napon túl táborozni nem kötelesek, a további közreműködést megtagadván, mintegy 7000-en visszaindultak. Albert 4000 lovast küldött **N.-Óvár.** utánuk, a kik a kúnokat **Német-Óvárnál** érték el s megtámadták; a kúnok és a velök volt magyarok, azt hívének, hogy az egész

németség van mögöttük, foglyaikat és zsákmányaikat visszahagyva, 1301.
rövid harcz után, melyben számosan estek el, megfutottak.

A visszamaradt magyarok a németekkel együtt dúlták Cseh-
országot, de midőn a hideg beköszöntött, visszatértek.

II. Venczel 1305 június 21-én meghalt, fia III. Venczel 1305.
pedig az Alberttel 1305 október 9-én kötött békében a magyar
trónra való igényéről **Otto** bajor herczeg javára lemondott, a koro-
nát és a koronázási jelvényeket is neki adván át; egy év mulva
különben gyilkos kéz megölte.

A hadjárat tehát, melynek Károly Róbertet kellett volna a
magyar trónra emelni, Venczel helyett egy más vetélytársat szer-
zett neki. Igaz ugyan, hogy Ottót sem Albert sem Rudolf nem pár-
tolta, Tamás esztergomi érsek pedig Ottó legfőbb és leghatalma-
sabb híveit, a Henrik fiaikat, Ivánt és Henriket, az egyházból
kiközösítette; de ez Ottónak 1305 deczember 6-án a csanádi és
veszprémi püspökök által történt székesfehérvári megkoronázását
meg nem akadályozhatta.

Károly és Ottó pártja most mintegy fegyverszünetet tartott;
csak Tamás érsek működött Károly érdekében, részint az által,
hogy Ottónak László erdélyi vajda leányával való házasságát meg-
akadályozta, részint pedig az által, hogy az *1306-ik év* végén a 1306.
Németujváriaktól **Esztergomot**, a főpapok dandáraival és az Esztergom.
alsóbb — a fegyverszünetbe be nem vont — nemesek egy részé-
nek segítségével rövid ostrom után visszavette.

Még jobb eredményt hozott a következő év. Werner László,
a volt budai bíró fia, *1307 június 1-én* rajtaütés útján elfoglalta
Buda várát és azt a Károlypártiaknak adta át; maga Károly Buda.
Róbert pedig nehéz küzdelem után bevette a csehek által még
mindig megszállva tartott **Szepesvárt**. Végre Ottót elfogta **László Szepesvár**.
erdélyi vajda és Déván őrizet alatt tartotta.

Károly Róbert hívei most 1307 szeptember havában a Ráko-
son országgyűlést tartva, őt királylyá kikiáltották. Ez azonban,
még mindig nem tette volna Károlyt királylyá, ha be nem jön a
pápa követe, **Gentile** biboros, ki a Németujváriak hatalma ellené-
ben Trencsényi Csák Mátéval, az Abákkal, Ákosokkal és Borsákkal
szövetkezvén, Károly Róbertet az 1308 november 27-én Pesten a 1308.
Duna partján egyértelműleg királylyá választatta. De még az sem

1308. volt elég s Károly Róbert csak akkor vált Magyarország általánosan elismert királyává, midőn — az eddigi három koronázás érvénytelennek tekintetvén — 1310 augusztus 20-án a szent koronával is megkoronáztatott.

A király Csák Máté és az Amadé fiak elleni hadjárata 1312-ben. A pápai követ megnyerte ugyan Csák Mátét Károly részére, de ez csak ideiglenes csatlakozás volt, és nem meghódolás. Csák Máté, a ki majdnem királyi hatalommal uralkodott birtokain, melyek az ország nyugoti határától a Szepességig, a Kárpátoktól a Dunáig terjedtek és «*Mátyusföldre*» néven nevezettek, nem volt hajlandó Károly Róbertnek fejet hajtani és a királylyal egy cseppet sem törődve, kénye-kedve szerint zsarolta, fosztogatta, rabolta úgy a király, mint az egyház birtokait; sőt Amadé nádor halála után ennek fiaival szövetségre lépven, oly hatalomra tett szert, mely a királyét sokszorosan felülmúlta, a minthogy a trencsényi udvar is sokszorta fényesebb volt, mint Károly Róbert királyi udvara.

Gentile biboros azt hitte, hogy Csák Mátét, a kire a rábeszélés, intés, nem fogott, szigorral fogja jobb útra téríteni és Csák Mátét és összes híveit, birtokait az egyházból kiközösítette. Máté azonban a biborossal ép oly keveset törődött, mint a királylyal és **Nyitra.** a kiközösítésre **Nyitra** várának megrohanásával és a nyitrai püspöknek teljes kifosztásával válaszolt. Nyitrát Máté alvezére, Mihály fia Simon szállotta meg és a püspöki javakat maga vette kezelése alá; ugyanezt cselekedték Máté más hívei a káptalan birtokaival. Nyitra után az esztergomi érsekre került a sor, és annak birtokai hasonlóképp lefoglaltattak, feldúlattak.

Károly Róbert végre is belátta, hogy a királyság minden hatalma, minden tekintélye semmivé lesz, ha e vad kényúr hatalmát meg nem törí. Csák Mátét közvetlenül, saját területén, megtámadni azonban még sem merészelt, hanem midőn Máté szövetségesei, az Amadé fiak, a királyi birtokot képező Sáros várát és a velök kötött egyezményben felsorolt többi várakat visszaadni vonakodtak, a király az **Amadé fiak** megtámadását határozta el.

1312 tavaszán összegyűjté tehát a király híveit. Csatlakoztak hozzá *Tamás* esztergomi érsek, az eгри, váci, váradi és veszprémi püspökök, Csák János országbíró, Máté unokaöcscse,

a ki azonban áruló szándékkal volt, továbbá Miklós erdélyi vajda, 1312. Debreczeni Dózsa, Széchényi Tamás, Apuliai vagy Drugeth Fülöp, Nekcsei Sándor és Demeter és még számosan mások. Nagybárá új emberek, mert a régi híres nevek viselői, ha nem is csatlakoztak Mátéhoz, félreálltak. A király mellé állottak továbbá a Szt. János lovagrend tagjai, kik röviden *kereszteseknek* neveztetnek, továbbá a *Görgeiek* által vezetett szepesi szászok.

Csák Máté könnyen észrevehette, hogy bár a királyi had az Amadé fiak ellen indult, a csapás neki van szánva; mert ha a király az Amadé fiakat leveri, Máté elveszti azok szövetségét s a megerősödött király az Amadé fiak után őt fogja sújtani. El volt tehát határozva, hogy az Amadékat minden erejével segíti.

Az ellenségeskedést az Amadé fiak kezdték meg, midőn márczius végén kifosztották **Sárospatakat**; midőn pedig a király **Sárospatak**. egyik hive *Szécsi Péter* őket itt megverte és zsákmányukat elszedte, ennek saját birtokára **Gálszécsre** vetették magukat és azt fel- **Gálszécs**. dúlták.

Április 10-én a király seregével **Sáros** vára alá érkezett, **Sáros**. melyet **Miklós fia Demeter** védelmezett. Nemcsak hogy föl nem adta a király fölhívására a várat, de sőt oly sikeresen védekezett, hogy a királyi had egy hónap múlva, május közepe táján, sem ért el semmi eredményt. Ekkor pedig az ostromot félbe kellett hagyni, mert Csák Máté fölmentő serege, mely számos, erős volt s csupán pánczélos lovag 1700 volt sorai közt, nem ugyan Máté által személyesen vezetve, hanem rokona, a «szép» vagy «nagy» **Aba** vezérlete alatt, **Sáros** alá érkezett, a királyi sereg pedig, vele meg nem mérkőzhetvén, kénytelen volt **Lőcsére** kitérni.

Csák Máté és az Amadé fiak hada most egyesülvén, **Aba** és **Demeter** vezérlete alatt **Kassa** alá szállottak, hogy a királyi várost **Kassa**. elfoglalják.

A rozgonyi csata 1312 június 15-én. Míg Csák Máté és az Amadé fiak serege **Kassát** ostromolta, **Károly Róbert** a Szepességen magához vonta a szepesieket, a kik grófjuk *Görgei István* buzdítására oly számosan gyülekeztek **zászlói** alá, hogy a király, a ki még a **János** lovagok, vagy **keresztesek** csatlakozását is remélte, erejét elégnék ítélte arra, hogy a pártosokkal szembe szálljon.

1312. A királyi sereg tehát elindult, hogy Kassát az ostrom alól fölmentse.

Mihelyt Aba és Demeter a király közeledéséről értesültek, az ostromot azonnal félbeszakíták, és Kassától északra a Furcsa hegy nevű magaslaton foglaltak állást, hogy maguknak az uralkodó terepet biztosítsák. A király hadai a mélyebben fekvő sikon szálltak meg. A csatateret tüzetesebben a Tarca völgyében fekvő **Rozgony** és **Királynép** nevű mai helységek jelölik; a király hada ez utóbbi helység helyén táborozott.

Rozgony,
Királynép.

A támadást a pártosok kezdék meg, magasabb felállításukból hevesen rohanván le a király seregére, mely Vajkóczon át az ellenség elé sietett. Az összeütközés rendkívül heves volt, s valóban nagy kitartásra volt szükség a királpártiakban, hogy mindjárt az első rohammal vissza ne vettessenek. A rohamot szerencsésen kiállották, de a kézi tusában mégis a pártosok kerekedtek felül; Csák Máté hívei ugyanis kiváltképen a királyi dandárra veték minden erejüket, hogy a királyt élve vagy halva kézre kerítsék. Már elbukott *Gyürki György* az ország zászlójával; *Szécsényi Tamás*, *Drugeth Fülöp* és *Nekcsei Sándor* alig bírták Csák népeit visszanyomni; a király körül sorjában hullottak el a legjelesebb vitézek és *Nagymihályi Gergelynek*, a Sztáray grófok ősenek karja már kifáradt ama csapások fölfogásában, melyek a királynak voltak szárvánva, mikor végre e legválságosabb percekben a keresztes lovagok a másik szárnyról, hol a helyzet nem volt oly veszélyes, a király mellé vágattak, a fáradt vitézeket támogatandó.

Csakhamar elesett az ellenség mindkét vezére, Aba és Demeter, elesett az Amadé fiak ketteje, Miklós és Dávid, a vezéreiktől megfosztott sereg ingadozni kezdett, a király pedig új segítséget kapott. A kassai polgárok hada érkezett most a csataterre. Mihelyt ugyanis Kassa az ostrom alól fölszabadult és a polgároknak tudomására jutott, hogy a küzdelem Rozgonynál megindult, azonnal fölkerekedtek és a csataterre érkezve, a pártosokat oldalban támadták meg.

E támadás a győzelmet végkép a király részére döntötte el; a pártosok megfutottak.

A rozgonyi csatában az Amadé fiak hatalma megtört és azok váraikba rejtöztek.

De a király a hadműveleteket ellenök tovább folytatta. Szepesben **Lubló**, Nógrádban **Toboly** és **Hollókő**, Abaujvárbán **Regécz**, Hevesen **Sírok** Debreczeni Dózsa és Drugeth Fülöp hadai által vétettek be. **Sárost** a Tökölyiek önként feladták.

1312.
Lubló.
Toboly.
Hollókő.
Regécz.
Sírok.
Sáros.

Csák Máté hatalmát azonban a rozgonyi csata nem törte meg, sőt kevés idővel a csata után betört a Szepességbe, és Drugeth Fülöpöt **Szepesvár** közelében megvervén, a Szepességet fel-dúlta; Szepesvárat azonban elfoglalni nem tudta. Szepesvár.

De a király helyzete, tekintélye, e győzelem folytán megerősödött s napról-napra szaporodott azok száma, kik a királynak hűségüket, szolgálataikat felajánlották. Meghajoltak az Amadé fiak, de sőt még részben a Németújváriak is, és lassankint valóban az egész nemzet sorakozott a király mögött.

Csák Máté csehországi hadjárata 1315-ben. Hogy mily erős, mily hatalmas volt Csák Máté még a rozgonyi csata után is, mutatja, hogy a német királyválasztó harcokban az osztrák Szép Frigyes, midőn ellenfelei Bajor Lajos és **János cseh király** ellen Károly Róberttől megfelelő támogatást, bár ennek elnyerésére a IV. László özvegye, Ágnes által bírt Pozsonyt is átadni ígérte, nem nyert, a magyar oligarchával **Csák Mátéval** szövetekezett. Hogy pedig Csák hadait Csehországba vezethesse, Frigyes kieszközölte Károly Róbert azon kötelező ígérését, hogy a cseh hadjárat befejeztéig Csák Máté ellen hadat nem vezet. 1315.

Csák Máté tehát az 1315-ik év tavaszán seregével betört a cseh király területére Morvaországba és azt minden irányban dúlni kezdé. A cseh király hosszú ideig tűrte a kalandozásokat, de végre is megsokalta és seregét összegyűjtvén, május 21-én Prágából elindult, hogy Csák hadait kiűzze.

Mihelyt a cseh király Morvaország területére lépett, Csák Máté szerte kalandozó hadait a Morva mögött összegyűjtötte. A magyarok a cseh király utjába eső azon kisebb várakat, melyeket megtarthatni ugy sem remélhetének, fölgyújták és elhagyák, csupán a morvamenti erődöket tartván megszállva. A cseh király Göding felé tartván rohammal, bevette a magyarok által védomezett **Veszeli** várát, ennek megtörténte után pedig **Holics** erős határvárat fogta ostrom alá.

Veszeli.
Holics.

Már több hétig folyt az ostrom; a csehek rohamokkal nem

1315. boldogulván, aknákat ástak a falak alá, hogy azokon át jussanak be, de a magyarok vizet vezettek az aknákba s a cseheket bele fullasztották. Egyszerre csak megjelent Csák Máté serege, hogy a várost az ostrom alól fölmentse. Nagy lármával csaptak Csák hadai az ostromló seregre, «akár a havat vagy a port» úgy szórták reájuk a nyilakat, majd lándzsáikkal megrohanván a cseheket, megfutamtították.

Lipa Henrik, cseh vezér, összeszedte ugyan később a sereget s Mátét megtámadta, vissza is nyomta, de sikert már elérni nem lehetett, s a cseh király, Holicot meg nem vehetvén s élelmezési nehézségekkel is küzdvén, kénytelen volt a «trencsenyi gróffal» egyezséget kötni, mire hadaival junius végével Csehországba visszavonult.

1317. **Kopasz nádor lázadása 1317-ben.** Csák Máté, az Amadé fiak, a Henrik fiak példája annak idején ragadós volt s midőn a király e túlhatalmas oligarchákkal szemben is királyi hatalmát érezteté, ezek mindannyian, többé vagy kevésbé komoly lázadással feleltek. Egyike a nevezetesebbeknek Kopasz nádor lázadása. **Borsa Tamás fia Kopasz**, Károly Róbert királynak még 1313-ban is hű embere volt; egyébként azonban ragadozó, mint a többi főúr. Midőn tehát a király az elfoglalt királyi várak, koronajavak és várföldek visszaadását szorgalmazta, a hű nádornak is kedvesebbeknek tetszetek a földi javak, mint az ország nyugalma s daczára annak, hogy a király mindazokat, a kik a királyi javakat visszaszolgáltatták, bőségesen megjutalmazta, Kopasz a birtokában levő javak visszaadását megtagadván, érdektársaival szövetkezve, a király ellen fegyveres kézzel fellázadt. Testvérein kívül részt vettek a mozgalomban Petne fia Szécsi Péter, a borsódi Ákosok, Loránt fia István, a Guthkeledek, a Lőrincz fiak, László erdélyi vajda maradékai és még többen. A lázadás színtere Borsodtól egész Erdélyig terjedt.

A lázadók terve az volt, hogy Károlyt a tróntól megfosztják és Halicsnak az Árpádokkal rokon fejedelmét hívják meg a trónra; e czélból *Szécsi Péter* ki is küldetett Halicsba. A küldetés eredményét Károly ugyan fegyveres föllépéssel, a mennyiben hadat vezetett a határra, ezután pedig alkudozásokkal meghiusította, de hogy mégis biztosítva legyen ez oldalról, örképen Drugeth Fülöpöt állítá a határra.

Kopasz és társai ellen a király **Debreczeni Dózsát** állította 1317. a királyi hadak élére. Kisebb küzdelmek után, melyekben Loránt fia István bevette és felgyújtotta Elefánti Dezső mester várát, **Csehvárt**, ez viszont **Dergőcs** és **Valkó** várakat vette be és megverte a Lothár fiaat **Szilágynál**, e várát is a király kezére szolgáltatóván, a felek döntő harcra készültek. Csehvár.
Dergőcs.
Valkó.
Szilágy.

Dózsa a királyi haddal Debreczenben, saját városában tartózkodott, de a lázadók túlszámban levén, Dózsa sikra szállani nem mert; midőn azonban a király serege Kenéz és több más úr hadával szaporodott, Dózsa megtámadta a lázadóknak **Debreczen** mellett, a nagy mezőn álló seregét. A támadás, melyet **Kenéz** merész rohama vezetett be, sikerült és a lázadók hadai szétverettek. Debreczen.

A siker hírére feljött maga a király is, és Kopaszt most **Adorján** várában, a Berettyó mellett, ostrom alá fogta. Kopasz elszántan védekezett, de a királyi had Adorjánt 1317 július elején mégis bevette, mire Kopasz Súlyómkőre — a Kőrös völgyében, **Élesd** mellett — menekült. **Súlyomkőt** a *Dorogi testvérek* fogták Adorján.
Súlyomkő. ostrom alá s midőn a vár minden élelemből kifogyott, Kopasz kénytelen volt magát megadni, mire több társával együtt kivégeztetett.

E közben *Debreczeni Dózsát* a király *Erdélybe* küldé, hogy a debreczeni csatából elmenekült és most László vajda fiaival szövetségre tépett lázadókat ott is üldözze. Dózsa Zilahon át ment Erdélybe és a lázadók fölött július hóban fényes győzelmet vívott ki, valószínűleg a lázadók székhelye **Déva** közelében. A harczról Déva. részletesebb adataink nincsenek.

Nem kapcsolatos a Kopasz-féle lázadással, de annak mintegy utójátéka az **Amadé fiak** egy újabb fölkelése, szintén birtokok bitorlásából kifolyólag. A fölkelést azonban **Micsk** ispán erős kézzel elfojtotta, az Amadé fiakat megverte, váraikat jószágaikat elfoglalta. Az Amadé fiak ez utolsó kudarcz után Lengyelországba menekültek s ott telepedtek meg. A király — hogy még nevük se maradjon fenn — **Amadé** várát szétdőltatta és leromboltatta. Amadé.

A következő években Szécsi Péter, a borsodi Ákosok, a Guthkeledek és a többi lázadók is elpusztultak, elzüllöttek. Mások ellenben, így Csák Máté és a Henrik fiak még tovább is dacoltak; Csák egész haláláig, a Henrik fiak pedig még 1327-ig, a mikor végre váraikat a királynak átadták.

1317. Az utolsó hadjárat Csák Máté ellen 1317-ben.

A csehországi hadjárat volt utolsó nevezetes ténye a Mátysufölde hatalmas urának, ezután már többé, fegyverrel a kezében, a küzdőtérre ki nem lép.

Visegrád. Már 1315-ben hallgatva türi, hogy a király **Visegrádot**, — melyet Károly egy 1316 július 15-én kelt oklevelében «Magasvár»-nak ír — elfoglalja; a várat hosszabb ostrom után Szécsényi Tamás, a rozgonyi csata egyik hőse, veszi be.

Komárom. 1317 szeptember első hetében pedig maga a király száll táborba Csák Máté ellen, ostrom alá fogván **Komárom** várát. Az ostrom részletei ismeretlenek, s csak azt tudjuk, hogy az ostromnál Frigyes osztrák herczeg hadai is segédkeztek, továbbá, hogy ez alkalommal Marcheus mester, a Palugyaiak őse, Dancs és Somosi János mester magukat kitüntették és hogy a vár két havi ostrom után *1317 november 3-án* került a király hatalmába.

Trencsényi Csák Máté ezt is eltűrte; nem kelt többé föl a király ellen, de meg sem hódolt haláláig, mi 1321 márczius 18-án következett be.

Nyomban halála után Amadé fia Miklós, a király hűségén levő sopronyi ispán, be sem várva a királyt, betört a Mátysuföldre és feladásra bírta Appony, Grog, Privigye és Bajmócz várakat. Rövid hónapok múlva behódolt az egész Mátysufölde, kivéve **Trencsén.** **Trencsént**, mely a királyi hadak által csak hosszantartó ostrom után vétetett meg. Csák Máté utódokat nem hagyott maga után s hatalma, kis királysága, vele együtt szállt sírba.

Híveinek nagy része, így Bogárfa Márton és a merénylete révén nagy nevezetességű Záh Feliczián is, a király hűségére tértek.

1319. A szerb hadjárat 1319-ben. Már 1307-ben Milutin, a IV. Béla király által legyőzött Uros szerb fejedelem második fia, midőn bátyját Dragutint (V. István vejét) a tróntól megfosztotta, betöréseket intézett Szerém és Valkó megyékbe; e betörések ide és a macsói bánságba gyakrabban ismétlődtek, nagyobb háború azonban csak akkor fejlődött ki, midőn a Debreczeni Dózsa által Erdélyből kiűzött lázadók Szerbiába menekültek és Milutint a macsói bánság elfoglalására ösztönözték.

Milutin 1319 tavaszán valóban be is tört egész váratlanul a

macsói bánságba, elfoglalta **Mácsó** várát és a bánság többi várait, a tartományt mindenfelé feldúlván. Károly Róbert király, hogy a szerbek minél előbb kiűzessenek, meg sem várva az országos hadak fölkelését, Guthkeledi Amadéfia **Miklós** sopronyi ispánt a dunántúli és a Szerbiával határos többi megyék dandáraival elküldte a szerb határokra.

Miklós ispán levonult a Szávához, ez oldalról való támadás által akarván a szerbeket a macsói bánság elhagyására bírni. Ez sikerült is, mert mihelyt Milutin a magyarok készülődéséről hírt vett, azonnal a Szávához ment, hogy a magyar hadaknak a Száván való átkelését megakadályozza. Miklós azonban ügyesen kijátszotta a szerbek figyelmét, seregét a Száván átvitte és a szerbeket dél felé visszanyomta. E sikerek a királyt arra indíták, hogy az országos hadaknak a szerb hadszínhelyre vonását egyelőre felfüggeszsze.

A magyar sereg ezután, a szintén leérkezett királylyal keletnek fordult, visszavette erős küzdelem után **Mácsót, Nándorfehérvárt** és a többi várakat, köztük **Galambóczot**, s miután a király **Mácsót** Garai Pálra bízta, szeptember 2-án visszaindult. A visszamaradt magyar hadak bekalandozák még egész Szerbiát és Macedoniát és dús zsákmányt szereztek. A macsói várban kézrekerültek a magyar menekültek közül a Guthkeled nemzetségbeli Lothár unokái: András, Dezső és Lothár.

A szerbek veresége oly teljes volt, hogy az 1321 november 5-én elhalt Milutin fia és utódja Decsánszki Uros nemcsak hogy meghódolt, de még a katolikus vallásra áttérni is késznek nyilatkozott.

A horvát-dalmát hadjárat 1322-ben. Brebiri Pál tengeremelléki bán ideje óta, kit még III. Endre király nevezett örökösödési joggal bánná, a viszályok Velenczével egyre folytak; de Károly Róbert, ki Nápoly megszerzésén is fáradozott, Velenceze támogatására számítván, a viszályokat simán és többnyire Velenceze előnyére intézte el. Pál fia és utódja, **Brebiri Mlácén** alatt a dalmát városoknak amúgy is kedvezőtlen helyzete az által súlyosbódott, hogy Mlácén féktelenül zsarolta őket. E főúr a legravaszabb oligarchák egyike volt, a ki csak pénz és birtokszerzésre fordította minden gondját s erre még a hazaárulástól sem rettent vissza. Így már 1312-ben, midőn **Zára** magát a velenceziek alól fölszabadította, ő volt az, a ki Zárát tetemes összeg pénzért és a

1319.
Mácsó.Mácsó.
Nándor-
fehérvár.
Galambócz.

1322.

Zára.

1322. velencei patriciusi méltóságért Velence kezére ismét visszajátszotta.

Mláden zsarolásai végre 1322-ben *Trau* és *Sebenico* városokat fölkelésre ingerelte a bán ellen, s e városok a bán hivatalnokait elűzván, magukat Velence oltalmába adták. Velence ez ajánlatot szívesen vette és a városokat, bár, mint kijelentette, a magyar király jogainak fenntartásával, oltalmába fogadta és Mláden bán öcsését, *Brebiri Subics Pált*, a Zrinyiek ősét, Trau grófjává nevezte ki, kikötván, hogy a gróf köteles a junius 29-ére tervezett fölkelésnél bátyja ellen fegyvert fogni.

Mielőtt azonban akár Velence, akár a magyar király a dal-Sebenico, máf városok védelmére fegyvert fogott volna, Mláden bán **Sebenico**t ostrom alá fogta és egy hónapig időzván a város alatt, miután a várost el nem foglalhatta, földjeit, szölleit pusztította el. Ekkor Trau ellen ment és azt ostromolta.

Időközben Károly király parancsára megindult **Baboneg János** szlavóniai bán, hogy a tengermelléken a békét helyreállítsa. Mláden ezt megtudván, Trau ostromával föl hagyott és visszavonult, hogy a horvátországi urakat, kiket segítségül hívott, magához vonja.

Ámde ezek, élőkön saját testvére Subics Pál, nem hozzá, hanem a királyi sereghez csatlakoztak, míg Trau és Sebenico, a Mláden által visszahagyott figyelő hadat Velence gályái és zsoldosai segítségével visszavervén, megvették és feldúlták Mláden várait, **Scardonát** és **Almissát**.

Scardona.
Almissa.
Blisca.

Mláden a magyar had elől **Blisca**ig vonult vissza, s a harcot Baboneg Jánossal itt fogadta el. De a királyi had Mládent a kifejődött ütközetben megverte, seregét szétugrasztotta, mire a bán Klissa várában keresett menedéket.

Október közepén Károly király személyesen is leérkezván, midőn seregével Knin mellett táborozott, Mláden ajándékokkal vélte a királyt megengesztelni, melyeket személyesen hozott el a királynak Kninbe. A király a bánt magával vitte Zágrábba, majd a horvát-dalmát-bosnya báni méltóságtól megfosztván, Magyarországha küldte s Mláden ott, egy várban elzárva, végezte be életét. Helyét a horvát-dalmát bánsgában egy időre Baboneg János szlavóniai bán foglalta el, míg Bosznia *Kotrománics István* személyében külön bánt kapott. Baboneg helyére később az erélyesebb Amadéfia *Mik-*

lós, soproni ispán, a szerb hadjárat hőse került. Miklós elfojtotta ugyan Baboneg és Brebiri György fölkelését, de sem ő, sem utóda *Miczk*, az Ákos nemzetségből, nem bírta Dalmáciát megtartani. Velenceze maradt az úr a dalmát városok fölött.

A németországi hadjárat 1322-ben. A német császár-választásnál az egyik párt a bajor Lajost, a másik az osztrák Frigyeszt választotta meg, minek következtében az ellenfelek közt a fegyvernek kellett döntenet. Frigyes, mint már más helyen is említettük, Károly Róbert magyar király szövetségét kereste s midőn 1322-ben a két fél a döntő küzdelem előtt állott, ismét, még pedig személyesen járt a magyar királyi udvarnál Temesvárott, hogy támogatást nyerjen.

Bárha Károly Róbertnek ép ekkor kellett a dalmát hadjáratra indulni, **Köcski Sándor** vezérlete alatt 6200 magyar lovast bocsátott Frigyes rendelkezésére, mi tetemes segítség volt, ha tekintjük, hogy Frigyes osztrák és stájer tartományai összesen csak 2200 lovast tudtak a táborba küldeni.

Frigyes a Duna völgyében, a németek a jobb, a magyarok a bal parton, nyomult elő az Inn vonalig, miközben hadai saját országát is dúlták. Szeptember vége felé Frigyes serege, az Inn mentén annak jobb partján fölfelé haladva, Mühldorfing érkezett s miután Bajor Lajos az Inn bal partján Ampfingnél állott, táborba szállt. Bárha Frigyes öcscse, Lipót herceg, a morgarteni csata szerencsétlen szereplője, hadaival még be nem érkezett, Frigyes a csatát mégis elfogadta, és az *1322 szeptember 23-án Mühldorf- Mühldorf.* nál ment végbe.

Frigyes, mint ha csak a magyarok segítségére nem is számíttana, Köcski hadát nem is osztotta be saját hadai mellé, hanem *Dornberg* mellett egy magaslatra egészen elkülönítve állítá föl. Lehet, hogy ez erő fölhasználására különös tervei voltak; talán meglepni akarta ellenfelét, a magyarokat a döntő pillanatban vonván előre; de a magyarok ezt mellőzésnek vették s azt állíták, hogy a németek irigylették a netán nyerendő zsákmányt, ezért rendelték őket félre «és ez okon veszett el a csata».

A csata reggel 6 órakor kezdődött, s délig Frigyes volt előnyben; de azután sorai ingadozni kezdettek, midőn egyszerre a Nürnbergi gróf 400 sisakos vitézével az osztrákok oldalába tört és

1322. a harczot Bajor Lajos javára eldöntötte. Mert Frigyes azt vélte, hogy testvére Lipót érkezett és vitézei egy részével a nürnbergiek elé lovagolt, a kik csekély hadát szétvervén, őt magát is fogságba ejték.

A magyarokkal Frigyes nem rendelkezvén, azok tétlenül maradtak s midőn Frigyes hadai futni kezdének, a csatateret ők is elhagyták, miközben az üldözőket helyenkint feltartóztatván, veszteségeket is szenvedtek.

Bárha Károly király Köcski vitézségét magasztalja «híre — úgymond — az egész világon elterjedt, mi által a magyar nemzet dicsősége, nemkülönbén a magyar király tekintélye nagyban növekedett» — e magasztalással mi nem érthetünk egyet. Mert egy 6000 főnyi lovas csapatnak, akár kapott parancsot a támadásra, akár nem, a csatát tétlenül szemlélni, azt elveszteni engedni nem szabad. A visszavonulás sikerült fedezése e nagy és a szövetséges társra végzetes hibát jóvá nem teheti.

Frigyes Pozsony városát, hogy magának Károly király további jóindulatát biztosítsa, újból visszabocsátani ígérte; s valóban Frigyes neki köszönhette, hogy fogságából — bár csak három év múlva — kiszabadult.

1328. **Az osztrák hadjárat 1328-ban.** A barátság Frigyesseel, ki Pozsonyt e szerződés daczára még mindig vissza nem adta s még számos más panaszra adott okot, idővel meglazult s midőn Frigyes testvére Ottó, kinek Frigyes örökét kiadni vonakodott, Károly Róberthez fordult segítségért, a király erre készségesen ráállott és a szintén szövetségbe vont János cseh királylyal Ausztriát haddal támadta meg.

A magyar sereg erejét az egykorú cseh kútfők 30,000 főre teszik, amennyi nehezen volt ugyan, de bizonyos, hogy nagy és tekintélyes volt. A fővezérlettel a király Laczkfi Istvánt, a későbbi erdélyi vajdát, bizta meg. A magyarok a főerővel a Duna bal, kisebb erővel a jobb parton nyomultak elő, különös gonddal dűlván föl Frigyesnek és híveinek személyes birtokait. A hadjárat még a Mannhartsbergen túl is folytatott, és a magyarok rohammal bevették és elfoglalták Marchegg, Stillfried, Ulrichskirchen, Eggenburg és a Thaya melletti Waidhofen várakat sok más kisebb erőddel, míg a cseh király az egész idő alatt *Drosendorfot*

Marchegg.
Stillfried.
Ulrichs-
kirchen.
Eggenburg.
Waidhofen.

ostromolta. Ennek bevételeivel s mivel Frigyes a szövetségesek 1328. követeléseit a Bruckban 1328 szeptember 21-én kötött szerződésben teljesítette, a hadjárat véget ért.

Pozsony valahára, cserében az elfoglalt osztrák várakért, visszakerült az országhoz, Ágnes magyar királyné pedig, III. Endre özvegye, a Königsfeldeni kolostorban Pozsonyra való minden jogáról örök időkre lemondott.

A havasalföldi hadjárat 1330-ban. Az Olt vizén túl 1330. fekvő részében a mai Romániának, a bessenyők és kúnok után megtelepedett oláhok IV. László király áldástalan kormánya alatt Magyarországnak addig elismert fenhatóságát lerázni igyekeztek. De a királyi had — valószínűleg 1231-ben a kúnok leverése után — az oláhokat megverte, vajdájokat Lithent megölte, testvérét elfogta s a magyar uralmat ismét helyreállította. Ez időtől fogva a havasalföldi vajdák a magyar királynak az évi adót rendszeresen fizették. 1324-ben azonban Thokomérfia **Bazarába Ivánko** vajda nemcsak hogy az adófizetést megtagadta, de sőt az Olton inneni magyar végvidéket, a szörényi bánságot is, Szörény várral együtt, hatalmába keríté, hol az oláhság már szintén erősen elterjedt. Károly király előbb Bogárfa Márton szilágymegyei ispán által kísérelte meg, hogy Bazarábát meghódolásra és a szörényi bánság kiürítésére bírja; miután azonban ez sikerre nem vezetett, a király Szécsényi Tamás erdélyi vajda és Szécsi Dénes szörényi bán tanácsára Bazarábát haddal támadta meg.

A sereg fővezére **Laczki István** főlovászmester volt, de a király maga is a sereggel ment, mely Temesvárról 1330 szeptember havában, tehát alig néhány hónappal *Záh Felicián merénylete* után, indult meg. A magyar sereg ostrom alá fogta **Szörény** várát, Szörény. azt bevette és az egész szörényi bánságot megtisztítá az oláhoktól.

Bazarába erről értesülvén, követei által 7000 márka ezüst hadi kárpótlást, Szörényről való lemondását, a magyar király fenhatóságának elismerése mellett az évi adó rendes fizetését s mindezek biztosítására tüzszül egyik fiát ajánlotta föl, egyszersmind figyelmeztetvén, hogy ha tovább jönne a magyar sereg, veszedelmét ki nem kerüli. A királyt e fenyegetés sértette s bár Dancs, zólyomi és lipitói ispán, Bazarába ajánlatának elfogadását s a sereg

1330. visszatérését melegen ajánlotta, a király a hadjárat folytatását hátrózta el, hogy a vajdát, «juhai bojtárját, szakállánál fogva rántsa odujából elő».

A király tehát tovább menetelt, követve a hegyek közé húzódó oláh hadakat, melyekkel Bazarába mindig beljebb vonult. Így jutott **Argyas.** a király serege **Argyasig**, hol a vajda egy kisebb hada megveretett. Ámde az idő már novemberre járt, hideg és éhség fenyegette a sereget. Károly Róbert tehát most maga ajánlott békét, mit a vajda színlelt alázatossággal el is fogadott, még pedig az általa már tett ajánlat alapján.

Bazarába most kalauzokat rendelt a király elővédéhez, hogy a magyar sereget rövidebb úton Erdélybe visszavezessék. Ámde az áruló vajda nem Erdélybe, hanem egy szűk völgybe, melynek fekvése a krónikákban megjelölve nincs, és most már semmikép meg nem állapítható, vezetteté a király seregét, mely völgynek kijárata el volt torlaszolva. Itt egyszerre *november 9-én* a sereg hátban megtámadtatott, míg a magas hegyeken, a sziklák tetején, az oláhok ezrei jelentek meg, a kik a magyarokat a nyilak és kövek özönével áraszták el. Irtózatos volt a zavar és rémület, mely a magyarok közt támadt; az ellenség a sziklákon elérhetetlen volt, s a halál völgyéből menekülés nem volt semerre. Halomra hullottak el dicsőtelen halállal a magyar vitézek, kik közt említetnek: Osl Imrefia Lőrincz, a Kanizsai család alapítója, Aba Lőrinczfia Tamás, Pető csicsói várnagy, Csepeli Istvánfia János, Endre fejérvári prépost és vele elveszett a király pecsétje, Mihály pozsegai, Miklós erdélyi prépost és még sok egyházi és világi úr.

Négy napig, *november 9-ikétől 12-éig*, péntektől hétfőig, volt a magyar sereg ez iszonyatos helyzetben, étlen, szomjan, a küzdelemtől ellankadva, álmatlanul, a halálos félelemtől kimerülve, mignem végre maradványai a szabadulásra utat törhettek. A megszabadulók közt volt a király is, a kit azonban csak Szécsi Dénes szörényi bán fia **Szécsi Dezső** nemes önfeláldozása mentett meg. Dezső ugyanis látván, hogy az oláhok a király csoportját támadják leghevesebben, ruháját, fegyverzetét fölcsérelte a királylyal s míg az oláhok őt halálra keresték és agyon is verték, addig Károly, kit az öreg Danes és fia László, Laczkfi István, Csór Tamás, Szántai Kolos, Berendfia Márton és más jeles vitézek közrefogtak, a

nyilak, kövek és csapások özönét saját testeikkel fölfogván, szerencsésen kimenekült. 1330.

A végkép kimerült kis csapat, még további hosszas fáradozások után, december közepén jutott el Magyarországra.

Bazarába ezentúl Lajos király trónraléptéig tartományát függetlenül kormányozta.

A cseh hadjárat 1331—1332. Miután Szép Frigyes 1330 1331—1332. január 13-án meghalt, testvérei pedig a német császárral, bajor Lajossal kibékültek, az osztrák hercegek János cseh király ellen viselendő háborújokra a magyar király segítségét kérték. Károly Róbert, miután a cseh királylyal a lengyel ügyek miatt neki is függő viszálya volt, mely előbb-utóbb háborúra kellett hogy vezessen, elfogadta az Ottó herceg által 1331 szeptember havában Pozsonyban személyesen följánlott szövetséget és hadait a cseh háborúra fölhívta.

A magyar sereg 50,000 főnyi számerőben vonult föl a Morvánál s azon átkelve egyesült az osztrák hercegnek 20,000 főnyi seregével, ostrom alá fogván Laá várát. A cseh király alig egy Laá. harmadrésznyi erőt állíthatván a szövetségesek ellen, bevárta a támadást. Ez azonban, ismeretlen okokból be nem következett, és a magyar hadak november végén a nagy hideg, és az élelmezés nehézségei miatt hazatértek.

A következő évben a harcz, mely az osztrákok és a csehek közt különben az egész télen át tartott, megújult; a csehek megverettek, mire azután július 13-án béke kötöttet, melyben a magyarok Berencs és Holics várakat, melyek még Csák Máté egy cseh rokona révén a csehek kezében voltak, visszanyerték.

A második osztrák háború 1336—1337-ben. Az 1336—1337. osztrákokkal való szövetség nem soká tartott, mert az osztrák hercegek, a kik Károly Róbert királynak oly sokat köszönhettek, nem átallottak aljas hazaárulókkal Magyarország függetlensége és területi épsége ellen szövetkezni. Orsini-Blagaji István volt szlavóniai bán fiai, Baboneg János unokaöcscsei: György, Dénes és Pál, továbbá a Henrikfiak leszármazói, nevezetesen Németújvári Kakas Miklós özvegye és fiai: János, László és Henrik, Péterfia Henrik a Szekcsőiek öse, és unokaöcscsei a későbbi Tamásiak, végre Iván fia Porostyáni János az osztrák hercegek szolgálatába szegőd-

1336—1337. tek, nekik hűséget esküdtek és a szövetséglevélben megígérték, hogy Károly magyar királylyal a hercegek engedelme nélkül békét nem kötnek.

Károly az osztrák hercegek e nemtelen eljárását nem késett megtorolni és **János** cseh királylyal szövetkezve, az osztrák hercegeket megtámadta. Elsőnek a cseh király jelent meg a hadszínhelyen, mert hadaival Prágából még a tavasz előtt, 1336 február 24-én megindult és Ausztria északi részét feldúlta és pusztította. Az osztrák hercegek szintén összeszedték ugyan hadaikat, s bár a csehek, a magyar seregre várva, nem támadtak, ők sem mertek mozdulni. Amikor pedig a magyar sereg megindult, Ottó osztrák herceget oly rettegés szállotta meg, hogy április 24-ike éjjelén, bátyját és hadait cserben hagyva, a táborból titkon megszökött. «Ekkora gyalázat még nem esett meg rajtunk!» mondá Albert herceg és hadaival szintén visszavonult a Duna mögé.

Ausztria északi része, 20 várral a csehek, nyugoti része, szintén számos várral, a **Tamás** erdélyi vajda által május elején a Morvához érkezett és azután nyugat felé előnyomuló magyarok kezeibe került. A várak közül a magyarok ellen nevezetesebb ellenállást csak **Ollersdorf** és **Kreisbeug** fejtettek ki.

Ollersdorf.
Kreisbeug.

Miután a nyár folyamán a szövetségesekhez még **Kázmér** lengyel király, Károly sógora is csatlakozott, a magyar hadak egyrésze — ennél volt az ifjú **Lajos** herceg is — a Duna jobb partján működött és egész az Enns folyóig nyomult elő. De az osztrák hercegek Bécsbe bezárkózzván, ütközetre sem a jobb, sem a balparton a dolog nem került.

A szövetségesek közül a csehek és lengyelek 1336 október 9-én Ennsben békét kötöttek az osztrák hercegekkel, de Károly csak fegyverszünetet, mely a jövő évi pünkösdig volt tartandó. A dunántúli részeken a nyugati határon a **Laczkfi István** alatt álló magyar hadak még a fegyverszünet előtt elfoglalták az osztrákok által megerősített **Lajtahegyet** és itt az ország régi határait helyreállítván, a Lajtahegyen Szarvkő várát építették fel, visszafoglalták továbbá az áruló Németujváriaktól **Léka** várát.

Lajta hegy.

Léka.

1337 nyarán Károly király ismét nagy sereget vezetett az osztrákok és egyszersmind az áruló főurak ellen, mire a Németujváriak, majd Blagáji István fiai is meghódoltak és a király hűségére tér-

tek. Károly, hogy az osztrákokkal és stájerokkal való szövetkezést lehetetlenné tegye, a Németujváriak és Blagájok határszéli várait az ország számára lefoglalta és nekik kárpótláskép az ország bel-sejében adott új birtokokat. 1336—1337.

1337 szeptember 11-én Károly az osztrák hercegekkel is békét kötött. Laczkfi Istvánnak, kit a király a nyugati határok védelmével megbízott, mindazonáltal még 1339 és 1340-ben is akadt dolga az egyes határsértő osztrák és stájer urak támadásainak visszautasításával. 1342 márczius 6-án végre egy vegyes bizottság ült össze, hogy a vitás kérdéseket végleg tisztába hozza. 1342.

Károly Róbert király azonban e tárgyalások végét már nem érte meg. Már a Záh merénylet és a havasalföldi hadjárat óta folyton betegeskedett és 1342 július 16-án meghalt.

Magyarország pártokra szakadva, a fejtelenség zavaaraiban elpusztúlva, elszegényedve jutott kormánya alá, halálakor pedig egységes, békés, gazdag, erős volt, s királya Európa fejedelmei közt előkelő helylyel bírt.

Nagy Lajos első hadjáratai.

Lajos király alig volt 17 éves, midőn 1342 július 21-én megkoronáztatott; de kiváló tulajdonságai már annyira ismertek valának, hogy mindenki készségesen hódolt meg neki.

Némi zavargások azonban mégis voltak, de korántsem azért, mintha Lajos kormányának kezdete az elszakadásra kedvező alkalom lett volna, sőt a daczot — kivált Horvátországban és Dalmáciában — a Lajos király erős kezétől való félelem idézte elő.

Lajos király első hadi vállalatai tehát leginkább e zavarok lecsillapítását, a béke és a királyi tekintély helyreállítását célozták.

Az erdélyi hadjárat 1344-ben. Az erdélyi zavarokat részben *Széchényi Tamás* erdélyi vajda és *András* püspök egymással való torzsalkodása, részben a *szászok* okozták, kik azért lázadtak fel, mert Tamás vajda a kamarai nyereség című adót, mely alól a szászok magukat megváltották, ismét reájuk akarta erőszakolni. 1344.

Lajos király a zavargásokról értesülvén, Tamás vajdát vissza-

1344. hívta s helyébe az Aba nemzetségbeli Petőcz fia *Sirokai Miklóst* nevezvén ki, vele nagyszámú sereg élén Erdélybe ment, hol a szokot megfékezte és az engedelmességre ismét visszavezette, a vajda és püspök közti viszályokat pedig a Gyulafehérvárott 1344 július 27-én a főurak és főpapok tanácsával kiadott, minden ügyekre körülményesen kiterjedő rendeletével, véglegesen megszüntette.

E hadjárat alatt jelent meg Lajos király előtt a Károly Róbert ellen 1330-ban föllázadt s ellene áruló módon viselkedő Bazarába Ivánkó fia Bazarába Sándor havasalföldi vajda, hogy hódolatát bemutassa és hűségét személyesen bizonyítsa. A hódolat június 15-ike körül, valószínűleg Brassó tájékán ment végbe.

1344—1345.

A porosz-litván és a lengyel hadjárat 1344—1345-ben. Lajos király még 1343-ban, midőn Endre öcscsének nápolyi királylyá mielőbbi megkoronáztatása ügyében ipánál, Károly morva örgrófnál Prágában járt, megegyezett Károlylyal és ennek atyjával, János cseh királylyal, hogy őket a poroszok és litvánok ellen indítandó kereszties háborúban segíteni fogja.

Lajos király nem nagy sereggel, de válogatott vitézekkel, kik között *Laczki István*, annak fia Dénes és öcsese Miklós, *Lőrincz-fia Miklós* és mások említettnek, jelent meg 1344 december 6-án Brünnben, honnét a cseh királylyal és morva örgróffal a közös gyülekező helyre Boroszlóba ment. A hadjárat Boroszlóból előbb Königsberg felé, majd innét a német lovagokkal egyesülve a Nyemen folyamon át a litvánok földjére ment, hol ostrom alá fogták **Vilna**. a keresztiesek **Vilnát**. Az ostrom folyamán azonban az a hír érkezett, hogy a litvánok egyik fejedelme *Olgierd* a keresztiesek mögött a német lovagrend védtelenül hagyott tartományaira rontott és azt pusztítja. A keresztiesek tehát visszamentek Königsbergbe s csak itt tünt ki, hogy a litvánok őket a hamis hírrel rászedték. Miután azonban az idő már enyhült, e mocsaras és úttalan vidéken pedig ha a talaj fölengedett, hadat viselni nem lehet, a keresztiesek haza oszoltak.

A hadjárat azonban új háborút szült. Midőn ugyanis Károly örgróf Lengyelországon át hazatért, Kalisz városában úgy vette észre, hogy a lengyelek le akarják tartóztatni. Károly ugyan bántatlanul tért haza, de atyja, János cseh király, a fián esett méltatlanságot megbosszulandó, a lengyelek ellen hadat vezetett. **Kázmér**

lengyel király, Lajos nagybátyja, a határokról a csehek által visszazorítottatott Krakóba, mire a csehek ostrom alá fogták Krakót. A segélyre fölhívott magyar király, személyesen Horvátországban lévén, **Szécsi Miklós** és **Poháros Péter** alatt jelentékeny hadat küldött Kázmér segítségére. A magyarok a cseheket megtámadva, **Krakót** az ostrom alól fölmentették, és az ellenséget, a lengyelekkel egyesülve, a határok felé visszanyomták. Erre fegyverszünet köttetett, mit béke követett. 1344—1345.
Krakó.

A horvát-dalmát hadjárat 1344—1345-ben. Károly Róbert uralkodása utolsó éveiben inkább a lengyel és napolyi ügyekkel levén elfoglalva, a horvát-dalmát viszonyok elmérgesedtek. A tengerparti városok már majd mind Velenczéhez pártoltak át, a horvát főurak pedig függetlenül uralkodtak az országnak általuk tetszés szerint elfoglalt részein. Kiváltképen a **Brebiri Subicsok** voltak hatalmasak és Horvátországban nagy szerepet játszottak.

Midőn tehát 1344-ben híre ment, hogy Lajos király Horvát- és Dalmátországba szándékozik jönni, a Brebirieket rémület fogta el, s vesztőket sejtve, csak annál makacsabbul ragaszkodtak az ellenállás eszméjéhez s ehhez mindenekelőtt Velenczét nyerték meg, neki a nyújtandó oltalomért várak átadását ajánlván föl. De Velenceze maga is minden szükséges védő intézkedést megtett; a tenger melléki városokba biztosokat küldött, ezek kémeket küldtek szét, biztatták a horvát urakat, a signoria ezenkívül még a hajóhad egy részét is a dalmát vizekre küldte.

Lajos azonban ez évben az erdélyi és litván hadjárat által lévén lekötve, csupán a szlavoniai bánt, **Lendvay Miklóst** küldötte 4000 lovasból álló haddal Horvátországba. De a bán serege kevés volt ahhoz, hogy a Brebiriek hatalmát megtörje. Ostrom alá fogta ugyan **Knin** várát, mely **Nelipics** özvegyének volt kezében, de be nem vehette. Az ostrom mindazonáltal mégis volt annyi hatással, hogy az özvegy követői által Lajos királynak hódolatát és hűségét ajánlotta föl. A király elfogadta a hódolatot de — bőséges kárpótlás mellett — vára átadását követelte. Az özvegy beleegyezett; de alig vonult el Miklós bán serege Knin alól, ajánlatát, a Corbáviai grófok bűjtogatására, visszavonta.

1345 nyarán ennek folytán Lajos király 20,000 vitézzel maga

1344—1345. személyesen indult Horvátországba, hol seregét a hű főurak és Kotrománics István boszniai bán hadai is szaporították. A király Bihács Bihácsban állapotodott meg, melyet harez nélkül szállt meg és innét hívta föl a horvát és dalmát urakat és várakat a hódolásra. El is jöttek azok mind, a dalmát városok is, hogy hódolatukat bemutatassák és váraik, városaik kulcsait átnyújtották; még Knin úrnője is megjelent s várát átadván, esérébe Cettinje mellett nyert terjedelmes birtokot.

Csak a Brebiri Subicsok közül maradt el *Pál*, Osztrovicza ura és *Mláden*, Klissa és Scardona ura, kik Velence szövetségében bizakodtak.

Lajos király azonban, ezúttal meglegedvén az eredménynyel, seregével visszatért.

1345—1346. **Az első velencei háboru 1345—1346-ban.** Alig távozott Lajos király Horvátországból, *Velence*, mely még a legutóbbi napokban is, *julius végével*, a legnyájasabban közlekedett a dalmát városokkal, féktelen boszúra gerjedt ellenök azért, mert a magyar királynak hódoltak és e boszúját első sorban a fővárossal *Zárával* kívánta éreztetni. Dandolo András doge már *augusztus 10-én* elrendelte *Zára* megtámadását és két nappal később a velencei hajóhad megjelent *Zára* előtt. A záraiak azonnal fölvilágosító követséget küldöttek a velencei hajóhad parancsnokához **Canalis Péter** tengernagyhoz, de ez azt követelte, hogy *Zára* falait és erődítéseit bontsa le s fogadja korlátlan urául Velenczét, vagy fogjon fegyvert s függetlenségét — ha tudja — vívja ki.

A záraiak csakugyan fegyverhez nyúltak és készültek a védelemre, egyidejűleg azonban sürgősen fölkérték Lajos királyt, hogy városukat segítse meg.

Lajos az időközben galádul meggyilkolt testvére **Endre** herceg megboszulásának előkészületeivel levén elfoglalva, személyesen nem mehetett le, hanem *Lendvay Miklós* szlavóniai és *Kotrománics István* boszniai bánokat küldte *Zára* fölmentésére. Ámde e fővezéreket Velence megvesztegette, s midőn a záraiak őket a támadásra ösztönözték, azt válaszolták, hogy erejük a velenceiek leküzdésére nem elegendő.

A záraiak tehát újból Lajos királyhoz küldöttek, személyes bejövételét és segédelmét szorgalmazandó. De az év elmúlt, anél-

kül, hogy a magyarok Zárát megsegítették volna; de viszont a velenceiek sem mentek sokra az ostrommal. 1345—1346.

Zára ostroma 1346-ban. Midőn Velence az 1346-ik év tavaszán megtudta, hogy a magyar király Zára fölmentésére készül, ujult erővel látott az ostrommunkálatokhoz. Zárának a szigeteken fekvő erődjeit bevette, a kikötőt elzáró hatalmas lánczot elszakított és hajóhadával a város alá szállott. Május 19-én már általános rohamot is intéztek a velenceiek, de bár a rohamban, mely hajnaltól az éj beáltáig tartott, 300 embert veszítettek, a roham eredménytelen volt. Zára.

A velenceiek szárazföldön működő csapatainak parancsnoka, **Giustiniáni Márk**, már a múlt évben a város kapuja ellenében fából erődöt emelt a kirohanások megakadályozására. Ez erődöt most egy hatalmas, *három oldalú várrá* építették ki (a negyedik a tenger felé volt fordítva, hol a hajóhad védte), melyben az oldalak hossza 300, azok szélessége 100 lépés volt s reá 34 védő tornyot emeltek; az egészet azután czeментомtel bevakolták.

Május végén értesült Velence, hogy Lajos király csakugyan útban van; június 2-án érkezett a magyar sereg, melynek számát a krónika — bizonyára túlozva — 100,000 főre teszi, *Szemelnükre*, honnét június 10-én a király maga 2000 vitéz kíséretében Zára alá érkezett, hogy a város, és a velenceiek ostromműveit szemügyre vegye. A magyar sereg zöme június 25-én ért Zarához és a velenceiek favárát nyomban körülzárta.

A támadásra a magyar vezérek, kik között a szlapon és boszniai bánon kívül még az erdélyi vajda is jelen volt, a záraiakkal abban állapodtak meg, hogy a város faltörő gépeit — miután a magyar seregnek ostromszerei nem voltak — kiviszik és a velenceiek favára ellen alkalmazzák, azután egyik oldalról a záraiak két oldalról pedig a magyarok fogják a várost megtámadni. A velenceiek most követeket küldtek a királyhoz, a ki azonban azokat el nem fogadta; sokkal könnyebben jutottak a velenceiek a szlapon és bosnyák bánokhoz s más főurakhoz, kiket megvesztegetni igyekeztek. A záraiak ellenben, nemhogy a magyarok jóindulatát keresték volna, de sőt az alkalmat rút nyereszkesedésre használták föl; a magyar pénzt fele áron váltották be, az eleséget, bort rémitő

1346. árákon adták, végre még a vizet is csak pénzért adták. Ilyenek voltak a viszonyok, midőn a roham időpontja bekövetkezett.

Julius 1-én hajnalban indult meg a roham a vár ellen, melynek tornyai közül már csak három állott. A záraiak, mintegy 3000-en az egyik, a magyarok a másik két oldalon támadtak. A harc vitézül folyt, de a favár őrsége, mely 16,000 lándzsásból és 600 lovasból állott, keményen tartotta magát. Az ostromlók a nap hevében kimerülve, s a védők lándzsái, nyíli által erősen megtizedelve voltak, midőn délután 3 órakor 30 gálya és számtalan bárka állt a parthoz és legénységét a partra szállította; erre a várórség egy része a falakról leugrált, más része a kapukon kitört és valamennyi a *záraiakat* rohanta meg,

A záraiak kétségbeesve védték magukat a roppant túlerő ellen — a magyarok pedig a harcot tetlenül nézték.

A harc nem tartott soká; a záraiak visszaverettek és falaik mögé menekültek. A magyar vezérek pedig rábírták a királyt, hogy e vállalatot, mely ostromszerek és hajóhad nélkül sikerre nem vezethet, hagyja félbe. Bár az árulás nyilvánvaló volt, Lajos király csak Miklós szlavóniai bánnt csapta el, a többi bizonyíték hiányában nem büntethette. Július 9-én Zára alól elvonult Vránára; itt a király a sereget elbocsátotta és szívében keserűséggel hazatért Visegrádra.

Zára még sokáig védelmezte magát, de végre is teljesen kimerült. December 21-én megnyíltak Zára kapui, hogy Velence hadait bebocsássák; a magyar zászló helyére Szent Márk lobogóját tűzték föl.

1345—1346.

A tatárok elleni hadjárat 1345—1346-ban. Míg Lajos király az 1345-ik év nyarán Bihácsban a horvátok és dalmátok hódolatát fogadta, s míg Szécsi Miklós hada sikeresen védte meg Kázmér királyt Krakóban, erdélyi hadai is szép diadalt arattak.

A tatárok ugyanis gyakran beütöttek Magyarországba s az erdélyi széleket, különösen a székelyek földjét dúlták. Lajos király végre is szükségesnek látta, hogy ellenök hatályosabban lépjen föl. Meghagyta tehát 1345 nyarán **Laczkfi András** székely ispánnak, ki később erdélyi vajda is lett, hogy a tatárok ellen hadat vezessen.

Laczkfi felültette a székelyeket és a szomszédos nemességet és e haddal betört a tatárok földjére. A khán vezérét, *Allámost* küldötte

a magyarok ellen, de Laczkfi a tatár sereget egy három napig tartó véres csatában leverte, a vezért elfogta és lefejeztette. A magyar had számos fogolylyal és tömérdek zsákmánynyal tért meg. 1345—1346.

A krónika egy legendát fűz e hadjáráthoz, mely szerint a székeltek élén maga szent László király küzdött, kinek feje e három nap a váradi templomból eltűnt.

1346-ban a vérszemet kapott székeltek ismét kimentek a tatárokra és bár nehéz küzdelmeik voltak, de ismét diadallal és tetemes zsákmánynyal tértek vissza.

A nápolyi hadjáratok.

A nápolyi hadjáratok oka Lajos király testvéröccsének, *Endre hercegnek Aversában történt meggyilkoltatása*, célja e gyilkosság megboszulása volt. Ez esemény, a mennyire azt a háború megokolása szempontjából ismernünk kell, a következőképen ment végbe :

A nápolyi és sicíliai trón törvényes örököse, II. (Sánta) Károly halála után, miután fia Martell Károly meghalt, unokája *Károly Róbert* lett volna. Miután azonban Károly Róbertet nagyanyja, Árpád-házi Mária, IV. László nővére, magyar királynak szánta, a nápolyi trónt II. Károly harmadszülött fia, *Róbert* örökölte. Róbert után, miután fia ennek is elhalt, az örökösök *Johanna* és *Mária*, Róbert unokái valának. Károly Róbert magyar király, hogy a nápolyi trónt családjának mégis megszerezze, fiát *Endre* herceget Nápolyba vitte és Róberttel olyképen egyezett meg, hogy Endre nőül veszi *Johannát* és a trónt ketten öröklék.

Midőn azonban Róbert király 1343 januárban meghalt, nem ezen megegyezés szerint, hanem olyképen rendelkezett, hogy a trónt ne Endre, hanem *Johanna* örökölje ; de sőt *Johanna* halála után se Endre, hanem *Johanna* huga, az István magyar hercegnek eljegyzett *Mária* következék. Lajos, már ekkor magyar király, a pápánál Róbert végrendeletének megsemmisítését és *Endre öccsének nápolyi és sicíliai királylyá való megkoronázását* sürgette.

Ámde míg ez megtörtént volna, Valois *Katalin* Tarantói her-

czegné minden módon arra törekedett, hogy Johannát férjétől elidegenitse, s azután Endrét láb alól eltéve, Johanna kezét és a trónt fiai egyikének, Tarantói Róbertnek vagy Lajosnak szerezze meg. A nápolyi trónra szintén törekvő Ágnes Durazzói hercegnő ellenben a végrendeleti második örökös, Máriát szötte hálójába; fia Durazzói Károly azután Máriát, István magyar herceg jegyesét, megszöktette és titkon kieszközölt pápai engedélylyel nőül is vette. A Tarantói hercegi család ez által némileg kijátszatott, mert a Durazzók a házasság által közelebb jutottak a trónhoz, mint ők, most pedig azon veszély fenyegette Katalin tervét, hogy Endre, kinek megkoronázása küszöbön állott, királylyá lévén, a családot vágyaitól és céljaitól örökre elüti. De sőt abban is bizonyosak lehettek, hogy sorsuk, miután Endre aljas cselszövényeiket igen jól ismerte, s jól tudta, hogy eddigi mellőzése és neje szívének elidegenítése az ő munkájuk volt, vagy börtön, vagy vérpad lesz.

Ezt megelőzendő Katalin, a Tarantói és Durazzói hercegek, valamint maga Johanna is, Endre herceg vesztét határozták el. Johanna ennél fogva férjét vadászat ürügye alatt **Aversába** csalta, hol a Katalin által kirendelt gyilkosok *Endrét 1345 szeptember 19-én meggyilkolták.*

Lajos magyar királyt végtelen fájdalommal töltötte el öcsésének gyászos sorsa, s bár Johanna, a Tarantói és Durazzói hercegek, az alsóbbrendű gyilkosokat, saját czinkostársaikat, kivégeztették és Johanna Lajost a pápa által is mindenkép kiengesztelni igyekezett, a magyar király elhatározta, hogy hadat vezetvén Nápolyba, a gyilkosság értelmi szerzőin, nevezetesen Johannán, továbbá a Tarantói és Durazzói hercegeken véres boszút áll.

1347—1348.

Nagy Lajos első nápolyi hadjárata 1347—1348-ban. Lajos király a dalmát háború miatt, melyet Zárának már előadott ostroma hosszasan kinyújtott, kénytelen volt a nápolyi hadjáratot majd két évvel elodázni s a hadműveleteket csak 1347 tavaszán indíthatta meg. Addig is diplomátiai úton működött. Szövetkezett Károly német császárral, az osztrák hercegekkel, a lombárdokkal, hogy őt hadi vállalatában támogassák, s miután a magyar seregnek tengeren való átszállítására sem Velence, sem Genua, sem Sicilia nem vállalkozott, Zára pedig nem vállalkozhatott, s így Lajos a szárazföldi utat kellett hogy válaszsza, egyezke-

dett követői útján mindazon kisebb-nagyobb olasz államokkal, 1347—1348. melyek területén útja átvezetett.

E mellett, míg otthon saját seregét szervezte, összeköttetésbe lépett a nápolyi királyságbeli főurakkal; így megnyerte *Lalla Campanescot*, a jeles vitézt s kitünő vezért, *Aquila* urát, *Onorato Gaetani*, fondii grófot és másokat.

A Nápolyba indítandó magyar hadakat nem egy nagy seregben szándékozott Lajos levezetni, hanem — tekintve a sok államot, melyen átvonulnia kellett — a súrlódások kikerülése, a fegyelem megtartása és az élelmezés megkönnyítése szempontjából kisebb, 300—1000 főből álló csapatokban küldte Olaszországba. Ezeknek feladata volt egyszersmind a viszonyokat kipuhatólni, a nápolyi magyarpárti urakkal érintkezésbe lépni s a király számára a vállalatot előkészíteni.

Elsőnek *Gelétfia Miklós* nádor, *Garai János* veszprémi püspök és *Treutel Miklós* pozsonyi ispán mentek Olaszországba, sők voltak azok, a kik a nápolyi urakkal a szövetséget megkötötték.

Az ellenségeskedést 1347 tavaszán a magyar csapatokkal már megerősített **Lalla Camponesco** kezdte meg. Társaival, a magyar zsoldban álló **Wolfart Konrád** és **Urslingeni Werner** zsoldos vezérekkel visszaverte Johannának, *Cavalcanti Jacab* által, *Aquila* ellen vezetett seregét. Johanna ekkor Calabria odaigérése mellett megnyerte **Durazzói Károlyt**, Mária férjét, ki hadi népét összegyűjtván, 3000 lovasból és jóval nagyobb gyalogcsapatból álló sereggel **Aquilát** május havában ostrom alá fogta. **Lalla Camponesco** gyakran kitört a városból és a nápolyiaknak jelentékeny veszteségeket okozott, midőn pedig 1347. augusztus havában **Vásári Miklós** nyitrai püspök és számos főúr alatt nagyobb magyar had érkezett *Aquilába*, **Camponesco** a magyarokkal együtt **Durazzói Károlyt Aquila** alatt határozottan megverte. Erre a herceg, ki Johannának Tarantói Lajossal való eljegyzéséről is értesült s megtudta, hogy Calabria átengedése csak cselfogás volt, az ostrommal fölhagyván, hadaival Nápolyba visszament. **Lalla Camponesco** ekkor a magyarokkal számos várost elfoglalt. **Onorato Gaetani** a Johanna által ellene küldött nápolyi sereget magyar csapatok segítségével **Traetto**-nál szintén megverte és szintén több várost hódoltatott meg.

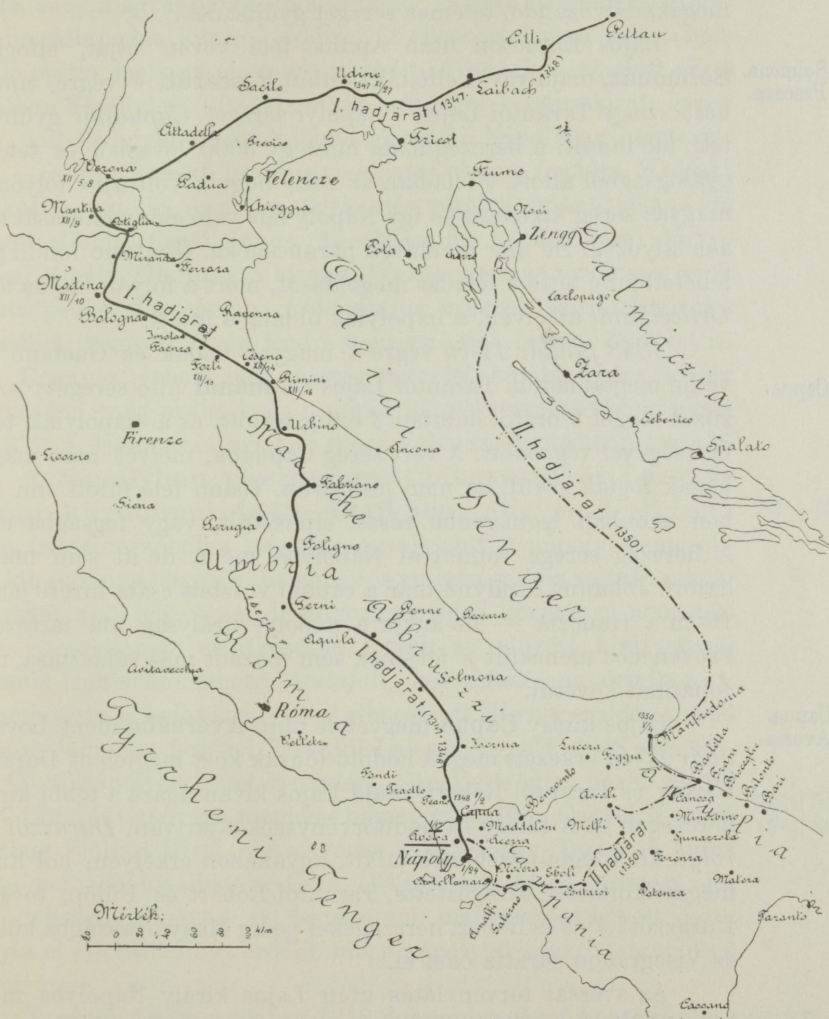
1347—1348.

A hadjárat tehát már magán a nápolyi hadszínhelyen kitűnően volt előkészítve, midőn Lajos király *1347 november 11-én* Visegrádról útnak indult. A király előtt, már november első napjaiban, egy nagyobb had élén **Gelétfia Miklós** nádor ment, a király számára az utat előkészítendő és biztosítandó. A király hadában voltak: *János* veszprémi püspök, *Laczki István* erdélyi vajda, *Csúzy János* bán s több magyar főúr, valamint a Johannától elpártolt Giovanni Pipino, Minervinoi gróf és más olasz urak.

Lajos király útja, melynek rajzát a melléklapon foglalt hadműveleti vázlat mutatja, az ország határáig feltűnés nélkül ment végbe. De már *Cilliben* nagy pompával fogadták a Cillei grófok, kik számos lovaggal csatlakoztak hozzá. *Udinében* az aquilejai patriarcha üdvözölte és megújította vele szövetségét. A velencei terület határánál, *Sacilénél* a velencei signoria fényes követsége várta, kijelentvén, hogy a királynak a velencei területen való átvonulásra az engedélyt örömmel megadja s egyidejűleg kérte, hogy béke kötése céljából követeit hozzá küldhesse.

A király útja Olaszországban általában diadalmenethez hasonlított, s a fekete zászlóhoz, melyen a meggyilkolt Endre herceg halvány arczképe volt, mindig nagyobb és nagyobb számú derék lovag és vitéz fegyveres csatlakozott, hogy a boszú művében része legyen. Deczember 3-án *Citadellánál* fogadja Lajos király Carrara Jacab hódolatát, *Vicenzában* Della Scala Albert és fiai 300 lovasal szaporíták a király hadát. *Veronában*, hol a király deczember 5-től 8-ig maradt, számos város küldöttségét fogadta, azután *Mantuán*, *Ostiglián* és *Mirandolán* át *Modenába* ment, hol Estei Obizzo herceg, innét pedig *Bolognába*, hol Pepoli Jakab herceg üdvözölte. Bolognából deczember 13-án *Forliba* ment a király, hol 300 lovas és 500 gyalog fegyveres csatlakozott hozzá Ordelaffi Ferencz alatt, továbbá a firenzei tanács 10 tagú küldöttsége; majd *Rimínin* át deczember 20-án *Folignóba*, végre *Perugián* át deczember 24-én **Aquilába** érkezik a magyar király serege, hol derék magyar hadai és olasz szövetségesei leírhatatlan örömmel fogadják.

A király itt a további hadműveletek iránt tanácskozendó és seregét rendezendő több napot töltött. Ámde ez időt a magyar király jöveteléről értesült Johanna és férje, Tarantói Lajos, is kihasz-



Hadműveleti vázlat Nagy Lajos nápolyi hadjáratairól
1347—1348-ban, és 1350-ben.

1317—1348. nálták, mindent elkövetvén, hogy Lajos király Nápolyba jövetelét megakadályozandó, tetemes sereget gyűjtsenek.

Lajos Karácson után Apulia felé vevén útját, elfoglalta **Solmona**. **Solmonát**, majd rövid ellenállás után **Pescarát**, s végre, miután **Pescara**. hallá, hogy Tarantói Lajos a nápolyi sereget *Capuánál* gyülekezteti, ide indult. A herceg hada mintegy 3000 lovasból és tetemes gyalogságból állott, s feladata az volt, hogy a Volturno folyónál a magyar sereg átkelését és így Nápoly felé való előnyomulását megakadályozza. De már az elővéd parancsnoka, **Gaetano** fondii gróf, lehetetlenné tette e feladat megoldását, mert a folyón Capua fölött *Orticellánál* átkelvé, a nápolyiak oldalába jutott.

Capua. *1348 január 11-én* végre a magyar hadak és Gaetano elővédje megtámadták Tarantói Lajos **Capuánál** álló seregét; az ütközet reggel 9 órától délután 3 óráig tartott, és a nápolyiak teljes vereségével végződött. A vert sereg Capuába, melyet már magyar hadak fogtak körül, be nem juthatván, Teano felé futott, mi közben azonban legnagyobb része elpusztult, vagy fogságba esett. A herceg serege romjaival Nápolyba ment, de itt sem maradhatott. Johanna királynő már a capuai vesztett csata hírére január 15-én a francia — de akkor a nápolyi királyság alá tartozó — Provenceba menekült s férjének sem maradt más választása, mint Johannát követni.

Capua. **Aversa**. Lajos király **Capua** megvétele után **Aversába** ment, hova *január 17-én* érkezett meg. A hódoló főurak közt megjelent Durazzói Károly és Tarantói Róbert, majd Lajos kivánságára a többi királyi hercegek is. A király itt haditörvényszéket tartván, *Durazzói Károlyt*, kit a legbűnösebbnek talált, ugyanazon erkélyen, hol Endre meggyilkoltatott, kivégeztette, Tarantói Róbert és Fülöp, továbbá Durazzói Lajos és Róbert hercegeket pedig Magyarországba küldte, és Visegrádon záratta őket el.

Az aversai törvénylátás után Lajos király Nápolyba ment, hol *1348 január 24-én* — a számára emelt diadal kapuk kikerülésével — vonult be. A főváros meghódolása után rövid időre az egész nápolyi királyság Lajos király kezében volt.

A király most tárgyalásokat kezdett a szentszékkal, mint a nápolyi királyság hűbérurával, hogy vagy Lajos koronáztassék nápolyi és sicíliai királylyá, vagy hogy a pápa Endre csecsemő fiára,

Martell Károlyra ruházza a királyi hatalmat, mit helyette Lajos 1347—1348. király, vagy magyar helytartója kezelne. Mielőtt azonban ez irányban megállapodás jött volna létre, az Olaszországban kitört borzasztó pestis, mely az olasz városokban százezreket ragadott el — magában Nápolyban 60,000 ember hullott el — Lajos király kénytelen volt hadaival együtt Nápolyt elhagyni. Nápolyban helytartójául — miután Laczkfi István a megbízást el nem fogadta, **Wolfart Ulrikot** nevezte ki, az egyes vidékek és várak kormányzatát pedig Treutel Miklós, Csúzi János, Miczkbán fia István, Járai János, Dobozi Mihály, stb. urakra bízván, Werner és más zsoldos vezérek hadait pedig elbocsátván, *1348 május végével* Magyarországra visszatért, magával vivén Endre csecsemő fiát Martell Károlyt is.

Ugyanez évben még *fegyverszünetet* kötött Lajos király *Velenczével*, még pedig, hogy a nápolyi ügyekre szabad kezét nyerjen, 8 évre. Dalmácia tehát ez időre Velenceze birtokában maradt.

A Nápolyban visszamaradt magyarok és Laczkfi István küzdelmei 1348—1349-ben. Alig ment el Lajos 1348—1349. király Olaszországból, a helyzet megváltozott. A nápolyi nemeseknek, kik Johanna fényes ünnepeihez és mulatságaihoz voltak szokva, a magyar urak igazságos, de szigorú és rideg kormánya nem tetszett s csakhamar érintkezésbe léptek az elűzött királynővel. Johanna leghívebb embere, *Acciajoli*, közvetítette ez érintkezést, és megnyerte a Lajos király által elbocsátott *Werner* zsoldos-vezért is, mire Johanna, férjével Tarantói Lajossal együtt, *1348 szeptember 17-én* Nápolyba ismét visszatért. Nápoly erődjei közül Castel Sant' Elmo és Capovana magukat hamar megadták, **Castel Nuovót** Castel Nuovo (Nápoly). azonban Wolfart Ulrik oly szívósan védte, hogy Tarantói Lajos ellene nem boldogálhatott. Csak *1349 január 11-én*, miután elégsége teljesen kifogyott és csapatainál már árulást is vett észre hagyta el éjjel titkon az erődöt, mit a nápolyiak csak 6 nap múlva vettek észre.

Tarantói Lajos e közben 1348 december 6-án **Acerrát** fogta Acerra. ostrom alá, melyet *Treutel Miklós*, 18 napi ostrom után, szabad elvonulás mellett kénytelen volt feladni. Heves ellenállást fejtett ki a magyar őrség **Lucerában**, mignem *Wolfart Konrád* a várat Lucera. az ostrom alól fölmentette, bár Tarantói Lajos 5 hónapig vesződött a vár ostromával. Alvezérei közül Clairmont Roger gróf a *Miczk-*

1348—1349. *bán fia István* által védett **Stilo** várat fogta ostrom alá; István nagyon sikeresen védekezett, de egy kirohanása alkalmával zsoldosai az ellenséghez szöktek, ő pedig, miután a vártól elvágtatt s magvarjaival egy szorosban sokáig küzdött, végre megsebesülve, a nápolyiak kezeibe került. A Miletoi gróf a Járαι István által megszállt **Manfredonia** ellen küldetett, de Járαι *Csúzi János* által is segítettén, a nápolyiak kénytelenek voltak siker nélkül elvonulni. Ellenben Wolfart Konrád Lucera fölmentése után rohammal bevette **Foggia**t. Egyébiránt a királyságban visszamaradt magyarok helyzete válságos volt, mert a terület nagyobb részét elvesztették s a nép mindenütt ellenök vala.

A Nápolyból vett kedvezőtlen hírekre Lajos király **Laczkfi István** erdélyi vajdát, e kipróbált derék, kemény hívét küldte Apuliába, ki Dénes és Miklós fiával, négy testvérével és 300 nemes úrral *1348 őszén* hajózott át Apuliába, Manfredoniában kikötött és Wolfart Konrádhoz csatlakozott.

Az egyesült hadaknak már első föllépése sikeres volt. *1349 január 23-án* megverték Tarantói Lajost **Ascoli** közelében, majd éjjeli rajtaütéssel megtámadták **Cornetoban** Werner zsoldos hadát őt magát is foglyul ejtván, mire Werner ismét magyar szolgálatba állott.

Johanna ez alatt nyugodtan folytatta kalandjait Nápolyban, bár Laczkfi most már közel 10,000 főnyi sereggel rendelkezett és Nápoly visszafoglalását tervezte. A főváros felé előnyomulván, *ápril első napjaiban* diadalmasan leverte a **Casoli szorosban** útját álló nápolyi hadat, *ápril 22-dikén* bevette és feldúlta **Capuát**, meghódította **Aversát**, hol a vajda főhadiszállását vette, és több más várat és várost. Vitézei most már Nápoly falai alá jártak.

Tarantói Lajos, látván azt, hogy e részletes hadviseléssel, hol minden várért, minden darab földért külön kell verekednie, czélt nem ér, elhatározta, hogy István vajdával döntő csatát vív, mely Nápoly sorsa fölött döntsön. E czélből a királyság bárhol létező hadait május végére Nápolyba rendelte, s a vajdát harcra hívta ki. A küzdelem ideje *június 6-ára*, helyéül a *Nápoly és Aversa közti sík* határozottatott meg.

István vajda a kitűzött nap hajnalán már ép fegyverkezett,

midőn Lajos tudatá vele, hogy fontos okok miatt a mérkőzés el- 1348—1349.
marad. A magyarok és zsoldosaik ennek folytán fegyvereiket kez-
dék lerakni; ámde még nem rakták le mind, midőn az álnok nápo-
lyiak, kiket Lajos az éj folyamán a közeli erdőségekbe rejtett,
Aversát minden oldalról körülfogták és megrohanták. Az első ré- Aversa.
műlet, kivált a zsoldosok közt nagy volt, de a viharokban edzett
István vajdát nem lehetett egykönnyen zavarba hozni. Gyors ren-
delkezésekkel küldé csapatait a védelmet legjobban elősegítő he-
lyekre, s míg maga a főkapunál híveivel a harcot fölvette, egy
mellékajtón 300 magyar íjjászt küldött a nápolyiak hátába. Ez
kitünően sikerült. A főkapunál küzdő s hátban megtámadott nápo-
lyi csapatok most megfutamodtak; nem sokára a többiek is követ-
ték példájokat s Tarantói Lajos serege, melylyel a fővárost meg-
védeni és István vajdát család segítségével megsemmisíteni akarta,
tömérdek halott, sebesült és fogoly hátrahagyásával menekült
Nápoly erődítései mögé. A foglyok közt voltak Lajos legkiválóbb
vezérei: Clairmont Roger, De Beaux Rajmond, San Severino Ró-
bert, Visconti Ádám.

E nagy vereség rémületbe ejtette Nápolyt. A pápai követek
azonnal közbeveték magukat és bár a magyar sereg már a főváros
kapui előtt állott, István vajdát sikerült rá venniök, hogy fegyver-
szünetet kössön, mely 1351 márcziusig kellett volna hogy tartson,
de már 1349 szeptember 8-án, tehát két hónapmulva — a föl-
tételek meg nem tartása miatt — megszakadt.

Ámde szeptemberben a német zsoldosok közt lázadás tört ki,
mert három havi hátralékos zsoldjukat István vajda nem volt
képes kifizetni. Hiába kérte a vajda *Wernert* és *Wolfart Konrá-
dot*, nem akartak várakozni. A zsoldosok előbb a már megnevezett
előkelő foglyokat kerítették meg s érték 100,000 forintot kapván,
szabadon bocsáták, majd a nápolyi udvarral *István vajda kiadása
íránt kezdtek alkudozni*. De a vajda e gaz tervet idejekorán meg-
tudván, magyarjaival Aversából éjjel titkon kivonult és Manfre-
doniába ment. Utána ment nem sokára a hűtlensége miatt szé-
gyenkező Wolfart Konrád is, és vagy 4—500 zsoldos, míg Werner
a maga seregével Németországba indult.

Laczkfi István vajda most visszatért Magyarországra, hogy
Lajos királyt új hadjáratra ösztönözze.

1350. **Nagy Lajos második nápolyi hadjárata 1350-ben.**

Míg Laczkfi István Nápolyban küzdött, Lajos király folytatta a diplomáciai tárgyalásokat a szentszékkel, melyek 1349 június havában a következő egyezményekre vezettek: A pápa törvényt lát Johanna fölött, neki Nápolyt többé vissza nem adja, hanem azt István hercegre, Lajos király öccsére ruházza (Endre csecsemő fia időközben meghalt), ki nőül veszi Máriát, Durazzói Károly özvegyét. Lajos viszont a Siciliában birt varakat és területeket a szentszék biztosának átszolgáltatja.

Ámde végrehajtása ez egyezménynek a szentszék által mindenkép hátráltatott s Lajos 1350 elején kezdé belátni, hogy ez egyezmény, ha fegyveres erővel közbe nem lép, csak írott malaszt marad.

Ép ez időben érkezvén vissza István vajda, ki Nápoly megtartása érdekében a király újabb hadjáratát tanácslá, Lajos e tanácsra készségesen rá állott és *1350 április 18-án* Zenggből elindult Apulia felé. Kíséretében valának: Gelétfia Miklós nádor öccsével és két fiával, Miklós zágrábi és Kálmán győri püspök, Bebek István és György, Kont Miklós és Bertalan, Szécsi Miklós bán, Szécsényi Tamás fia Kónya, Kanizsai István prépost, végül Laczkfi István erdélyi vajda fiaival és testvéreivel és sok más főúr; összesen mintegy 300 úr, megfelelő fegyveres kísérettel és 1000 válogatott kún íjjász.

Lajos király *1350 május 4-én* kötött ki *Manfredoniában*, hol fényes ünnepélyekkel fogadták. Innét kiindulva, elfoglalták a magyar hadak **Barit**, majd utána **Teanot** s végre az apuliai partvidék másik jeles városát **Barlettát**, hol a király hosszasabban időzött. Itt ment végbe a seregnek újból való szervezése s a zsoldos csapatoknak Rátót Lorántfia Lestók, a király főudvarmestere által történt kifizetése. A királyi sereg Barlettában 15,000 magyar, 8000 német lovasból és 4000 lombard gyalogosból állott, mi oly erőt képviselt, melynek a nápolyi királyság visszahódítása nem volt nehéz feladat; pedig 5 gályán még további 2000 magyar vitéz érkezett, minek folytán a király hada 30,000 főre emelkedett.

A zsoldosok egy lázadásának elfojtása után, melyben különösen Kont Miklós, továbbá István vajda Miklós fia, a lengyel **Moroczko** és Sós László tűntek ki, a király **Canosát** fogta ostrom alá.

Bari.
Teano.
Barletta.

Canosa.

Itt a király személyesen is az ostromlók közé állott, az egyik kapu-
nakrontott, de a sűrűn hulló kövek egyike által súlyosan megsebe-
sítettén, az árokba zuhant. A lovagias várparancsnok, De Beaux
Rajmund, megdőbönt a király balesetén és embereinek meg-
hagyta, hogy a királyt kíméljék, sőt még maga is megszólította
Lajost, ajánlván neki, hogy távolabb vonuljon. Míg a király sebei-
ből kigyógyult, Canosa magát szabad elvonulás föltétele alatt
megadta. Utánna meghódoltak a környékbeli összes városok, mint
Venosa, Forenza, Melfi, Minerdvino stb.

Canosa alól Lajos **Ascolira** ment, mely szintén meghódolt. **Ascoli.**
A király itt seregét megosztván, **Kont Miklóst** és *Wolfart Konrá-*
dot 10,000 emberrel Aversa ostromára küldé, *Treutel Miklóst*, Tót
Lőköst és Pálfi Tamást Barin át, két zsoldos hadnagyot pedig alul-
ról a Tarantói öböl meghódítására rendelte, végre *Laczkfi Andrást*
Potenza és vidéke alávetésére, mit András mester hamarosan el **Potenza.**
is végzett; maga a király Melfibe ment. Ide hozta Laczkfi Miklós a
Beneventnél elfogott 150 nápolyi német zsoldost, kiket egy éjjeli **Benevent.**
rajtaütés alkalmával felényi hadával elfogott.

A király további útja Conzán, Olivetin és **Contarzón** át ve- **Contarzo.**
zetett; csak ez utóbbi város zárta el kapuit, de az elővédet vezető
Laczkfi István és *András* csatlósaik vállán a falakra hágva, a várost
bevették és kifosztván, felgyújtották. Mire a király oda ért, már
csak füstölgő romok álltak a Silaro partján. Itt történt, hogy a
király az általa a folyóba küldött és az örvény által elragadt *Sze-*
redait a vízből, élete veszélyeztetésével, kimentette. A sereg Con-
tarzóról Ebolin át **Salernora** igyekezett s itt maga a király mint- **Salerno**
egy 100 lovassal előre vágatván, szerencsésen megelőzte a nápolyi
segélyhadat, mely egy gályán közeledett; a gálya látván a tornyo-
kon a magyar zászlót, a várost — bárha azt könnyen elfoglalhatta
volna — sietve elhagyta. Salernóban a király négy napig tartóz-
kodott, a hódoló küldöttségeket fogadván. Salernóból a magyar
sereg, miután Scafatinál a sebes folyót átúsztatta, Castellamareba
ment s ott ütött táborot.

Itt vette a király **Kont Miklós** levelét, melyben Aversa alá
sürgős jövetelét kéri. A király a sereg vezetését István vajdára
bízva, maga 200 vitézzel előre lovagolt Aversára. A vajda harmad-
nap követte a királyt s nagyobb baj nélkül érkezett meg; csak

1350. **Somma**. Somma várost dülta fel az utóhad, mert a sereget hátulról megtámadta; a város bevétele *Laczki Dénesnek*, a vajda fiának, leggyönyörűbb hadi tette.

Aversa. Lajos király *1350 július 1-én* érkezett **Aversa** alá s nyomban rohamot rendezett, mit azonban a védők visszavertek. Erre azután a király ostromszereket készítettett; ámde *Pignataro Jakab* a várost oly sikeresen védelmezte, hogy ez csak *augusztus 3-án*, midőn elesége már teljesen kifogyott, adta meg magát. Az ostrom e hosszú tartama a királyt, a ki július 26-án maga is megsebesült, annyira felizgatta, hogy *Laczki István* vajdát a fővezérlettől elmozdította és azt *Kont Miklóstra* ruházta.

Johanna és Tarantói Lajos Aversa ostroma idejében még Nápolyban valának s szinte megfoghatatlan, hogy Lajos király *Laczki István* seregét, a helyett, hogy Aversa alá vonja, nem Nápoly ellen küldte. Július végével azonban szerencsésen megérkeztek Johanna gályái a Provenceból, melyeken férjével együtt *Gaetába* menekült. Néhány nap mulva Aversa kapitulált és a magyar király serege megindult Nápoly alá.

Nápoly. Miután Lajos király a főváros hódoló követségét igen barátságosan fogadta, **Nápoly** megpróbálta az ellenállást. De ez csak néhány napig tartott. A magyar sereg elfoglalta a főváros négy erődjét és evvel teljesen hatalmába kerítette.

Nápoly elfoglalásával a hadjárat véget ért. Lajos király most ismét megindította a diplomáciai tárgyalásokat, maga pedig haza készült; kedvetlenül, mert látta, hogy a szentszék makacsságán minden erőlködése kárba vész s ha Nápolyt még tizszer elfoglalja is, pedig az mindig sok vérbe és roppant költségekbe kerül, ügyét semmikép sem mozdítja elő. Azt is tapasztalta, hogy a királyság megszállásával sem ér célt, mert annyi erőt, hogy azt minden körülmények közt megvédje, itt nem tarthat s mihelyt távozik, ismét elvész minden.

Az ország kormányzásával *Laczki Andrást*, *István* vajda testvérét bízta meg; itt maradtak még *Kont Miklós* öcsese *Bertalan*, *Druget Miklós*, *Moriale vránai perjel* és mások. A király pedig *szeptember 14-én* elindult Nápolyból, hogy *Róman* át haza térjen. Október 25-én Lajos király seregével együtt már otthon volt.

A következő évben kimondotta a pápa a végítéletet, melyben

Johannát a gyilkosság vádja alól fölmenti és 300,000 arany hadi kárpótlásban marasztalja el. Lajos megvetve ez ítéletet, elengedte a kárpótlást is, a fogoly hercegeket szabadon bocsátotta, Laczkfi Andrást pedig a még Nápolyban levő hadakkal együtt haza rendelte. 1350.

A litván és a szerb háborúk.

A nápolyi ügy annyira és oly hosszú ideig tartotta Lajos irályt elfoglalva, hogy e mellett más, fontosabb érdekek háttérbe szorultak; miután azonban a nápolyi ügy befejezést nyert, Lajos nem késett ezen más irányú terveit megvalósítani. E tervek voltak: *Lengyelországnak*, melyre örökösödési kilátásai voltak, megvédése, *Dalmácia* visszafoglalása és az *Aldunai tartományoknak* szorosabban Magyarországhoz való kapcsolása. Legsürgösebb volt a lengyel kérdés, minél fogva Lajos mindenekelőtt ennek megoldásához fogott.

Az első litván hadjárat 1351-ben. A lengyelek királya **Kázmér** már 1339-ben szerződést kötött Károly Róbert magyar királylyal, ki nővérét Erzsébetet birta nőül, hogyha fiörököse nem lesz, a lengyel koronát Károly Róbert egyik gyermeke örökli; Károly Róbert ellenben magát Lengyelország védelmére s jogai, szabadságai fentartására kötelezte. 1351.

E védelem szüksége 1351-ben sürgösen állott be, mert a litvánok, kiktől Kázmér nagy területet elfoglalt, ez évben pusztító és szerencsés hadjáratot intéztek Lengyelország ellen. Lajos király nagybátyja által a segélyadásra fölhivatván, 1351 június 19-én nagy sereggel indult Krakóba. Itt egyesülvén a lengyelekkel, a szövetséges sereg megtámadta a Halicsot és Ladomért elfoglalva tartó litvánokat, s elfogván fejedelmök egyikét, *Lubartot*, őket e tartományokból kiszorította. *Július 27-én* a sereg **Sandomirban**, s Sandomir. néhány nap mulva **Lublinban** állott. Miután itt Kázmér király Lublin. veszélyesen megbetegedett, a szövetséges sereget Lajos király maga vezette tovább, behatolván még 15 napi menetre Litvánia belsejébe, mely idő alatt a litvánok erejét végleg megtörte.

A háborút a végletekig vinni nem lévén szándékában, Lajos

1351. elfogadta a litvánok fejedelme **Kieystut** követségét s maga *Kont Miklóst* bizván meg az alkudozással, ez a következő szerződést kötötte meg: Krieystut maga, testvérei és minden népei megkeresztelkednek, ha Lajos neki koronát és királyi czímet szerez a pápától; a litvánok, lengyelek és magyarok egymást kölcsönösen segítik, különösen a német lovagok és tatárok ellen stb. A szerződés augusztus 15-én megkötetett s Lajos király visszaindult. De Kieystut, ki Lajos királyt Budára ajánlkozott kísérni, hogy ott megkereszteltessék, már a narmadik éjjel kíséretével együtt megszökött, mi nyilvánvalóvá tette, hogy a szövetségeket megsalta. Ezen egyelőre nem segíthetvén, Lajos király hazatért.

1352. **A második litván hadjárat 1352-ben.** 1352 február 22-én Lajos újból megindul hadával Budáról, hogy Kieystutot esküszegéséért megfenyítse. *Márczius 21-én* pedig már a len-belcz. gyel király nagy hadseregével egyesül **Belcz vára** alatt, melyet ostrom alá fogtak. A vár parancsnoka **Drozge** 8 napig alkudozásokkal tartóztatta a szövetségeket, mely idő alatt a védelemre szükségeseket beszerezvén, a tárgyalásokat megszakította. A szövetségesek most rohamot kíséreltek meg, de az balul ütött ki. Maga Lajos király, ki itt is elől járt, súlyosan megsebesült, úgy, hogy eszmélet nélkül vitte őt ki **Perényi Miklós** a harczból; megsebesültek még **László oppelni herczeg**, **Rátóti Lorántfia Lesták**, **Szécsi Miklós**, a **Bebekek** és még többen. A roham után azonban **Kont Miklós** mégis kieszközölte, hogy **Drozge** meghódolt, a várra a magyar zászlókat kitzuzette és 2 évi fegyverszünetet kötött, mely idő alatt a lengyelek **Halicsot**, a litvánok **Ladomért** birandják. A magyar sereg ezután roppant fáradalmak közt tért vissza; a király még a hadjárat folyamán fölépült.

Lajos és **Kázmér Galicziára** és **Lodomériára** olykép egyeztek meg, hogy azt most **Lengyelország** bírja; de ha **Kázmérnak** fia születik, a magyarok 100,000 forinton visszaválthatják; ha nem lesz fiörököse, akkor **Halics** és **Ladomér** **Lengyelországgal** együtt **Lajosra** száll.

1354. **A harmadik litván hadjárat 1354-ben.** E hadjárat lefolyása felől csak **Villáni olasz krónikástól** tudunk valamit. Szerinte **Lajos király**, a litvánok ellen a háborút — miután a fegyverszünet letelt — folytatandó, nagyobb sereggel nyomult be a litvá-

nok földjére. A hadjárat folyamán Lajos király a litvánokat több 1354. csatában megverte s tőlök Ladomért is visszavevén, a Kázmérral kötött egyezség szerint Lengyelországhoz csatolta.

A király azonban a hadjáratot még a litvánok földjén túl is folytatta és seregével a tatárok földjére indult, hogy őket a kereszténységnek megnyerje s ellenök Lengyel és Magyarországot biztossítsa. A tatárok fejedelme, valószínűleg *Tümü bég*, még a határon megjelent Lajos királynál, s miután — mint mondá — úgyis szándéka volt a kereszténységre áttérni, elfogadja a magyar királlyal szemben a hűbéri viszonyt, adót fizet neki, s vele szövetséget köt. A kereszténységre való áttérésre nézve pedig kérte Lajos királyt, miszerint az érintkezést a pápával közvetítse.

Lajos király a szövetséget a tatárokkal, kik ezután sem Lengyelországot, sem Magyarországot többé nem háborgatták, megkötötte, s azután seregét visszavezette.

A szerb hadjáratok 1353—1355-ben. Szerbiában 1353—1355. 1333 óta Decsánszki Uros István fia **Dusán** uralkodott, ki a keleti császártól lassankint elhódítván egész Macedóniát és Albániát, magát 1346-ban czárrá tette. Dusán egyenlőképen törekedett úgy a Velenceze, mint a magyar király fenhatósága alá tartozó szláv tartományok megszerzésére s ez által ismételten kellemetlenségeket okozott Lajosnak. Míg a nápolyi háború tartott, Lajos király Dusán ellen csak védekezett, s ezt Kotromanics István boszniai bánra bízta.

A nápolyi háború után azonban nagyobb figyelmet fordít Lajos király a szerb ügyre. Már 1350-ben, Apuliából visszajövet, megerősíti a bosnyák bán hadait, *1353 és 1354-ben* pedig maga intéz Szerbia ellen, most már támadó hadjáratokat.

Sajnos, e hadjáratok felől részletes tudósításunk nincs; csak eredményét tudjuk s ez az, hogy Dusán czárt a magyar hadak leverték, s őt annyira kedvezőtlen helyzetbe hozták, hogy Dusán 1354-ben fényes küldöttség útján kéri a pápát, hogy a magyarokat a további támadásoktól tartsa vissza, megigérvén, miszerint ez esetben kész népeit a katolikus hitre visszatéríteni.

Dusán azonban a szentszéket is rászedte, mint rászedte Lajost, ki már a pápa közbenjárására hajlandó volt vele egyezkedni.

Lajos király ennek folytán *1355-ben* újból hadat indított a

1353—1355.
Klissa.
Opraczk.

szerbek ellen. **Lindvai Miklós** bán december havában megtámadta **Klissa** várát, mely szerb kézbe került és elfoglalta az **Opraczk** nevű fellegetvát.

Miután azonban **Dusán** 1355 december 20-án meghalt, a hadjárat félbenszakadt; annál is inkább, mert Szerbia, hol 1356 elején belzavarok kezdődtek, megszűnt veszélyes lenni, ellenben **Lajos** királynak erejét Velence ellen kelle fordítania.

A második velencei háború, Dalmácia visszafoglalása.

A Velenczével 1348-ban nyolcz évre kötött fegyverszünetet **Lajos** király lelkiismeretesen megtartotta, bár a velenceiek álnoksága már 1352-ben annyira felingerelte a királyt, hogy kész volt a Velence ellen hadat viselő **Genua** fölajánlott szövetségét elfogadni; bár a szövetség már tényleg meg is köttetett, **Lajos** király — nehogy a fegyverszünetet megsértse — mégis elállott Velence megtámadásától.

Midőn azonban **Lajos** 1355-ban biztos adatokat nyert arra, hogy Velence **Dusán** szerb czárral Magyarország ellen szövetekezett, **Scardonát** **Subics Mladen** özvegyétől megvásárolta, s még számos a béke és fegyverszünettel össze nem egyeztető dolgokat művelt, lejárván a fegyverszünet is, **Lajos** király alkalmasnak ítélte az időt, hogy a **Zára** ostrománál 1340-ben elejtett fonalat fölvegye és Velenczének a barátságot fölmondja.

1356. **Az 1356-ik évi hadjárat.** A magyar és szláv csapatok, melyeket **Lajos** király 1356 elején Horvátországban összegyűjtött, eredetileg Szerbiába voltak indulandók; a megváltozott viszonyoknál fogva azonban azokat a király Velence ellen rendelte.

Junius havában a magyar seregnek egy része **Csáti János** horvát bán alatt *Dalmáciába* ment, míg a fősereggel maga a király — tudva, hogy hajóhad nélkül Velence ellen máskép nem boldogul — a köztársaság *Terra Firma* néven nevezett szárazföldi területét szándékozott megtámadni. E főseregnél 4000 főből álló elővéde, **Wolfart Konrád** alatt, megindult tehát, hogy Velence szárazföldi olasz birtokait megtámadja. Csakhamar utánuk ment a 40.000 főnyi főserég is, és a magyar hadak *junius 26-án* már

San Vito körül, Aquiléja területén táboroztak. Néhány nap múlva 1356.
elesett az első velencei erősség **Conegliano**.

Conegliano.

A signoria mód nélkül megrettent, midőn a magyar támadás felől kétségtelen híreket vett, s első sorban a pápa útján igyekezett Lajost visszatartani; de Lajos király követe kimutatta a pápa előtt a háború igazságát és jogosságát s így Velence e részről támogatást nem nyert.

A magyar sereg ez idő alatt előnyomulását folytatta és több kisebb hely elfoglalása után **Trevisót** fogta ostrom alá, míg Padua **Treviso**.
urával, Carrara Ferenczczel és több kisebb úrral szövetséges viszonyba lépett. Időközben Gradenigo János velencei doge meghalt és a velenceiek Treviso egyik védőjét *Delfino Jánost* választották utódjául, a kit Lajos király lovagiasan el is bocsátott az ostromlott várból.

Augusztus 23-án a király, a pápai követeket fogadandó, Budára ment, a fővezérletet **Vásári** (Monoszlai) **Tamásra**, az esztergomi érsek testvérére bízván. Ez visszaverte a velenceieknek egy, **Conegliano** visszavételét megkísérlő hadát, valamint egy **Conegliano**.
másikat, mely **Forlit** akarta megvenni. **Forli**.

Treviso nemsokára annyira jutott, hogy kész volt magát megadni, midőn a hadviselő felek november 11-ikétől 1357 ápril 10-éig terjedő fegyverszünetet kötven, az ellenségeskedések egyelőre megszűntek.

Dalmáciában Csáti János bán arra szorítkozott, hogy a Velencéhez szító városok területét, szölleit, olajfáit pusztítottatta.

Az 1357-ik évi hadjárat. Bárha a béke iránti tárgyalások az egész télen át folytak, azok semmi eredményre nem vezettek, mert Lajos király Dalmácia teljes visszaadását követelte, mibe a signoria belegyezni nem tudott. 1357.

A háború tehát folyt tovább, Vásári Tamás visszaverte a trevisoiak egy nagy kirohanását, szétvert egy 1600 főnyi Trevisóba bejutni igyekvő csapatot, majd pedig szétverte és lefegyverezte a **Brenta** mellett azon német zsoldos hadat, melyet a trevisoiak fel- **Brenta**.
fogadtak s mely a folyó leapadására várt.

Juniusban lejött a Terra Fermára **Kont Miklós** az új nádor s magával hozott hadaival elfoglalta **Serra Vallét**, mely magát **Serra Valle**.
kítartóan védelmezte, majd **Mestret**, melynek erődítményei nem **Mestre**.

1357. voltak kiépítve, **Castel-Francot** ellenben, bár a nádort a páduaiak
 Castel- hadi gépekkel is segítették, bevennie nem sikerült. *Szeptember 21-én*
 Franco. a nádor Magyarországra visszatérvén, a Terra Fermán továbbra
 is Vásári Tamás parancsnokolt; az elfoglalt részeket megtartotta,
 de új foglalásokat tenni nem tudott.

A hadjárat sorsa különben nem itt, hanem *Dalmáciában*
 dönt el. E hadszínhelyre ugyanis Velenceze, bizván a dalmát váro-
 sok tengerparti fekvésében; nem sok gondot fordított. Valóban, a
 magyar hadak aligha mentek volna sokra, ha nem segítik elő az
 ügyet maguk a *dalmát városok*.

Ezek ugyanis megtudván, hogy Velenceze átadásuk iránt
 már alkudozik, elhatározzák, hogy «természetes urukhoz», a magyar
 Spalato. királyhoz önként visszatérnek. 1357 július 8-án **Spalato** titkon
 fölfegyverkezett polgárai elfogták a velencezi zsoldosokat és a város
 Trau. kulcsait átszolgáltatták Lajos királynak; hasonlóképp tön Trau is.

Zára. **Zárát** már régebben ostromolták a magyar hadak. Szeptem-
 ber 17-én végre egyetértés jött létre a városbeliek és a magyarok-
 kal tartó száműzöttek közt, mire a záraiak maguk ereszték be a
 magyarokat a városba.

Nona. Zára után meghódolt, de csak éhség által kényszerítve, **Nona**,
 Sebenico. majd jelentéktelen ellenállás után **Sebenico**; mindkettő Csáti
 János bánnak.

Majd a szigetek is meghódolván a magyaroknak, Velenceze
 végre kénytelen lőn a békét megkötni és Dalmáciát a magyarok-
 nak átengedni.

1358 február 25-én a velencezi doge és 22 patricius szt.
 Márk templomában megesküdött a zárai szerződésre, mely szerint
Velenceze örök időkre lemond egész Dalmáciáról, összes városairól,
 erősségeiről, szigeteiről, kikötőiről és a Dalmát- és Horvátország
 urai címéről, melyet eddig a dogek használtak.

Oly fényes siker volt ez, a minőt a magyar királyok eddig
 Velenceze ellenében még soha sem értek el.

A magyar segélyhadak Romagnában. 1357—1360.

Mintegy viszonzásképen ama szolgálatokért, melyeket a pápa
 Lajos királynak a velenceziek ellenében tett, a szent szék kérte a

királyt, hogy a pápai hűbéresek ellen, kik az engedelmességet 1357—1360.
megtagadták, a szentszéknek segítséget nyújtson.

Albornoz biboros hadai mellé, ki a hadjáratot vezette, Lajos király 1357-ben **Laczkfi Miklós** ispán alatt azon hadakból küldött csapatokat, melyek a Terra Fermán működtek. A magyarok segítettek bevenni **Cesena** várát, melyet Ordelaffi neje Marzia hősie **Cesena**. elszántsággal védelmezett, s visszafoglaltak a szentszék számára számos várost és helységet.

1358-ban Lajos király Laczkfi csapatait megerősítette, melyek a pápai hadakkal hosszas ostrom után **Forlit**, Ordelaffi **Forli**. főerösségét, 1359 július 4-én megadásra bírták. Még ugyanazon évben **Estei Ferencz** pápai fővezér 4000 lovassal, közte 1500 magyarral, indul **Visconti Bernabos** ellen, ki **Bolognát** ostromolta. **Bologna**.

Bernabos ellen azonban **Estei Ferencz** nem boldogult, mire Lajos király 1360 szeptember havában **Medgyesaljai Mórócz Simon** vezérlete alatt 7000 magyar vitézt küldött **Bolognába**, mely had **Visconti Bernabost** ugyan visszaűzte, de a magyar sereg azután, fizetést **Albornoz biborostól** nem kapván, szétoszlott. Egy részök visszament, más részök «*Nagy Magyar csapat*» czimen zsoldos haddá alakult, és előbb **Atinai Jánosfia Miklós** vezérlete alatt **Johanna nápolyi királynőnek** segített **Durazzo** **Lajos** lázadását leküzdeni, majd elzüllött és még soká garázdálkodott **Olaszországban**.

A délvidéki háborúk.

A szerb háború 1359-ben. A **Dalmátország** visszafoglalására **Velenceze** ellen intézett hadjáratok által félbeszakított szerb háborút Lajos király már 1359-ben ismét fölvette, **Kont Miklós** nádor vezérlete alatt május elején jelentékeny sereget küldvén a Szávához. A sereget nemsokára követé maga a király is és a határon olyképen rendelkezett, hogy míg ő **Szerbiába** bevonul, **Kont Miklós Boszniába** meneteljen, hogy a bosnyák bán, **Tvartko István** ellen fellázadt urakat megfékezze.

Lajos király végigvonult egész **Szerbián** a **Rigómezőig** s a szerb hadakat mindenütt levervén, **Dusán** czár fiát és utódát **V. Uros Istvánt** a magyar felsőség elismerésére kényszerítette.

1359. Kont Miklós ezalatt megfélekezte ugyan a fellázadt urak egy Zvornik. részét, mások ellenben Zvornikba zárkóztak, mely várat a nádor hiába ostromolta.

Midőn azonban híre ment, hogy a király a szerb czárt hódolatra kényszerítette, Zvornik is meghódolt.

Alig vonúlt azonban ki a magyar sereg, máris újabb sérelmek állottak be. Így a szerb czár egy híve, Vajszlár, Raguzá kereskedőit fosztogatta, mások betörték Boszniába s magyar területeket dúltak.

Lajos király ennek folytán 1359 őszén még egy második hadjáratot is intézett Szerbiába, hogy a szerb fejedelmet megfenyítse.

A hadjáratok, ha kisebb seregekkel is, még ezután is ismétlődtek 1363-ig, míg végre Uros ellentállása végkép megtörtetett.

1363. **A boszniai hadjárat 1363-ban.** Kotromanics István, a király apósának halála után a jó viszony Lajos és Bosznia bánja közt meglazult. Már 1358-ban a kiskorú Tvartkó István bán helyett kormányzó Ilona, Tvartko anyja és Subich György leánya, visszatartotta az Erzsébet ifjabb királyné hozományához tartozó Halma várat és területét. Ez ügy ugyan békésen elintéztetett, de már 1363-ban háború tört ki, mert Tvartko bán a bogumilek szektáját, melyet Lajos király a pápa megbízásából üldözött, megfélekezni nem akarta.

Ennek folytán 1363 június havában két sereg vonúlt be Boszniába: az egyik Kont Miklós nádor és Miklós esztergomi érsek Srbrnik. vezérlete alatt, mely Ozorába tört be, ostrom alá fogta Srbrniket, de egyébként nem sokat végzett, a második a király által személyesen vezetve, melynek működéséről azonban még kevesebbet tudunk.

Tvartkó később egyesíti Szerbiát is Boszniával és a magyar király beleegyezésével magát királylyá koronáztatja, de Lajos király haláláig nem szünik meg Magyarország hűbérese lenni.

1365—1369. **A bolgár (török) háborúk 1365—1369-ig.** Nagy Lajos uralkodása idején válnak a törökök első ízben Magyarországra is érezhetőkké és ő az első magyar király, ki velök érintkezésbe jut.

A Dsingisz khán által Turkesztánból kiszorított Szulejmán unokája, Osmán, megalapította az oszmán-török birodalmat, mely már fia Orkhán idejében egész Kis-Ázsiát magában foglalta; sőt a

törökök átlátogatnak Európába is, és a belviszályok dúlta görög császárság rovására folyton terjeszkednek. 1361-ben *I. Murad* elfoglalja *Drinápolyt* és evvel a törökök lábukat megvetik a Balkán félszigeten. 1365—1369.

A pápa már 1343-ban figyelmezteti Lajos királyt a törökök részéről fenyegető veszedelemre; később a pápa még általános keresztes háborúra is buzdítja a keresztény fejedelmeket, de azután nagyobb a gondja saját világi birtokainak megvédelmezésére, mint a török háborúra. Maga Lajos király is csak akkor fordít a dologra nagyobb figyelmet, midőn a törökök már Bolgárországot kezdik támadni, s ekkor is egyelőre inkább csak Bulgáriának Magyarországhoz csatolásán és a katolikus hitre térítésén fáradozik, a török ellenében pedig a passiv védekezést elégségesnek tartja.

Az első bolgár hadjáratot Lajos király *1365 tavaszán* indítja meg. Bulgáriában Sándor császár halála után három fejedelem uralkodott; *Sizmán*, az utolsó bolgár császár Tirnovában, ennek féltestvére *Stracimir János* Viddinben és *Dobrovics* a róla elnevezett Dobrudsa tartományban. Sizmán császár meghódolt a töröknek, a mindenfelé s így nála is segílyt kereső Paleologos János bizánczi császárt pedig börtönre vetette.

Lajos király seregével a Dunán átkelven, Felső-Bolgárországba tört be, június első napjaiban elfoglalta rövid küzdelem után annak fővárosát **Bodont** és Stracimir János fejedelem nejjével együtt Horvátországba küldvén, fogságba helyezte. Bolgárország bánjává **Hémfí Benedeket** nevezte ki, megkezdette a bolgároknak a katolikus hitre térítését, s azután hazatért. Bodon.

1366-ban már komolyan foglalkozik Lajos király a *törököknek Európából való kiűzése eszméjével* és Velenczétől e czélgályákat is kér. Hogy Lajos király hadai jártak ez évben is Bolgárországban, az valószínű és történetíróink közül sokan úgy vélik, hogy ez évben vívta ki a király a *törökök és Sizmán császár* 80,000 főnyi hada fölött azon fényes győzelmet, melynek emlékére a *Mária-Zelli templomot* építette; de hiteles adataink erre nincsenek.

Épügy nem tudunk bizonyosat az *1367-ik évi* hadjáratról.

A következő évre nézve már bizonyos, hogy Lajos király hadai ismét Bolgárországban jártak. Ezen *1368-ik évi* hadjárásban

1365—1369. a királyljal voltak László nádor, Lindvai Miklós bán fia Hahoti Miklós, Nagymihályi Györgyfia János és többen. A hadjárat, melyről azonban részletesebben mit sem tudunk, *1369-ben* is folyt, mert a visszatért hadak 1369 december 7-én oszlanak szét. Lajos király 1370-ben visszaadja Bolgárországot magyar főhatóság alatt Stracimir Jánosnak.

A törökök ezalatt mindig jobban és jobban befészkelik magukat Európában. Lajos király újból kezdi érezni annak szükségét, hogy a törökök ellen nagyobb támadó hadjárat intéztessék s kezdeményező lépéseket is tesz erre. De a pápa, a ki korábban keresztetes háborúra is kész volt, most még a pápai tizedet sem engedi el; Velencez megtagadja a gályákat, s így Lajos is, Európának és az egész kereszténységnek nagy kárára, kénytelen a törökök elleni támadó háborúnak, a törökök Európából való kiűzésének eszméjéről lemondani.

1369. **A havasalföldi hadjárat 1369-ben.** Sándor havasalföldi vajda, ki Lajos királynak mindjárt uralkodása kezdetén meghódolt, élete utolsó éveiben már «megfeledkezett» az évi adóról, fia pedig, **Lajk Ulászló**, a vajdaságba lépéskor már a hódolatot is fölöslegesnek tartotta, s csak akkor hódolt meg, midőn Lajos király őt 1365-ben háborúval fenyegette.

De már négy év múlva az engedelmisséget megtagadta, minek folytán Lajos király *1369-ben* két sereggel támadta meg Oláhországot. Az *egyik sereggel* maga a király Bolgárország felől nyomult be, és vezére, **Gara Miklós** macsói bán, a sereget a Dunán mellvédekkel és tornyokkal ellátott hajókon, a nyilaikkal sűrűn lődöző oláhok szeme láttára, átszállítván, az oláhokat szétverte. A király ezután benyomult a szörényi bánságba, **Szörény** várát elfoglalta és megerősítette. Kevesebb szerencsével járt a *második sereg*, melyet pedig **Laczkfi Miklós** erdélyi vajda, István vajda vitéz fia vezetett. A vajda megverte ugyan az oláhoknak **Dragmen** dumboviciai várnagy által vezetett seregét a **Jalomicza** folyó mellett, de azután az oláhokat oktanul üldöztvén, keskeny szorosokba, majd a hátrálásnál ingoványokba jutott; az előbbieken az oláhok okoztak nagy veszteségeket, de az utóbbiakban is számosan veszték el. Az esetek közt volt maga Laczkfi Miklós, továbbá a derék Járai Péter,

Vas Dezső, Vörös Péter, Székely Péter és László és számos jeles magyar vitéz. 1369.

Lajk havasalföldi vajda mindazonáltal a király serege által kivívott győzelmek folytán meghódolt. Lajos király őt nemcsak kegyeibe fogadta, de a fogarasföldi új oláh telepítvényt hercegévé is kinevezte.

A harmadik velencei háború.

Lajos királynak IV. Károly császárral való viszályai és Lengyelország királyává történt megkoronáztatása alkalmával a magyar hadak fölkeltek ugyan és ki is vonultak az országból, de de e háború küzdelem nélkül folyt le s így most Nagy Lajos háborúinak legutolsójához értünk el: *a Velenczével eszközölt végleszámoláshoz.*

Velenczére fölötte keserű kényszerűség volt, hogy Dalmáciát vissza kellett bocsátania a magyarok hatalmába s nehezen tudván ebbe bele törődni, természetes, hogy a magyarokkal szemben fogadott barátsága is fölötte hideg volt.

Már a zárai szerződés többféle kellemetlenségre, viszályra adott okot; majd azon mesterkedett Velence, hogy a dalmát városok kereskedelmét minden úton és módon károsítsa, sőt Raguzát és Cattarót a velencei kikötőből ki is zárta. Nem kisebb sérelem volt, hogy Velenceze egy magyar-dalmát hajóhad alakulását mindenkép akadályozta, de sőt még a török háborúra — bár szerződésileg kötelezve volt — sem adott gályákat Lajos király rendelkezésére. Az új háború oka és anyaga szóval naponta több lett, s Lajos király már akkor szívesen leszámolt volna Velenczével, a mikor Velenceze Carrara Ferenczet, Lajos szövetségését 1372-ben megtámadta, de ekkor még, a császárral levő viszály és a lengyel ügyek miatt nagy háborút nem indíthatván, Paduába csak segélyhadat küldött; a komoly küzdelem pedig elmaradt 1378-ig. Szorosan véve azonban a paduai hadjárat is a magyar-velencei háború része, minélfogva ide soroljuk.

A paduai hadjárat 1372—1373-ban. A második velencei háborúban hűséges szövetségese volt Lajos királynak Carrara Ferencz, Padua ura. Ezt Velenceze neki meg nem bocsát-

1372—1373.

1372—1373. hatván, azon ürügy alatt, hogy Carrara a határokat bolygatja és jogtalan foglalásokat tesz, Paduát 1372 őszén haddal támadta meg. A velenceiek ez őszi hadjáratban Carrara fölött előnyöket nyertén, ez a magyar királyhoz folyamodott segítségért.

Lajos király nem késett Padua urának segílyt küldeni. **Laczkfi István** erdélyi vajdát, a nápolyi hős fiát, 2000 magyar vitézzel küldte Carrarához, ki a magyar hadat azonnal **Treviso** ostromára küldé.

1373 tavaszán **Telegdi Tamás** még további 2500 lovast hozott, kik közt számos előkelő úr volt; így Hémfia Benedek, Bebek György, Czudar Péter és mások; e hadat Carrara a Piave vonal védelmére rendelte, hol a velenceieknek erődített tábora volt; a velenceieket **Giustiniani Tádé** vezérelte.

Mihelyt a magyarok megérkeztek, Carrara **Laczkfi** seregével és saját hadaival is a Piavehoz ment s a velenceieket megtámadni szándékozott. De **Giustiniani** megelőzte őket, a Piaven átkelvén. **Pieve di Sacco**. **Pieve di Sacconál** ütköztek össze az ellenséges hadak 1373 május havában, s a magyarok a velencei sereg fölött fényes győzelmet vívtak ki. A velenceiek vezérei: **Giustiniani Tádé**, **Camino Gellért**, **Risolini Asso** és mások fogságba estek és Magyarországra küldettek.

A magyarok egy része, **Bebek** és **Hémfi** csapatai, ezután visszatértek Magyarországra; de **Laczkfi** hada és a paduaiak, továbbá az **osztrák hercegek** 1000 főnyi segílyhada most együttesen **Treviso** ostromának folytatásához fogtak. Az első roham, melyet a trevisói sánczok ellen intéztek, sikerült is, de midőn a szövetségesek 1373 június 30-án a második vonalat támadták meg, a velenceieknek több ezer törökkel is megerősödött és **Dandolo Lénárt**, a doge fia által vezetett fölmentő serege a rohamra lovaikról leszállt magyarokra rontott és azokat a mocsarak felé szoritván, egy részöket levágta, más részöket fogságba ejtette. A fogságba jutottak közt volt a magyarok vezére, **Laczkfi István** vajda is és számos előkelő magyar, a kik azután Velenczébe vitettek és elzárattak.

Carrara, **Bebek György** csapata visszatérván, még küzdött egy ideig Velence ellen, de miután saját testvére ellene föllázadt, és a milánói hercegek a viscontiak is Velenczével szövetkeztek, **Lajos király** pedig a császár ellen készülvén, tovább nem támogat-

hatta, kénytelen volt *1373 szeptember 21-én* Velencével sulyos föltételek közt békét kötni. 1372—1373.

Különösen kiemelendő körülmény, hogy a velenceiek e hadjáratban használták legelőször a **lőport, az ágyút**. «Ormótlan, öblösszájú vasszerszám az, mely hosszában ki van fúrva. E fúrt nyílásba gömbölyű követ, kén, salétrom és szénből készült port tesznek. Ha e port egy külön lyukon át meggyújtják, a kő oly erővel repül kifelé, hogy fal ellent nem állhat neki. Közben pedig azt hinnéd, hogy mennydörgést hallasz» — így írja le az ágyút és működését a trevisói krónika.

A velencei háború előzményei. A harmadik velencei háborút tulajdonkép nem is Magyarország kezdeményezte, hanem Genua, és Magyarország e háborúban nem is mint főszereplő, hanem mint szövetségestárs vesz részt. Lajos király a korábban már előadott okoknál fogva a Velence elleni háborút folyton szem előtt tartotta s 1376-ban már szövetséget is köt az aquilejai patriarchával, Carrara Ferenczcel, a császárral, az osztrák hercegekkel, a friauli és görzi urakkal; de a háború megkezdését még mindig halogatja, kétségtelenül kedvezőbb időre, jobb alkalomra várván. Már eddig is nyilvánvaló volt, hogy Velence ellen erős hajóhad nélkül boldogulni nem igen lehet, de oly hajóhaddal, mely a velenceivel mérkőzhetnék, csak Velence tengeri versenytársa: *Genua*, rendelkezett. 1376.

Genua már a nyolcz évi fegyverszünet alatt följánlotta Lajosnak szövetségét Velence ellen, de Lajos akkor azt el nem fogadhatta; most új viszály keletkezett a versenytársak közt, mely közeli háborút helyezett kilátásba. Ezt meg kellett várni s Lajos meg is várta.

A Genua és Velence közti háború, melynek lefolyása különben Velence irányában, mely magát emberfölötti erővel és nemes hősiességgel védi, tiszteletet gerjeszt, 1378-ban valóban kitört. Az ok a háborúhoz már régi volt; kereskedelmi érdekek összeütközése, féltékenység; az alkalom rá: a versengés Tenedos szigetének — mely a Fekete-Tenger bejáratát védte — birtoka fölött.

Genua természetesen első sorban Magyarország szövetségét kereste és Lajos király a szövetséget elfogadta.

Az 1378-ik évi hadjárat. A magyar hadakból az első 1378.

1378. szállítmány, 5000 lovas, *1378 június 26-án* érkezett Paduába, hogy a Terra Fermán működjék Velence ellen; parancsnoka **Horváti János** macsói bán volt. Majd több és több magyar csapat érkezett Mestre. ide, melyek a paduaiakkal július végével elfoglalták **Mestrét**, és Velenczét a szárazföldi közlekedéstől teljesen elzárták. Ezután betörték a magyarok a Velenczével szövetséges Visconti Bernabos Brescia. milánói herceg területére, megvették **Bresciát** és pusztították a lombárd területet. Visconti ekkor Carraratól és Horvátitól három havi fegyverszünetet eszközölt ki.

Míg ezek a Terra Fermán történtek, a tengeren már nagyobb dolgok mentek végbe.

Pisani Viktor, a velencei hajóhad tengernagya, hajóhadának egy 14 gályából álló osztályával a Tiberis folyó torkolatánál július 30-án találkozott a genuaiak **Fiesco Lajos** által vezetett és 10 gályából álló hajóhadával, azt a dühöngő vihar daczára megtámadta, a genuaiak hajóiból egyet elsüllyesztett, ötöt a tengerrel együtt elfogott s csak négy hajó birt az adriai tengerre, Dalmácia felé elmenekülni, Zára kikötőjében keresván oltalmat. Pisani követte a genuai hajókat ide, és Zarat hódolatra hívta föl, mit azonban Zára visszautasított.

A veszély hírére *Szécsi Miklós* horvát és szlapon bán hadait gyorsan összegyűjtötte, hogy Zára és Trau, a két legfontosabb kikötő biztosítva legyen. De Pisani már elhajózott **Cattaróhoz** és e várost három roham után augusztus 14-én, majd két hóval később Sebenico. október 24-én vitéz ellenállás után **Sebenicot** is megvette.

Míg azonban a velencei hajóhad a dalmát városokkal vesződött. **Doria Lucián**, a genuai hajóhad tengernagya, 17 gályával a traui kikötőbe érkezett. Mihelyt Pisani ezt megtudta, azonnal Trau elé ment és azt szárazon és vizen megtámadta; de szárazon Szécsi magyar hadai, vizen Doria, minden támadását visszaverték, mire a velencei hajóhad Arbe szigetét foglalta el. A signoria azonban, hajóhadát több gályával megerősítvén, őt új támadásra hívta föl. Pisani meg is kísérelte a támadást, de nagy veszteséggel visszaveretvén, hogy hajóit új legénységgel és eleséggel ellássa, a Polai kikötőbe vonult vissza. Evvel a hadműveletek ez évre véget értek.

1379. **Az 1379-ik évi hadjárat.** A következő évben a küzdelem szárazon és vizen még nagyobb erővel indult meg.

A Terra Fermán a parancsnokságot **Durazzo Károly** vette át, az Aversában kivégzett hasonló nevű herceg Lajos testvérének fia, kit Lajos király Johanna testvérének, Máriának Margit leányával házastván össze, a velencei háború után a nápolyi trón elnyerésére ígérkezett segíteni. Durazzo Károly 10.000 főnyi magyar sereggel indult a hadszínhelyre s mindenekelőtt Velence legerősebb szövetségeseivel, Visconti Bernabossal végzett. **Cremona** mellett döntőleg megverte és 1700 emberét elfogta, mire Visconti békét kötött. Károly ezután ostrom alá fogta **Trevisót**, elfoglalta **Treviso**. Velence többi várait és városait, úgy, hogy a szorongatott Treviso volt az egyetlen pont, mely még a köztársaság birtokában maradt.

Még nagyobb jelentőségű volt a küzdelem a tengeren. A genuai hajóhadat Lajos király a dalmát városokból 7 gályával szaporította, mire Doria Lucián május első napjaiban Pola elé ment s miután gályái egy részét egy hegyfok mögött elrejtette, másik részével a velencei hajóhadat küzdelemre igyekezett bírni.

Pisani nem látta célszerűnek a harcztól fölvenni, de saját kapitányai és a signoria képviselői sürgették azt, Pisani végre engedett és május 7-én **Pola** mellett megtámadta a genuai és dalmát hajóhadat. Ez mindaddig hátrált míg elrejtett hajói közelébe jutott s ekkor a harcztól elfogadta. Pisani hevesen rontott a genuaiakra, annak admirális-hajójára hidat vetett s miután a küzdelemben Doria Lucián elesett, a hajót elfoglalta. E pillanatban jelent meg a genuai hajóhadnak **Doria Ambrus** által vezetett elrejtett osztálya és a velenceieket oldalba fogván, rajtuk teljes győzelmet aratott. Tizenöt velencei gálya és közel 2000 ember, köztük 24 velencei patricius esett a győzők hatalmába. Pisani hajóhada romjaival Parenzóba menekült. A signoria Velenczébe idézte, halálra ítélte, de egyelőre börtönbe vettette.

Doria Ambrus, a pólai győzelmet nem aknázza ki, bár voltak, a kik ajánlották neki, hogy vitorlázzon egyenesen Velenczébe, melyet most majd ellenállás nélkül elfoglalhat. Az új tengernagy, **Doria Péter** szintén nem volt hajlandó addig Velence ellen indulni, míg a hajóhad még távol levő részei együtt nincsenek. Időközben Velence mindent elkövetett, hogy Lajos királyt békekötésre bírja, tudván azt, hogy akkor Genua is visszavonul; de törekvései siker-

1379. telenek voltak. De nem mulasztotta el Velence a védekezést sem, és a Lídót, Velence bejáratát, erős lánczokkal, erődökkel, melyekbe számos védő őrséget helyezett, elzárta, majd elzárta és megerősítette a Malamocco és a Chioggia csatornáit is.

Doria Péter végre augusztus első napjaiban megjelent 47 gályával Velence előtt és a védőművek szemrevételezése után Chioggia. Chioggia ostromára határozta el magát; vele volt a magyardalmát hajóhad is. Másrészt Carrara Ferenc is lejött a Brentán és bárkáival, melyekben magyar csapatok is voltak, elárasztotta a Lagunákat. Augusztus 11—15-éig ostromolták a genuai, paduai és magyar csapatok Chioggiát, míg végre *augusztus 16-án* rohammal bevették. A főtéren felvonták a genuai, a palotára a paduai, a toronyra a magyar zászlót. A hat napi ostrom Velencének 6000 emberébe került; 4000 jutott hadi fogságba.

Velence végveszélyben volt. Carrara azonnali támadást javasolt, de Doria rendszeresebben, biztosabban akart eljárni. Másnap megjelentek a signoria követei, *fehér lapot* adva át Doria és Carrarának, készek minden föltétel teljesítésére. De bár Carrara a béke megkötésére hajlandó lett volna, Doria Péter, ki Velenczét nemcsak megalázni, de megsemmisíteni akarta, a követeket büszkén, gúnyos szavakkal elutasította.

Végző kétségbeesésben volt Velence. Még csak a magyar királyban volt reménye. Felajánlotta, hogy a magyar fenhatóságot elismeri, a magyar zászlót kitűzi, évi adót fizet. Bár ott lett volna akkor Lajos király; az ő bölcsesége és előrelátása e békét nyomban elfogadta és aláírta volna, s Magyarország történetének ez lett volna legfényesebb lapja. De tanácsosai és Durazzoi Károly, Carrara Ferenc és a genuaiak folytonos izgatásaira oly képtelen követeléseket támasztottak, hogy Velence ezeket végső romlása, megsemmisülése nélkül el nem fogadhatta. De a hosszú tárgyalások által, melyek a szövetségesek közt egyvetlenségeket támasztottak, Velence ostroma elmaradt s a halasztás időt, módot adott Velencének, hogy magát az élet-halál harcra előkészítse.

1380. **Az 1380-ik évi hadjárat.** A tárgyalások alatt Velence előhozatta a börtönből Pisani tengernagyot, s a haza végveszélyében őt bizta meg a védelem vezetésével. Pisani erődöket építtetett, a hajógyárban levő gályákat kijavíttatta és fölszereltette, Contarini

András a 70 éves doge maga állott az újonnan alakított csapatok élére s példával előljárandó, minden kincset, még ezüstjét is az államkincstárba szolgáltatatta. Majd visszahívta a *Zeno Károly* tengernagy alatt keleten levő hajóhadat. 1380.

Most már Velence hajóhada lön erősebb s miután Pisani a Lagunák bejáratait elsúlyesztett hajókkal és czölöpekkel elzárta, az ily módon a Lagunákba bezárt genuai hajóhadat 31 gályával Chioggiában ő fogta ostrom alá. A körülzárt, eleségben hiányt szenvedő genuai hajóhad, miután a doge által személyesen vezetett utolsó rohamnál Doria Péter is elesett, *1380 június 24-én* kénytelen volt magát kegyelemre megadni. A genuai hajóhad 19 gályája és 4170 embere Velence foglya lön. Contarini András doge diadallal tért vissza Velenczébe.

Genua ugyan új hajóhaddal jelent meg Velence előtt, s elfoglalta Triestet, Capo d' Istriát és Polát, de Pisani 47 gályával üldözőbe vette, mire a genuai hajóhad a zárai kikötőbe menekült. Az augusztus 13-án meghalt Pisani helyébe lépő **Zeno** megjelent ugyan Zára előtt, de a genuaiakat meg nem támadhatta, minek folytán bosszúságában feldúlta és felgyújtotta **Zengget**. A beálló tél **Zengg**, a hadműveleteket megszüntette.

Az 1381-ik évi hadjárat. Velence a tengeren győztes levén, most már nem fogadhatta el az elébe terjesztett, még mindig súlyos békepontokat, mire a paduaiak és a magyarok újból kemény ostrom alá fogták **Trevisót**. Velence ekkor, miután **Trevisót** már többé meg nem tarthatta, nehogy az a paduaiak kezére jusson, a várost az osztrák hercegeknek adományozta, kik azt 1381 május 21-én át is vették. Treviso.

Végre VI. Amadé Savoyai gróf közbenjárásával, ki a felek követeivel Turinban tanácskozott, sikerült a békét megkötni.

Az 1381 augusztus 24-én megkötött *turini béke* megerősítette Magyarországra nézve az 1358. évi zárai békét, biztosítja tehát Magyarországnak örök időkre Dalmácia birtokát, és orvosolja ama sérelmeket, melyek a háborút — magyar részről — előidéztek. Genuával és Paduával Velence külön békét kötött.

Lajos király még megsegítette Durazzói Károlyt Nápoly elfoglalásában, melléje *Horváti János* macsói bán alatt egy 9000

1380. magyar hadat adván. Károly, Johanna negyedik férjének, Braunschweigi Ottonak hadait visszanyomva, 1380 július 16-án bevonult *Nápolyba*. Két év múlva az álnokságon kapott Johannát Muro városában megfojtatta. Endre meggyilkolásáért Johanna büntetését végre mégis megnyerte.

Lajos király, miután Mária leánya jegyesét, *Zsigmondot*, az 1382. évi zólyomi (lengyel) országgyűlésen a lengyel királyságban utódjául elfogadtatta, Nagy-Szombatba ment, hol *1382 szeptember hó 10-én* meghalt.

Lajost az utókor «Nagy» névvel tisztelte meg, s méltán, mert egyéb okoktól eltekintve, Magyarország az ő uralkodása alatt érte el kiterjedésének, hatalmának és tekintélyének legmagasabb fokát.

VI. FEJEZET.

ZSIGMOND KORA.

Források: *Kézikönyvek:* Mint az V. fejezetben. *Kütfők és monografiák:* Horváth Mihály és Márki Sándor, Mária királynő életrajza; Windeck, Historia Sigismundi imperatoris; Aschbach, Geschichte Kaiser Sigismunds; Wenzel Gusztáv, Stibor vajda; Karácsonyi János, A Laczkfiak; Pór Antal, A Kanizsai csaiád. *A török háborúkról:* A török írók, kiknek műveit Thuri József most adja ki; Leunclavius, Annales Sultanorum; Hammer-Purgstall és Zinkeisen, Geschichte des Osmanischen Reiches; Kupelwieser, Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen; továbbá Lázár Gyula, Hertzberg és másoknak a török birodalomról írt, továbbá Jirecek bolgár, Klaics és Asboth bosnyák, Thim és Kállai szerb története. *Nikápolyról különösen:* Brauner, Die Schlacht bei Nicopolis; Köhler, Die Schlachten von Nicopolis und Várna; Kiss Károly, A nikápolyi ütközet; Bárczay, A nikápolyi csata; Schiltperger, Reisebuch; Boucicaut maréchal életrajzai; Tremouille, Livre des comptes; Froissard.

Háborúk Mária királynő alatt.

A kegyelet, melylyel a magyar nemzet nagy királya: *Lajos* 1382. iránt viseltetett, hozta magával, hogy halála után leányát *Máriát* az ország királyának azonnal elismerte és megkoronázta. Ámde az ország állapota csakhamar súlyos lón, oly súlyos, hogy a gyermekkirálynő helyett kormányzó *Erzsébet* és *Gara Miklós nádor* csak alig voltak képesek a mindinkább tornyosuló nehézségekkel megküzdeni.

Mindenek előtt *Tvartko István* a «Lajos király kegyelméből Bosznia és Szerbia királya» elszakította az országtól a khulmi tartományt; majd zavargások támadtak Horvát- és Dalmátországok-

1382. ban, hova Erzsébet Bessenyei János személyében kormánybiztost volt kénytelen küldeni. Még nagyobb volt a forrongás Lengyelországban, honnét *Zsigmondot*, Mária királynő jegyesét vissza kellett hívni, s Erzsébet kénytelen volt beleegyezni, hogy *Hedvig* leánya menjen Lengyelországba s ott a lengyelek által választott férjjel keljen egybe. Ez engedékenység daczára, itt tört ki a háború legelőször.

1383. **A lengyel hadjárat 1383-ban.** A lengyelek a fentebb említett és Kassán írásba foglalt egyezményvel nem voltak mindnyájan megelégedve, s a Piastok egyik sarja **Ziemovit** mazóvi herceg, e forrongást fölhasználva, magát pártja által lengyel királylává kiáltatta ki.

Erzsébet erre **Zsigmondot** és Demeter esztergomi érseket egy 12,000 főnyi magyar sereg élén küldte Lengyelországba. A magyar hadak megvették **Brzec** várát, majd ostrom alá fogták **Krakót**; midőn ekkor a lengyelek is hozzájok csatlakozának, az egyesült sereg megverte Ziemovitot és őt lemondásra és meghódolásra kényszeríté.

Brzec.
Krakó.

A horvát lázadás Erzsébet királyné haláláig; 1383—1387. Alig érkezett vissza Erzsébet királyné Budára, már is új baj merült fel. A horvát főurak egy része, kiknek élén **Horváthy János, Pál és László**, valamint **Palisnay János** vránai perjel állottak, az országot végveszélylyel fenyegető, a törökök és Velence ellen ellenállást kifejtteni képtelen nőuralom ellenében *Durazzói Károly* nápolyi királynak, Horvát- és Dalmátországok volt kormányzójának, a magyar trónra való meghívását szorgalmazták, s ez ügy érdekében nyíltan fölkeltek. Erzsébet a fölkelés elfojtására *Laczkfi István* erdélyi vajdát nevezte ki Horvát- és Dalmátország bánjává; ez azonban szerencsétlen választás volt, mert Laczkfi Garay Miklós nádor személyes ellensége lévén, a fölkelést nem hogy elfojtotta volna, de sőt maga is szitotta.

Erzsébet most 1383 őszén Máriával és Hedviggel személyesen leutazott Horvátországba. A Horváthyak színleg meghódoltak, **Palisnay** Boszniába menekült, vára pedig, az erős **Vrána** a magyar hadnak magát megadta.

Vrána.

1384. Midőn azonban Erzsébet *1384 elején* Zágrábból haza utazott, a lázadás, melyhez most már Laczkfi István is nyíltan csatlakozott,

útból kitört, s azt az új bán Szentgyörgyi Tamás szigora sem volt képes elfojtani. Horváthy Pál zágrábi püspök 1384 október havában Durazzoi Károlyt nyíltan meghívta a magyar trón elfoglalására. 1381.

Az 1385-ik év szeptember 12-én Durazzói Károly, ki a történelemben nálunk közönségesen **Kis Károlynak** nevezetik, megérkezett Zengbe, s onnét párthivei élén bevonult Zágrábba. 1385.

E súlyos viszonyok közt Erzsébet végre beleegyezett Máriának Zsigmonddal való házasságába, míg azonban Zsigmond Csehországban segedelmet sürgetett, Kis Károly *Budára ment*.

Nem ide tartozik annak előadása, mely színleléssel fogadta Erzsébet Károlyt, mint vett részt 1385 december 31-én Máriával a székesfehérvári koronázáson, *mint sújtatta le 1386 február 7-én Károlyt Forgács Balázs által* saját szobájában, s végre mint gyilkolatott meg Károly a visegrádi várban február 24-én. 1386.

Károly veszedelme után a Horváthyak, kik a királyljal szintén Budán voltak, már csak horvát katonáik fegyvereivel nyithattak maguknak utat, s visszatérvén Horvátországba a lázongást és dúlásokat csak annál nagyobb dühvel folytatták.

A lázadás csakhamar átterjedt a macsói banságra is. A Horváthyak, miután Horváthy János azelőtt macsói bán volt, itt is nagy párttal bírtak. Erzsébet utasította ugyan **Koroghly István** macsói bánt a lázadás elfojtására, és Koroghynak sikerült is Horváthy Lászlót elűzni s tőle **Bytva** várát és **Nándorfehérvárt** elfoglalni, de Palisnay János Boszniából sereggel jött László segítségére.

Bytva.
Nándor-
fehérvár.

Palisnay és Horváthy László most Koroghlyt nyílt ütközetben levervén, a macsói banságból kiszorították, s feldúlták Pozsega és Valpó megyéket; a lázadás tehát már egész a Drávaig terjedt.

A királynék azt hitték, hogy a horvát és szlapon lázadást személyes megjelenésökkel ismét lecsendesíthetik, s 1386 július második felében Garay Miklós nádor, ennek fiai és testvérei, Forgách Balázs, Kanizsai István, Kereszturi János és mások kíséretében, de fegyveres had nélkül Zágrábba indultak. Ámde már Kapronczán meggyőződtek, hogy a lázadás miatt Zágrábba nem juthatnak s mindenek előtt a nádor erős várában *Garán* (ma Gorján, Verőcze megyében) kerestek biztosságot. De már elkéstek. Horváthy János és László, Palisnay János és mások erős dandár élén a királynékat

1386. augusztus hónap utolsó napjai egyikén (az idő pontosan meg nem állapítható) Gara és Djákovár közt megrohanták, a királynékat hősiiesen védő Garay Miklós nádort és Forgách Balázst lefejezték, Garay Jánost, Kereszturi Jánost, Bothos Gergelyt és még többeket megöltek, és a királynékat, Kanizsai István, Koroghy István és többi híveikkel elfogták. Miután a királynék, hölgyeik és a kíséret kincseit, ékszereit elrabolták, a királynék előbb Ivanics, majd később a tengerparti *Novigrad* várba, híveik más várakba hurczoltattak.

Miután Zsigmond a királynék elfogatásának hírére Magyarországba sietett és az ország is fegyverkezni kezdett, a lázadók, hogy Zsigmondot erőszakos lépésektől elrémissék, *Erzsébet* királynét, ki ellen egész gyűlöletük fordult, 1387 január első felében Novigrádban, Mária királynő szeme láttára megfojtották.

1387. **Zsigmond hadjárata a Horváthyak ellen 1387-ben.** Zsigmond már 1386 szeptember havában a Dunántúlon időzött, s az év végével «az ország főkapitányává» neveztetvén, erősen készült egy nagyobb országos sereg felállításán, melylyel a fölkelőket leverni és a királynét kiszabadítani reménylette, egyúttal Velenzétől is támogatást kérvén.

Zsigmond 1387 januárban már Szlavoniában volt, de miután a fölkelők Mária királynő megfojtásával fenyegettek, elhátározó lépéstől tartózkodott s a Horváthyakkal alkudozásba bocsátkozott. Midőn pedig híret vette annak, hogy Horváthy Pál, Palisnay Tamás és a fölkelők más főbbjei Margit királyné támogatását szorgalmazandó, Nápolyba hajóztak, Horváthy János pedig Zarából Horvátország belsejébe távozott, a királynét egyelőre biztosságban tudván, a seregnél Losonczy Istvánt hagyta vissza, maga pedig Magyarországra sietett, hogy királylyá választását kieszközölje. Losonczy azonban nem volt képes Horváthy támadásainak ellentállani, s így Horvátország, Szlavonia, Dalmátia és a macsói bánság teljesen a fölkelők kezeibe kerültek.

A hosszas fejtelenség alatt az ország melléktartományai is foszladozni kezdettek. Lengyelország, miután *Hedvig* 1386-ban *Jagello* lithván herceghez adatott nőül, Magyarországtól máris elszakadt, most pedig Halicsnak a lengyel koronához csatolásán működött; az oláh és moldva vajdák függetlenítették magukat, és

elragadták a szőrényi bánsgót; Lázár szerb fejedelem a macsói bánsgót háborgatá. Ily körülmények közt nem került nagy fáradtságba, hogy a rendek Zsigmondot *1387 márczius havában királylyá választák*, és e hó 31-én Székesfehérvárott meg is koronázták. 1387.

A koronázás után Zsigmond nagyobb erélylyel látott a fölkelés leküzdéséhez és a királynő kiszabadításához. Mindenekelőtt Velence, a Zsigmonddal kötött egyezmény szerint, májusban *Barbadico János* parancsnoksága alatt erős hajóhadat küldött **Novigrád** alá; *Frangepán János* a várat a szárazföldön fogta ostrom alá, Zsigmondnak *Garay Miklós* macsói bán vezérlete alatt álló főserege pedig, melyhez a Losonczyak, Kanizsayak és Maróthyak is csatlakoztak, a fölkelőket kezdé szorongatni. Novigrád.

Garay Miklós (a megölt nádor fia) megverte a Dánfy testvéreket és Janky Lászlót a Temes mellékén, majd álkelvén a Dunán, elfoglalta **Ujlak** (Illok) várát, Horváthy János seregét pedig **Cseregh** mellett szétvervén, elfogta *Laczki Imrét*, a volt vajda fiát; majd Horváthy Jánost **Pozsega** várában ostrom alá fogván, őt oly szerződésre kényszeríté, hogy *Mária királynét* szabadon bocsáttatja. Horváthy erre rá is állott, de míg *Garay* a sereg egy részével a macsói bánsgóba betört szerbeket visszaüzte, Horváthy Boszniába szökött. Temes. Ujlak (Illok). Cseregh. Pozsega.

Horváthy Boszniából haddal tért vissza, de *Frangepán János* által **Pachitel** (most *Pocsitelj*, a *Likka* folyó mellett) várába szorítottván, újból megadásra kényszerítettett. Kevéssel ezután *Palisnay János* is *feladta Novigrád várát*, Boszniába való szabad eltávozás föltétele alatt. *Mária királynő* tehát végre, 10 havi fogság után, *1387 június 4-én* megszabadult, s a velenceziek hajóin *Zengbe*, július 1-én pedig *Zágrábba* ment, hol Zsigmonddal találkozott. Pachitel.

Zsigmond elfoglalta ezután a fölkelőktől **Csáktornya**, **Medve** és **Gomnech** várát, míg *Garai Horváthy Lászlót* a szerémségből kiüzvén, a Horváthyak **Cseregh**, **Djácovár** és **Kozvár** várait ejtette birtokába. Csáktornya. Medve. Gomnech. Cseregh. Djácovár. Kozvár.

A fölkelésnek nagy haszna volt *Tvartko* bosnyák király pártfogásából, ki már 1385-ben elnyerte *Erzsébettől* *Cattarót*, most a Horváthyaktól *Klippát*. *Tvartko* most sem hagyta cserben a fölkelőket, s míg egy bosnyák had a tengermellékre ment, Horváthy Jánosnak egy másik bosnyák hadat adott rendelkezésére, melyet

1387. Horváthy, Zuglaki Lászlóval és hédervári Kont Istvánnal a Szerémség és Valpó vármegye dülására vezetett. Zsigmond Garay Miklóst, Koroghy Istvánt, Laczkfy Györgyöt és Acsányi Pált küldte ellene. Garay ezúttal is szerencsésen járt; Horváthy Jánost és bosnyák hadát a Száván át visszaüzte, társait pedig elfogván, a királyhoz küldte.

1387—1390.

Vrána.

Osztrovicza.

Spalato.

Trau.

Zára.

A dalmát háború 1387—1390. A tenger mellékre küldött bosnyák had *1387 november 8-án* fölmentette **Vránát** az ostrom alól, melyet az új vránai perjel, Nagymihályi Albert már szeptember óta folytatott, s elfoglalta december közepén **Osztroviczát**, míg Palisnay János **Spalatót** tartotta ostrom alatt, mely még *1388 júliusban* is hiába sürgetett Zsigmondnál segítséget. Már előbb meghódolt a bosnyákoknak Trau. Spalato és Sebeniko most szövetséget kötöttek ugyan, s magukat még az *1389-ik év* folyamán is védelmezték, de kevés kilátással a sikerre. Maga Zára is fenyegetve volt, de a fővárost Frangepán János, ki Palisnay hadát 1389 november 22-én Zára mellett megverte, még megmentette. *1390 június* havában, Zára kivételével, majd egész Dalmácia Tvartko István bosnyák király kezében volt. A következő évben azonban Tvartko meghalt, s utódja *Dabisa István* nem volt alkalmas a hódítások megtartására, még kevésbé azok folytatására.

1389.

A rigómezei hadjárat 1389-ben. A törökök terjeszkedésének a Balkántól északra fekvő államok nem voltak képesek gátat vetni. 1387-ben Sizmán bolgár, Lázár szerb és Tvartkó István boszniai fejedelem megverték ugyan egy 20,000 főnyi török hadat, de ez a török hatalmat csak rövid időre tartóztatta föl.

Rigómező.

1389 nyarán maga **I. Murad** szultán indult ellenök, s míg serege egy része Sizmánt külön támadta meg, a főereg a szerbek ellen menetelt. **Lázár** fejedelem Tvartko István seregével és számos más segélyhaddal, melyek közt volt ipa, **Garay Miklós** macsói bán *magyar dandára* is, a **Rigómezőn** várta be a törököket s itt ment végbe, a török források szerint *augusztus 9-én*, a döntő csata, mely a szerbek és szövetségeseik teljes vereségével végződött. Murad szultán ugyan a szerb *Köbilovics Milos* által meggyilkoltatott, de életét vesztette Lázár fejedelem is. A szerbek kénytelenek valának Bajezid szultánnak, Murad utódjának, meghódolni s neki adót fizetni.

A török háború 1390—1392-ben. Lázárevics István szerb fejedelem, úgy látszik, nem volt nagyon készséges az adófizetéssel, mert Bajezid szultán már *1390-ben* ismét sereget küld Szerbiába és Boszniába. Az előbbinek egyik hadosztálya **Firusz** bég parancsnoksága alatt Bodon felé működött. E török had a szörényi bánóság határát is nyugtalanítván, **Perényi Miklós** szörényi bán dandarával rajtaütött, és a törököket egy heves ütközetben megvervén, tőlük számos zászlót vett el, s küldött Budára. **Firusz** bég azután Oláhországba ment s mint a török írók mondják, nagy zsákmánnyal tért vissza.

1390—1392.

Ezek után valószínűvé vált, hogy a törökök most már magyar területre is be fognak csapkodni, minélfogva **Zsigmond** a fölkelés egybehívását *1391 tavaszára* elrendelte, a macsói bánóság csapatait megerősítette, s oda két bánt nevezett ki. Valóban, a törökök egy hada, még mielőtt a magyar sereg felkészült volna, betört a macsói bánóságba és onnan a Szerémségbe. **Maróthy János** és **Losonczy István** bánok azonban nyomban utánna mentek és a törököket **Nagy-Olaszinál** megtámadván, megverték és visszazűzték. **Maróthy Dénes** azonban, a bán testvére, a törökök fogságába került. Nagy-Olaszi.

Ez volt a törökök első megjelenése a tulajdonképeni magyar földön.

A magyar királyi sereg csak az *1392-ik évben* lép föl először a török ellen. **Zsigmond** ugyanis az elpártolt szerbeket visszahódítandó, seregével, melyben **Polko oppelni herczeg** és **Czilley Vilmos** is jelen voltak, május havában **Keve** mellékre vonult, hogy az ott jelentett török-szerb hadat megtámadja. De csak az előcsapatok jutottak **Kevenél** harczbá, mert a törökök a tülerő elől meghátráltak. A magyar sereg nem követte a törököket, hanem Szerbiát dúlta, elfoglalta **Izdril** várát, de nagyobb ütközetre a dolog nem került.

Míg azonban a királyi sereg Szerbiában járt, egy másik török had, valószínűleg **Jigid pasa** hadosztálya, Boszniából a Szerémségbe tört be. De a törökök ezúttal sem jártak szerencsével, mert **Maróthy János** bán őket **Nagy-Zengnél** megverte és Boszniába visszaűzte. Nagy-Zeng.

A sereg ezután széteszlott, s csupán **Garay Miklós** maradt

1390—1392. egy erős dandárral a macsói bánságban. Garay gyakrabban összecsapott a törökök portyázó hadaival, és azokat mindig szerencsésen visszavervén, az ország határait sikeresen meg is védte; harczeitől azonban részletesebb tudósításunk nincs.

1393—1394. **A horvát-dalmát hadjárat 1393—94-ben.** A horvát pártosok, Tvartkó István Bosznia királya és Palisnay János halála után sem szüntek meg Zsigmond ellen fondorkodni, és Horváthy Pál, Durazzói Károly (Kis Károly) fiát a **Nápolyi Lászlót** igyekezett Zsigmond és Mária ellen az országba hívni. László tényleg jogot formált a magyar koronára, hívei közül *Hervoját* és *Vulkot* Dalmát- és Horvátország bánjává nevezte ki, s 1392-ben komolyan készült arra, hogy sereggel jó Dalmátországba. De egyrészt saját belügyei hátráltatták e szándék végrehajtásában, másrészt pedig tán atyjának véres árnya is óvta, s így a betörés elmaradt.

Zsigmond a királyi sereget 1393-ban is összegyűjté, hogy a törököt készen fogadhassa. De Bajezid Konstantinápoly megszerzésén fáradozván, a törökök a magyar végeket ez évben nem háborgatták. A király ennek folytán elhatározta, hogy a sereget a horvát fölkelés végleges elfojtására alkalmazza.

Horváthy János és társai Osztrovicza és az ozorai bánságban (Boszniában) fekvő Dobor váraikból folyton háborgatták az ország délnyugati részeit. De Osztrovicza urát, *Palisnay Miklóst* Dabissa bosnyák király elfogatta és Zsigmondnak kiszolgáltatta, **Dobort** pedig a királyi sereg fogta ostrom alá. A várat Garay Miklós és János, továbbá Maróthy János rohammal bevették és földig leronták. A fölkelők vezérei, ezek közt *Horváthy János*, azonban még a vár körülvétele előtt megszöktek. Horváthy János mindazonáltal bujdosásközben kézrekerült, és a fölkelés e leghatalmasabb vezére Pécsent nagy kinzások közt kivégeztetett.

Zsigmond e határozott lépésére úgy Hervoja bán, mint maga Dabissa is meghódoltak a királynak, és így Bosznia ismét a magyar korona felsősége alá került.

A király **Garay Miklóst** horvát-dalmátországi banná nevezvén ki, Dalmácia visszafoglalásával bízta meg.

Dalmáciát Vulk tartotta megszállva. De Garay Miklós, János Knin. testvérével, Vulk seregét Kninnél döntő csatában megverte, mire *1394 elején* Dalmácia is ismét visszakerült az országhoz.

A horvát lázadás utolsó jelenete 1394 tavaszán a budai Szt.-György-téren folyt le, hol a Vajdafa által törbe csalt bujdosó fölkelők, élükön hédervári *Kont Istvánnal*, Zsigmond szeme láttára lefejeztettek. 1393—1394.

Az oláh-moldvaországi hadjárat 1394—1395-ben. 1394—1395.

A horvát lázadás elfojtása, Dalmácia visszaszerzése és Boszniának újból a magyar korona alá hajtása után Zsigmond *1394 vége felé* Moldva és Oláhország ellen fordult, kétségtelenül azért, hogy a törökkel való háború esetére magának ez országok támogatását biztosítsa.

A királyi sereg Erdélybe érkezésének híre már magában elegendő volt arra, hogy az oláh vajda, *Mircse*, a király hűségére térjen. A vajda Brassóban megjelent a király táborában, a hűségi esküt letette, s az *1395 márczius 7-én* kiadott okmányban magát az adón kívül arra is kötelezte, hogy a királyt a török ellen egész erejével segítendő.

István moldvai vajda ellenben ellenállásra készült, s a szorosokat, melyeken a király útja Erdélyből Moldvába vezetett, eltorlaszoltatta s megszállatta. Zsigmond Kanizsai Istvánt, a székelyek dandárával küldte elővédül, a ki a torlaszokat széthányatta, azok megszálló csapatait elűzte, s így a sereg átvonulását biztosította. A királyi sereg benyomult tehát Moldvába, s miután a vajda hadait több ütközetben megverte, elfoglalta a vajda székhelyét, **Szucsavát** Szucsava. is. Erre István vajda is meghódolt, s a király vele hasonló egyezményt kötött, mint az oláh vajdával.

A török hadjárat 1395-ben. A török háború Zsigmondot már az oláh-moldva hadjárat előtt aggodalommal töltötte el, mert Bajezid szultán Bulgáriát teljesen alávetvén, az 1394-ik év folyamán a Duna mellékén Bodont, Nikápolyt és Szilisztriát is elfoglalta, s így a döntő küzdelem ideje közeledett. Belátván, hogy a török ellen saját ereje alig lesz elegendő, Kanizsai Miklós tárnokmestert, a jeles diplomatát, körútra küldé Németországba, Franciaországba, Burgundba és Olaszországba, hogy a török ellen a nyugoti hatalmak segítségét is megnyerje. 1395.

A moldvai hadjárat szerencsés befejezése után azonban mégis czélszerűnek vélte a török által elfoglalt dunamelléki várak visszavételét.

1395. A királyi sereg tehát Oláhországon át a Dunához vonult le, Kis-Nikápoly. § 1395 május hó közepén a Duna balpartján fekvő Kis-Nikápoly elé ért. Már a Dunához való közeledéskor összeütközött a magyar sereg a törökökkel, de azok részint Kis-Nikápolyba vonultak, részint a Duna jobb partjára keltek át. Zsigmond most ostrom alá fogta Kis-Nikápolyt, s azt hosszas küzdelem után rohammal bevette.

Még a vár megvétele előtt kapta Zsigmond a szomorú hírt, hogy *Mária királynő 1395 május 17-én Budán meghalt*. Miután pedig Mária halála a magyar trónt illetőleg könnyen bonyodalmakat támaszthat vala, Zsigmond szükségesnek látta a Budára való mielőbbi visszatérést.

Zsigmond tehát Kis-Nikápolyba magyar őrséget helyezvén, seregével Magyarországra visszaindult.

Töröcsvári
szoros.

A visszamenetre Zsigmond ismeretlen okokból nem a legrövidebb vonalat választotta, hanem ismét Brassónak tartott; július 6-án *Hosszúmezőnél* (Kimpolung) táborozott, s ezután, nyilván a Töröcsvári szorosban, következett be az oláhok ama nevezetes támadása, melyben maga a király is életveszélyben forgott. **Mircse** oláh vajda ugyanis, félve attól, hogy Zsigmond távozása után a törökök ismét visszatérnek, s boszújukat rajta töltik, hogy a szultán előtt magának mentséget szerezzen, a szorost eltorlaszoltatta, a környező magaslatokat pedig oláhokkal megszállatta, honnét azok a magyar elővédre, továbbá a királyra és kíséretére mérgezett nyilakkal lövöldöztek. De Garay Miklós az oláhokat a magaslaton megtámadván, szétverte, a torlaszokat elhányatta; a királyt pedig az átvonulásnál ő és Kanizsai pajzsaikkal fedezték.

Zsigmond király háborúi.

1396. **A nikápolyi hadjárat 1396-ban.** Kanizsai Miklós tárnokmester fáradozása nem volt hiábavaló; kivált Franciaország karolta fel a török elleni háború eszméjét, s majdnem formasierű keresztes hadjáratra készült, melynek vezéréül a burgundi herceg fia **Nevers János** gróf jelöltetett ki. A fiatal Nevers gróf kíséretében volt Franciaország és Burgund lovagjainak színe, virága: **Vienne János** Franciaország tengernagya, **d'Artois Fülöp** Eu

grófja francia connétable, Boucicaut tábornagy, Bar Fülöp, a Trémouille testvérek, de Bourbon, de Chasseron, Bar Henri, de Cruxi, Montbeliard Henri, Vienne Vilmos, de la Marche és még számos hírneves vitéz lovag. A francia sereg 10,000 főből állott, közte 6000 lovag, s annak fenntartásáról is bőségesen gondoskodtak, több mint 2 millió arany koronát gyűjtvén a hadi költségek fedezésére.

Franciaország és Velence *hajóhadat* is szereltek föl, mely **Mocenigo Tamás** velencei tengernagy parancsnoksága alatt 44 gályával volt a Bosporuson át a Dunához hajózandó és a szárazföldi sereget támogatandó.

A francia-burgundi sereg *1396 ápril közepén* Dijonban gyülekezett, honnét egy része Olaszországon át, a főszereg pedig a Duna völgyében menetelt kelet felé. Regensburgban csatlakoztak a főszereghoz a német lovagrend és a Johanniták, továbbá több német főúr: a Pfalzi, Nürnbergi, Katzenellenbogen, Mömpelgard grófok, és számos német, cseh, lengyel lovag, mintegy 2000 lovas. *Május 24-én* ért a sereg Ausztriába, hosszasan időzvéen Bécsben, hol az élelmi szerek szállítására 70 hajóból álló hajóhad szerveztetett. Csatlakozott továbbá a sereghoz *Lancaster* herceg vezérlete alatt 10,000 angol, továbbá számos olasz, bajor, stájer stb. lovag, minek folytán az idegen keresztések száma 30—40,000 főre emelkedett; miután pedig Zsigmond magyar serege, Mircse oláh vajda jutalékával, körülbelül hasonló erejű volt, az **egész hadsereg számereje 70—80,000 főre** tehető.

Zsigmond Budán nagy kitüntetéssel fogadta az idegeneket, s azok Budáról a magyarok itt gyülekezett részeivel *július vége* felé két oszlopban indultak meg. Az egyik oszlop **Garay Miklós** által vezetve, a Vaskapu-szoroson át Erdélybe, majd az erdélyi hadak csatlakozása után, valószínűleg az Olt völgyében, Nikápoly felé menetelt, magához vonván útközben az oláh vajda hadát is. A főoszlop, melyet maga **Zsigmond** király vezetett, valószínűleg Temesváron át, majd a Temes és Cserna völgyében, Orsovára menetelt. Zsigmond oszlopa **Orsovára** augusztus közepe táján érkezett, Orsova megvétele után a Dunán *Szörénynél* kelt át, és ostrom alá fogta **Bodont**. Sztraczimir bolgár árnyékfejedelem a várat védelmezte, de midőn a keresztény sereg rohamra készült, azt *augusztus*

Rahova. 28-án átadta. Szeptember 2-án a sereg **Rahova** alá szállott, s azt öt napi ostrom után rohammal vette be, a várat teljesen elpusztítván.

Szeptember 12-én ért a sereg Nikápolyhoz, hol Garay Miklós seregével egyesült.

Nikápoly. A hadak most a **Toghán** bég őrizetére bízott **Nikápolyt** ostrom alá fogták, miközben a nyugoti oldalon a magyarok, délen az idegen keresztések, keleten az erdélyi had és az oláhok szálltak táborba. Ámde a keresztény sereg ostrom-eszközökkel nem rendelkezvén, ez inkább megszállás volt, mint ostrom, s bizony az idő nagyobb része inkább mulatsággal telt el.

Bajezid szultán, mihelyt a keresztény seregnek a Dunához való megérkezéséről hírt vett, Konstantinápoly ostromával azonnal felhagyott, és Drinápolyon át Nikápoly felé sietett. Útközben találkozott, **Tirnova** tájékán (Szead-Eddin szerint, mindenesetre tévesen, Aladsa-Hisszárnál (Krusevácnál), a mi képtelenség) a török sereg *Maróthy János* macsói bán földerítő hadával, melylyel ütközetet vívott; Maróthytól vette a keresztény sereg az első hírt a szultán közeledéséről.

A török sereg számerejéről az adatok nagyon eltérők, s 102,000 és 300,000 közt váltakoznak; a harczó állomány, Lazarevics István szerb segélyhadával együtt, a legnagyobb valószínűség szerint legfeljebb 100,000 fő volt.

Zsigmondot a török sereg közeledésének híre, mely a táborba Maróthy lovasai által *szeptember 27-én* délben érkezett, meg nem lepte, de annál inkább a francia lovagokat, kik elbizakodottságukban lehetetlennek tarták, hogy a török velök szembeszállani mérészeljen. De midőn este maga Maróthy megérkezett s jelenté, hogy a törökök nyomában vannak, a francziák kénytelenek voltak a hír valóságát elismerni.

A szultán ugyanis Maróthy hadának visszavetése után *Evrenosz* béget egy lovas haddal azonnal Nikápoly alá küldé, hogy a vár helyzetéről és az ellenség viszonyai felől híreket szerezzen. Evrenosz lovasai tehát Maróthyval majdnem egy időben értek Nikápolyhoz. Maga a szultán a Nikápolytól délre emelkedő fensík déli szélén, a keresztényektől alig 8—10 kilométerre szállott táborba.

Nikápoly. **A nikápolyi csata 1396 szeptember 28-án.** A kereszt-

tény sereg tehát készülődött az összecsapásra, különösen a francia lovagok, kik már 27-én kijelentették, hogy az első összecsapás dicsőségét maguknak követelik. Hiába figyelmeztette őket Zsigmond, hogy az első támadásra a magyar és oláh könnyű lovasság való, s hogy a lovagokhoz inkább a döntés nagy és nehéz feladata illik, azok sem most, sem hajnalban, midőn Zsigmond a vezéreket még egyszer fölkereste, hallani sem akartak másról, mint az első támadás jogának fenntartásáról.

1396.

A keresztény hadsereg ennél fogva szeptember 28-án reggel előleges megállapodás és egységes terv nélkül következőleg alakult:

I. harczvonal: a francziák, burgundiak és angolok; parancsnok Nevers János gróf.

II. harczvonal: magyarok, németek, Zsigmond király személyes vezetése alatt; jobbszárny: *Laczkfy István*, közép: *Zsigmond* király, mellette a Kanizsaiak, Maróthy János, Rozgonyi, Forgách, továbbá a németek *Cilley* alatt; balszárny: *Mircse* oláh vajda.

III. harczvonal: **Garay Miklós** horvát bán magyar-horvát csapata.

Bajezid szultán seregét két csoportban állította föl; e csoportokat a szultán fethnáméja jobb szárny és balszárnynak nevezi, a szokásos elnevezést megtartva, de e csoportok most nem egymás mellett, hanem egymás mögött jutottak harczbá.

Az elől alkalmazott *jobb szárny* parancsnokai *Szulejmán* sah, **Ali** pasa nagyvezír, **Firuz** pasa rumiliai béglerbég, továbbá **Malkocs** és **Timurtas** bég valának, elől 8000 könnyű lovasból, *első harczvonalban* 24,000 gyalogosból, lövészek és janicsárok, *második harczvonalban* pedig 30,000 lovasból állott, s feladata volt a keresztényeket a fensíkon, **Vubla** helységgel egy magasságban feltartóztatni.

A második csoportot, a *balszárnyat*, s egyszersmind *harmadik harczvonalat*, **Musztafa** sah, **Timurtas** pasa anatóliai béglerbég, továbbá **Mohammed**, **Turkhán**, **Besir** és **Tahir** karamani bégek vezényelték, s e csoportnak, mely 40,000 ázsiai lovasból állott, s melynél maga a szultán is tartózkodott, feladata az volt, hogy a magaslat mögött délre elrejtve foglaljon állást, s csak akkor törjön elő, ha az első csoport támogatásra szorúl.

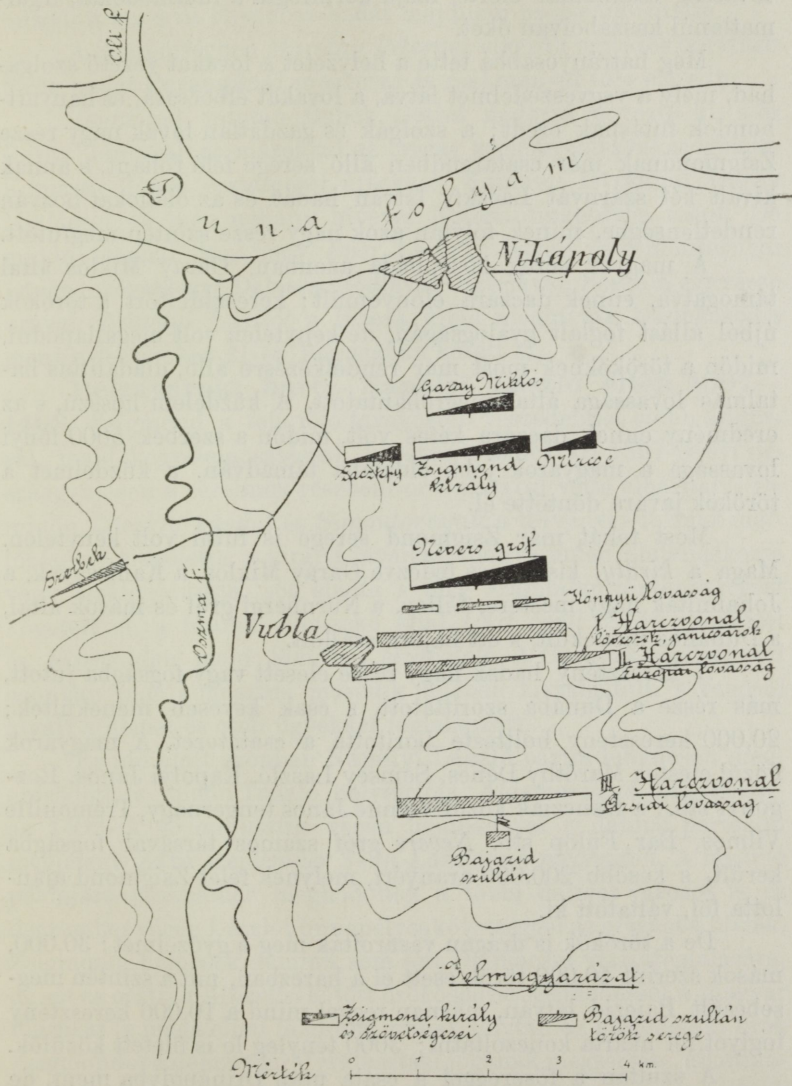
A harczot a keresztények első harczvonala, a francziák, bur-

1396. gundiak, angolok kezdték meg, s miután a szultán seregét maguk *egyedül* akarták megverni, a magyarok segítségét — Froissard szerint — mint értéktelent megvetvén, nem is várták be Zsigmond király hadainak csatarendbe fejlődését, hanem megindultak. Ily módon a francziák és a magyarok közt nagyobb távköz keletkezett, s a csata első mozzanatát Nevers gróf serege valóban egyedül vívja.

Reggel 9 óra volt, midőn a francziák megindultak, még pedig az angolok módja szerint nem lóháton, hanem lóról leszállva gyalog. A török könnyű lovasság rövid ellenállás után kitért, és a lövészek szárnyai mögé vonúlt. Ezek maguk előtt hegyes czölöpsort vertek le, mely a lovak szügyéig ért; bizonyára hathatós védő eszköz lovasság ellen, de mivel a lovagok gyalog voltak s páncéljaikon a nyilak nem igen fogtak, a czölöpzetet áttörték, és rögtön a kézitusához fogtak. A kézi tusában pedig a vértezett és kitünően fegyverzett lovagok nagy előnyben valának a török gyalogság fölött, mely nyilaiban bizakodott, védő fegyverrel általában nem birt s ki karddal, ki handzsával, ki lándzsával hadakozott. A francziák tehát a török gyalogságot rövid idő alatt legyőzték és nagy veszteséggel hátrálni kényszeríték; a török gyalogosok a második harc-vonalban álló lovasság mögé hátrált. A lovagok a győzelem által felbátorítva, gyors előnyomulással a török lovasságot is megrohanták, s azt, mely ily gyalog támadásra nem számított s az első harc-vonal veresége által nemcsak megrendült, de részben rendetlenségbe is jutott, szintén áttörte és megfutamította.

A kettős győzelem hallatlan módon feltüzeltelte a keresztes lovagokat s a vitéz sereg diadalmámorában elvesztette gondolkodó képességét. A helyett, hogy szokás szerint a már előre siető szolgákat, kik lovaikat hozták, bevárták, lóra ültek s az ellenséget úgy üldözték volna, nem hallgatva az idősebbek intó szavára, *gyalog rohantak az ellenség után*, mindig tovább és tovább, mignem egyszerre a magaslat déli szegélyén a szultán második harc-csoportjával, az ázsiai haddal állottak szemben.

A meglepetés teljes és rettenetes volt. A diadal mámora egy pillanat alatt elszállt, a rémület felülkerekedett; a lovakhoz visszatérni már nem lehetett, a gyors üldözésben megbomlott csatarendet újból helyreállítani képtelenség volt, s a lovagok serege, a biztos halál érzetében a futásban keresett menekülést. De a török



A nikápolyi csata.
1396 szeptember 26-án.

1398. lovasság csakhamar elérte, majd körülfogta a futamodókat, irgalmatlanul kaszabolván őket.

Még hátrányosabbá tette a helyzetet a lovakat vezető szolgálhad, mely a végveszedelmet látva, a lovakat elbocsátá, és hanyatt-homlok futásnak eredt; a szolgálk és gazdátlan lovak nagy része Zsigmondnak már csatarendben álló serege felé rohant, s annak kivált két szárnyát Laczkfy István hadát, és az oláhokat hozván rendetlenségbe, minek folytán azok nagy része szintén megfutott.

A magyar sereg középhada azonban, Garay Miklós által támogatva, ennek daczára előnyomult; keresztül tört a törökök újból állást foglalt gyalogságán, de kénytelen volt megállapodni, midőn a törököknek most már rendelkezésre álló, diadalittas hatalmas lovassága által megrohantatott. A küzdelem hosszú, s az eredmény ennek daczára kétes volt, midőn a szerbek 5000 főnyi lovassága a magyarok jobb oldalába támadván, a küzdelmet a törökök javára döntötte el.

Most tehát már Zsigmond serege is futni volt kénytelen. Maga a *király*, kísérve és fedezve Garay Miklós, a Kanizsayak, a Johanniták nagy mestere, Cilley, a Nürnbergi gróf és mások által, a Dunához menekült, s ott hajóra szállott.

A keresztény hadak nagy része elesett vagy fogságba jutott, más része a Dunába szorítottatott, s csak kevesen menekültek; 20,000 keresztény holtteste borította a csatateret. A magyarok közül elestek Maróthy Dénes, Semsey László, Kapolyi János, Rozgonyi stb.; a francziák közül Vienne János tengernagy, Trémouille Vilmos, Bar Fülöp stb. *Nevers* gróf számos társával fogságba került, s később 200,000 aranyért, melynek felét Zsigmond ajánlotta föl, váltatott ki.

De a törökök is drágán vásárolták meg a győzelmet; 30,000, mások szerint 40,000 török esett el a harcban, mit a szintén megsebesült Bajezid látván, másnap reggel mind a 10,000 keresztény foglyot fel akarta konczoltatni; 3000 tényleg le is öletett közülök.

A szultán a fősereggel a csata után Drinápolyba ment, de portyázó hadai mindenfelé dúltak; nevezetesen sokat szenvedett a Szerémség s általában a Dráva és Száva közti terület; de voltak portyázó csapatok, melyek majd Budáig, nyugaton pedig egész be Styriába kalandoztak. *Evrenosz* bég Mircse havasalföldi vajda meg-

büntetésére Oláhországba nyomúlt, de a vajda a hegyek közé 1396.
húzódott be, s itt Evrenosz hadát majdnem megsemmisítette.

A Szerémségben *Maróthy Péternek* sikerült egy erős portyázó 1396.
török hadat Pozsegánál megverni és zsákmányát tőle elszedni. Pozsega.

Zsigmond, miután Bubek Detrét nádorrá nevezte ki, s őt
Garay Jánossal és másokkal az ország kormányzásával megbízta,
Kanizsay János esztergomi érsekkel, Kanizsai Istvánnal, Garay
Miklóssal és még néhány hívével Konstantinápolyba ment. De
midőn meghallotta, hogy Apor Laczkfy István és Simontornyai
István, szövetkezve Dabissa utódjával Osztójával, Bosznia egy része
urával, *Nápolyi Lászlót* a trónra újból meghívták, Dalmáciába
ment s december 21-én Raguzában kötött ki.

Belzavarok; harc Nápolyi László ellen 1397—1403. 1397—1403.

1403. Zsigmond a feje fölé tornyosuló veszedelmet előbb szigor-
ral, majd kegyelemosztással, s végre a temesvári 1397-ik évi or-
szággyűlésen a sérelmek részbeni orvoslásával vélte elhárítani. De
midőn *Laczkfy Istvánt* és *Simontornyait* a törvényes formák mel-
lőzésével megölette, a királyi javaikat könnyelműen elajándékozta
vagy elzalogosította, sőt eladta s még számtalan törvényszegést
követett el, a főurak ellenzéke által 1401 ápril 28-án elfogatott
és *Visegrádon* majd *Siklóson elzárattott*. A Garayak segítségével
azonban már augusztus második felében kiszabadult, s ezentúl
kivált a német és cseh ügyekkel foglalkozott.

Ez idő alatt azonban *Nápolyi László* pártja tetemesen meg-
erősödött, s midőn László helytartója, *Aldeмарiscus* tengernagy,
az 1402-ik év augusztus végén hajóhadával a dalmát partokon
megjelent, *Zára szeptember 3-án Lászlónak meghódolt*. A főváros Zára.
példájára csakhamar meghódoltak a többi dalmát városok is, és
december végén Lászlót ünnepélyeskövetséggel az országba hívták.
Zsigmond nemcsak semmit sem tett Dalmácia visszafoglalására,
de sőt az osztrák *Alberttel* kötött örökösödési szerződéssel a magyar
főurakat is maga ellen lázította, minek folytán az elégedetlen urak
Zsigmondot a nemzet királyválasztási jogának megsértése, alkotmány-
nyának és szabadságainak megcsönkítése miatt trónvesztettnek
nyilvánították és Nápolyi Lászlót királylyá kiáltották ki. Rövid
időn az egész Dunántúl Lászlónak hódolt, és Zsigmond hívei: a
Garayak, Maróthyak, Pethők, Perényiek, Bessenyeiek e mozgalom

1397—1403. megakadályozására annál is inkább képtelenek voltak, mert az *1403-ik év július* havában maga Nápolyi László is az országba jött, és *augusztus 5-én* Zágrábban Kanizsay János esztergomi érsek által *királyllyá koronáztatott*. László ekkor bejött Magyarországra, hol Győr, Esztergom és Ó-Buda is elismerte.

E hírek végre a cseh és német koronák után futkározó Zsigmondot is a veszély felismerésére vezették. Csehországban fegyverszünetet kötven, zsoldos seregével együtt visszajött Magyarországra s Pozsony tájékán egyesült hívei dandáraival. Zsigmond most **Esztergomot** fogta ostrom alá, hívei közül **Stibor** és a **Garayak** pedig megvették **Győrt**.

Győr megvétele után Stibor és a Garayak Nápolyi Lászlónak Győrtől délre, **Pápa-Pinkócznál** táborozó hadát támadták meg, és a pártkirályt, kit szerencséje ugyancsak röviden elhagyott, seregével együtt megfutamtították, még személyes podgyászát is elfoglalván. Lászlót és pártbíveit most a Garayak vették üzőbe, és egész Dalmáciaig üldözték. Stibor visszavette ez alatt Makraytól, László hívétől **Ó-Budát**, majd az Esztergom ostromával nem boldoguló király segélyére menvén, Esztergomot rohammal bevette.

Zsigmond többi vezérei is szerencséjével küzdöttek. *Perényi Péter* és *Rozgonyi Simon* megverték **Nagypatak** mellett Debrőy Istvánt, Rozgonyi visszavette **Egert**, majd a Debrőy rokonai által szívósan védelmezett **Táallyát**. *Maróthy János* macsói bán végre megverte Bubek Imre vránai perjelt, és Boszniába szalasztá. Miután pedig Zsigmond a hűségére visszatérőknek általános kegyelmet hirdetett, Nápolyi László pártja annyira megfogyott, hogy november elején visszatért Apuliába. László távozása előtt *Hervoját* spalatói herczeggé s Horvát-Dalmátországban helytartójává nevezte ki.

1407—1408. **A boszniai háború 1407—1408-ban.** Miután a forradalom, mely Nápolyi Lászlót az országba hozta, mint már sok más azelőtt, főleg Boszniából nyert tápot, Zsigmond ez ország fejedelmeivel leszámolni óhajtott. Már nyomban Nápolyi László kiűzése után, 1404-ben, beavatkozott Bosznia ügyeibe, *Maróthy János* által visszahelyezettvén birtokaiba *Osztoját* kit *Tvartko Szura* elűzött. 1405-ben újra készült a bosnyák hadjáratra, mire pénzt szerzendő, a megölt Laczkfy birtokait 48,000 aranyért Cilley

Hermannak eladta. A hadjáratra azonban csak 1407-ben került a sor. 1407—1408.

Zsigmond 60,000 főnyi sereggel vonult be Boszniába, s hosszas harcok után, melyekről azonban részletes tudósításunk nincs, Tvartko Szura várait megvette, őt magát elfogván, Budára vitette, s végül Tvartkónak 126 hívét kivégeztette és tetemeiket a Boszna vízébe vettette.

A hadjárat után Bosznia északi részét a macsói bánsággal, nyugati részét Horvátországgal egyesítette, a keletit pedig Lázárevics Istvánnak, a korona hűségére ismét visszatért szerb fejedelemnek engedte át; Osztója megtartotta birtokait.

Bosznia elfoglalása után Dalmácia önként meghódolt Zsigmondnak, csupán Zára maradt még Nápolyi László kezén, ki azután Zárát háromszázezer aranyért Velenczének adta el.

Bosznia és Dalmácia visszafoglalásának emlékére alapította Zsigmond, Cilley Borbálával, Cilley Herman leányával történt házassága alkalmával a *Sárkány-rendet*, melynek első lovagjai a király legbuzgóbb hívei: Cilley Herman és fia, Garay Miklós és János, Stibor, Maróthy János macsói, Ozorai Pipo szörényi bán, Perényi Péter stb. valának.

A velenczei háború 1411—1413-ban. A boszniai hadjárat után néhány évig ismét a cseh, német és lengyel ügyek foglalkoztatták Zsigmondot, ki 1410-ben német császárrá is választott, 1412-ben pedig Ulászló lengyel királylyal Lublón találkozóán, vele véd- és dacz-szövetséget kötött. 1411—1413.

De e közben Dalmácia ügye is megoldást kívánt. Mert Velenceze, a Lászlótól megvásárolt Zarához lassankint megszerezte **Osztroviczát**, háborgatta **Sebenico** és **Trau** városokat, és elmulasztotta a 7000 arany évi adó fizetését.

Osztrovicza.
Sebenico.
Trau.

Az 1411-ik év november havában ennél fogva Zsigmond **Ozorai Pipo** temesi főispánt 10,000 főnyi haddal Velenceze ellen küldötte. Ozorai Pipo küldetésében teljes sikerrel járt el, alávétvén az év végéig a Friaul legnagyobb részét és megvervén **Coneglianonál** a velenczei sereget, melytől 19 zászlót vett el és küldött Budára. Az *1412-ik év elején* Ozorai Pipo ostrom alá fogta **Trevisot**, de ezután Velenceze által megvesztegettvén, visszavonult Friaulba. Most Velenceze nyomult elő, s már Friaul területét kezdé Conegliano.
Treviso.

1411—1413. visszavenni, midőn Pipo Marczaly Miklós erdélyi vajda, Blagay László és Nagymihályi Albert dandáraival megerősödve, ezek ösztönzésére ismét támadólag lépett föl, és a velencei sereget a Motta. **Motta** mellett vívott véres csatában, melyben 9000 velencei zsoldos esett el, majd ismét **Bellunonál** másodszor is megverte, míg Belluno. Osztrovicza. más részről a brebiri grófok, a Zrinyiek ősei, visszavették **Osztroviczát**.

A velenceiek most békét ajánlottak, de Zsigmond oly súlyos föltételeket szabott, hogy abba a köztársaság követei bele nem egyeztek, mire Zsigmond Velence zászlóit Budán a követek szeme előtt összetapostatta.

Velence ekkor újult erővel fogott a háború folytatásához. Motta. *Malatesta Károly*, velencei vezér megverte Ozorai Pipót **Mottánál**, Sebenico. Dalmáciában pedig elfoglalta **Sebenicot**.

Zsigmond most a *16 szeptesi várost* Ulászló lengyel királynak 150,000 forintért elzálogosítván, 40,000 főnyi sereggel személyesen indult előbb Horvátországba, majd a Friaulba. Ozorai Pipót megerősítvén, ez megtámadta a velenceieket **Paduánál**, de sikert nem aratott; ép oly sikertelen volt **Vicenza** elleni vállalata, mint Padua. **Vicenza**. nemkülönbén **Bassano** és **Verona** ellen megkísérelt támadásai. Bassano. Verona. Miután pedig hadai a nagy hideg és betegségek által sokat szenvedett, végre kénytelen volt Zsigmondhoz Istriába visszavonulni.

A háborút a Garay Miklós és Cilley Herman által *1413 április 17-én* kötött *5 évi fegyverszünet* fejezte be, mely szerint egyelőre minden a létező állapotban hagyatott.

1413—1418. **A bosnyák-török háború 1413—1418.** Bosznia és Dalmácia visszafoglalásakor Zsigmond **Hervóját** meghagyta Spalato hercegének, de a nyugtalan ember visszaszerezni óhajtotta a Boszniában birt hatalmat is. E végből, míg Hranics *Szandal* boszniai bán Zsigmond felhívására Lazárevics István szerb fejedelmet a török ellen támogatta, betört Boszniának *Szandal* által birt részébe, Osztója tartományát pedig a törökök által támadtatta meg. A Zsigmond által távollétére kinevezett magyar kormány ennek folytán 1413 június havában *Csupor Pál* tótországi bánt és *Garay Jánost* Hervója ellen küldé, kik őt Boszniából kiűzték, birtokait, ezek közt **Pozsega** várát, elfoglalták, Zsigmond pedig őt a spalato hercegségtől, sőt még a Sárkány-rendtől is megfosztotta. Pozsega.

Hervója, miután Zsigmondot kiengesztelnie nem sikerült, teljesen a törökhöz pártolt át, s ezek valamint Velenceze segítségével Boszniát folyton háborgatta. Ezt megakadályozandó *1415-ben Maróthy János* macsói bán, egyesülve *Garay Jánossal* és *Csupor Pállal*, nagyobb erővel nyomultak be Boszniába. **Doboj** Doboj. mellett került a dolog csatára, melyben Maróthy már-már legyőzte Hervója bosnyák-török hadát, midőn Hervója esel útján magának szerezte meg a győzelmet. A küzdők két szárnya ugyanis egy domb által el levén választva, Hervója azon szárnyon, hol a törökök harczoltak, a közeli magaslatról azt kiáltotta le a törököknek, hogy a másik szárnyon a magyarokat már legyőzték, s hogy onnét nemsokára tetemes segítség fog érkezeni; a magyarok ezt hallva, midőn a törökök egy újabb rohamot intéztek, ezt már az új segítségnek tulajdonították, s ne hogy társaiktól elvágassanak, hátrálni kezdének. E hátrálás csakhamar futássá változott át, s a győzelem a bosnyák-török seregéé lett. Elfogattak a vezérek is, kik közül azonban Maróthy János és Garay János megszabadultak, Csupor Pált ellenben, ki Hervóját egyszer régebben ökörnek gúnyolta, a bosszúálló Hervója ökörbörbe varratta és a Bosznába fojtatta.

Hervója ugyan nemsokára meghalt, de a törökök megfészkelték magukat Boszniában, hol most *Iszták* bég elfoglalta *Vhrbosznát*, a mai **Szarajevót**, és több más várat, köztük az erős **Kljucsot**. A Zsigmond által ide küldött *Ozrai Pipo* megvédelmezte ugyan a határokat, de Bosznia megszállását meg nem akadályozhatta.

Szarajevo.
Kljucs.

1416-ban a törökök Horvátországon át betörték Styriába; de *Frangepán Miklós* utánuk sietett, és az osztrák és stájer lovagokkal egyesülve, a törököket **Radkersburgnál** megverte s Bosznia-ba visszaűzte. Még nagyobb vereséget szenvedtek a törökök ugyanez évben **Temesvár** környékén, a mikor is a Temesközbe benyomult *Iszlák* bég seregét *Péterffy Miklós* szétverte, és magát a béget is megölte. Péterffy nemsokára, *1418-ban*, másodszer is megverte a törököknek egy a Dunán átkelt hadát, még pedig — maga elég erővel nem rendelkezvén — olykép, hogy a környékbeli parasztokat lóra ültette, s azokat fegyveresei mögé állítván, a törökökön éjjel rajtaütött; a megijedt törökök csak a sok lovast látták, s megfutamodtak.

Radkersburg.
Temesvár.

A velencei hadjárat 1418—1419-ben. A Velencezéval 1418—1419.

1418—1419. kötött fegyverszünet *1418-ban* járt le; Velence követei megjelentek ugyan Budán az alkudozások föl vételére, de miután a dalmát városokról lemondani nem akartak, a béke megköthető nem volt. De Velence meg sem várta követeinek visszaérkezését, hanem a harcot már a határnapot követő napon megkezdette, Dalmáciában elfoglalva Trau várost, a Friaulban több várat. Zsigmond csapatai mindkét hadszínhelyen csak védekezésre szorítkoztak. Nem érdektelen azonban Zsigmondnak azon kísérlete, hogy Velence kereskedelmét szárazon és vízen való elszigeteléssel megsemmisítse; sikerre azonban e rendszabály nem vezetett.

1419-ben Velence 8000 törököt fogadott zsoldjába, és a háborút még nagyobb erélylyel folytatta. Egymásután kerültek hatalmába Friaul és Dalmácia várai és városai, míg végre Ragusa város és Veglia sziget kivételével *egész Dalmácia meghódolt* a velencei köztársaságnak.

Zsigmondot a cseh és török ügyek annyira elfoglalták, hogy Dalmáciát megvédelmezni sem ideje, sem ereje nem maradt.

1419—1421. **A török ügyek fejlődése; török háború 1419—1421-ben.** Hogy a nikápolyi csata után *20 évig* nagyobb török háború be nem következett, de sőt 1413-ig török csapatok még csak nem is mutatkoznak, ennek okai a következők:

Bajejid szultán egyrészt szükségesnek látta Konstantinápoly elfoglalására törekedni és az oszmán birodalom határait Ázsiában kiterjeszteni, másrészt pedig nemsokára búskomorságba esett, s a háborúk vezetését vezéreire bizván maga Brusszában teljes elvonúltságban élt. E nyugalmából *Timur-Lenk*, más néven *Tamerlán* mongol fejedelem riasztotta föl, ki egész Közép-Ázsiát meghódítván, a kis-ázsiai török birodalmat támadta meg. A két nagyhatalom seregei 1402 július 20-án az *Ancyra* (Angora) melletti döntő csatában ütköztek össze. A győző Timur lett, ki Bajejid szultánt is elfogván, magával hurczolta; Bajejid a fogságban néhány hó múlva meghalt.

Bajejid halála után fiai: Szulejmán, Musztafa és Mohammed viszálykodtak egymással a trón fölött, s így a külső háborúk szüneteltek; a viszály csak 1413-ban ért véget, midőn **I. Mohammed** a főhatalmat végre megszerezte. Mihelyt a birodalomban a belbéke helyreállott, azonnal megjelentek a török hadak ismét a magyar

határtartományokban, s 1415-ben, Hervójával szövetkezve, Boszniában már sikerrel is léptek föl. 1419—1421.

Ezentúl a betörések mindig gyakoriabbak. A török források szerint (Nesri IV., Szeád-Eddin VI.) maga a szultán 1416—17-ben betört Oláhországba, a vajdát hódolatra kényszeríté, majd a szörényi bánságba is benyomulván, elfoglalta **Szörény** várát.

Szörény.

Valószínű, hogy ez utóbbi körülmény bírta reá a külföldről hosszas tartózkodás után (Constanzi zsinat) hazatérő Zsigmondot, hogy a török ellen, nyilván a szörényi bánság visszafoglalására *1419-ben* hadjáratot indítson. A magyar sereg szeptember hó vége felé Nagyvárad tájékán gyűlt össze és *október 26-ika* körül *Orsova* vagy *Szörény* vidékén (Zsigmond oklevelében: Neues Haus in der Bulgarei bei dem Eisernen Thor) táborozott. Hogy azonban a hadjárat mikép folyt le, az iránt az adatok kétesek. Némely források szerint Zsigmond október 4-én *Nikápoly* és *Nissza* közt ütközött meg a nagyvezír 80,000 főnyi seregével, azt megverte és a törököket Bulgáriából kiűzte; ámde Nissza (Nis) Szerbiában, Nikápoly Bulgáriában fekszik, egymástól 80 kilométerre, s így — miután közelebbi adatok nincsenek — úgy véljük, e vonalon csak előcsapatok ütköztek össze, s nem a főerők, mert ez utóbbi esetben nagyobb csata keletkezik vala, melyről tudósításnak kellett volna maradni.

A török források azt mondják, hogy Zsigmond követeket küldött a szultánhoz, s miután utóbb Nagyváradon tényleg 5 évi fegyverszünet köttetett, valószínű, hogy Zsigmond főserege a Dunán át sem kelt, s a hadjárat alkudozással és a fegyverszünettel békés befejezést nyert.

E határozatlanság azonban csakhamar megboszúlta magát. A fegyverszüneti okmányon a tinta még meg sem száradt, midőn *1420 tavaszán* egy török had a fegyverszünet ellenére a Vulkán-szoroson át Erdélybe tört, *Csáky Miklós* vajda hadát **Hátszegnél** megverte, **Szászvárost** elfoglalta és elpusztította. A következő évben, *1421-ben* pedig a Tömösi szoroson át nyomultak be a törökök, elfoglalták és felgyújtották **Brassót** s lakosai egyrészét fogságba hurcolák. Hátszeg. Szászváros. Brassó.

Csak midőn Mohammed ázsiai lázadások folytán erejét oda átvonni volt kénytelen, szüntek meg a török becsapások s lépett a fegyverszünet valóságban érvénybe.

1419—1424. **A hussziták elleni háború 1419—1424.** Zsigmondnak a hussziták elleni küzdelmei Magyarország hadtörténelmét csak annyiban érdeklik, a mennyiben Zsigmond seregében mindig voltak magyar hadak is. Így az 1419-ik évi hadjáratban tetemes magyarság volt Zsigmond táborában, 1422-ben *Ozorai Pipó* fedezte Német-Bród. 15,000 magyar lovassal Zsigmond visszavonulását Német-Bródnál, az 1424-ik évi hadjáratban pedig *Rozgonyi István* és *György* több dandárral Albert támogatására indulván, megvették **Deviczka**, **Osztrau** és **Hradis** városokat, majd elfoglalták Morvaország összes erősségeit.

Közelebbi számadatokkal azonban, valamint a magyar hadak viselt dolgainak részleteivel nem rendelkezünk.

1424—1427. **A déli tartományok 1424—1427-ig; a galambóczyi hadjárat 1428-ban.** A török hatalom mind jobban és jobban terjeszkedett. Bulgáriát, mely már fejedelemmel sem bírt, alig lehetett egyébnek, mint török tartománynak tekinteni; Bosznia déli része szintén török kormány alatt állott; északi részében a magyar koronához tartó II. Tvartko István ellen a török *Osztója* fiát *Radivojt* pártfogolta, s így szerzett mindig nagyobb befolyást. Oláhországban *Mircse* halála után unokaöccse, *Dán*, a vajda székét török segítséggel nyerte el.

1424-ben *Mánuel* görög császár személyesen járt ugyan Budán, hogy a törökök ellen szövetséget létesítsen; de miután a Mohammed halála után trónra lépő **II. Murad** szultán, ázsiai elfoglaltsága folytán, az 1419-ben kötött fegyverszünetnek 2 évvel való meghosszabbítását ajánlotta föl, *Mánuel* két havi tartózkodás után eredménytelenül tért a már 10 év óta ostromolt Konstantinápolyba vissza.

A meghosszabbított fegyverszünetbe azonban Oláhország, daczára annak, hogy *Dán* vajda a magyar koronához hűséget esküdött, be nem fogadtatván, a törökök *Dán* vajdát 1425-ben elűzték, s helyébe testvérét *Radult* ültették a vajda székébe. *Dán* Zsigmondhoz menekülvén, a király 1426-ban személyesen ment Erdélybe, majd innét *Maróthy Jánost* erős had élén Oláhországba küldte, ki az 1427. év folyamán *Radult* és török hadát megvervén, őt az országból kiüzte és *Dán* vajdát visszahelyezte.

Ugyaninnét *Ozorai Pipó* egy másik haddal a szörényi bán-

ságba indulván, **Szörényt** a törököktől visszavette és újból megerősítette. 1424—1427.
Szörény.

Még nagyobb fontosságú azonban a szerződés, melyet *Lázárevics István* szerb despota 1426-ban Zsigmonddal Tatán kötött. Hogy unokaöcscsének és utódjának, Brankovics Vuk fiának, **Brankovics Györgynek** sorsát biztosítsa, megegyezett a királylyal és a magyar főrendekkel, hogy Brankovics György a magyar főrendek közé fölvétessék, Szerbia fejedelmi széke neki és utódjainak magyar fenhatóság alatt biztosíttassék, s annak megtartásában magyar erő által segítessék. Brankovics György ellenben magyar kézre visszabocsátja ama 17 végvárat, melyek az idők folyamán Magyarországtól elszakadván, a szerbek kezére kerültek, melyek azonban Magyarországnak a török elleni védekezésre fölülte szükségesek. E várak közt volt *Nándorfehérvár, Macsó, Galambócz, Szokol, Szomszédvár, Brodar, Halap* stb. Végül kikötetett, hogy a szerb despota Magyarországot a török ellen egész erejével tartozik segíteni, ha pedig Brankovics György családja kihal, az ország a magyar koronára száll vissza. Az átengedett várakért később Zsigmond Brankovicsnak roppant birtokokat adományozott; így Szalánkemén, Kölpény, Becse, Világos, Tokaj, Munkács, Tálya és Regécz várakat, Szatmár, Böszörmény, Debreczen, Tur, Varsány városokat stb.

Lázárevics István 1427 június 19-én elhalálozván, Zsigmond a várakat Brankovicstól átvette, az egy *Galambócz* kivételével, melyet parancsnoka rögtön István halála után 12,000 aranyért a töröknek eladott. Az átvett várak közül a nyugotiak a macsói bán-sághoz csatoltattak, a keletiek a kevei ispánsághoz csatoltattak; *Nándorfehérvár* parancsnokává Zsigmond *Thallóczy Mátét* nevezte ki.

Zsigmond azonban nem volt hajlandó Galambóczot török kézen hagyni, s annak ostromát előkészítendő, vele szemben a Duna balpartján egy új erődöt emelt, melyet *Lászlóvárnak* nevezett el.

Az 1428-ik év április havában Zsigmond mintegy 25,000 főnyi sereggel vonult **Galambócz** alá, melyhez *Dán* oláh vajda 6000 főnyi haddal, továbbá egy kisebb lengyel had is csatlakozott; a magyar sereg parancsnoka **Rozgonyi István** volt. 1428.

1428. A magyar sereg Galambóczot szárazon és vízen körülzárta s az ostromot fedezendő, mindenekeelőtt a török hajóhadat támadta meg. A magyar hajóhad, melynek egyik gályáját Rozgonyi hősellekű neje *Rozgonyi Czeccilia* vezette, a török hajókat csakhamar elsüllyesztette és felgyújtotta, minek folytán a török hajóhad megsemmisült. Most a Lászlóvárban levő olasz tüzérek, valamint a magyar hajók ágyúi Galambóczot lövetni kezdék; *Losonczy István* különösen sikerrel törette ágyúival a falakat és tornyokat, s a magyar sereg már-már rohamra készült, midőn híre jött, hogy **II. Murad** szultán személyesen, nagy sereg élén közeledik a vár fölmentésére.

Zsigmond a szultán nagy serege ellenében csatát kockázatni nem mervén, alkudozni kezdett; az alkú eredménye fegyverszünet volt, mely szerint Galambócz a törökök birtokában marad, a magyar sereg pedig a Dunán át visszavonúl.

A király, bizván a szerződésben, a sereg átszállítását megkezdette; a nagyobb rész már át is kelt, midőn a törökök — nem ismeretes, hogy a szultán parancsára-e, vagy a nélkül — a még hátralevő magyarokra rohantak. Dühös harez fejlődött ki, melyből maga Zsigmond is csak nehezen menekült, Rozgonyi által egyik hajójára vitetvén.

A küzdelmet Lászlóvár ágyúi is segítették, de különösen ki-tünt *Zavissa* lengyel bajnok, a ki kis csapatával az átkelést mindaddig fedezte, míg maga is el nem esett.

A veszteség a hátrányos harcviszonyok daczára csekély, mintegy 200 fő volt; a törökök sokkal nagyobb veszteséget szenvedtek.

Murad szultán most diadalmasan bejárta Szerbiát, számos várat elfoglalt, és úgy Brankovics György despotát, mint Dán oláh vajdát hódolatra és adófizetésre kötelezte.

Zsigmond Temesvárra ment, elrendelte Nándorfehérvár erődítéseinek kijavítását, majd a szultánnal, kit az ázsiai lázadások ismét elfoglaltak, Brankovics György közbenjárásával három évi fegyverszünetet kötött.

A galambóczyi hadjárat, mely kedvezőtlen időben és elégtelen erővel indított meg, nem csak vereséget szerzett Zsigmondnak, de Magyarország elvesztette Szerbiát és Oláhországot, melyek támogatására pedig a jövőben nagy szükség lett volna.

A hussziták elleni hadjáratok 1430—1432-ben. 1430—1432.

A hussziták követeivel 1429-ben megkísérelt alku eredményre nem vezetett, s a husszita háború Német- és Csehországban tovább folyt. *1430-ban* a hussziták egy 10,000 főnyi serege, *Velko* vezérlete alatt már Magyarországra is betört és Nagyszombatig tüzzelvással pusztított. Zsigmond **Stibor** vajdát és *Mathis Jánost* küldé ellenök egy magyar-morva haddal. Stibor szándéka az volt, hogy a hussziták **Nagyszombatnál** levő táborát két oldalról megtámad-Nagyszombat. ván, e rabló hadat megsemmisíti. Mathis dandára azonban, mint állíták gyűlölségből és szándékosan, a támadástól megkésétt, minélfogva a támadás nem sikerült. Velko ugyan elesett s vele 200 husszita, de Stibor és a későn jött Mathis 6000 embert veszítettek. A hussziták mindazonáltal Velko halála folytán zsákmányukkal az országból nemsokára kitakarodtak.

A következő *1431-ik évben* a hussziták Németországban nagy győzelmet aratván, Magyarországra is betörték, **Likava** várát szeptember végén rajtaütéssel megvették, és több száz szekeret hozván magukkal, a vidéken zsákmányolni kezdének. Likava.

A *Garay Miklós* királyi helytartó által (Zsigmond császárrá koronáztatása ügyében ismét külföldön volt) ellenök küldött **Rozgonyi Miklós**, felhasználva azon körülményt, hogy a *táboríták* és az *árvák* zsákmányolás végett szétváltak, előbb a Prokop és Kolvrat által vezetett táboritákat támadta meg, és őket Morvaországba visszaszorította, azután pedig az árvák ellen fordulván, ezek 7000 főnyi seregét november 9-én **Illavánál** egy véres csatában majd **Illava**. teljesen megsemmisítette. Alig 2000 husszita menekült meg, ágyúik és 250 szekerek pedig a győzők zsákmánya lett.

E nagy vereség daczára az árvák *1432 június* havában *Blasko* vezérük alatt újból betörték Magyarországra, **Nagyszom-Nagyszombatot** éjjeli rajtaütéssel megvették és a Mátyusföldet kezdték pusztítani; hatalmukba ejtették még **Szokolcza** várát is, de midőn arról **Szokolcza**. értesültek, hogy a szomszédos megyék nemessége ellenök Pozsonyban gyülekezik, zsákmányukkal nagy sietve kitakarodtak, Nagyszombatban és Szokolczán husszita őrséget hagyván.

E várakra támaszkodva, ősszel még egy betörést intéztek az árvák, de ekkor a **Vág** mellett nagy vereséget szenvedtek és az Vág. országból kiűzettek.

1432. **Az erdélyi és szerbiai török hadjáratok 1432-ben.**

Mircse, néhai oláh vajda, fia **Vlád**, ki még a *Drakul* (ördög, sárkány) melléknéven is szokott neveztetni. 1431-ben Konstantinápolyból, hol a császári testőrségben szolgált, Oláhországba visszatérvén, Dán vajdát a hatalomtól megfosztotta s lefejeztette. Ezután Vlád nyomban Zsigmond királyhoz ment Nürnbergbe, ki őt nemcsak elismerte, de a fölötti örömeiben, hogy Oláhországot ismét hatalmi körébe vonhatja, még a Sárkány-rend lovagjává is kinevezte, s neki Magyarországból a törökök támadása esetére segélyhadat rendelt. Visszatérve Oláhországba, ott valóban már török hadat talált, mely *Radulnak*, Dán testvérének, a vajdai székbe való visszahelyezésére érkezett, Vlád magyar segélyhadával azonban a Radul török hadát megverte s magát Radult is megölte.

A magyar had azonban még el sem távozott Oláhországból, midőn Vlád Drakul követei már útban voltak a szultánhoz, neki a vajda hódolatát, szövetségét és adózását följajánlván.

A következő *1432-ik évben* pedig, midőn Evrenosz fia **Ali** bég Magyarországra küldetett (a török források szerint kémszemlére, az 1486-iki Névtelen szerint helyesen 1432-ben, Nesri szerint tévesen 1437-ben, Szeád-Eddin szerint szintén tévesen 1430-ban), Vlád Drakul hada már a törökhöz csatlakozik s vele együtt tör be a szörényi bánságba és Erdélybe.

A török-oláh had megtámadta a Szörényben néhány év előtt telepített német lovagokat, kiket mind felkoncsozt és elfoglalta Szörény várát. Ezután Erdélybe törvén, ostrom alá fogta Szebent, majd átnyomult a Bárczaságba s megtámadta Brassót; a városok ellen azonban nem boldogulván, csapatokba oszolva dúlták a Bárczaságot és a Székelyföldet. E szétozslás azonban veszedelmére vált a töröknek. Hirtelenében összegyűlt magyar hadak, valószínűleg az erdélyi vajda vagy a székely ispánok vezetése alatt, a törökökön rajtütöttek és azokat majd teljesen megsemmisítették. Ali bég súlyos vereségét maguk a török írók (Szeád-Eddin VIII.) beszélik el.

Szerbiába a szultánnak **Iszhák** bég által vezetett hada azon czim alatt tört be, hogy a szultánnak Bajezid neje Mileva, Lázár fejedelem leánya, után közelebbi joga van Szerbiára, mint Brankovics Györgynek. Brankovics György Iszhák hadát már egy ízben

Szörény.
Szében.
Brassó.

korábban kiüzte volt Szerbiából, de most — 1432-ben — a bég 1432. oly nagy erővel jött, hogy Brankovics ereje kiüzésére elégtelen vala. Iszhák bég tehát elfoglalta Krusevácot és ostrom alá fogta Krusevác. Srbrniket. Brankovics tartományát csak az által menthette meg, Srbrnik. hogy szép fiatal leányát, *Marát*, Muradnak felajánlotta és eljegyezte; a szultán erre még azt is megengedte Brankovicsnak, hogy a Duna mellett *Szendró* várát fölépíthesse, mely ezentúl a fejedelem székhelye lön. Brankovics egyébiránt a szultánban nem sokat bizván, a magyarokkal is jó egyetértést igyekezett fenntartani. Erre szolgált az is, hogy Katalin leányát Zsigmond sógorához, Cilley Ulrikhoz adta nőül.

Az erdélyi parasztlázadás 1437-ben. A Magyarországon és Erdélyben is szórványosan levő hussziták megtérítésével 1437. Zsigmond *Marchiai Jakab* ferenczrendi szerzetest bízta még, s hogy ennek működését a főpapok bandériumokkal jobban támogathassák, elrendelte, hogy a papi tizedek ezentúl ne természetben szedessenek, hanem pénzben váltassanak meg. Miután e rendelkezés kivált a parasztnépnél nagy ellenzésre talált, a király megengedte, hogy a fizetni vonakodók erre az egyházi tilalom alkalmazásával kényszeríttessenek.

E rendszabály végrehajtása azonban lázadást támasztott. 1437 nyarán a **Bábolna** hegyen, Alparét határában, Belső-Szolnokmegyében, nagy számmal gyültek össze az elégedetlenek, s követeket küldtek *Csáky László* erdélyi vajdához, sérelmeik orvoslását kérve. De a vajda a követeket elfogatta és lefejeztette, az összesereglett népet pedig a maga és a székely ispánok fegyvereseivel megtámadta. A győzelem azonban nem volt teljes, minek folytán a felek egyelőre kiegyeztek.

Bábolna hegy.

De a béke nem volt tartós. A parasztság Erdélyben *Budai Nagy Imre* és *Kardos János*, a Nyírségen egy *Márton* nevű ember vezetése alatt újból fellázadt, és a vidéket, dúlva és fosztogatva, az urakat felkonczolva, bebarangolta.

Az erdélyi magyar, német és szász nemesség erre szeptember közepén Kápolnán gyűlést tartva, egymással és Lépes György püspökkel szövetséget kötött, és Csáky László vajda vezérlete alatt a parasztságot újból megtámadta. E támadás ugyan nem vezetett döntő eredményre, de midőn Csáky vajda Nagy Antal népét **Ko-** Kolozsvár.

1437. lozsvár mellett megsemmisítette, továbbá a mikor a lázadás Szatmárban is szétveretett, a vezérek elfogattak és kivégeztettek, akkor végre a lázongás megszűnt. A menekülő lázadók utolsó maradványa Nagy-Enyednél konzultatott föl.

A lázadás tüze azonban még soká lappangott, és az erdélyi nemesség általa oly sokat szenvedett, hogy cselekvő képessége hosszú időre megbénult.

A szendrői hadjárat 1437-ben. Murad szultán megtudván, hogy Brankovics a magyarokkal való összeköttetéseit fenntartotta, leendő ipa ellen ismét felingerült, s már 1436-ban haddal támadta meg. A vihart azonban ekkor Brankovics az által háritotta el, hogy Mara leányát, a szultán jegyesét, kit eddig még fiatalsága czimén visszatartott, Muradnak kiadta. A házasság Drinápolyban megkötetett ugyan, de ez a viszonyt Brankovics és a szultán közt bensőbbé nem tette, s Brankovics — hűsége zálogául — kénytelen volt legidősebb fiát a szultán udvarába küldeni.

1437 tavaszán Murad szultán, a karamani lázadások szításával Brankovicsot gyanúsítván, tőle fővárosának, Szendrőnek átadását követelte. Brankovics Szendrő átadását megtagadta, annak erődítéseit kijavíttatta és védelemre berendeztette, azután parancsnokául fiát, Brankovics Gergelyt nevezvén ki, legkisebb fiával *Lázárral* és kincseivel Magyarországra futott, ott segílyt szorgalmazandó.

Murad szultán, azon reményben, hogy Brankovics despotát még készületlenül találja, már június hóban, az aratás előtt, hatalmas sereggel Szerbiába indult és Szendrőt ostrom alá fogta. De Brankovics Gergely a várat vitézül és nagy kitartással védelmezte, egyuttal a magyaroknál, kivált a szomszédos Nándorfehérvárott, segedelmet szorgalmazván.

Nándorfehérvárnál, talán már Brankovics György fejedelem kérelme következtében Szentmiklósi Pongrácz vezérlete alatt erős magyar had állott. Ehhez június végén *Brandeisi Giskra János* alatt néhány ezernyi táborita cseh és morva zsoldos, továbbá Hunyadi János alatt néhány erdélyi magyar dandár csatlakozott.

Szentmiklósi Pongrácz seregével július első napjaiban titkon Szendrőhöz vonult, s a szultán seregét meglepőleg megtámadván, rajta fényes diadalt aratott. A törökök a véres csatában állítólag

40,000 főnyi veszteséget szenvedtek, a mi azonban mindenesetre erős túlzás; főbb vezéreik elfogattak s közülök négy Zsigmondhoz Csehországba küldetett. 1437.

A szendrői csata részletei nem ismeretesek, s a meglevő adatok csupán azt emelik ki, hogy a kivívott fényes győzelem kiváltképen az erdélyi had hős vezérének, *Hunyadi Jánosnak volt köszönhető*, ki a küzdelmet a magyarok javára eldöntötte.

Zsigmondot kevéssel a győzelem hírének és a török foglyoknak Prágában való fogadása után súlyos betegség lepte meg. Hogy a trón öröklését egyetlen leányának Erzsébetnek és férjének Albert osztrák herczegnek biztosítsa, őket, továbbá a magyar főurakat Prágába hívta. Megtudván azonban, hogy neje Borbála, Albert és Erzsébet ellen már a cseh korona ügyében is fondorkodott s kezét ő, a 48 éves nő, a 14 éves lengyel Ulászlónak felajánlotta, s attól tartván, hogy Borbála a magyar főrendek közt is bujtogat, Magyarországra sietett. De *Znaimban* oly gyöngeség fogta el, hogy az utat már nem folytathatta. Miután feleségét Borbálát és annak testvérét, Cilley Frigyet elfogatta, s a *Znaimban* megjelent magyar és cseh főurakkal leánya és Albert trónra emelését megígértette, *1437 deczember 9-én* meghalt.

VII. FEJEZET.

A HUNYADIAK KORA.

Források: *Kézírónyvek:* Az V. fejezetben idézettek. *Kütfők és monográfiák:* Főmunka gróf Teleki Józsefnek «Hunyadiak kora» című nagy monográfiája, mely úgy Hunyadi János, mint Mátyás király időszakát felöleli. Teleki munkája ugyan most már elavult, de jobb egyelőre nincs. *Krónikák:* Thuróczi «Chronicon Ungarorum», Thuróczi Hunyadi János kortársa volt; a Dubniczi krónika, a szepes-szombati krónika. *Hunyadiról és a Hunyadi családról:* Teleki, Hunyadi János eredete; Réthy László, Oláh eredetűek-e a Hunyadiak? Csánki, Hunyadmegye és a Hunyadiak; Pór A., Hunyadi János élete. *Külföldi főmunkák:* Callimachos Fülöp, De rebus Vladislai; Dlugoss János, Historia Poloniae, egyoldalú s a Hunyadiak iránt ellen-szenves; Caro, Geschichte Polens. Kupelwieser, Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács. *Hunyadi János hadjáratairól:* Thuri József, Török írók; Vámbéri, Hunyadi János hat legnagyobb csatája; Kápolnai és Olchváry, Hunyady János hadjáratai; Kiss Lajos, A rigómezei csata; Weszeli, A szentimrei kettős csata; Vaszari és Temesváry, Hol verte meg Hunyadi János Mezőid béget; Fraknoi, A várnai csata előzményei; Rónai Horváth Jenő, Thury József, Vaszary Kolos, Kiss Károly munkái a várnai csatáról; ugyanerről Köhler és az Öst. Mil. Z. 1826. Kiss Károly és Römer Floris, Nándor-Fehérvár ostroma 1456-ban.

Mátyás királyra vonatkozólag az *összes források* összeállítva vannak a Hadtörténelmi Közlemények 1890. évfolyama 252—264. lapján; pótlék hozzá az 1894. évfolyam 695—698. lapon.

A többszörös harcokban, legutóbb a szendrői csatában, ki-tűnt hősnek, **Hunyadi János**-nak neve, Albert király kormánya alatt kezd országos hírűvé lenni, a mikor is a király az országnak a törökök által legközelebb fenyegetett, s így legveszélyesebb pont-jára őt tartja — nyilván a közvélemény alapján — legalkalmasabb férfinak és *szörényi bánná* nevezi ki. A közsorsból saját ereje,

saját fényes tulajdonságai által mindinkább kiemelkedő férfiú e 1434. kinevezés által az ország főurai, zászlósbai közé jut, és csak most nyer tehetségei kifejtésére megfelelő hatáskört. És a Hunyadi név nem is homályosul el az újabb terhes alkalmazásban, de sőt mindig fényesebb lesz; fénye túlragyogja a korona fényét, s a magyar nemzet büszkeségévé válik. Dicsőséges csaták hosszú sorozatában ő az, a ki a nemzetet a félhold roppant hatalma ellen megvédi, s maga a nemzet valódi hősévé válván, annak a hősök egész nemzedékét neveli. Hadvezéri pályafutása alatt csupán a török ellen 42 csatát és ütközetet vívott, s abból csak kettőt (a várnait és rigómezeit) veszített el; s mert zászlóját mindig győzelem követte, *dicsősége* volt ő a magyarnak, *réme* a töröknek. A midőn pedig utolsó és legfényesebb győzelme után a kard haldokló kezeiből kiesik, a magyar nemzet nem tudja háláját méltóbban kifejezni, mint hogy nagy reményű fiát, **Mátyást** királyává emeli.

Az az idő, melyre Hunyadi Jánosnak és fiának Mátyásnak tevékenysége esik, hazánk történelmének legdicsőbb időszaka. Ha az ország területe nem növekszik is annyira, mint Nagy Lajos alatt, de tekintélye még nagyobb mint azon időben, s ha Lajos alatt Magyarország az első *keleti* nagy hatalom volt, Mátyás alatt a magyar *Európa első hatalmasságává* fejlődik.

Nem esik feladatunk körébe, hogy akár Hunyadi János, akár Mátyás király életét vázoljuk, egyéniségét jellemezzük. De mielőtt krónikás szerepünkhöz híven az ezen időszakba eső hadi események felsorolásába fognánk, nem tehetjük azt a nélkül, hogy ez időszak fontosságáról és kimagasló szereplőiről legalább néhány szóval meg ne emlékezzünk.

Háborúk Albert és Erzsébet időszakában.

A huszsziták elleni hadjárat 1438-ban. Míg Albert 1438. a magyar trónt minden nehézség nélkül nyerte el, a cseh korona megszerzése több bajjal járt. A cseh főurak gyűlése ugyan 1438 május 6-án Albertet választá Csehország királyává, de a huszsziták, kiknek élén Ptoček Henrik, Sternberg Elek és Podiebrád György állottak, ugyan e napon *Kázmér* lengyel herceget, Ulászló király öccsét választották meg.

1138. Albert, hogy versenytársát megelőzze, június elején 3000 magyar vitézzel Csehországba ment s magát június 29-én Prágában megkoronáztatta. Miután azonban a küzdelem kikerülhetetlen volt, német birodalmi hadakon kívül számos magyar hadat is rendelt Csehországba, hogy pedig Magyarország északi részei ez idő alatt megvédessenek, a csapatok egy részét s azok élén *Rozgonyi Istvánt* a Szepességre küldé. Augusztus első napjaiban Albert serege már mintegy 20.000 főre mehetett; az újabban fölrendelt magyar hadak közt volt **Hunyadi János** dandára is. Ez erő ellenében a huszsiták, még a lengyel segélyhaddal is, csak mintegy 15.000 főt állíthattak, s miután aug. 7-én **Konopitznál** kisebb vereséget szenvedtek, Tábor várában kerestek menedéket. Albert serege, mely a szászokkal és bajorokkal már 30,000 főre szaporodott, most ostrom alá fogta **Tábort**. Az itt folyt harcokban, különösen az augusztus 11-iki kirohanásnál, és a huszsiták fölmentésére hadat hozó Podiebrád ellen **Melniknél** vívott ütközetben a magyarok különösen kitüntették magukat. Miután azonban időközben Ulászló hadai Sziléziába törtek be, Albert hadai nagyobb részét Brandenburgi Albert vezérlete alatt oda küldte, a kisebb részzel pedig Tábort tartá körülzárva. Albert hadai szerencsével harcoltak; a lengyelek Sziléziából kiűzettek, Tábor pedig kénytelen volt magát megadni, mire a huszsiták is meghódoltak.

Míg ezek Csehországban történtek, **Schaffranecz** lublói lengyel kapitány, az elzálogosított 13 szepesi város parancsnoka, betört a Szepességbe és elfoglalta **Podolint**. De **Rozgonyi István** serege már ekkor Késmárkra érkezett, a lengyeleket a **Poprád-völgyben** vívott három ütközetben megverte, és a hegyeken át Galicziába visszauzta.

Török betörés 1438-ban. De nemcsak északon a lengyelek ellen, hanem Erdélyben a törökök ellen is szükséges volt a védekezés; mert azok a király távollétét fölhasználva, **Brankovics** szerb despota és **Vlád Drákul** oláh vajda által vezetve, a Vaskapún át betörték Erdélybe. A hadjáratot **Evrenosz** fia, az 1432-ik évi betörésnél pórul járt **Ali bég** vezette, és elsőben is **Szászsebest** támadta meg, melyet egy magyar nemes önfeláldozással védelmezett, majd bevette rohammal **Medgyest** és ostrom alá fogta **Nagy-Szebent**.

Az erdélyi vajda, **Losonczy Dezső**, a fölkelést ugyan még 1438. idejekorán elrendelte, de a nemesség, még az előző évi pórlázadástól kifáradva, oly csekély számban jelent meg a táborban, hogy a vajda védekezésre alig gondolhatott. Nagy-Szeben azonban vitézül védekezett, s a törökök nyolcz napi megszállás után kénytelenek voltak a város alól elvonulni. Ali a Bárczaság felé ment, megtámadta még Brassót, annak külvárosait felgyújtá, és 70,000 Brassó. fogolylyal Vlád Drákul vajda kalauzolása mellett a Törösvári szoroson át vonult vissza.

A török írók e betörést az 1432-ik évi betöréssel összezavadják és két hadjáratra osztják; az elsőt, mely mintegy kémszemle volt, Ali vezette, a másodikat pedig maga a szultán; honi forrásaink azonban csak egy betörésről tudnak.

Miután a kivonuló törökök új betöréssel fenyegettek, a király a végvidék legfontosabb tartományába a már hírneves és a legutóbbi csehországi háborúban is kitünt **Hunyadi Jánost** küldé, őt szörényi bánná nevezvén ki.

Az 1439-ik évi aldunai hadjárat. A törökök mult évi 1439. fenyegetésöket beváltották; nem Magyarországra támadtak ugyan egyenesen, hanem Szerbiára, melynek fejedelme *Brankovics György, II. Murad* szultán közeledésének hírére Magyarországba menekült. A török sereg, melynek ereje általában 130,000 főre tétetik, miután a Morava völgyét elpusztította, **Szendrőt** fogta Szendrő. ostrom alá.

Albert király a törökök közeledtekor azonnal általános fölkelést hirdetett s gyülekező helyül Szegedet és a Tisza alsó vidékét, a titeli fensíkot, jelölvén meg. A magyar sereg azonban fölötte lassan és késedelmesen gyülekezett. A főurak az alsóbb nemességre háríták a hadbaszállás kötelezettségét, ezek viszont azt várták, hogy az országot a király, a maga dandáraival és zsoldos hadaival védelmezze meg. Így történt, hogy midőn Albert király július végével a sereghez érkezett, itt még alig 24,000 főnyi had volt együtt, ez is, miután parancsnoka, a ki a fegyelmet fentartotta volna, nem lévén, a legszomorúbb állapotban volt. A király jelenléte a viszálykodásokat ugyan némileg megszüntette, s a fegyelem annyira a mennyire, helyre állott, de a sereg még sem volt oly állapotban, hogy vele nagy dolgokat művelni lehetett volna.

1439. Albert király a sereggel ennek daczára megindult, hogy a bár szerb, de magyar fenhatóság alá tartozó *Szendrót* az ostrom alól fölmentse; evvel azonban már elkésett. A törökök ugyanis a szerb fejedelem fia **Brankovics Gergely** által három hónapon át vitézül védelmeszt *Szendrőt augusztus 27-én*, amikor a magyar sereg még Titelnél volt, rohammal bevette.

Bárha a törökök által az ostrom alatt magyar területre intézett becsapásokat *Hunyadi János* szörényi bán sikeresen visszaverte, Albert király csekély hadával a most már győzelmes török sereget megtámadni nem merte, és egyelőre, a többi gyülekező hadakat bevárando, Titelnél maradt.

Szerencsére Murad szultán nem készült ezúttal Magyarország ellen; miután sógorait — Brankovics György Mara leánya a szultán neje volt — Szendrő vitéz védőjét Brankovics Gergelyt és öcscsét, azon ürügy alatt, hogy atyjukkal, a Magyarországra menekült Brankovics Györggyel leveleznek, megvakította és Ázsiába küldte, seregével Boszniára csapott, ott II. Tvartkó István fejedelem adóját felemelte s azután, az ősz beálltával, visszament Drinápolyba.

A magyar tábor ez alatt nem hogy szaporodott volna, de sőt folytonosan apadt: egy része a tétlenséget és az éhséget — mert a sereg ellátásáról gondoskodás nem történt — megunván, elszéledt, más részét a vérhas pusztítá. Midőn az alsóbb rendű nemeség és a megyei hadak a főurak önkényes eltávozását látták, maguk sem tartották magukat tovább lekötelezetteknek s *„farkast kiáltva”* * elszéledtek.

Alig 6000 fő maradt a király körül a táborban, mire Albert a sereget elbocsátván, a török elleni hadjáratot a következő évre halasztá. A király, a ki a táborban a vérhast szintén megkapta, Bécsbe szándékozott utazni, de még útközben, október 27-én Neszmélyen meghalt.

1440—1442. **A pártküzdelmek 1440—42-ben.** Albert király halála után neje, a Cilley vérből származó Erzsébet várandós állapotban

* Az 1099. évi orosz háborúban (lásd a 63—64. lapon) *Bonyák* kún vezér a farkasok ordításából magának győzelmet, a magyaroknak vereséget jósolt. Ez óta, ha a magyar hadak veszélyben érzék magukat *„farkast”* kiáltottak, e szóval közölvén egymással a fenyegető veszedelmet.

vala. Albert halála előtt akként rendelkezett, hogy az esetben, ha neje fiút szül, ez a magyar és cseh koronákat örökli; a trón betöltése előtt tehát ez esemény bevárando vala. Ámde Erzsébet már özvegsége első napjaiban, a Cilleyek és azok rokonságának tapintatlan pártolása által, maga ellen hatalmas ellenségeket támasztott, másrészt a jobb hazafiak, tekintettel az országot a török részéről fenyegető veszedelemre, sem női kormányt, sem gyermekkirályt üdvösnek nem tartottak, hanem erős, férfias kormányt óhajtottak. Ezek közé tartozott Hunyadi János is. Az országgyűlés tehát, bár Erzsébet időközben csakugyan fiút szült, **Ulászló** lengyel királyt, ki az országot a török ellen Lengyelország erejével is támogatni ígérte, királylyá választották.

Erzsébet azonban, a szent koronát egyik udvarhölgye *Kottaner Ilona* által Visegrádról ellopattván, fiát *Lászlót 1440 május 15-én* ennek daczára megkoronáztatta, majd Pozsonyba ment s pártjával együtt, melyhez a Cilleyeken kívül Szécsy Dénes esztergomi érsek, a veszprémi és győri püspökök, unokabátyja Garay László, Szécsy Tamás, Frangepán Bertalan, a Kanizsayak és mások tartoztak, háborúra készült a választott király, Ulászló ellen, a ki időközben nagy fénynyel bevonult Magyarországba és *július 17-én* Székesfehérvárott, a Szent-István sírboltjából vett koronával szintén megkoronáztattott.

A háború költségeit Erzsébet III. Frigyes római királytól szerezte meg, elzálogosítván neki Sopron városát, véghlesi és más birtokait, gyámságára bizván a csecsemő Lászlót, kormányára Ausztriát.

A harc **Győr**nél indult meg, melyet Erzsébet jelentékenyen Győr. megerősített és *Cilley Ulrikra* bizott, s melyet az országgyűlés megbízásából *Hunyadi János* és *Rozgonyi Simon* még Ulászló koronázása előtt ostrom alá fogtak. Az ostrom alatt Rozgonyi Simon egy kirohanás alkalmával elfogta Cilley Ulrikot. Budán pedig fogságba került *Garay László*, kit mint koronaórt a korona elsikkasztásának vádjával illettek. De Garay végre, mivel esküt tett arra, hogy Ulászló király ellen fegyvert nem fog, ismét szabadon bocsáttattott. Győr ostroma különben hosszasan elhúzódott.

Ez alatt a felső vidéken az Erzsébet királyné által az országba hívott, Kassa és a bányavárosok főkapitányává kinevezett

1410—1442. brandeisi Giskra János cseh zsoldosai garázdálkodtak. Maga Kassa. Giskra, miután Kassát megszállta, a bányavárosokba ment le; alvezérei közül *Avamit* a Szepesség nagy részét, az erős szepesi városok közül *Löcsét* foglalta el, *Talafúz* pedig meghódította Kassa vidékét: *Eperjest*, *Bártfát*, majd későbbi *Sárost* és *Gál-Szécsét*. *Perényi Miklós* késmárki kapitány többször szembeszállott ugyan a csehekkel s őket meg is verte, de a király által hathatósabbban nem segítettvén, azok rabló garázdálkodásait, pusztításait és kegyetlenkedéseit meg nem akadályozhatta.

Erzsébet lejövén Esztergomba, Dénes érseket, a ki a királynak már meghódolt, újból a maga részére térítvén, rávette, hogy saját és a királyné dandárát Szécsy Tamás hadával egyesítvén, Buda ellen működjék. Ugyancsak közreműködésre hívta fel a királyné *Garay Lászlót*, a ki kiszabadulása után esküjét elfeledvén, Horvát- és Tótországban, továbbá a Dunántúl nagy részében fölkelést támasztott s most seregével Szegszárdnál állott. Ha *Garay* és az érsek serege egyesül, Buda nagy veszélyben forog. *Ulászló* király ennél fogva, mihelyt a lengyel hadak a csehek vonalán áttörve, Budára érkezének, *Hunyadi János* temesi grófot és *Szőrényi bánt* és *Ujlaky Miklós* macsói bánt *Garay* ellen küldé.

A szegszárdi csata. Hunyadi, magához vonván még a Győrnél nélkülözhető csapatokat is, Budáról szeptember elején szép Szegszárd. sereggel indult Szegszárd felé s *Garai* hadaival szemben, mintegy 1000 lépésre ütött táborát. Kimélni óhajtván a honfivért, *Garayt* egyezkedésre, személyes találkozásra hívta föl; de *Garay* mindkettőt büszkén elutasítá.

Hunyadi serege tapasztalt vitézekből állott, s fegyelmezett had volt, mely a csatára is rendszeres tagozással állott ki. *Hunyadi* maga vezette a jobb szárnyat, a lengyelekből álló középet egy lengyel főúr, a balszárnyat *Ujlaky Miklós*; második harcvezonalban egy nehéz fegyveres dandár, mint általános tartalék állott. *Garay* *László* hirtelen összeszedett serege nélkülözötte mindezen tulajdonosságokat és egyes csoportjait, a balszárnyon, tehát *Hunyadival* szemben álló vezéren kívül, a középben *Bothos András* és *Tamásy Henrik*, a jobb szárnyon *Korogh János* és mások vezérlék.

A támadást *Garay* indította meg, hevesen csapván ellenfelére; de a heves roham nem törte meg *Hunyadi* sorait s *Garay*

vitézei csakhamar lankadni, ingadozni kezdének. Mihelyt Hunyadi ezt észrevette, előre rendelte a tartalékot, melynek rohama Garay sorait keresztül törvén, az egész balszárnyhad futását idézte elő. A balszárny megfutamodása után Hunyadi az ellenség középhadának oldalát rohanta meg, mire ez is megfordulni lőn kénytelen; vezérek közül Bothos összevagdaltatott, Tamássy elfogatott. Evvel a csata el volt döntve, mert Koroghy Ujlaky által is szorítva, nem várta meg, míg a sor reá kerül; úgy ő, mint a fővezér, Garay László meneküléseket csak gyors lovaiknak köszönheték.

Hunyadi, hogy a magyar vér ok nélkül ne ontassék, az üldözést betiltá, s miután az alsó vidéket a király hűségére szorította, Budára visszatért.

A király Hunyadit és Ujlakyt, a diadalmas vezéreket erdélyi vajdáká nevezte ki.

Míg Hunyadi Garay ellen működött, Szécsy Tamás Esztergomból egész Budáig nyomult elő, sőt az úgynevezett *Felhévíz* Buda. fürdőt fel is gyújtatta; mihelyt azonban a szegszárdi csata szerencsétlen végéről értesült, hadait Buda alól visszavonta. De ekkor Ulászló király, ki eddig csak Buda védelmére szorítkozott, ment támadásba át és Szécsyt **Esztergomba** szorítván, ott ostrom alá fogta. Esztergom. Az ostrom több hétig folyt, de miután a király a várost a Szent Tamás hegyről ágyúkkal hevesen lövetni kezdte, az érsek meghódolt.

A király serege Esztergom alól Zala megyébe ment, s miután ott **Páka** és **Kigyós** várakat megvette, s a megyét hódolásra bírta, Páka. Kigyós. visszatért Budára.

Erzsébet hada Esztergomból **Pozsonyba** ment, s a várat, Pozsony. melyet Rozgonyi István vitézül védelmezett, fogta ostrom alá. A beállott tél azonban a hadműveleteknek itt is véget vetett.

A következő *1441-ik évben* a Cilleyek kezdték meg a harcot, kiknek hadnagya *Vitovecz János* Horvát- és Tótországbán dült s miután a király által ellene küldött *Bánffy Istvánt* márczius 1-én **Szomobornál** megverte, hadaival egész föl Budáig kalandozott. Szomobor.

Erre maga a király vonult egy magyar-lengyel had élén a Cilleyek ellen, Vitovecz hadait visszanyomta s egész Szombat-helyig hatolt. Itt a Cilleyek alkudozásra fogták a dolgot, és augusztus 19-én meghódoltak. A király ezután Cilley Ulrikot szabadon bocsátotta.

1440—1442. Erzsébet azonban nem volt a békére hajlandó, s Giskra által
 Késmárk. most **Késmárkot** ostromoltatá. Perényi János, Miklós rokona,
 Kassa. hogy Giskrát Késmárk alól elvonja, megtámadta **Kassát**; de rögtön ott termett Giskra, Perényi csekély hadát megverte s visszatért Késmárkhoz, mely néhány nap múlva árulás útján kezébe jutott; a kapitány, Perényi Miklós, még idején elmenekült. Ulászló most maga fogta **Kassát** ostrom alá, de ő sem boldogult. De másrészt Pozsony. Erzsébet sem boldogult **Pozsony** ostromával, melyet előbb *Thanczin* lengyel vezér, majd 1442 elején maga a király mentett fel egyidőre az ostrom alól.

1442 ápril havában, midőn Ulászló a lengyel urak egy részét haza bocsátotta, Talafúz, Erzsébet kassai cseh kapitánya, a lengyeleket **Egerben** meglepte s lovaikat, málhájukat elvette; de az egri püspök még a város előtt elérte a cseheket s a zsákmányt tőlük rövid harc után, melyben Talafúz is fogságba esett, elvette. Az egri püspök ezután elvette a csehektől **Selmeczbányát**, míg ellenben Giskra hosszabb ostrom után **Richno** várát ejtette hatalmába.

Ulászló ezután *Cesarini Julian* bíboros, pápai követ, közbenjárása mellett megbékült Erzsébettel, a ki azonban a békének nem soká örvendett, mert a következő évben meghalt.

1446. **Nándorfehérvár ostroma 1440-ben.** A Duna jobbpartján a törököknek még jóformán csak a magyar kézen levő Nándorfehérvár maradt meghódítandónak. Murad szultán tehát, hogy a Dunamellék elfoglalását befejezze, de még inkább, hogy e fontos várat, melyet teljes joggal *Magyarország kulcsának, kapujának* tekintett, birtokába ejtse, 1440 tavaszán nagy sereggel jelent meg Nándorfehérvár előtt.

Murad szultán a várat, miután Tallóczy János vránai perjel csekély hadát rövid harc után a várba visszaűzte, úgy a száraz földön, mint a Duna felől is szoroson körülzárta s azután az ostromhoz fogott. A száraz földön a törökök a vár előtt *árkokban* helyezkedtek el, melyek elsejét Evrenosz fia Ali bég nyitotta meg, a vizen pedig a közlekedést több mint 100 hajó zárta el. A falakat ágyúkkal és nehéz köveket hajtó gépekkel töretek, melyekkel néhány tornyot is ledöntöttek. Ámde Tallóczy nemcsak vitézül, de nagy ügyességgel, leleményességgel és kitartással védekezett, s a törökök több heti ostrom után sem boldogultak. A szultán most

állítólag aknát furatott a falak alá, ez úton akarván a várba hatolni; 1449. 20,000 ember dolgozott e földalatti úton, s már közeledtek a törökök a falhoz, midőn Tallóczi az általa fúrt ellenaknát löporral és nagy mennyiségű kénnel megtöltetvén, felgyújtatta. A hatás iszonyú volt; a robbanás a közfalat áttörte, s a légnyomás, valamint a kén a törökök legnagyobb részét — állítólag 17,000 embert — megölte.

Murad ezután ismét a falak lövetéséhez és töréséhez fogott; de a védők a faltörökét és vívó-tornyokat lángba boríták, az általános rohamot pedig visszaverték. Ez volt az utolsó kísérlet. A szultán október hó végével, 6 havi ostrom után, 25.000 főnyi veszteséggel vonult el Nándorfehérvár alól.

A török források szerint Murad hada az ostrom után becsapott Magyarországra és tömérdek foglyot és zsákmányt vitt haza; hazai forrásaink azonban e becsapásról semmit sem tudnak.

A törökök elvonulása után a király Nándorfehérvárnak, e fontos végvárnak őrizetét is Hunyadi Jánosra bízta, kit egyuttal a törökök elleni védekezés szempontjából az *alvidék főkapitányává* nevezett ki.

Hunyadi János hadjáratai I. Ulászló haláláig.

Török támadás Nándorfehérvár ellen 1441-ben. 1441.

Mint az alvidék főkapitányának gyakran nyílt Hunyadinak alkalma arra, hogy kardja sulyát a vállalkozó kedvű, sohasem nyugvó törökkel éreztesse. A számos összecsapás közül egyike a legnevezetesebbeknek az, melyben Hunyadi a szendrői pasát leverte. **Iszhák** pasa, Szendrővár parancsnokának az volt legfőbb vágya, hogy Nándorfehérvárt, mit még a szultán sem tudott bevenni, hatalmába ejtse. E végből gyakran járt a vár alá, remélve, hogy egyszer majd sikerül a várba rajtaütéssel behatolnia. Egy ily alkalommal történt, hogy Hunyadi a vakmerő pasa támadásait megunva, ellene döntő csapásra készült.

Midőn Iszhák pasa közeledtéről értesült, *Hunyadi János*, az erdélyi vajdaságban társával, *Ujlaki Miklóssal*, Nándorfehérvár őrsege és Ujlaki dandára élén a török elé ment. Az elővédek

Császárhalom. Császárhalmánál találkoztak, s Iszhák pasa a magyar elővédet nyomban megtámadván, visszavetette. A magyarok Hunyadi nehéz lovassága mögé húzódtak, mely a törökök rohamát felfogta, majd pedig maga ment támadásba át, s oly erővel rontott a pasa főcsapatára, hogy annak sorai csakhamar ingadozni kezdenek. Iszhák pasa ekkor visszavonulást rendelt el; de ennél csapatai rendetlenségbe jöttek és a visszavonulásból rendetlen futás lett. Hunyadi egész Szendrőig üldözte a törököt és számos fogolylyal, gazdag zsákmánynyal tért Nándorfehérvárra vissza.

Az 1442-ik évi török hadjárat. Az 1442-ik év kora tavaszán Murad szultán Mezid béget szerdárára nevezvén, nagyszámú, némelyek szerint 80,000 főnyi sereggel Oláhországon át Erdélybe küldé, hódítás, zsákmánylás céljából. Az erdélyi nemeséget *Ujlaki Miklós* vajda a török betörés első hírére fölkelésre hívta, s értesítette a Nándorfehérvárott tartózkodó **Hunyadi Jánost** is. Hunyadi, a Dunavonalat fedezetlenül nem hagyhatván, csak személyére nézve, csapat nélkül jött el, s látva, hogy a hadak a gyülekező helyül kitűzött Gyulafehérvárnál mily lassan gyülekeznek, már eleve letett arról, hogy a törököt szándékában megakadályozhassa. Mezid bég valóban akadály nélkül hatolt föl a Maros völgyén, mi közben a magyarok vagy kitértek előle, vagy Gyulafehérvár várába húzódtak.

Maros
Szt. Imre.

A szentimrei ütközet 1442 márczius 18-án. Gyulafehérvárott volt Hunyadi is és *Lépes György* erdélyi püspök. Midőn a törökök visszatérő útjokban ismét Gyulafehérvár felé közeledének, Hunyadi az erdélyiek egy dandárával azon szándékkal lovagolt ki, hogy a törököktől — ha erre kedvező alkalom nyilnék — a foglyok és zsákmány egy részét elvegye. Midőn azonban az Ompoly vizén áthaladva, Borbánd körül a törökök elővédét és szerte kalandozó csapatait látták, Lépes püspök nem állhatta meg, hogy a törökre ne üssön. Hunyadi, támogatás céljából követte. A törökök egész Maros-Szent-Imréig hátráltak; itt azonban a bég főcsapata már csatarendben fogadta a magyarokat. Hunyadi, látván a roppant túlerőt, melylyel maroknyi csapatukkal harcba nem boesátkozhattak, azonnal megfordult és átvágván magát az útjokat már elálló törökön, a püspökkel együtt Gyulafehérvárra visszalovagolt. Lépes püspök azonban az Ompoly

átugratásánál lováról lebukott s a magyarokat nyomon követő 1441.
törökök által azonnal összevagdaltatott.

Mezid bég nem üldözte a magyarokat, hanem seregével Szeben felé indult, s a várost ostrom alá fogta.

A szebeni csata 1442 márczius 25-én. Mezid bég 1442.
már közel két hete állott Nagy-Szeben falai alatt, de még mindig N.-Szeben.
siker nélkül, midőn felhangzott a hír, hogy Hunyadi János magyar sereggel jön a város fölmentésére. Ez igaz is volt. Hunyadi, midőn a törökök Szeben alá vonultak megkettőztette igyekezetét, hogy Erdély hadait összevonja s május elején Ujlakyval együtt egy, bár még mindig csekély, de bátor, elszánt had élén ment Szeben felé.

Mezid bég büszkén fogadta a hirt, s hogy amúgy is biztosnak vélt diadala tökéletesíttessék, elhatározta, Hunyadi, a törökök által máris rettegett magyar hős elfogását. Összehíván tehát legjobb vitézeit, leírá nekik Hunyadi János öltözetét, sisakját, fegyverzetét, lovát, s gazdag jutalmat, nagy kegyeket ígért annak, a ki Hunyadi élve vagy halva kézre keríti.

A bég e szándéka azonban kémek útján a magyarokhoz is eljutott, s vitézeinek egyike, **Kemény Simon**, hősies önfeláldozásra készen, hosszas ellenkezés után rávette Hunyadi, hogy a bekövetkező csatában vele ruhát, fegyvert, lovat cseréljen.

Hunyadi másnap, hogy Keményt a mennyire lehet biztossítsa, 500 jeles vitézt rendelt mellé mintegy testőrségül s az egyik szárny élére állítá, míg maga nehéz lovas dandarával e szárny közelében tartalékba állott. Mihelyt a harc, mely *egy kis helység-nél* (hol? nem ismeretes) *Szeben közelében* ment végbe, megkezdődött, rögtön szembeötlött, hogy a törökök java része a Kemény által vezetett szárny felé tolong, s mindenről megfeledkezve, csupán a vélt vezér elfogására igyekszik. Midőn a küzdelem Kemény körül már javában folyt, Hunyadi előre vezeté csapatait és a Keménnyel viaskodó törökök oldalának támadt, míg ugyanakkor a szebeniek, a városból kitorve, a török táborban levő nagy számú magyar foglyot kiszabadíták s most azokkal együtt a törökök hátának estek. Keményt bajtársainak és oltalmazóinak minden igyekezete sem volt képes megmenteni; de az örömrivalgás, melybe a törökök Kemény elestekor kitortek, csakhamar vészkiáltássá, majd

1442. halálhörgéssé változott át, midőn a *valódi Hunyadi* vitéz hadával őket halomra vagdalta, hátul pedig a szebeniek és a menekülők osztották a halált.

Három oldalról körülfogva, a török sereg végveszélybe jutott. A fővezér, Mezid bég, fiával együtt elesett, s elhullott még seregének vagy 20,000, mások szerint 30,000 vitéze; a többi nagy nehezen s vad futásban elmenekült, folyton üldöztetve a magyar könnyű lovasság által. Hunyadi 3000 vitézét vesztette el a csatában, ezek közt ama derék és önfeláldozó hőst, ki a haza javát életénél többre becsülte: Kemény Simont.

Nagy volt az öröm a kivívt diadal fölött, mely azonkívül a törökök által összegyűjtött fölötté gazdag zsákmány visszavételével is járt, és sok ezerre rügött a felszabadított foglyok száma. Hunyadi maga egy hegyormon emlékoszlopot, Tövisnél pedig mostort emelt a győzelem emlékére.

A szebeni csata *színhelye* nincs megállapítva; némelyek szerint az Szeben közelében, mások szerint Szeben és Gyulafehérvár közt, ismét mások szerint Gyulafehérvár és Maros-Szent-Imre közt vivatott; a kik ez utóbbi nézeten vannak, azok Szeben ostromát is tagadják és a csatát *szentimrei csatának* nevezik. Vámbéri megkísérelte e kérdést tisztázni, de az még eldöntöttnek nem tekinthető.

Hunyadi a szebeni csata után a törököt a határon át is követte és az oláh és moldvai vajdákat a magyar király iránti hódolatra kényszerítette.

A vaskapui diadal 1442 július havában. Mezid bég veresége szertelenül felizgatta Murad szultánt és a jövő évre egy általános nagy hadjárat megindítását tervezte. Hírét vevén azonban annak, hogy az oláh és moldvai vajdák is elpártoltak, az elpártolást nyomban megtorolni, Mezid bég vereségét azonnal megboszulni határozta.

A sereget azonban, mely ily rögtönösen összegyűjtetett, nem tartván elég nagynak, a hadjáratot nem eléggé előkészítettnek arra, hogy a sereget személyesen vezesse, a vezérletet az erre önként és nagy elbizakodással jelentkező **Sehab-Eddin**, vagy más török írók (Nesri és Szeád-Eddin) szerint **Kule Sahin** ruméliai béglerbégre bizta, meghagyván neki, hogy Oláhország és Erdély meghódítása előtt vissza ne térjen.

A béglerbég a ruméliai sereggel, melyhez hat anatóliai szandsákbég csapatai is csatlakozván, a sereg létszáma a 80,000 főt meghaladta, *Nikápolynál* kelt át a Dunán és miután Oláhországot feldúlta, Erdélybe szándékozott betörni. Vlád Drákul vajda csapataival a hegyek közé vonult s oda menekült az oláh lakosság legnagyobb része. Talán azért, mert attól tartott, hogy serege a hegyek közt orvúl megtámadtatik, vagy talán azért, hogy a magyarokat a támadás irányának megváltoztatása által meglepje, a béglerbég nem Szeben vagy Brassó irányában kelt át a határhegységen, hanem a szörényi bánságon át Orsovának, Karánsebesnek tartott és a **Vaskapu szoroson** át nyomult be Erdélybe.

Vaskapu
szoros.

Mihelyt Hunyadi János az oláh vajda által a törökök új támadásáról értesült, hadait azonnal összeszedte és Szeben felé sietett, midőn pedig a szászoknak a hegység mentén felállított őrcsapatáitól megtudta, hogy a török nyugot felé tart, seregével a hegység éjszaki oldalán szintén nyugot felé húzódott.

Hunyadi serege, hű társa **Ujlaky Miklós** dandarával, valamivel erősebb volt ugyan mint Szebennél, a 15,000 főt azonban meg nem haladta; de a sereget lelkesítette a rövid napok előtt kivívott fényes győzelem, erőssé tette a bizalom a szeretett vezérhez, kinek katonái szerencséjében, győzelmében vakon hitt.

Hogy a küzdelem hol ment végbe, az ép oly kevésbé állapítható meg, mint a szebeni csatánál. Miután azonban a források egyértelműleg a *Vaskapu szorost* jelölik meg, ebben kétség annál kevésbé lehet, mert a Vaskapu szoros nem meredek falakkal bíró szűk völgy, hanem tényleg hadmozdulatok végbevételére, harcra alkalmas terep. Az általunk személyesen megejtett helyszíni szemle után a szorosnak a Bisztra patak által képezett nyugoti völgyét (Ohába Bisztra és Voiszlova közt, a Ruzska hegy aljában) tartjuk a csata valószínű helyének.

Hunyadi hadrendjének és a csata lefolyásának Bonfin körülményes leírását adja, de oly módon, hogy azt valószínűnek csak általános részeiben tarthatjuk; a részletekre nézve azt hisszük, hogy azt csak Bonfin néha igen élénk képzelete látta úgy.

Bizonyos, hogy Hunyadi serege lovasságával a völgytalpán, gyalogságával a magaslatokon állott; valószínű továbbá az is, hogy a törökök elővédjét átbocsátva csak a dérek hadnak állta útját.

1442. Teljes meglepésről, rajtaütésről azonban szó nem lehet. A harczoló felek már a csatát megelőző este szemben állottak egymással és készültek a döntő küzdelemre.

A támadást a középpel Hunyadi indította meg, s midőn a béglerbég az első rohamot visszavetette, avval kissé hátra húzódtott. A törökök utána nyomúlván, most már a magyar szárnyak és a hegyekről leszálló gyalogság által három oldalról körülvévetvén, roppant vereséget szenvedtek. A futást Szeád-Eddin leírása szerint maga Kule-Sahin, a fővezér kezdte meg s példáját rövid időn mind többen követték. Leghősiebben kitarzott Umur bég fia, **Oszmán Cselebi**; de eleste után az ő hada is menekült. A török csapatok az aránylag szűk téren egymást tiporták el, sokan karddal nyitván maguknak utat, míg Hunyadi nehéz lovasságával folyton szorította, vágta őket. Ez magyarázza meg, hogy a seregnek majd fele a csatatéren marad. Az elesettek közt volt Oszmán Cselebin kívül Tirusz, Dede Mizák fia Jákub, Khizr és Omár bégek. A nyugoti források szerint a fővezér is elesett, de Szeád-Eddin azt állítja, hogy Kule-Sahin a Dunán át megmenekült.

A magyar sereg számos zászlóval és 5000 fogolylyal tért meg a csatából, melyben Hunyadi hadvezéri, csapatvezetői képessége fényes diadalt ült a bár vitéz, elszánt, de rosszul vezetett török hadsereg fölött.

Nagyobb volt a zsákmány, és bizonyára a foglyok száma is, az üldözés alatt, melyet Hunyadi a Cserna völgyén végig egész a Dunáig folytatott. A török volt előhad, valamint egy másik Temesvár körül dülő török hadosztály, a zsákmánylásból visszatérve, a megvert főszereghez már nem csatlakozhatván, majd teljesen lekaszaboltatott, zsákmányuk és foglyaik pedig elszedettek.

A budai királyi udvarban ép ez időben érkezett meg Murad szultán békét ajánló követsége; a béke-ajánlat azonban Hunyadi fényes győzelme folytán elutasított, s az ország új török háborúra készült.

1443. **Hunyadi János hosszú hadjárata 1443-ban.** A török háború hirdetésének különben is buzgó apostola támadt *Cesarini Julián* bibornokban, ki mint pápai követ egyrészt az Erzsébet és Ulászló közti béke közvetítésére, másrészt pedig a török elleni háború elősegítésére küldetett Magyarországba. A török háború ügye

azonban a gyermek László gyámja, *Frigyes* német császár és az ő ügyét pártoló *Garai László* és *Giskra* miatt, kik az országot háborgaták, veszedelemben forgott, mignem Frigyeszel Cesarini Julián két évi, Giskrával Rozgonyi Simon egri püspök egy évi fegyverszünetet kötött. Nagy szószólója volt ellenben a háborúnak **Brankovics György** despota, a ki a győzelmes hadjárat által országát visszanyerni reménylette, s Muradon egyszersmind fiainak megvakíttatása miatt bosszút állani óhajtott.

Miután a nehézségek elhárítottak és Nándorfehérvárról is azon kedvező hír érkezett, hogy a szultán hadai a Karamániai Ibrahim által támasztott lázadás elfojtásával vannak elfoglalva, a háború, daczára annak, hogy a szentszék más keresztény hatalmak hozzájárulását megnyerni nem tudta, Cesarini Julián buzdítása és Brankovics György esdeklésére a magyar király és főrendek által elhatározottat.

Külföldre intézendő támadó hadjáratról levén szó, melyhez a magyar nemesség fölkelése igénybe vehető nem volt, zsoldos sereg felállítása volt szükséges; ennek költségeihez azonban úgy a szentszék, mint Brankovics is hozzájárultak. A sereg toborzása, szervezése, és — bár a király is részt akart a hadjáratban venni — annak vezérlete, a múlt évi hadjáratok győzelmes vezérére **Hunyadi Jánosra** bízott.

A sereg szervezése az alvidéken még folyamatban volt, midőn **Ulászló** király *1443 július 22-én* Budáról, a pápai követ és Brankovics György despota kíséretében, néhány magyar és lengyel főúr dandarával és a Cesarini által toborzott néhány ezer keresztessel (nagyobbára csehek voltak), megindult a hadjáratra, melyet a magyar történelem, kevésbbé a hadjárat tartama után, mely alig terjedt hat hónapra, mint inkább a hadi események torlódása következtében **hosszú hadjáratnak** szokott nevezni.

A király Péterváradra, a sereg Titelre ment, hol Hunyadi serege, melyhez az erdélyi hadon kívül még néhány ezer oláh is csatlakozott, gyülekezett. Az egyesült és azután a királylyal és Hunyadival, magyar források szerint, *Szendrőnél* a Dunán átkelt magyar sereg létszáma mintegy 40,000 főre ment. Más források azonban, különösen a törökök, azt állítják — és ezt sokkal valószínűbbnek is tartjuk — hogy a magyar sereg *Péterváradnál* kelt

143. át a Dunán és azután *Nándorfehérvárnál* a Száván. A seregnél a huszitáknál szokásos hadiszekerek is voltak, állítólag 600; miután azonban ezek használatát a nyílt csatamezőn harcolni szokott magyarok nem szerették, azok az utak nehézségei miatt valószínűleg visszahagyattak, mert alkalmazásukról a leírásokban ép úgy nincs szó, mint az ágyúkról, melyekkel a sereg, némely írók szerint, szintén el volt látva; nem csekély volt azonban a vonat, melyet részint a király és a főurak kényelmére, részint a hadi szükségletek szállítására, magukkal vinniök kellett.

A törökök részéről előbb csak a megszálló csapatok állták a magyar sereg útját; később janicsárok szállták meg a Balkán szorosait, mignem megjelent az Ázsiából visszatért szultán serege, melynek számereje közönségesen 150,000 főre tétetik.

A hadjárat eseményei az idő és hely meghatározások hiányossága folytán tisztán meg nem állapíthatók, s valóban az eddig megjelent művek mindegyikében másképp olvashatók; mi úgy határoztuk őket meg, a mint előttünk katonailag valószínűnek, lehetségesnek tetszenek.

A magyar seregnek szerb földre lépése *szeptember hóban* történt. Útját előbb a Morava völgyében fölfelé követte, megtámadta s rövid ellenállás után megvette a szerb Morava mentén fekvő **Krusevác**. **Krusevác**ot és azt szétrombolta. **Krusevác**tól a sereg ismét keletnek fordult, a bolgár Morava völgyébe törekedvén, melyet a mai *Djunis* közelében ért el, hol a sereg, a Moraván túl fekvő terep földerítését bevárando, egyelőre táborba szállott.

Hunyadi ugyanis egy 500 lovasból álló különítményt küldött a Moraván át, mert a járhatóbb út itt a folyó jobb partján vezet. A különítmény **Alixenác**z irányában haladván egy török portyázó csapatra talált, melyet szét is vert, de csakhamar maga egy 2000 főnyi ellenséges csapat által támadtatván meg, visszazüzetett. A király, ki a közelben vadászott, a dolgot látván, a táborból újabb csapatokat rendelt át, mire a törökök visszavonultak.

Ezután az egész magyar sereg átkelt a Moraván s míg a király *Alexinác*z tájékán táborba szállott, Hunyadi 12,000 magyar vitézzel, kik közt saját és a betegsége miatt Erdélyben visszamaradt Ujlaky dandára is volt, **Nissza**, a mai **Nis** felé nyomult elő, e várost elfoglalta és porrá égeté.

Nisnél értesült Hunyadi arról, hogy a szendrői pasa Knjaze- 1443.
vácz felől tetemes erővel közeledik; más jelentések török hadak
menetét jelezték a Leskovác és a Pirot-Szófia felől vezető úta-
kon. A törökök e három oszlopának, melyek közül a középső —
mint később kitudt — egy nagyobb seregetest előretolt csapata
volt, kiinduló pontja Pirot, közös menetzélja pedig Nissza levén,
közelfekvő a föltevés, hogy ezek egységes terv szerint indítottak
Nis felé, az ott jelentett magyar sereg megtámadására. A magyar
források szerint Hunyadi e három oszloppal *egy napon* ütközött
meg; ezt valószínűnek nem tartjuk, már csak a távolságoknál
fogva sem. Az első és második oszloppal való összeütközés tör-
ténhetett egy napon, talán november 1-én, de a harmadikkal, mely
ha szintén Pirottól indult ki, nagyobb kerülőt is tett, mindenesetre
a második napon.

Hunyadi a jelentett oszlopok közül **Iszhák** szendrői pasa
oszlopát, mint a legközelebbit, határozta megtámadni s *november*
1-én elébe ment, minden valószínűség szerint egész a mai **Mal-** Malcsa.
cság, hol az út a Nisava völgyébe kanyarodik. A pasa megvere-
tett s visszaüzetett. Hunyadi ezután a Nisava balpartjára kelvén
át, a szófiai úton közeledő oszlopnak (parancsnokának neve ismer-
etlen) a **Nisava** folyó mellett állta útját és rövid küzdelem után **Nisava**.
ezt is megverte és visszavetette.

Másnap *november 2-án* ment Hunyadi hadteste a leskovácsi
úton közeledő harmadik, **Turakhán** pasa által vezetett oszlop elé,
melylyel a mai **Melosistétől** délre, hol a Morava völgye egy rövid **Melosiste**.
szoros után hirtelen kitágul, ütközött meg, s fölötte is túlerővel
rendelkezvén, ezt is megverte. Az éjet Hunyadi a szoros mögött a
Morava partján vett táborban töltötte, s itt vette *november 3-án*
azon újabb jelentést, miszerint a szófiai úton egy hatalmas török
sereg közeledik, mely a november 1-én megvert török dandárokat
is magához vonván, Nisnek tart. E sereg számerejét Ulászló egy
okiratóban 30,000 főre teszi. Ugyanazon okirathban 13 pasa és bég
jelenlétéről tétetik említés; e pasákat, kik közül Timurtas fia Ali
bég, Balaban tokati pasa, a widdini és szófiai bégek, Ziván, Daud stb.
említendőek, Hunyadi Ujlakihoz írott levelében névszerint is föl-
sorolja.

A török sereg, melynek vezére ugyan nem ismeretes, de nem

1443. lehetetlen, hogy az **Kászim** pasa ruméliai béglerbég volt, a Nisava-völgyéből délre kitérve, már tényleg Hunyadi és Ulászló király serege közt állott. Midőn tehát Hunyadi arcot fordítva a király seregéhez való csatlakozás végett Nis felé menetelt, útját a törökök által már elállva találta. Bizonyára veszedelmes helyzet volt ez, s midőn Hunyadi a nagyszámú török sereget a szorosból való kilé-
 Belosinác. pés után, valószínűleg a **Belosinác** melletti síkon, a késő dél-utáni órákban hirtelen megpillantotta, saját beismerése szerint is, megdöbbsent. De nyugodtságát csakhamar visszanyervén, elhatározta a törökök azonnali megtámadását. Hadait csatarendbe állítván, a már kezdődő alkony daczára a törökökre tört. A küzdelem késő éjjelig tartott s a magyarok teljes győzelmével végződött. Több mint 2000 elesett török hullája feküdt a csatatéren, köztük számos bég s Hunyadi 9 zászlóval és 4000 fogolylyal tért meg a nehéz küzdelemtől csak későn értesült királyhoz, a táborban örömradiállal üdvözlötten. A magyarok vesztesége csak 500 fő volt.

A magyar sereg egy ideig még Nisszánál időzvé, a közelebbi napokban olykép indult meg *Szófia felé*, hogy Hunyadi, mint a sereg elővéde, a királyt mindig egy-egy napi menettel megelőzte.
 Pirot. A *kunoviczai* szoroson átkelve, a magyarok feldúlták **Pirotot**, majd áthatolva a *Dragoman* szoroson bevették, feldúlták és felgyújtották **Szófiát**. Ez úton csatlakozott a sereghez a Hunyadi által a hadszínhelyre hívott Ujlaki is, némi erősítéseket hozván magával. *Deczember első napjaiban* érkezve Szófiához, a sereg itt néhány napi pihenőt tartott.

Szófiában vette a király az értesítést, hogy Murad szultán Ázsiából visszatérven óriási sereggel áll *Filippopolisznál*, s hogy a Szófiából odavezető szorosokat erősen megszállotta. A *három szoros* közül a középső, mely *Ichtimánon* és a *Traján kapún* átvezet, volt a legjobb úttal ellátva, míg a *Maricza* felső völgyébe vezető déli szoroson és *Szlaticza* vagy *Izlad* és tovább a *Topolnicza* völgybe vezető északi szoroson csak rosszabb mellékútak vezettek.

A magyar sereg elérkezett deczember közepén az ichtimáni szoroshoz, de az áthatolás, részint a törökök szívós ellenállása, részint a nagy hó és erős fagyok következtében — a törökök az utakat, hogy sikosság és járhatatlanná tegyék, vízzel öntötték meg —

nem sikerült. Hunyadi ekkor elhatározta, hogy az északi, a törökök elnevezése szerint **Izladi szorost** támadja meg. 1443.

Izladi szoros.

A szultán ez idő alatt vezéreivel hadi tanácsot tartott. Ő és Kászim pasa béglerbég a keresztény sereg megtámadását óhajtották, Turakhán és Iszhák pasák ellenben azt indítványozták, hogy a török sereg állásaiban mindaddig tartson ki, míg a keresztények visszafordulni lesznek kénytelenek, mi soká már úgy sem tarthat s a magyarokat azután visszavonulás közben támadják meg.

Bár ez utóbbi határoztatott el, a törökök mégis, midőn a magyarok az Izladi szoroson áthatolni akartak, támadásba mentek át; de nagy veszteséggel visszaveretvén, a védelemre már előkészített magaslatokra voltak kénytelenek visszavonulni.

Három napig állott a magyar sereg e magaslatok előtt s midőn a Karácsony előestéjén megkísérelt főtámadás sem vezetett sikerre, a király a visszavonulást indítványozta. De Hunyadi nem akart a nélkül távozni, hogy a török sereg felett a magyarok diadalt ne arassanak. A visszavonulásba beleegyezett ugyan, de olykép, hogy a sereg egy hátrább fekvő kedvező terepszakaszon állást foglaljon s a törököket, kik mint biztosan tudta utánna fognak nyomulni, újból megtámadja.

Hogy ez új állás hol volt, nehéz megállapítani; némelyek szerint Szófiától nyugotra a mai Szlivnicza tájékán, mások szerint, s ez valószínűbb, a **Kunovicza** hegy aljában, ott hol a Cervenareka Kunovicza. a Nisavába folyik, tehát a **Kunovicza szoros** elején; a török írók *nisi szorost* mondanak, mi evvel egyezik.

A Brankovics által vezetett utóvéd az előbbre fekvő Mokra patak melletti terepszakaszt szállotta meg, míg a főszereg hátrább a kiszemelt helyen állott föl. A törökök **Kászim** pasa vezérlete alatt körülbelől *1444 január 5-én*, délután értek az állás elé s legott heves támadást intéztek. Brankovics rövid küzdelem után visszavonult, a törökök pedig tömegesen és nagy hévvel utánna nyomultak. Midőn azonban a törökök a Cervenarekán nagy rendetlenségben átkeltek, minden oldalról elötörték Hunyadi csapatai s az ellenséget nagy zajjal megrohanták. A törököket rémület szállotta meg s alig védekezve csak menekülésre gondoltak; de a bekövetkezett holdvilágos éj miatt ez is nehézséggel járt, mert a magyarok pihent lovaikon egész éjfélig üldözték, vágták őket.

1443. A győzelem teljes volt; Kászim pasa a fővezér és *Mahmud Cselebi* a szultán sógora fogságba estek.

Bárha e győzelem a magyar seregbe új erőt öntött és a hadjárat folytatására úgy Brankovics, mint Hunyadi és kész volt, a király mégis, tekintettel a zord időjárásra és a sereg kimerültségére a hadműveletek félbeszakítását és a Magyarországra való visszatérést határozta el. Murad már Ulászlónak Szerbiában való tartózkodása alatt békét ajánlott, de a király azt el nem fogadta; de nem fogadta el Brankovicsnak, ki a háború folytatására újabb 100,000 aranyat ajánlott fel, azon kérését sem, hogy a hadsereg Szerbiában telelven, a hadjáratot a tavasz kezdetével folytassa.

A király Budára 1444 február havában tömérdek zászlóval, 4000 török fogolylyal, azok közt több pasával és béggel, diadalmenetben vonúlt be. A szerény Hunyadi a határok őrizetére Nándorfehérvárott maradt vissza; a hadsereg feloszlott.

A fényes győzelmek daczára a hadjáratnak tartós eredményei nem voltak. A török hatalom megtörve, Szerbia fölszabadítva nem volt.

1444. **A várnai hadjárat 1444-ben.** A magyar fegyverek dicsőségének híre bejártaegész Európát és a keresztény fejedelmek követei egymást érték Budán, a királynak szerencsét kívánandók s őt a háború folytatására, a török hatalom végleges megtörésére buzdítandók. Kiváltképen a pápai követ, Cesarini Julián szorgalmazta a háború folytatását, a pápa részéről úgy pénzbeli segílyt, mint Venczével és Burgunddal egyetemben a törököknek tengeren való megtámadását ígervén. Brankovics György ellenben, ki országát az 1444-ik év elején a szultántól visszanyerte, továbbá Hunyadi János, ki az ország erejét egy újabb támadó hadjáratra elégtelennek tartotta, a háború folytatásának eszméjét nem pártolták.

A háború ennek daczára elhatározottat s a hadak Szegeden már gyülekezőben voltak, midőn Murad szultán, kinek egyrészt az ázsiai fölkelések, másrészt a *Castriota György*, más néven *Skander bég*, albániai lázadása gondokat okoztak, új békeajánlatot tett. *Julius közepén* Szegeden, hova országgyűlés is egybehíva volt, fogadta a király Murad szultán 100 tagú követségét, mely Szerbia, Bosznia, Oláhország magyar felsőség alá bocsátását, a magyar várak visszaadását, Mahmud Cselebiért pedig 100,000 arany válttság-

díjat ajánlott föl. E rendkívül kedvező békeajánlat mellett Julián 1444. bibornok bizonytalan ígéretei meghallgatásra nem találhattak, mi- nek következtében *a béke 10 évre megkötöttest* s reá úgy a király mint az ország nagyjai *esküt tettek*.

Alig távozott a követség el, midőn hírek érkeztek, hogy a pápai hajóhad már a Hellespontban áll, hogy a pápa által gyűjtött kereszteshad útban van, hogy a török egész hadereje Ázsiába ment, maga a szultán pedig a kormánytól visszavonulván Magne- siába távozott, fiát, a 12 éves *Mohamedet* bízván meg az ország kormányával. E hírek meglepők voltak; az alkalom fölötte kedve- zőnek látszott arra, hogy a török Európából kiűzessék, és sokan, köztük a király is, megbánták, hogy a békét oly elhamarkodva megkötötték.

Erre előtérbe lépett ismét Cesarini Julián bibornok s a ki- rályt *a törököknek tett eskü alól feloldván*, tőle és az ország- nagyoktól *új esküt vőn*, hogy a háborút azonnal megindítják.

Sokan értekeztek már a fölött, vajjon *esküszegés volt-e az, vagy sem*; előkelő magyar főpapok állottak síkra, bizonyítván, hogy ez *nem volt* esküszegés. Lehet, hogy e főpapoknak theologiai szempontból igazuk van, de bizonyos, hogy *nincs egyetlen katona a világon*, a ki az ily eljárásban mást, mint *a szerződés megsze- gését*, mást mint *eskütörést* lásson. Hogy ezt maguk a kortársak sem ítélték meg máskép, erre classikus tanú maga *Hunyadi János*, ki a várnai veszedelemben nem látott egyebet, mint *Isten bünteté- sét az eskü hűtlen megszegéséért*.

A háborúra való előkészületek most nagy erélyvel indultak meg. A sereg szervezésével megbízott és fővezérré kinevezett **Hunyadi János** kétségtelenül nehéz szívvvel egyezett be a dolgok ilyenén változásába, de ha egyszer beleegyezett, buzgón látott utánna, hogy minél számosabb sereget vezessen a király táborába. Az eszme azonban nem lelkesített. Brankovics György teljesen visszavonult, sőt a vállalat iránt ellenséges indulattal viseltetett; a külföld csak ígéreteket küldött, de sem pénzt, sem csapatot; a magyar főurak elégedetlenek voltak a béke felbontásával s vissza- húzódtak; a lengyelek a királyt hazatérésre sürgették. A királyi táborba összesen 6000 magyar vitéz, 4000 lengyel gyülekezett s a nagy garral hirdetett kereszties háborúra való fölszólítás *összesen*

1444. *1000 keresztelt* eredményezett. Miután Hunyadi a sereghez Erdélyből 4000 magyart vezetett, Vlád Drakul pedig 4000 oláhval csatlakozott, a magyar király hadainak összes száma 20,000 fő volt, vagyis fele annak, a mi a megelőző évi hadjáratban a király táborában volt. Ez volt az az erő, melyet a hiú és vakbuzgó *Cesarini Julián* bibornok erőlködése összehozni tudott, s ennek is egy negyed részét *Hunyadi János saját költségén* állította ki. Bámulatos, hogy a király és az országnagyok egy dicsőségre vágyó *idegen* pap rábeszélésére magukat a magyar nemzet java és világos érdeke ellenére még béketörésre és esküszegésre is rávétetni engedik, de még bámulatosabb a könnyelműség, hogy ugyancsak e maroknyi haddal a hatalmas török birodalmat megtámadni készek és e sereggel a törököt Európából kiűzhetni vélik. E hadjárat már megindításakor magában hordta a balsiker csiráit, s nagy eredményeket még győzelem esetén sem hozhatott volna; hogy vereség esetén mily következményekkel járt, a hadjárat vége mutatta.

A főpapok közül saját bandériumiakkal csak az egri, nagyváradai és boszniai püspökök, a főurak közül Hunyadin kívül csak *Thallóczy horvát bán* jelentek meg.

A magyar sereg szeptember közepén érkezett a Dunához és *Orsovánál szeptember 20-án és 21-én kelt át a Dunán*; a nagy, közel 1000 kocsból álló vonat, nehogy a szekerek túlterheltesse-
 Widdin. nek, a nehezebb ágyúkat nem vitte magával s csak néhány kisebb ürméretű löveg maradt a seregnél. *Szeptember 26-án* ért a magyar sereg *Widdinhez*, melynek külvárosait ugyan megvette és felgyújtotta, de a várat magát nem fogta ostrom alá.

A király szándéka eredetileg az volt, hogy *Widdintől* a leg-rövidebb vonalon átkel a Balkánon és Szófián, *Filippopolison* át *Drinápolynak* tart; a végpont *Gallipoli* lett volna, hol a sereg a hajóhaddal lépett volna érintkezésbe. Ámde tekintettel a késő évszakra, mely a Balkánon való átkelés és a sereg élelmezése ellen nagy nehézségeket támaszthatott vala, a hadi tanács a hadműveleti vonal megváltoztatását határozta el, további útirányúl a Balkán megkerülésével *Várnát* és a tengerpart mentén *Konstantinápolyt* tűzvéni ki.

Nikápoly. *Október 16-án* ért a sereg *Nikápoly* alá, melynek szintén

csak külvárosai dúlhattak föl. Itt csatlakozott a magyar sereghez 1444. Vlád Drakul oláh vajda; midőn azonban a sereg csekély számát látta, a királyt minden áron a hadjárat félbeszakítására akarta rávenni, utalván arra, hogy a király vadászkiserete is nagyobb, mint e sereg. De a vesztét érző király vakon rohant tovább a veszedelembe. Vlád vajda maga nem is tartott a sereggel, hanem visszament, fiára bizván az oláh had vezetését.

Itt tudta meg a király azt is, hogy most már Castrióta György támogatására sem számíthat, mert seregét Brankovics a szerb területen átvonulni nem engedte és visszanyomta.

A sereg további előnyomulásánál Hunyadi János képezte 3000 magyar lovassal és az oláhokkal az elővédet, és Jenibazáron át, melyet több napi ostrom után vett meg, *október 25-én Sumlára* ért; három napi küzdelem után e várat is birtokába ejtette. Közben a magyar sereg a Jantra folyón megtámadott és felgyűjtött egy kisebb török hajóhadat, de másrészt hátvéde *Mohammed* nikápolyi bég által folyton zaklattatott, ki több foglyot is ejtett; szerencsétlenül járt továbbá egy *Tirnovába* küldött 500 főnyi lovas csapat, mely itt kelepczébe került s belőle 300 elesett.

Sumlánál öt napig tartózkodván, *november 4-én* a sereg *Provádiához* ért, melyet rohammal bevett és felgyűjtött; a rohamnál a lengyel *Tarnov János* súlyosan megsebesült; a várfokra elsőnek *Bobriczki Lesko* lépett föl. November 6-án bevétellett *Petrecz*, de csak nehéz küzdelem után, míg ellenben két kisebb erőd a következő napokban harcz nélkül jutott a magyarok kezébe.

November 9-én végre a sereg *Várna* alá ért, mely vár a törökök által elhagyatván, a hozzá tartozó *Galata, Macropolis* és *Kavarna* erődökkel együtt önként meghódolt. A sereg Várnától északnyugotra szállott táborba, melyet székérvárral erősített meg.

Ugyanez napon este a magyarok kiküldött portyázói *Petrecz* felé a török hadsereg őrtüzeit látták fellobbani.

Már *Provádiában* értesült ugyan *Julián* bibornok a keresztény hajóhad tengernagyától arról, hogy *Murad* szultán a magyar békeszegés hírére, melyről állítólag *Brankovics* által tudósított, magnesiumi magányát elhagyván, az ázsiai hadakkal, 40,000 emberrel, a *Hellespontuson* átkelt és *Drinápolyba* sietett. A pápai

144. tengernagy szabadkozik, hogy ő nem tehet róla, mert a szultán, míg a hajóhad egy része élelemszerzés miatt távol volt, éjjel, titkon, kis hajókon kelt át. Evvel szemben számos forrás azt állítja, hogy a szultán a gályák kapitányait megvesztegette s azok, vagy genuai kereskedők hajóin, minden ember után egy aranyat fizetve, a Hellespontuson, mások szerint a Bosporusnál kelt át. Mindezekkel szemben Mohammed szultánnak két Thury által közölt fethnáméja azt mondja, hogy Murad az átkelést kierőszakolta. E szultáni okiratok azonban korántsem mentik föl a hajóhad parancsnokát, a ki nem akarta, vagy nem tudta az átkelést meggátolni; történt legyen ez, ha az árulástól el is tekintünk, akár azért, mert hajóinak egy része távol volt, akár azért, mert az átkelést kellő örködés hiányában észre nem vette, s így csak csekély erőt állíthatott a későn észrevett vállalat megakadályozására.

Kétségtelen tény, hogy Murad szultán a keresztény hajóhad ott léte daczára átkelt, Drinápolyba ment, hol *Chalil* pasa nagyvezír a már menekész európai sereggel várta. A szultán csak egy napig időzött Drinápolyban, s azután az egyesült sereggel, melynek ereje Várnánál közönségesen 100,000 főre tétetik, útnak indult.

Murad szultán útját illetőleg az adatok szintén eltérők. A legvalószínűbb két versio egyike az, hogy Murad Drinápolyból Nikápoly felé ment, a Balkánon, a Sipka szoroson kelt át, s azután a nikápolyi bég hadával egyesülvén, a magyar sereget, mely fölötte lassan haladt, nyomon követte, mígnem Várnánál elérte; a másik, melyet Mohammed szultánnak Sahruk Mirzához küldött fethnáméja (Thurnál) támogat, az, hogy Murad Drinápolyból, a nikápolyi bég jelentése alapján, erőltetett menetekkel a legrövidebb vonalon, tehát a Nadir-Derbend szoroson át indult Provádiába, s innét a magyarok mögött Várna felé.

Bizonyos az, hogy a szultán serege a magyar hadsereg háta mögé került, s azt a Devinai tó és mocsarak által határolt területen, fölötte kedvezőtlen viszonyok közt harcra, csatára kényszerítette.

A magyarok által megtartott hadi tanácsban Julián bibornok azt ajánlotta, hogy alakítsanak szekérvárat és a sereg ebben védekezék mindaddig, míg a hajóhad megérkezik; ámde senkinek még csak sejtelve sem volt, hogy a hajóhad hol van, s közeledik-e

egyáltalán vagy sem? Hunyadi János evvel szemben egyedül az 1444. elszánt harczot pártolta, melylyel a sereg magát — talán — a török seregen átvághatja.

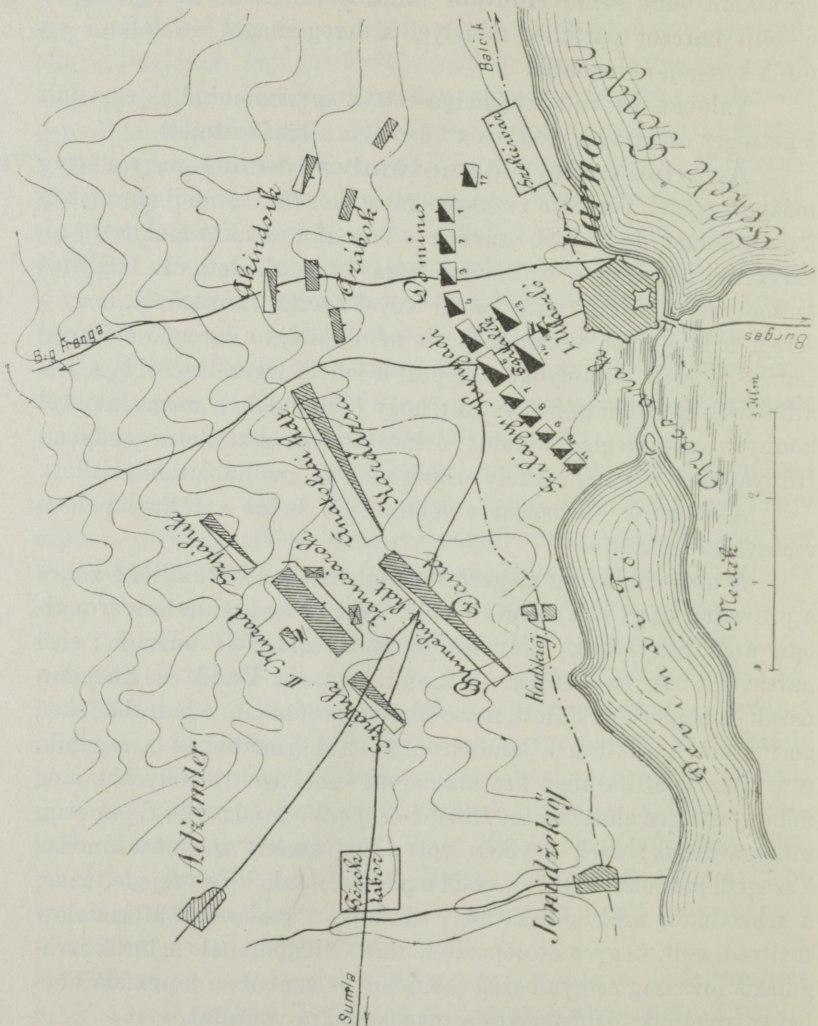
Valóban ez volt a leghelyesebb és egyszersmind az egyedüli lehetséges cselekvési mód, és a küzdelem elhatározottatott.

A várnai csata, 1444 november 10-én. A magyar sereg Várna. másnap reggel Várnától északnyugatra, két harczvonalban, olykép foglalt állást, hogy jobb szárnya a Várnától északra alakított szekérvárra, balszárnya a Devina tóra támaszkodott. E felállítás számot vet a király és a pápai követ azon kívánságával, hogy a sereg, a míg lehet, védekezzék, de nem gátolja a támadó előtörést sem, s az adott viszonyokhoz képest a lehető legezészerűbb. A felállításnak egyetlen hátránya volt, hogy jobb oldala a magaslatokról könnyen volt megtámadható; e hátrányt megszüntetni azonban Hunyadinak a sereg csekély száma mellett módjában nem állott.

A csapatok elosztását e felállításon belül a túllapon levő csatavázlat mutatja.

A török hadsereg megerősített tábora Jenidzsekiőjtől északra a provadiai úton volt; innét vonúlt föl a sereg három harczvonalban ama hegyhátra, mely Kadikiőjtől észak felé húzódik; első harczvonalban az európai és ázsiai lovasság Daud és Karadsa pasák és béglerbégek alatt, második harczvonalban, a hátrább fekvő gerinczen, a szultán a janicsárokkal, a harmadikban a szpahik. A szultán felállításában két kis halom emelkedett, melyeket még néhány évtized előtt is mint *Murad - Tepe* és *Szandzsák - Tepe* néven mutogattattak; ezek egyikén volt a hagyomány szerint a lándzsa a szegedi békeokmánynyal, később pedig Ulászló király feje feltűzve, a másodikon a birodalom nagy zászlója. A janicsárok állása előtt mellvéd volt, hegyes zöldözpettel, mint Nikápolynál. A török irreguláris lovasság és gyalogság (akindsik és azábok) a harczfelállítás bal szárnyának biztosítására a magaslatokra vonultak.

A magyarok már *kora hajnalban* csatarendbe állottak; a jobb szárnyon elkészítettet a szekérvár, melyet a gyalogság és a tüzmesterek szállottak meg, ide helyeztetvén el ama néhány ágyú is, mely a seregnél volt. A sereg a török hadak fejlődését, mi három órán át tartott, a király kívánsága szerint megszabott harcztervhez képest, tétlenül várta be; az európai és ázsiai lovasság fej-



A várnai csata. 1444 november 10-én.

A magyar csapatok felállításában a dandárok számokkal vannak megjelölve, melyek szerint: *Első harcvezető:* 1. Cesarini Julián, 2. Thal-lóczy Ferencz horvát bán, 3. Rozgonyi Simon egri püspök, 4. Herczeg Rá-fael boszniai püspök, 5. és 6. királyi bandériumok, mindegyike 2000 lovas, 7–11. az erdélyi hadak öt bandériuma, ezek közt Hunyady dandára (11.) és Szilágyi dandára (7.). *Második harcvezető:* 12. Dominis János váradi püspök, 13. magyar-lengyel tartalék, 14. Oláhok (4000).

lődését, mely a két sereget elválasztó emelkedésen ment végbe, 1444. látta, az akindsik és azábok felvonulását azonban a hegy gerincei, szőlő-ültetvényei és cserjéi elrejtették.

Reggel 9 óra tájban kezdődött a harc. Előbb az azábok nyíl-harca, majd a 15,000 főnyi akindsik rohama következett; ez a gerincz alján a *jobb szárnyon* álló horvát bán és egri püspök dandárait érte, a kik a törököt — nehogy sokat fölfelé kelljen lovalgolniok — közelre bevárták, de azután oly hevesen támadták meg, hogy nyomban visszavetettek, és a hegy meredek részéig üldöztek. Ámde ez idő alatt Karadsa az ázsiai lovassággal is előre tört, és a két magyar dandárt oldalba fogván, visszavetette. Julián bibornok és Dominis váradi püspök támogatásra elősiető dandárait szintén érte e támadás, minek folytán a magyar jobb szárny szétveretvén, a szekérvár, majd a város mellett el a mocsarak felé szorított; az egri és nagyváradi püspökök ez alkalommal itt elvesztek, Thallóczi horvát bán és Julián bibornok pedig mintegy 200—300 lovassal, a *szekérvárhoz* menekültek. E kis csoport itt, támogatva a második harcvezonalból segítségükre siető Bobriczki Lesko és Tarnov János által, hősileg küzdött; de a török a két lengyel úr kis csapatát szétverte, már a szekérvárba is behatolt, midőn végre a király és Hunyadi a második harcvezonalbéli *tartalékokkal* ide vágatván, a törököt megrohanják és visszaverik. *Karadsa bég-lerbég elesett* és az ázsiai lovasság zöme a hegyek aljában visszanyomatván, a király, Hunyadi és Thallóczy által egész a szultán felállításáig üzettek, a hol Hunyadi az üldözést megszüntetvén, a csapatokat az eredeti állásba való visszatérésre rendelé.

Hunyadi a királylyal a szekérvár felé tartott, hol az ázsiai törökök egy visszamaradt része és az akindsik új harcot kezdtek, s csak miután a törököt itt újból visszaverte, tért az állásba vissza.

A török balszárny veresége teljes volt; 3000 török holtteste fedte a csatateret.

Az állásba visszatérve, Hunyadi bámúlva látta, hogy az *oláhok* az üldözésből még most sem tértek vissza. Ennek oka az volt, hogy az oláhok a szultán felállítása mögött a sumlai úton a török táborra találván, azt fosztogatni kezdék és semmi hatalom sem volt képes őket onnét visszaterelni.

Miután azonban a dolog a magyar balszárnyon is veszélyessé

144. kezdett válni, Hunyadi *a királyt megkérte, maradjon az állásban* míg ő a balszárny támogatására megy, és igyekezzék a szétszórt csapatokból, a távollevő oláhok helyett *új tartalékot* alakítani. Ezek után a középben le nem foglalt királyi bandérium egy részét magához vevén, *a balszárnyra* ment.

Itt a harc sokkal később kezdődött, mert a szultán az ázsiai csapatok küzdelmének eredményére várt, midőn pedig megindult, hosszú ideig egyensúlyban maradt. Végre a magyarok Daud pasát visszanyomták egész a janicsárokig. Ámde ekkor a szultán a szpahikat rendelvén Daud pasa támogatására, most a magyarok voltak hátrálni kénytelenek.

Ekkor érkezett oda Hunyadi, s a szpahikat oldalba fogván, az európai török lovasságot is megverte és szétűzte.

Murad szultán első harcvezonala és a szpahik is meg levén verve, most *már csak a janicsárok állottak*. A szultán minden irányban csak futó csapatait látván, elcsüggedt, s maga is menekülni készült. Környezete azonban őt visszatartóztatta, mire a szultán, a szegedi szerződés foszlányait a janicsárok közt körülhordoztatván, őket kitartásra buzdította.

Ez alatt Ulászló király a felállításban lengyel környezete által folyton ostromoltatott, ne engedje az egész dicsőséget Hunyadinak és a magyaroknak, rohanja meg a szultánt és a janicsárokat, kik bizonyára futó lovasságukat követendik.

Az ifjú király maga is harcvezető levén, nem sok buzdításra volt szüksége; megfeledkezve Hunyadiról és kérelméről, kíséretével és a mellé rendelt 500 lovassal neki vágatott a janicsárok mozdulatlan tömegének. A janicsárok nyilzáppal fogadják a kis csapatot, majd a czölöpzet és mellvéd állja útjokat, de mindez föl nem tartóztatja, s a király betör a janicsárok közé. A harczedzett vitézek e merészségen elbámúlnak ugyan, de a következő pillanatban soraik bezáródnak és Ulászló király és csekély bejutott kísérete kétségbeesett élethalál harcot küzd a török hadsereg legkitünőbb bajnokaival.

Hunyadi a balszárnyról visszatérve, bámulva hallja a történetet, s a legközelebbi vitézeket gyorsan összeszedve, aggódó hévvel siet a janicsárok tömegéhez, hogy a királyt — ha még idő van — visszatartóztassa, ha nincs, a veszélyből kivágja.

De már későn érkezett! A király és hős társai küzdelme nem soká tartott. A király lova hátulsó lábainak idegeit egy janicsár bárdja átszelvén, a ló összeesett, s a király számtalan sebből vérezve holtan rogyott össze. Fejét egy Kodzsa Chizr nevű janicsár vágta le, a szultánhoz vitte, a ki azután a főt egy póznára tüzetvén, körülhordoztatá. 1444.

A király merész csapatából csak néhány lovas tért vissza, ezek közt Báthory István, ki a Szt.-György zászlót visszahozta.

A király halálának híre villámgyorsan terjedt el a csatatéren, a magyarok közt rémületet, a törökök közt új lelkesedést gerjesztvén. Az üldözésből visszatérő magyar csapatok a király halálának hírére minden irányban szétfutottak; senki sem gondolt további küzdelemre, mindenki csak a menekülésre.

E közben az est is beállott és Hunyadi sem tehetett egyebet, mint hogy társaival meneküljön.

Az éj beálltával azonban számos magyar csapat, mely a bekövetkezett veszedelemtől nem tudott, s magát győztesnek tartotta, a szekérvárhoz gyülekezett s az éjet itt töltvén, a szekérvárat a törökök másnap bekövetkezett megtámadáskor szívósan védelmezte. Itt esett el Julián bíbornok, a ki e veszedelmet a magyarokra hozta, Báthory István és többen mások. Nagy részők azonban elmenekült, kivéve a gyalogságot, mely a szekérvárban felkoncizoltatott.

Hunyadi János Oláhországon át igyekezett hazájába jutni, de útközben Vlád Drákul oláh vajda által elfogattatott és később csak az országgyűlés fenyegető követeléseire szabadult meg.

A magyar sereg *vesztesége* 3—4000, mások szerint, de kétségtelenül túlozva, 10—12,000 fő volt; a törököké körülbelül 30,000.

Ez volt a sem politikailag, sem katonailag elő nem készített, eszközgeből kifolyó, s így erkölcsi alapot nélkülöző hadjárat gyászos vége.

Hunyadi János hadjáratai a nándorfehérvári csatáig.

A várnai csata után II. Murad szultán ismét visszatért magneziai magányába, s ez Magyarországra kétségtelenül szerencse

1444. volt, mert Ulászló halála után a közállapotok nem igen voltak alkalmasok arra, hogy a győzelmes török hatalomnak, ha Magyarország meghódítását akarja, sikerrel lehessen szembeszállani. Ulászlóról különben az a hír terjedt el, hogy életben van s ez az ország kormányzására teendő intézkedéseket hosszabb időre felfüggesztette. Midőn végre biztossá vált, hogy Ulászló Várnánál csakugyan elesett, az 1445. évi országgyűlés követséget küldött Frigyes császárhoz, hogy Albert fiát **Lászlót**, kit az ország királyul elismerni hajlandó, a nála levő szent koronával együtt szolgáltatassa ki, egyelőre pedig az ország kormányzása hét főkapitányra bízott. Ezek egyike volt *Hunyadi János*, kinek Erdély és a Tiszántúl jutott, de a ki ezenkívül az ország déli határainak a török elleni megvédelmezésével is megbízott.

Hunyadinak nem sok fáradságába került volna, hogy magát királylyá választassa, de a szerény férfiú nem kívánczolt e polczra, s a haza javát akarván mindenekelőtt, azt újabb rázkódásoknak kitenni nem akarta. Neki életezélja a török elleni harc volt, erre irányozta minden igyekezetét.

1445. **Az alsó-szávai hadjárat 1445-ben.** Hunyadi a várnai sereg maradványaiból alkotta meg a határvédő hadat, melynek nemsokára alkalma nyílt magát kitüntetni.

Az alsó Száva vidékén több ezer főnyi török rablócsapat tartózkodott, mely a Szerémséget gyakran háborgatta. Hunyadi elhátározta, hogy e rablócsapatot, mely éppen **Zsarnó** (vagy Czárnó, Nándorfehérvártól 1 mértföldre nyugotra) melletti táborában volt, rajtaütéssel megtámadja. A kijelölt napon számra kisebb hadával táborából, melyben az őrtüzeket égve hagyta, a legnagyobb csendben elvonulván, a Száván kissé feljebb titkon átkelt s egész észrevétlenül megközelítette a törökök táborát. Most nagy zajjal hirtelen rajtok ütven, a törökök legnagyobb részét felkonczolta. A menekülők a Száva vidékét elhagyván, Szerbia belsejébe vonultak.

1445.—1446.

Az aldunai és oláhországi hadjárat 1445—1446-ban Azon hirre, hogy Murad szultán Ázsiába visszatért, az új uralkodó, II. Mohammed, ellen pedig a janicsárok föllázadtak, Hunyadi új török hadjáratot tervezett. *Valeran de Wawrin*, a burgundi hajóhad parancsnoka, ugyanis ajánlatot tett, hogy 6—8 gályával a Dunán feljön és egy oda vezetendő magyar sereggel

Zsarnó
(Czárnó.)

együtt működik. Természetes, hogy e czélra Hunyadi a nyugoti hatalmak segítségére is számított, fölhívta tehát azokat, valamint *Vlád Drákul* oláh vajdát is. A felhívottak közül csupán az oláh vajda jelent meg 6000 emberrel augusztus elején *Izákcsándl*, azután a hajóhaddal együtt, mely a trónkövetelő *Szaudzsi*, más néven *Csalopia Dávid*, török herceget is elhozta Konstantinápolyból, Nikápolyhoz ment. Útközben a szövetségesek kísérletet tettek **Szilisztria** ostromára, de megtudván, hogy itt 30,000 török van, tovább siettek; de elfoglaltak két kisebb várat, **Turtukájt** és **Gyurgyevot**, míg végre *szeptember 12-én* Nikápoly alá jutottak.

Drakula óhajtotta volna az oláh területen a Duna balpartján fekvő **Kis-Nikápolyt** elfoglalni, s ez két napon át ostromoltatott is, midőn *szeptember 15-én* megjelent mintegy 10,000 főnyi sereggel Hunyadi János is.

Hunyadi azonnal értekezett a hajóhaddal szintén feljött *Francesco* bibornokkal, az olasz-, és *Valerán Wavrimel* a burgundi hajóhad vezérével (a hajóhad 6 olasz és 2 burgundi gályából állott), hogy velők a török ellen indítandó új hadjárat iránt meg egyezzenek. Hunyadi tanácsára Kis-Nikápoly ostroma felhagyatott, és a sereg a Zsily torkolatához ment, hol a sereg a Dunán **Rahovánál** átkelt. Ámde a török sereg, mely Nikápolynál volt, szintén fölfelé vonúlt, a magyar-oláh sereggel azonban Rahovánál meg nem ütközött, hanem az ország belsejébe hátrált. Hunyadi, tudván, hogy a török czélja csak az, hogy a sereget becsalja, s ha majd a fáradság és élelem hiánya miatt (már most is csak két napi élelem volt) kimerül, rajtaüt és megsemmisíti, visszafordult és a sereggel ismét a Duna balpartjára kelt át.

Más okok is voltak a hadjárat megszüntetésére. Ugyanis Murad szultán időközben a fellázadt janicsárokat megfékezendő, ismét Európába jött, a kormányt átvette, a lázadást elfojtotta és készen állott újabb háborúra. A hadjárat tehát későbbi időpontra, a mikor a nyugoti fejedelmek több segílyt nyújthatnak, halasztatott.

Hunyadi Magyarországra, az oláhok és a hajóhadak hazájukba visszatértek.

Az *1446-ik év* tavaszán Hunyadi az országos tanács meg egyezésével Oláhországba indult, hogy *Vlád Drákul* vajdát, ki őt a várnai csata után letartóztatta s bár csak a mult évben még

1445—1446. a magyarokkal harczott, most ismét a törökhöz pártolt, megfenyítse.

Mielőtt a vajda ellenállásra készülhetett volna, Hunyadi Erdélyből rárontott, seregét megverte s őt magát elűzvén, vajdjává a Vlád által 1430-ban megölt Dán hasonnevű fiát, IV. Dánt helyezte be.

Drakula Drinápolyba menekült, honnét nemsokára török segélyhaddal tért vissza. Vállalata azonban nem sikerült. Dán Hunyadihíván segítségül, ez Erdélyből rögtön Oláhországba sietett, és Drakula török hadát megverte. A futó Drakulát Dán vette üzőbe, a Hunyadi által adott magyar haddal és a mellé állott oláhokkal újlag megverte, menekülés közben fiával együtt elfogta és végre Tergovistban lefejeztette.

Hunyadi ez alatt érintkezésbe lépett István moldvai vajdával, s vele a török ellen szövetséget kötött.

1446. A Frigyes és párthívei elleni hadjárat 1446-ban.

Frigyes nemcsak Lászlónak és a koronának kiadását tagadta meg, de sőt több határváron kívül **Köszeget**, sőt **Gyórt** is elfoglalta, míg párthívei közül **Cilley Frigyes** és **Ulrik**, Horvátországba betörvén, **Thallóczy János** vránai perjelt, Nándorfehérvárnak 1440-ben hős védőjét, **Pakrácz** mellett seregével együtt felkonczolván, az országot feldúlták.

Köszege.
Győr.

Pakrácz.

Hunyadi János mindenekelőtt a Cilleyek ellen indult; **Szt. György**. 15,000 főnyi seregével **Szent-Györgyöt** és a vránai perjelség többi **Pettau**. várait visszavette, majd a Dráván **Pettaunál** átkelvén, a Cilleyek hadát ennek közelében szétverte. A Cilleyek kapitánya, **Vittovecz**, megkísérelte ugyan még néhányszor az ellentállást, de **Csáktornya**. **Csáktornyánál** újra megveretett, és Hunyadi **Kapronczát** is megvette. Ezután Hunyadi a Cilleyek birtokait mindaddig dúlta, míg csak békéért nem könyörögtek, s a magyar kormány irányában hűséget nem fogadtak.

Csáktornya.
Kaproncza.

Hunyadi János a hadjáratból visszatérvén az országgyűlésre sietett, hol Albert király fia mint **V. László** magyar királylyá választatott, a királynak és a koronának — ha kell erőhatalommal is — az országba hozatala elhatároztatott, végre **Hunyadi János**, az egész ország által tisztelt hős, kiterjedt hatalommal **kormányzóvá** választatott.

Miután Frigyes, László királynak és a koronának kiadását az újabb követségnek is megtagadta, az országtanács megbízásából Hunyadi János kormányzó most egy 10, mások szerint 20,000 főnyi sereggel indult ellene, s *november közepén* benyomulván Stiriába, ezt és Karinthiát feldúlta, és hadaival Ausztria és Bécs felé tartott. Csak midőn a magyar sereg már **Németújhelyt** is megvette, és közvetlenül Bécsset fenyegette, gondolt Frigyes az alkudozások megkezdésére; ezek midőn Hunyadi **Bécs** alá a Dunáig hatolt, azon föltétel mellett, hogy Győr február 2-áig átadassék, fegyverszünettel értek véget, mely a béke iránti alkudozásokat *Carvajal* bibornok pápai követ megérkeztéig függesztette. 1446.
Németújhely.
Bécs.

Hunyadi deczembervégével seregét nagy zsákmánnyal, melynek értékét némelyek 10 millió forintra becsülik, tért vissza.

1447 június 1-én végre Frigyesel két évi béke kötöttet, mely azonban a földolgot, László és a korona kiadását függőben hagyta.

A rigómezei hadjárat 1448-ban. Hogy a magyar kormány a Frigyesel folytatott viszályok végleges lebonyolítását elodázta, ennek egyik oka az volt, hogy ismét a török háború került felszínre. A külhatalmaknál tett lépések ugyan ezúttal sem vezettek kézzelfogható eredményre, bár Hunyadi János ez iránt mindent megtett, de biztattak a háborúra a török birodalom viszonyai. 1448.

II. Murad szultán az előző években már több hadjáratot intézett **Castriota György** ellen, de siker nélkül; minden hadjárat a törökök érzékeny vereségével végződött. E balsikerek hire eljutott Magyarországra is, mi Hunyadinak azon elhatározására, hogy a várnai szégyent egy új támadó hadjáratral mossa le, kétségtelenül nagy befolyással volt.

A török háborúra a várnai hadjárat óta folyton készülvén, csak arra várt, hogy a nyugoti hatalmaknak a pápa által ígért támogatását megnyerje. Valószínű, hogy erre már 1447-ben számított, s a különben hátrányos radegundi békébe azért egyezett bele, hogy az ország nyugalmát és békéjét nyugaton biztosítsa.

A várt segély ugyan úgy 1447-ben, mint 1448-ban is elmaradt, Hunyadi mindazonáltal, megtudván, hogy Murad szultán ez évben **Castriota Györgyöt** ismét, még pedig egy 100,000 főnyi nagy

1448. sereggel, és ismét siker nélkül támadta meg, a mennyiben Albániát ugyan feldúlta, de Castriota György *Krója* sziklavárában rendületlenül áll, a hadjárat megindítására az időpontot alkalmasnak ítélte.

A hadsereg, melyet Hunyadi János az 1448-ik évi hadjáratra kiállíthatott, a 8000 főnyi oláh segélyhaddal is alig multa ugyan felül a **30,000** főt, de minőségre, kivált magyar részeiben, jeles volt. A főpapok közül senki, a főurak közül Bebek Imre erdélyi vajda, Thallóczy Ferencz horvát bán, Székely János tótországi bán, továbbá Marczaly Imre, Rozgonyi Rajnald, Szécsi Tamás, Losonczy Benedek, Lindvai Bánffy István, s még többen vettek a hadjáratban részt; a török írók szerint Hunyadi sógora Szilágyi Mihály is. A sereg jól el volt látva ágyúkkal, puskákkal és más hadi eszközökkel, melyek szekereken — ezek száma 2000 volt — szállítottak; minden szekéren két gyalogos, egy pajszos és egy tüzér volt.

Míg azonban Dán oláh vajda készségesen csatlakozott Hunyadihoz, és haderejét kiállította, Brankovics György szerb despota, ki pedig országa visszanyerését Hunyadi 1443-ik évi győzelmeinek köszönhette, s mint magyar főúr is köteles lett volna a csatlakozásra, a hozzájárulást nemcsak megtagadta, de sőt áruló módon ő értesítette Muradot — mint már 1444-ben is — a magyarok terveiről és mozdulatairól.

A magyar sereg a Duna mellett *Kevénél* gyülekezett és szeptember 12-éig a Duna bal partján, 28-áig a jobb parton táborozott, szerb területen.

Hunyadi e hadjáratnál erősen számított *Castriota Györgyre*, mivel némi megegyezés is jött létre, s ez okból, midőn seregével *szeptember 28-án* megindult, irányát nem Drinápolynak, hanem, hogy Castriota hadaival még a törökkel való egyesülés előtt találkozzék, a *Rigómezőnek* (Kosovo Polje) vette. A sereg a szerb földet az egész úton dúlva, pusztítva, a Morava völgyén fölfelé haladt *Niszáig*, és ez úton egyesült a Szendrőnél átkelt oláh haddal. Nistől délnyugatra térve, Hunyadi serege egy hegyi úton Prokopljebe, majd a Toplica völgyön Kursumljeba, innét a Banjszka patak mentén a Prepolácz hágóra, majd végre a mai Mrdár és Snok falvak irányában a Láb völgyébe ment s ezt követve, *október 15-én*

a Rigómező északi szélére érkezett. A szerb nép a szorost mai napig is Hunyadi útja után *Jankova-Kliszurának* nevezi. 1448.

Murad szultán Hunyadi támadó tervét és a hadjárat előkészületeit megtudván, Krója mellett csak egy kisebb hadat hagyva, azonnal Szófiába sietett, és azt vélvén, hogy a magyarok ezúttal nagy sereggel fognak jönni, terjedelmes intézkedéseket tett, hogy hatalmas sereget állítson ki. Midőn a magyaroknak Keve melletti gyülekezéséről és az oláhoknak Szörény vidékén történt átkeléséről értesült, serege, úgy az európai, mint az ázsiai, már java részben együtt volt. E sereg számerejét körülbelül 150,000 főre lehet tenni.

A szultán nem mozdult Szófiából, mert a magyarokat a szendrő—nis-pirot—szófiái vonalon, az 1443-ik évi hadjárat hadműveleti vonalán várta. De midőn Brankovics által értesített, hogy a magyarok Nist elhagyták, rögtön megindult Piroton át Nisre, innét kezdve pedig, 2—3 napi menetre, folyton a magyar sereg nyomán haladt.

Hunyadi nem birt tudomással Murad seregének holléte és mozgás iránya felől, s így a törökök, mint a várnai hadjáratnál, ismét a magyar sereg hátába kerültek. Ha legalább ezt megtudja, úgy megszállhatja vala a Prepolác szorost, s ebben tán föltartóztathatja a szultán seregét addig, míg Castriota csatlakozik. Így azonban kénytelen volt a harcot egyedül fölvenni.

A magyar sereg, mely Castriota György hadát dél felől várta, mielőtt menetét a csatlakozás végett tovább folytatná, a Rigómező elérése után, a nehéz út fáradalmaiból kipihenni akarván, a Szitnyicza mellett néhány napi pihenőt szándékozott tartani. A vett hírek szerint Castriota már közeledett, s így az egyesülés esetleg még a Rigómezőn is remélhető volt.

Míg azonban a magyarok figyelme dél felé irányult, *október 17-én* északon, a Láb völgy felső részén a *török hadsereg elővéde jelent meg.*

Ha Hunyadi kétségtelen hírekkel bir Castriota közeledéséről, úgy a törököt kisebb erőkkel föltartóztatva, bizonyára folytatja menetét dél felé, hogy az egyesülést a megütközés előtt végrehajtsa. Castriota közelléte azonban nem volt bizonyos, minek folytán Hunyadinak elkészülnie kellett arra, hogy a törökkel a harcot egyedül is meg kell küzdenie.

1448.
Plemetina.

E végből Hunyadi a Szitnyicza mellől a Plemetinától délkeletre fekvő fensíkra vonúlt föl. A törökök e szándékot észrevevén, a magaslatra ért magyar könnyű lovasságot, ugyanazon helyen, a hol az 1389-ben meggyilkolt I. Murad szultán sírja van, megtámadták. A küzdelem majd egész nap folyt, de a törökök, kik különben is csak kisebb erővel léphettek föl, viasszaszorítottak, és a fensík teljesen a magyarok birfokába került.

Hunyadi most a szekereket is felvonatta, és a fensík déli részén szekérvárat alakítottatott.

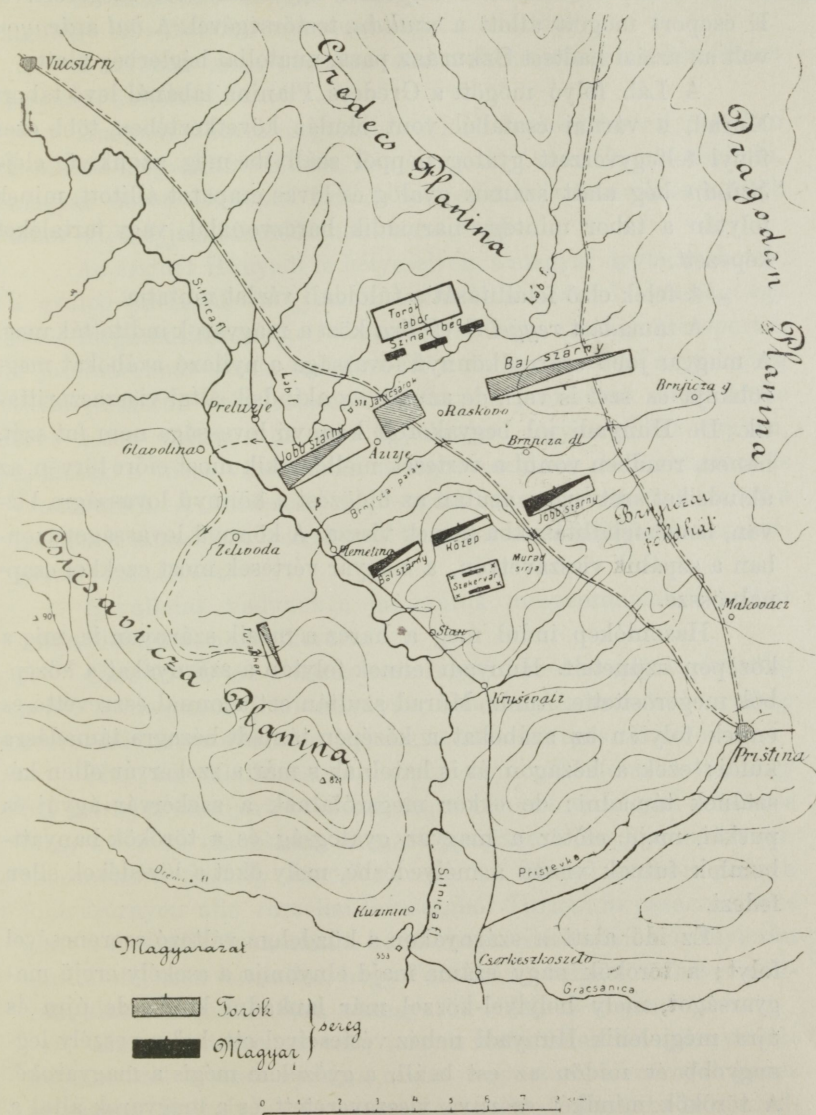
A török elővéd visszavonúlt, de estére már az egész török hadsereg kikontakozott a Láb völgy alsó részében és a Gredecz Planina déli lábánál, a Láb balpartján szállott táborba.

A *plemetinai ütközet* után a két sereget most már csak a jelentéktelen, a csapatok mozgását semmikép nem korlátozó Brnyiczai patak választotta el.

Rigómező.

A rigómezei csata 1448 október 18—19-én. *Október 18-án*, pénteki napon, Hunyadi János a magyar sereget harcra fejlődttette. A fejlődés három csoportban, és ezek mindegyikénél két harcvezonásban történt. A *balszárnynon*, mely a Szitnyiczára támaszkodott, az oláhok állottak Dán vajda parancsnoksága alatt. A középen maga **Hunyadi János** parancsnokolt; ez a plemetinai fensíkot foglalta el, és jobb szárnyával egész Murad sírjáig terjedt; itt voltak beosztva: első harcvezonásban *Székely János*, *Bebek Inre* vajda és *Thallóczy Ferencz* bán alatt az erdélyi és horvát lovasság, második harcvezonásban a *kormányzó* által vezetett királyi bandérium. A *jobb szárnyat*, mely a főuri bandériumokat foglalta magában, s Murad sírjától keletre a brnyiczai földhátan állott. **Lozonczy Benedek** vezette. Az egész erő állítólag 38 zászlóaljat képezett, a nehéz lovasság mindenütt a második harcvezonásban. A szekérvár a felállítás mögött 1—2000 lépésre volt.

A törökök hasonlóan szintén három csoportban és minden csoporton belül két harcvezonásban állottak: az első harcvezonásban az azabok és akindsik, másodikban a szpáluk. A *jobb szárnyat* Szeád-Eddin szerint, a hagyománynak megfelelően, a ruméliai hadtest képezte s parancsnoka némelyek szerint a ruméliai bégerbég, mások szerint maga **Chalil** pasa nagyvezír volt. A *középen* a janicsárok állottak, kiknek felállítás a szokásos mellvéden és czölöp-



A rigómezei csata.
1448 október 18—19-én.

1448. zeten kívül a mellvédre helyezett ágyúkkal volt megerősítve. E csoport mögött állott a *szultán*, testőrségével. A *bal szárnyon* volt az ázsiai hadtest *Szkurasz* pasa, anatóliai béglerbég alatt.

A Láb folyó mögött a Gredecs Planina lábánál levő tábornak Murad, a várnai csatából vont okulás következtében, több ezer főnyi felfegyverzett gyalog néppel szállatta meg, azonkívül eléje *Szinán* bég alatt számos gyalog és lovas csapatot állított, minek folytán a tábor mintegy harmadik harezvonalat, vagy tartalékot képezett.

A felek első felállítását a túloldali vázlat mutatja.

A támadást *reggel 8—9 óra* közt a magyarok indították meg. A magyar jobb szárny könnyű lovassága a nyilazó azábokat megrohánja és szét is veri, de azután az akindsik által visszaszorítottik. De Hunyadi jól begyakorolt könnyű lovassága nem fut szét, hanem rendben vonúl a vértések mellé, a kik most előre törvén, az akindsiket szétverik; azután az üldözést a könnyű lovasságra bízván, ismét felállításukba térnek vissza. A könnyű lovasságot azonban a szpáhik visszavetvén, a magyar vértések most ezekkel csapnak össze.

Hasonlóképp indul meg a harc a másik szárnyon is, míg a középben szünetelt. Hunyadi ennek folytán a szárnyakat a középben megerősítette. Ámde Murad szultán ezt azonnal észrevette és ennek folytán az azábokat a középben támadt hézagra támadásra küldi; ezek a hézagon át is hatolnak s már a szekérvár ellen készülnek támadni; de ekkor megszólalnak a szekérvár ágyúi és puskái, majd előtör a magyar gyalogság és a törökök hanyatt-homlok futnak vissza a mélyedésbe, mely őket a lövedékek ellen fedezi.

Ez idő alatt a szárnyakon a küzdelem változó szerencsével folyt; a törökök nagy száma majd elnyomja a csekély erejű magyarságot, mely helylyel-közzel már lankadni kezd; de újra és újra megjelenik Hunyadi nehéz vérteseivel ott, hol a veszély legnagyobb és midőn az est beáll, a győzelem mégis a magyaroké. A törökök mindkét szárnya visszaveretett és a magyarok által a Brnyicza patakon túl, sőt még Láb folyón át is üldöztetett, mire azután a magyar hadak, az éj beálltával, eredeti felállításaikba a szekérvárhoz vonultak vissza.

A csata első napján a magyarok 2000, a törökök állítólag 1448. mintegy 15—20,000 főnyi veszteséget szenvedtek.

A törökök ereje azonban nem volt megtörve s a küzdelmet folytatni kellett.

Hunyadi a harc megszűntével hadi tanácsot tartott, melyben I. Murad megvakított fiának, Szaudzsinak, *Daul Cselebi* nevű fia, magyar néven *Csalopia Dávid* tanácsára a janicsárok és a török tábor ellen éjjeli támadás határozottatott el.

Az eszmét Hunyadi is helyeselvén, a magyar ágyús szekerek, a gyalog puskások és íjjászok, továbbá a könnyű lovasság egy része megindultak az éjjeli támadásra. Midőn a magyar csoportok a janicsárokhoz értek, megdördültek az ágyúk, majd a gyalogság rövid puskatűz után rohamot intézett a janicsárok ellen. Ámde ezek résen voltak s az első ágyúlövésre fegyvereikhez kapván, nemcsak a tüzet viszonzták a leghevesebben, de a rohamot is visszaverték. A küzdelem majd egész hajnalig tartott, a mikor a törökök a támadókat bekerítéssel fenyegetvén, a magyarok a szekérvárba visszatértek.

A vállalat, melynek a janicsárok megsemmisítését kellett volna előidézni, nem sikerült.

Október 19-én a harc kora reggel ismét megújult, és pedig ismét a magyarok jobb szárnyán, Losonezy és az ázsiai lovasság közt; csakhamar általános lett a küzdelem az egész vonalon.

Hunyadi felállításában csupán azon változtatást tette, hogy bal szárnyát mindjárt kezdettől fogva nehéz lovassággal erősítette meg, mely az oláhoknak támaszt nyújtson s hogy e szárny parancsnokává *Székely Jánost* nevezte ki. Murad szultán pedig a jobb szárnyon álló ruméliai lovasságból *Turakhán* pasa vezérlete alatt a theszaliai lovasokat a harc megkezdése után a Szitnyiczán átküldötte, azon feladattal, hogy Turakhán a túlparton fedve felállván, alkalmas pillanatban a magyarok oldalába törjön.

Hunyadi terve az volt, hogy a törököknek két szárnyhadát fogja ezúttal is visszanyomni, mi ha megtörtént, a szárnyak nehéz lovasságát Székely és Losonezy a janicsárok oldalába kanyarodtatják, míg Hunyadi maga a lövegekkel, gyalogsággal és a még meglevő lovassággal arcban támadja őket meg.

A küzdelem meglehetősen tervszerűen folyt le. A török sereg

1448. mindkét szárnya visszanyomatott, Losonczy bekanyarodott, Hunyadi megrohanta a janicsárokat és azok sorait, a török írók saját beismerése szerint, áttörte.

Ámde míg ez a középben történt, az alatt a magyar balszárny nagy veszedelemben jutott Turakhán pasa oldaltámadása által. Székely és az oláhok ép a velök szemben levő ruméliai csapatokat nyomták vissza, midőn Turakhán hirtelen oldalukba tört. E nem várt támadás, melyre a ruméliai csapatok is ismét rohamot intéztek, úgy az oláhokat, mint Székely János csapatait, ki maga jobb karját vesztvén, elesett, előbb teljes zavarba ejtette, mely után a szárny vereségével és az oláhok majd teljes megsemmisítésével végződött.

Hogy az oláhok ez alkalommal áruló módon magukat a török jobb szárnyat vezénylő Chalil pasa nagyvezírnek megadták volna s azután a szultán parancsára felkonczoltattak, mint azt eddig általánosan hitték, nem valószínű; sokkal valószínűbb az, hogy az oláhok a kettős támadás alkalmával egyszerűen elhullottak.

De Hunyadi támadása a középben sem aratott sikert, mert midőn vitézei a janicsárokon áthatoltak, ott Szinán bég csapatai által támadtattak meg; sokan átvágták ugyan magukat ezeken is, de ekkor meg a felfegyverzett tábor állta útjokat. Ily sokszoros harc végére megtörte e hadat is; most már csak az általános menekülés maradt hátra.

A bal szárny és a közép veresége a csatát Murad szultán javára döntötte el. Hunyadi serege másodizben vereséget szenvedett.

A magyarok egy része a szekérvár felé menekült, de Murad azt már, az est beállván, meg nem támadhatta. Hunyadi maga is a szekérvárba ment és az éj egy részét ott töltötte, de belátván, hogy a harc megújítása képtelenség, még virradat előtt az ott levő urakkal a szekérvárból kitört és míg sógora, *Szilágyi Mihály*, egy maroknyi haddal a törököt feltartóztatta, elmenekült.

A magyar sereg *vesztesége* még nagyobb volt, mint Várnánál. 17,000 magyar és oláh bajnok hullott el a harcmezőn; az urak közül Székely János, Thallóczy Ferencz, Marczaly Imre, Losonczy Benedek, Bebek László, a Szécsy testvérek, Bánffy Ist-

ván, Csáky György, Nádasdy Imre, Andrassy Bertalan, Karr Róbert és a coronai püspök, pápai legátus. Fogságba estek: Szilágyi Mihály, Dán vajda, Korothnay János, Szakadály Tamás és mások, kik azonban később mind megszabadultak. De Murad szultán is drágán vásárolta meg a győzelmet, mely neki egyező adatok szerint 35—40,000 harcosába került. 1448.

A menekültek nagy része a lesben álló szerbek által konczolatott föl, vagy legalább kifosztatott.

Hunyadi Jánost az áruló Brankovics Szendrón letartóztatta s csak decemberhóban, súlyos föltételek mellett, bocsátotta szabadon.

De a nemesen gondolkodó magyar nemzet nem ócsárolta Hunyadi vereségéért, sőt örömmel fogadta s diadalmenetben kísérté be Szegeden az országgyűlésbe. Hisz e nagy megpróbáltatások közt még nagy szerencse volt, hogy megmaradt ő, az egyedüli, kinek neve is elég volt arra, hogy a törököt a haza földétől távol tartsa.

A Giskra elleni első hadjárat 1449-ben. Az 1445-ben 1449.
megválasztott főkapitányok egyike, **Giskra János**, bár az országgyűlés a főkapitányokat Hunyadinak kormányzóvá választása következtében megszüntette, a czímet Felső-Magyarországon továbbra is bitorolta és cseh zsoldosaival a «bratikkal» kénye-kedve szerint garázdálkodott; társai voltak a dulásban Komorovszky Péter, ki Liptóban és Szentmiklósi Pongrácz, ki Nyitra és Trenesén megyékben dült. Az országtanács Giskra megfenyítését határozván el, Hunyadi unokaöccsét, *Székely Tamást*, haddal küldötte ellene; de míg ez tétlenül állott a Kassa melletti **Somosnál**, Giskra *szep-* Somos.
tember 5-én hirtelen rajtütött, seregét szétverte, táborát elfoglalta és sokakat fogságba ejtett. Erre maga Hunyadi János szállott elene táborba, az általa épített **Szepesi** várat rohammal bevette és elrombolta. Hunyadi ezután **Körmöczöt** akarta elfoglalni, de mire leért, a városokat felajánló polgárokat Giskra elfogatta és ellenállásra készült. De Hunyadi a szép magyar várat elrombolni nem akarván, innét seregével elvonult és a Szepességbe szándékozott visszatérni, a csehek fészkeinek pusztítását folytatandó. Alig távozott azonban Körmöcz alól, megjelentek a lengyel király követei, kik fegyverszünetet eszközöltek ki. A következő év márczius havában Mezőkövesden állandó béke kötöttett.

Szepesi.
Körmöcz-
bánya.

1450. **A szerb hadjárat 1450-ben.** Az ország nyugalmasabb állapotában az országtanács hajlandóbb volt Hunyadinak Brankovics elleni ügyét felkarolni, minek következtében a kormányzót a rigómezei csata után Brankovicssal kötött kényszerszerződés teljesítése alól fölmentvén, egyszersmind felhatalmazta, hogy Brankovics magyarországi javait elkobozza, s a deszpótát a magyar felsőség elismerésére, ha kell fegyverrel is, kényszerítse.

Hunyadi ennél fogva a deszpota birtokait, Munkácsot, Szatmárt, Nagybányát, Debreczent, Böszörményt, Tokajt, Túrt stb. lefoglalta. De midőn erre Brankovics csak még nyakasabb lett, Hunyadi sereggel tört be Szerbiába és azt dúlni, pusztítani kezdé. Brankovics török segítségre számított, de e helyett a szultán Feriz béget a szerbektől elfoglalt Krusevácz erődítéseinek helyreállítására küldte be, mi támadás előjele volt, s így Brankovics, miután Hunyadinak tüzszül még mindig letartóztatott László fiát szabadon bocsátotta, békéért könyörgött, mi az országnagyok közbenjárására meg is köttetett. Természetes, hogy e megaláztatás Brankovicsnak a Hunyadi ház ellen táplált eddigi gyűlöletét csak még mélyebbé tette.

1451. **A Giskra elleni második hadjárat 1451-ben.** Hunyadi János az 1450-ik év október 20-án Frigyes német királylyal szerződést kötött, miszerint László király 18 éves koráig Frigyes gyámsága alatt neveltessék, s Frigyes addig az általa elfoglalt várakat és városokat bírja. Ellenben Frigyes Hunyadit Magyarország kormányzójának elismeri, őt támogatja s ellenségei ellen megvédi. E szerződés szükséges volt azért, mert Hunyadinak a főhatalomra vágyó főurak közt, háza növekedő fénye és gazdagsága miatt, ellenségei támadtak. Ámde a szerződés, mely az országhatalmat Hunyadi kezében több évre biztosította, még több ellenséget támasztott; nevezetesen a kiskorú László révén hatalmat reménylő *Cillej Ulrik*, Garay László, Ujlaky és *Giskra János* mindenkép fondorkodának ellene, az alattomos támadásokra első sorban Hunyadi régi ellenségét, Brankovics Györgyöt használván föl. Hunyadi azonban nem értett tréfát s hadait felkészítvén az 1451 tavaszán hadjáratot szándékozott indítani Brankovics ellen. Ámde a bujtogatók megijedtek saját munkájuk eredményétől s magukat közbevetvén, békét eszközöltek ki.

A sereg azonban nem hiába gyülekezett össze.

1451.

Giskra nemcsak nem teljesítette a mezőkövesdi béke föltételeit; de sőt még több husszítát hozván az országra, Losoncz mellett egy kolostort foglalt el, ebből egész várat alkotott és onnét dúlta a vidéket. Hunyadi tehát a Brankovics ellen gyűjtött had egy kisebb részét **Losoncz** felé vezeté; útközben azonban számos **Losoncz**. úr csatlakozott hozzá fegyvereseivel, úgy hogy a sereg 16,000 főre emelkedett. Hunyadi körülfogta a megerősített kolostort és ostromolni kezdé, midőn fölmentésére maga Giskra jelent meg.

Hunyadi ekkor hada egy részével az ostromot folytatván, másik részével Giskra ellen vonúlt. De alig kezdődött meg az ütközet, a hozzá csatlakozott urak, kik Hunyadi Giskra kezébe akarták játszani, csapataikkal együtt elhagyák. A kormányzó csekély számú híveivel a harcztot nem folytathatta, s visszavonulni lön kénytelen. A csatában elesett Kompolthy János és Pelsöczy István, a tárnok fia, ki halála előtt az összeesküvést fölfedezte. Héderváry Lőrincz, egri püspök pedig Giskra fogságába jutott.

Giskra most **Eger** várát fogta ostrom alá; azt azonban már **Eger**. meg nem vehette, mert Hunyadi az alföldön hagyott seregét gyorsan felhozván, Giskra ellen menetelt. Giskra nem várta be Eger-nél, hanem váraiba menekült. Hunyadi most előbb **Rozsnyót**, **Rozsnyó**. Giskra egyik főerösségét vette meg, majd **Szepsit**, melyet Giskra **Szepsi**. újra fölépített, nemkülönb **Derencsént** s azután Giskra széke- **Derencsén**. lyét, az erős **Zólyomot** fogta ostrom alá; a várost fölégette, a várat **Zólyom**. pedig szoroson körülzártá. Rozgonyi Lőrincz elfoglalta a csehek- **Gálszécset**. A kormányzó ellenségei azonban e közben maguk **Gálszéc**. részére vonták az országtanácsot, melynek közbenjöttével Giskrával új béke kötöttet. Ennek alapja a mezőkövesdi béke volt, azon hozzáadással, hogy a Hunyadi által most elfoglalt várak Giskra birtokába nem bocsáttatnak.

Augusztus 7-én Brankovicssal is megkötöttet a végleges egyezmény, melynek egyik pontja szerint Brankovics unokája és Cilley Ulrik leánya, a 10 éves Erzsébet, Hunyadi Mátyás fiával eljegyeztetett.

Brankovics ezután az országtanács megbizásából az elhalt II. Murad utódjával II. Mohammed szultánnal békét eszközölt ki, mely három évre kötöttet meg.

1454. **Az 1454-ik évi török háború.** II. Mohammed szultán azon szilárd elhatározással lépett a trónra, hogy Konstantinápolyt, melynek bevételén már Bajezid hiába fáradozott, elfoglalja. A győzelmek, melyeket Murad Várnánál és a Rigómezőn a magyarok fölött nyert, ily elszánt lépésre annál is inkább felbátoríták, mert az európai fejedelmek szövetsége, melytől elődei még tartottak, rég megszűnt félelmes lenni. Ezért volt szüksége a három évi békére, melyet pedig még csak keresnie sem kellett, a magyarok magok ajánlották.

II. Mohammed 250,000 főnyi sereggel vette körül Konstantinápolyt; csapatai betörték a városba, hadi hajói behatoltak az Aranyzarvba s az utolsó görög császár, IX. Konstantin Paläologus, hős elszántsággal veté el magától a biborköpenyt, hogy a végső küzdelemben halálát lelje. *1453 május 29-én Konstantinápoly a török birodalom birtoka, fővárosa lett.*

Még ostromközben fogadta a szultán Hunyadi János követését, ki neki a kormányzói méltóságról való lemondását bejelentette. Cilley ugyanis nem nyugodott, míg az osztrák, cseh és morva rendekkel szövetkezve és a megnyert magyar országtanács által is támogatva, Frigyes császárt 1452 szeptember 4-én László kiadására nem kényszerítette. Miután pedig a kiszabadult király teljesen Cilley kártékony befolyása alá került, ez pedig minden alkalmat fölhasznált arra, hogy Hunyadi Jánost gyanúsítsa, üldözze, az egyenes lelkű, becsületes férfiú minden gyanúsítást az által czáfolt meg, hogy *a kormányzói hatalmat 1453 január havában a király saját kezeibe letette*, a ki őt azután az ország főkapitányává és Besztercze örökös grófjává nevezte ki.

Konstantinápoly bevételének hírével egyidejűleg érkezett az országba azon tudósítás, hogy Mohammed szultán nem elégszik meg Konstantinápolylyal, hanem erősen készülődik Magyarország meghódítására. E hírek nem maradtak hatás nélkül és az ország főurai az 1454-ik év elejére országgyűlést hirdettek, mely a török elleni védekezés módjait tette tanácskozás tárgyává. Hunyadi Jánost az ország rendei is főkapitánynya választák és midőn őt hadsereg felállításával és szervezésével megbízták, egyszersmind intézkedtek a hadi költségek felől, megállapítván a módot is, a mely szerint a netán szükséges fölkelésnek végbemenni kell. Mi-

dön Hunyadi e végzésekről a Prágában időző királyt értesítette, 1454. ez a kegyelem jeleivel halmozta el és egyszersmind tudatta, hogy a török háborúba induló sereghez Csehország is 6000 gyalogost és 1200 lovast ajánlott föl.

II. Mohammed nem készült ugyan azonnal Magyarország, hanem igen is *Szerbia* ellen. Hiába ajánlotta föl Brankovics a hódolatot és adófizetést; a szultán ugyanazon hamis alapon, mint Murad, hogy t. i. a szerb trónnak a szultán közelebbi örököse mint Brankovics, *Szerbia egyszerű átadását követelte*. A eselszövényekben megöszült deszpota ime láthatta, mire vezettek a magyarokon elkövetett árulásai; rövidlátó politikája nem értette meg Lázárevics István bölcseségét s a helyett, hogy a magyar mellé állott volna, minden döntő alkalommal Szerbia természetes ellenességét, a törököt támogatta.

És ime most főhajtva volt kénytelen azon Hunyadi Jánosnál megmentéséért könyörögni, kit annyiszor elárúlt. De Hunyadi nemes keblében a gyűlöletnek és boszúnak nem volt helye akkor, midőn a török elleni harcra szólították.

Bárha a török háborúra kirendelt sereg még nem volt együtt s így Hunyadi a szultánnal való mérkőzésre még csak nem is gondolhatott, mégis segíteni vélt Brankovics helyzetén az által, hogy 1454 augusztus havában a Dunán átkelvén, benyomult Bulgáriába, s e tartományt egész **Tirnováig** feldúlván, miután a régi **Tirnova**. czárvárost is felgyújtatta, gazdag zsákmánnyal visszatért Magyarországba.

Midőn Mohammed szultán Hunyadinak Bulgáriába való betörését megtudta, seregével azonnal előnyomult Szófiáig; de itt már a magyar had visszatéréséről is hírt vett, minélfogva a sereg egyrészt Szófiánál visszahagyván, a többivel benyomult Szerbiába; hogy a török sereg mily nagy volt, azt mutatja azon biztos adat, hogy csupán gyalogsága 20,000 fő volt. A török sereg itt ismét több részre oszlott. A szultán maga **Szendrőt**, egy másik had **Szendró**. Osztroviczát fogta ostrom alá, míg *Firuz* bég lovassága az egész országot bekalandozván, 50,000 foglyot gyűjtött össze és hurezolt el. **Osztrovicza** aránylag rövid ostrom után bevétellett és leromboltatott, de Szendrőnek még csak külső falai romboltattak le,

1454. midőn a szultán hírére vette, hogy Hunyadi János ezúttal Szerbiába tört be és Szendrő fölmentésére jön.

Mohammed szultán, talán mert serege széteszolván volt, vagy mert a törökverő magyar hőssel, kinek erejét és hadvezéri tehetségeit már a Rigómezőn — hol ő is jelen volt — csodálta, ezúttal még mérkőzni nem akart, Szendrő ostromával már Hunyadi közeledésének hírére felhagyott, s Krusevácznál Firuz bég alatt 32,000 főnyi sereget hagyva vissza, Filippopoliszba ment, hogy a következő évi hadjáratra készüljön.

Hunyadi Szendrőnél kelt át a Dunán, de a török sereget már Krusevác. ott nem találván, utána ment Kruseváczig. Itt *Firuz bég* seregét sűrű köd által elrejtve meglepőleg megtámadta, teljesen szétverte, és a béget több ezer emberével fogságba ejtette. Hunyadi előnyomult ezután **Pirotig**, melyet szétrombolt, de miután a szultán Szófiából egész erejével vonult ellene, visszament. A magyar sereg előbb a Timok völgyén át haladt, majd **Widdinnek** tartott, e várost szintén szétrombolta, s végre diadallal vonult be Nándorfehérvárba.

Hunyadi csak azért ment Nándorfehérvárba, hogy ott seregét kiegészítse és minden szükséglettel ellássa. De miután a szultán a magyarok elvonulásának hírére Konstantinápolyba tért vissza, ő sem tartotta szükségesnek a hadjárat további folytatását.

A nándorfehérvári hadjárat 1456-ban. Hunyadi az 1454-ik évi győzelmes hadjárat után újból lépéseket tett arra, hogy a nyugoti hatalmakat, ezek közt első helyen Fridrik német császárt a török elleni általános háborúra bírja; ugyanebben fáradozott *Aeneas Sylvius* és *Kapisztrán János* is. Sikerült is a német és olasz fejedelmeket 10,000 lovas és 30,000 gyalogos kiállításának ígéretére bírni; de miután a szultán nem támadott, az egész dolog abban maradt.

1455. Az udvarnál pedig Hunyadi újabb dicsőségét avval viszonozták, hogy Cilley őt 1455 május havában kelepczébe csalni és szabadságától, sőt tán életétől is megfosztani igyekezett. Hunyadi sérelmét az egész ország magáévá tette, s bár maga a hős a viszályokat kikerülendő, minden hivatalairól lemondott, tán polgárháború tör ki, ha a közfigyelmet nem ismét a török háború veszi igénybe. Brankovics megjelent ugyanis az országgyűlésen és segílyt kért a török ellen, mert a szultán 1455 júniusban Szerbiába

ismét betört, elfoglalta *Novobrado* várost és annak gazdag arany- és ezüstabányáit, *Kruseváczot* és több más várost. 1455.

Hunyadiban ismét elnémult a sérelem minden emlékezete, midőn a hazát veszélyben tudta s lelkesedésében saját költségén 10,000 főnyi sereg kiállítását ajánlotta föl. Ugyancsak 10,000 főnyi sereget ajánlott föl Brankovics. «Ha ehhez a német és olasz segélyhad és az ország hadai csatlakoznak, a sereg könnyen megüti a 100,000-et, ennyi haddal pedig nemcsak Európából, de még a szent földről is kiüzi a törököt!» Így kiáltott fel Hunyadi, s hogy minden akadályt elhárítson, még Cilleyvel és Garával is kibékült. Ennek daczára a nagy hadjáratból nem lett semmi, A külföldi fejedelmekkel az alkudozás oly soká tartott, hogy Brankovics tovább nem várhatván, a szultánt kiengesztelte, s ez visszatért. Mihelyt pedig ennek híre ment, a külföld a dolog után érdeklődni megszűnt. Brankovics is visszavonult, s a következő évben lefolyt eseményeket már tétlenül szemlélte.

A magyarok azonban kénytelenek voltak a török kérdéssel újból foglalkozni, mert az *1456-ik év tavaszán II. Mohammed* 1456. szultán egyenesen Magyarországra készült. A hirdetett országgyűlésen *Carvajal* bíbornok, pápai követ, biztosította a rendeket, hogy az olasz hajóhad már fölszerelés alatt van, az arragoniai és burgundi segélyhadak a nyár folyamán okvetlen megérkeznek; mire a rendek, buzdítva *Kapisztrán János* ékesszólásával is, az aratás utánra támadó hadjáratot határoztak a török ellen. Alig mondatott ki a határozat, midőn ápril 7-én a vészes kiáltás hangzott el, hogy a törög sereg már útban van vizen és szárazon Nándorfehérvár ellen. Ennek folytán a sereg kiállítása és a fölkelés azonnal elrendeltetett, és úgy a pápa, mint a külföld sürgösen segélyre hivatott.

A galád Cilley azonban, ki Hunyadi egy újabb győzelme esetén a király melletti állásának és hatalmának elvesztésétől félt, a főurakat hazaáruló módon a fölkeléstől elvonni törekedett, majd a királylyal Bécsbe távozott, mire a már gyülekező urak nagy része is jószágaira tért vissza.

De még ez árulás sem volt képes Hunyadi nagy lelkét megingatni. Az ármányokkal mit sem törődve, Nándorfehérvárra sietett, ennek parancsnokául sógorát, *Szilágyi Mihályt*, alparancsnokokul fiát *Hunyadi Lászlót*, *Ország Mihályt* és a spanyol *Bastida Jánost*

1456. rendelvén, a várba *május 14-én* 7000 főnyi csapatot vitt, s a várat sürgősen úgy eleséggel, mint védő eszközökkel (ágyúkkal, löporral stb.) bőven ellátta.

Ezután Carvajal bíbornokot Cilley armányainak ellensúlyozására a király mellé Bécsbe küldvén, sereggyűjtéshez látott, melynek gyülekező helyéül Szegedet tűzte ki. Buzgó társa volt ebben Kapisztrán János, ki fáradhatatlanul járt városról városra, faluról falura és elragadó ékesszólással ezeket birt rá a kereszt fölvetelére. Hogy pedig a várnak a vizen való ostromát is megnehezítse, Hunyadi a Dunán Péterváradnál, s később Szalánkeménél 200 különféle hajót gyűjtött össze.

Nándor-
fehérvár.

Nándorfehérvár ostroma. Mohammed szultán ez alatt *július elején* legalább 150,000 főnyi sereggel, 300 ágyúval és 200 hajóval, melyek közt számos nagyobb hadi gálya volt, érkezett Nándorfehérvár alá, s a várostól délre, a Száva és a Duna közt szállott táborba. Hajóhada azonnal állást foglalt Zimonyon felül, és evvel a várat a vizen elzárta, ágyúi pedig *július 4-én* megkezdék a vár lövetését. A tüzérség szertára a sereg mögött, a Mokrilug felé vezető úton, a Szt. Magdolna templomnál volt. Legnagyobb hatással volt Mohammed 22 nagy ágyúja, melyek némelyike 24 arasz hosszú, ürmérete pedig 5 arasz volt, és a két nagy mozsár, melyek öblében egy ember ülhetett, s melyek roppant súlyú kőgolyókat vetettek.

Tíz napi lövetés után a falak már annyira bomladoztak, hogy Szilágyi megízente Hunyadinak, miszerint ha segítségére nem jön, a várat már csak néhány napig tarthatja.

Hunyadi János serege e közben igen lassan gyülekezett. A főpapok bandériumai közül egy sem jelent meg, a főurak közül szintén alig egynéhány; csupán *Koroghy János* macsói bán, *Kanizsai László* és a *Rozgonyiak* említetnek. A keresztiesek ugyan szépen gyülekeztek, s azok számát némelyek 40,000, sőt 60,000 főre teszik, de ez nyilván csak azok száma, kik a keresztet fölvettek, de nem azoké, kik tényleg megjelentek; a valósággal megjelent keresztiesek száma alig volt több 10—15,000-nél, s Hunyadi egész ereje, t. i. Nándorfehérvár helyőrsége és a fölmentő sereg együttvéve nem volt több mint 45—50.000 fő. Egyébiránt bármily nagy volt is a keresztiesek száma, értékük vajmi csekély vala. Papok, barátok, tanulók, parasztok voltak ezek, részint kardokkal és pikákkal,

részint csupán ólmos botokkal fölfegyverkezve. Hunyadi már a szegedi táborban igyekezett őket valamennyire begyakorolni, hogy legalább némileg rendben vezethetők legyenek, de az idő rövid volt, a veszély növekedett. 1456.

Hunyadi tehát saját magyar hadával, a **Kapisztrán János** által vezetett keresztésekkel és a hajóhaddal megindult, s *július 14-én* Zimonyhoz közeledett; a menet alatt a hajóhadat a Duna jobb partján menetelő sereg fedezte. A török hajóhad egyes gályái lánczokkal voltak összekötve; de Hunyadi kitünő hajósai ettől nem rettentek meg, s míg a jobb parton menetelő sereg a török hajókat ágyúival lövette, a magyar hajók, hajtva a Duna árja és az evezők által, hatalmas lökessel mennek neki a török hajóvonalnak, s azt szerencsésen áttörték. Most kétségbeesett küzdelem keletkezett a vizen, melyet a keresztések lövegei a partról, a Szilágyi által a törökök hátába küldött 40 hajó a vizen támogattak. Öt órai kemény harc után *a török hajóhad legyőzöttet*. Három nagy gálya 500 fegyverrel elsüllyesztetett, négy gazdagon díszített gálya elfogatott, a többi pedig erősen megrongálva megfutott. E hajókat azután a törökök táboruk mellett elégették, nehogy az ellenség kezébe kerüljenek.

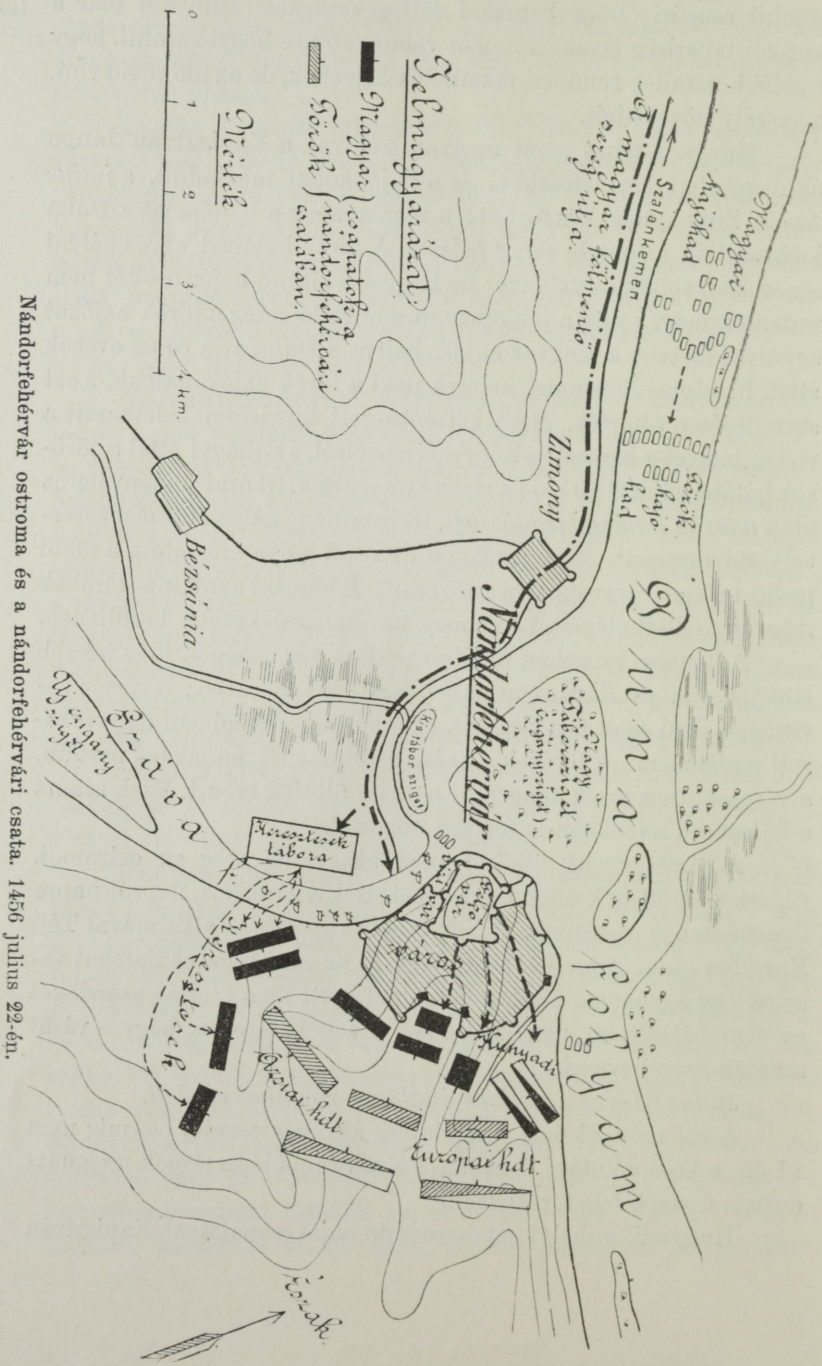
A fényes győzelem felvillanyozta a vár őrseit, még inkább Hunyadinak és Kapisztránnak bevonulása a várba; a vezér bevitte magával saját fegyvereseit, és a keresztések jobban fegyverezett részét is, míg a többiek a Száva beömlésénél, annak bal partján, a várossal és a török táborral szemben ütöttek táborn. Ezek száma a következő napokban is folyton növekedett.

A vizen vívott ütközet nem akasztotta meg az ostromot. Az árkok és ütegek naponkint közeledtek a városhoz, napról napra ismétlődtek a rohamok. *Július 20-án* egy roham alkalmával Táji **Karadsa** pasa, ruméliai béglerbég, ki az ostrommunkálatokat vezette, egy ágyúgolyó által szétszakgattatott. De a szultán szándékát ez sem hátráltatta, mert szilárdan el volt határozva, hogy a várat minden áron beveszi.

Július 21-ére a szultán általános rohamot rendelt.

A rohamot 34 órai szakadatlan ágyúzás vezette be, míg nem 21-én, a késő délutáni órákban a török támadó oszlopok megmozdultak, a rések felé törekedvén.

Hunyadi, mihelyt ezt észrevette, saját csapataival, Kapisztrán



Nándorfehérvár ostroma és a nándorfehérvári csata. 1456 július 22-én.

pedig a várban levő keresztésekkel a bástyák előtti sikon foglalt állást, s a török rohamoszlopokat ismételve megtámadta. Kétszer hatoltak be a törökök a városba, kétszer üzettek ismét vissza; de a harmadik, a szultán által személyesen vezetett rohammal a törökök a várost bevették. A magyarok és a keresztések részint a város bástyáiba, részint a várba szorítottak. Hunyadi és Kapisztrán is a várba szorultak, de mivel a törökök most már létrákkal magát a várat kezdték vivni, csakhamar megjelentek a híd melletti tornyon, s onnét buzditották a védőket. Kapisztrán éles hangú «Jézus» kiáltásai messze hangoztak ki a harc zsvajából. A helyzet azonban egyre kétségbeesztőbb. Egy török, azok közül, a kik már az árkon átjutottak, a falakon felkúszva fölhangzott a bástyára s feltűzni készült a török lófarkos lobogót. A törökök örömradiállal üdvözlik a merészet, de nyomban ott terem egy magyar hős, **Dugonics Titusz**, s miután a törökkel nem bír, hősie önfeláldozással átkarolja, s törökkel, zászlóval együtt a mélységbe veti magát.

Már reggelre járt az idő, midőn végre sikerült a törököket, kiknek ruhája a falakról levetett szurkos és kénes égő rőzsekötegektől meggyuladván, ez köztök nagy rémületet és zavart okozott, a vártól elszorítani, sőt a zavar fölhasználásával a városból is kiűzni.

A nándorfehérvári csata 1456 július 22-én. Hunyadi megelégedett az elért eredménnyel, s miután a falakat, réseket újból megszállotta, megtiltotta, hogy az ellenséget — melynek újabb rohamát várta — üldözendő, helyét bárki is elhagyja.

A délutáni órákban azonban a keresztések egy kisebb csapata, látva, hogy a törökök nem támadnak, egyik lött résen keresztül kicsúszott, s a rés előtt levő halmon állást foglalva, a törökökre nyilazni kezdte, az ellene küldött lovas csapatot pedig visszaűzte.

E csekély eredmény folytán mindig több és több keresztet hagyta el a várost, midőn pedig ezek támadó előnyomulását a Száva tulsó partján levő keresztet sereg látta, az is nekibátorodva, dereglyéibe ugrott, s egy pillanat alatt több ezer ember állott a Száva jobb partján, követve a szakadatlanul utánuk özönlő néparadat által. Mielőtt akár a törökök, akár Hunyadi és Kapisztrán a dolgot észrevették volna, már tombolt a harc, s a törökök ázsiai hadteste, egyik állást a másik után elhagyva, folyton hátrálni kényszerült.

1456. Hunyadi és Kapisztrán kezdetben föl akarták a támadást tartóztatni, de csakhamar belátták, hogy ez lehetlenség, s az önként megindult támadásban felsőbb intést látva, a várban és városban levő összes hadakat gyorsan összegyűjtven, *lelkesült rohamban vezették a törökre.*

Már az első rohammal elfoglalta Hunyadi a szultán ágyúit, s azokat most a török ellen fordítván, a támadásnak evvel oly erőt adott, hogy a szultán azt, bár maga személyesen állott a janicsárok élére, s bár ezek harcát egy 6000 főnyi, portyázásból visszatért szpáhi-csapat támogatta, többé feltartóztatni képes nem volt. A szultán maga is megsebesült, a janicsár aga elesett, és a török sereg minden irányban futásnak eredt. A keresztiesek benyomultak a szultán táborába, s csakhamar lángtengerben égett az elhagyott török tábor.

Hunyadi cselből tartva, nem üldözte különben is kimerült hadával a törököket, hanem az ágyúkat magával vívén, a várba vonult vissza. Az elővigyázat azonban fölösleges volt; a szultán a rendetlen futásban menekülő sereget csak Szófiánál volt képes megállítani, honnét azután Konstantinápolyba tért vissza.

A török sereg Nándorfehérvárnál 40, mások szerint 50,000 főt veszített, e mellett összes ágyúit, hajóit, hadi szereit stb.

A magyaroknak a dicső győzelem fölött érzett nagy örömét, már néhány nap múlva mély gyász váltotta fel. A nemzet büszkesége, *Hunyadi János*, megkapva a táborban uralkodó ragályos betegséget, miután fiait és barátait egyetértésre, hazaszeretetre intette és a török elleni küzdelem folytatására buzdította, *1456. augusztus 11-én Zimonyban meghalt.* Tetemét Erdélybe vitték, és a gyulafehérvári sírboltban tették örök nyugalomra. Két hónap múlva követte őt a halálban hű barátja, *Kapisztrán János* is.

Hunyadi halála után *Cilley* korlátlan úr volt Magyarországon, de nem sokáig; még ugyanazon évben, *november 9-én*, Nándorfehérvárott, hova a királylyal azon czélból ment, hogy Hunyadi két fiát, Lászlót és Mátyást elfogassa, utólérte őt végzete. Egy heves összeszólalkozás alkalmával Hunyadi László barátai a dolyfős, ármányos főurat, a magyar nemzet legnagyobb ellenségét, összevagdalták.

Hunyadi jeles fia **László** ezért, a király esküje daczára, a budai

Zsigmond palota előtt *1457 május 14-én* kivégeztetett. De e rém- 1456.
tett elvette a talajt László király lábai alól is. A forrongás az egész
országban nagy volt, midőn annak László 1457 november 22-én
bekövetkezett halála véget vetett.

A magyar nemzet a Hunyadi házon elkövetett méltatlanságot
azzal boszulta meg, hogy a hős még életben levő második fiát, a
15 éves *Mátyást, 1458 január 24-én* a nép örömrivalgása közt
Magyarország királyává választotta.

Mátyás király hadjáratai.

Mátyás király uralkodása a magyar történelem legfényesebb 1458.
lapjait tölti be.

Nehéz viszonyok közt ellenséges indulatú fejedelmekkel kör-
nyezve vette át az ország kormányát, s helyzetét még súlyosbította,
hogy a királyválasztó országgyűlés, bár a haza egén tornyosuló fel-
legeket jól látta, a nemzet ügyét saját rendi érdekeinek szűkkeblűen
alárendelve, az általános lelkesedés közt megválasztott ifjú király-
tól a hatalom, a cselekvés föltételeit és eszközeit megtagadta. Az
országot a király saját zsoldosaival védelmezze, mondja a hozott
törvény, a főurak és főpapok bandériumait csak akkor veheti
igénybe, ha saját erejéből az országot megvédelmezni nem képes,
míg a nemesség fölkeléséhez csak a legnagyobb szükség esetén
folyamodhatik. Ámde ugyanakkor kimondja, hogy a nemesek és
jobbágyaik adó alá semmi szín és ürügy alatt sem vethetők, s hogy
a király kezei még jobban leköttessenek, melléje öt évi időtartamra
kormányzót nevez.

Mátyás hatalmas szelleme azonban mindezen, valamint a
később még a főurak összeesküvése s más események által támadt
akadályok fölött diadalmaskodott. Mindenekelőtt lerázta nagy-
bátyja Szilágyi Mihály gyámságát, majd, midőn eszélyessége, nagy-
lelkűsége s uralkodói fényes tulajdonai által a főnemességet és az
országot a maga részére teljesen megnyerte, módot talált arra is,
hogy az országgyűlést hozott határozatainak megváltoztatására
birja s így magának a hadviselés eszközeit megszerezze.

Most már bátran állhatott a veszélyek elébe, melyek leküz-

1458. désében fényes hadvezéri tehetsége által hatalmasan támogattott. Hogy magát a nemességtől, mely a királyi hadak támogatásában igen gyakran lanyhának mutatkozott, minél inkább függetlenítse, a nemzeti véderő mellett hatalmas királyi zsoldos sereget szervezett, mely egyedül tőle függött, s kitünő fegyelme, jó szervezete, az akkori időkben példátlan hadi képzettsége és harcedzettsége által nagy terveinek mindenkor kész s mindenkor kitünően alkalmazható eszköze lett.

Azt hihetnők, hogy Mátyás ez eljárása a magyar nemességet a hadviseléstől, melyben az utóbbi időszakokban már úgylis csak kelleetlenül vett részt, még inkább elidegeníti. De Mátyás, ki a magyar nemzetet s annak történelmét igen jól ismerte, ettől korántsem tartott; s valóban ennek ellenkezője következett be. Midőn a nemesség látta, hogy a király nélküle is tud boldogulni, sőt diadalokat arat, fölébredt benne a magyar faj harcziasága; nem nézhetette, hogy magyar hadak diadalokat vívjanak ki, melyekben neki része nincs, s a mire őt kényszeríteni oly nehéz volt, azt megcselekedte önkéntesen. Tömegesen sorakozott a király zászlói alá, hogy vele küzdjön s részese legyen a dicsőségnek, melyet a király győzedelmes hadjáratai Magyarországnak, a magyar nemzetnek szereztek.

Mátyás hadserege ennél fogva, daczára a számos idegen elemnek, mindvégig megtartotta nemzeti jellegét s a nagy király győzelmei nem idegen zsoldos kapitányok, vagy külföldről bevándorolt vezérek, hanem kizárólag magyar vitézek neveihez fűzvék. Báthory István, Kinizsy Pál, Magyar Balázs, Szapolyai István, Bánffy Miklós, a Rozgonyi, Ujlaki, Geréb, Csupor, Dóczy, Both, Szokolyi s még számos magyar család tagjai nemes versenyben igyekeztek arra, hogy a magyar névnek dicsőséget szerezzenek.

Szereztek is. A magyarok hirneve, mely Nagy Lajos óta a külföld előtt már elhomályosodni kezdett, Hunyadi Jánosnak a törökökön vett győzelmei, Mátyás fényes hadjáratai által ismét közismertté lett. Hunyadi Jánosnak és Mátyás királynak neve egymaga elég volt arra, hogy II. Mohammedet, Konstantinápoly elfoglalóját, visszavonulásra bírja (1454 és 1464).

A magyar sereg e hírnévre méltó is volt; vitézsége páratlan bátorsága közmondásos, fegyelme, hűsége és önfeláldozása az akkori

időben példátlan volt. Ehhez járult, hogy cselekedetei nem szorítottak többé csupán az ország határainak megvédelmezésére, hanem fegyvereivel, melyeket a külföldön is meghordozott, közreműködött Európa ügyeinek elintézésében. Mert Mátyás hadjáratai világtörténelmi jelentőségűek; az ozmán félelmesen emelkedő hatalom megfékezése által megóvta Mátyás — legalább egy időre — Magyarországot s vele egész Európát, melynek a törökök ellen, mint hajdan a mongolok ellen, védő pajzsát képezé; Lengyel- és Csehország lesújtásával s ez utóbbinak meghódításával, megakadályozá úgy a német császárság, mint a lengyel királyság hatalmi túlsúlyra jutását, végre a német császári hatalom leküzdésével megfosztotta e birodalmat a Magyarországra eddig gyakorolt káros befolyástól; a meghódított Ausztria, az elfoglalt Bécs nem fenyegette többé — sajnos csak rövid időre — a magyar királyság önállóságát, függetlenségét.

A pápa Mátyásban látta a kereszténységnek ez idő szerint legfőbb oltalmazóját; a szultán a törökverő nagy Hunyadi János szellemét látva Mátyásban föléledni, kerüli a magyar határt, hol reá csak vereség várakozik; a német császár, kénytelen lévén Mátyás fölényét beismerni, s vele hadban nem mérkőzhetvén, alattomos fondorlatokkal küzd a legigazságosabb, legeggyenesebb s legnagyobb király ellen; a kisebb államok végre, elkápráztatva Mátyás győzelmei s különösen a császári hatalom diadalmas leverése által, alázatosan hajolnak meg a magyarok nagy királya előtt, s őt «a kereszténység leghatalmasabb királya» s más hasonló címekkel ruházva föl, neki szövetségöket ajánlják.

Alig vette át Mátyás király az ország kormányát, már is kardhoz kellett nyúlnia, hogy országát a külső és belső ellenségek ellen megvédelmezze.

Nyugaton III. Frigyes császár, nem elégedett meg a magyar szent korona kiadásának megtagadásával, de sőt az elégedetlen magyar urakkal szövetkezvén, Mátyást háborúval fenyegette. *Délen* a török, fölhasználva a szerb fejedelmi családban Brankovics György halála által támadt zavart, elfoglalta Szerbiát, s beütött a temesi kapitányságba is. *Éjszakon* a hatalmas rablófőnök, a cseh Giskra csapatai dúlták a Felvidéket. Míg a főnök maga Lengyelországban

1458. járt, hogy Kázmér lengyel királyt, a mellözött trónkövetelőt, Magyarország elleni hadjáratra ösztönözze.

Mátyás szívesen fordult volna legelőször is a török ellen, mely háborúra nemcsak atyja példája készteté, de a melyre a pápa is ugyancsak dicsőséges atyjára hivatkozva, őt ösztönözni meg nem szűnt. Ámde az ország, valamint saját érdeke is azt kívánták, hogy mindenekelőtt a belbékét állítsa helyre és az országnak az olyannyira szükséges nyugalmat szerezze meg.

E tekintetek arra indíták a királyt, hogy mindenekelőtt az ország belsejében dülő *cseh rablókat* fékezze meg, azután fegyvereit — ha szükséges — a fondorkodó német császár ellen fordítsa, míg a török háborút, mely különben még veszélyes jelleget nem öltött, későbbre halassza.

Jól ismerve a rómaiak ama nagy fontosságú elvét, hogy az állam, ha csak elkerülhető, *több háborút egyidejűleg soha se viseljen*, Mátyás király Frigvest alkudozásokkal igyekezett a háborútól visszatartani, míg a déli részekre a hadviselésben jártas nagybátyját, Szilágyi Mihály kormányzót, azon utasítással küldé, hogy a töröknek az országba való becsapásait ugyan megakadályozni igyekezzék, de egyébként minden komolyabb, az országnak amúgyis fölötte csekély haderejét veszélyeztető vállalattól tartózkodjék. Ez utóbbi rendszabály által megszabadult egyszersmind nagybátyja gyámkodásától, melyet már úgysis nehezen tűrt.

Mátyás király hadjáratait tehát a cseh rablók elleni harcokkal kezdjük meg; e hadjáratok (1458—1465) megszakítottak ugyan a Frigyes elleni, sőt a török háborúval is, de tekintve, hogy jelentőségük aránylag kisebb, czélszerűbbnek tartjuk azokat egybefoglalva leírni.

A cseh rablók elleni hadjáratok. *Az első hadjárat 1458-ban.* Giskra hatalmas úr volt Felső-Magyarországon; Árva, Liptó, Szepes, Zólyom, Trencsén, Turóc, Zemplén és Gömör-megye nagy része, Sóvár, Szécs, Kassa, Zólyom, Besztercebánya s még számos hely őt uralta s nagy vidékre terjedtek pusztításai. Mivel pedig Mátyást királynak elismerni s a királynak Podjebrád György cseh királyval kötött egyezményét elfogadni vonakodott, Mátyás kénytelen volt ellene hadjáratot indítani. E czélra felhívta ipát, Podjebrádot, hogy sz mára 500 cseh zsoldos lovagot fogadjon.

Midőn azonban Mátyás megtudta, hogy Giskra Lengyelországban jár, távollétét fölhasználni igyekezett, s a cseh zsoldosok megérkeztét meg nem várva, **Rozgonyi Sebestyén** parancsnoksága alatt egy kis sereget gyűjtött s azt a cseh rablók (slavice brati, Brüderrotten, fratres) ellen ápril 11-én elindítá; támogatására a felföldi városokat is fölhíván. 1458.

Rozgonyi, egyesülve Egerben *Héderváry László* egri püspök bandériumával, legelőször is Giskra új várát, **Vadnát** fogta ostrom alá. A várát Héderváry körülzárolta, míg Rozgonyi a csehek *Valgata* nevű vezérének erős csapatát támadta meg. Valgata előbb a várba menekült, de átlátva, hogy itt magát — az erőd még teljesen kiépítve nem volt — nem tarthatja, újból kitört s Galgóczra (Gömörben) futott, hol *Komorovszki* cseh vezérrel egyesült. A várát ekkor Héderváry egy kisebb csapattal megszállta s a sereg a csehek után *Galgócz* felé ment. De ezek nem várták őket be s a Rima völgyén Szécs felé vonultak. Héderváry az elővéddel őket elérvén, harcra kényszerítette, míg ez alatt Rozgonyi több oszlopban oldalukba támadt. Vadna.

A siker teljes volt. A csehek nagy része fölkonczoltatott; 250 cseh, köztük Valgata, fogságba került, míg a többit a vidék fölkelői verték agyon. Komorovszki néhány hívével elmenekült.

A királyi sereg most, miután még *Magyar Balázs* csapatával és 5000 fölkelővel erősödött, Kassa felé tartott s a csehek egy csapatát **Mizslyénél**, az ott épített erődben körülfován, fölkonczolta; a helyet 400 cseh rabló holtteste fődte. Ezután, megvéve **Gálszécset**, a királyi sereg **Sárospatakra** ment, hol *Telefuz* és *Axamit* cseh vezérek alatt 2000 gyalogos és 500 lovas volt a várban. A királyi sereg itt is diadalt aratott; a csehek közül 600, köztük Axamit, elesett, 200 fogságba került; a többi elszéledt ugyan, de a fölkelők által nagyrészt leveretvén, csak *Telefuz* menekült el 200 gyalogossal és 14 lovassal. A sereg elfoglalta ezután még **Jászót** és **Berzeviczét**, mire a hadjárat augusztus közepe táján véget ért. Mizslye. Gálszécs. Sárospatak. Jászó. Berzevicze.

A királyi sereg e győzelmei a csehek uralmát ugyan meg nem semmisítették, de azért hatásuk nagy volt, mert általuk a király tekintélye megerősödött. A Felvidék még ingadozó nemessége, látva, hogy Mátyás király a belbékét helyreállítani nemcsak akarja, de

1458. tudja is, szívesen csatlakozott a királyhoz. E mellett Mátyás, miután Giskra fegyverszünetet kért, ez oldalról egy időre békét nyervén, nagyobb gondot fordíthatott a második vállalatra, a Frigyes elleni trónbiztosító hadjáratra.

1459. *A második hadjárat 1459-ben.* Mátyás király a Frigyes elleni hadjáratot ápril havában befejezván, azonnal ismét a csehek ellen fordult, kik újra nyugtalankodni kezdettek. Márczius elején már intézkedett ez ügyben Mátyás, fővezérül *Palóczi László* országbíró és *Czular Simont* rendelvén ki, őket egyszersmind a Felvidék főkapitányaiul nevezvén.

Ezek működése azonban nem nagy sikerrel járt, minek folytán Mátyás a múlt évi cseh hadjárat győzedelmes vezérét, *Rozgonyi Sebestyént* küldé segítségökre. Rozgonyi a Mátra aljában Pata. fekvő s a csehek által palánkokkal megerősített Patát körülzártá s ostromolni kezdé. De a csehek nagy kitartással védelmezék magokat s Rozgonyi több napi véres harc után visszavonulván, seregét egy erődített táborban helyezte el, míg maga a Várkonyban időző királynak a dolgok rossz folyamatáról jelentést tett.

Erre *Mátyás király személyesen megjelent* a seregnél; a szeretett ifjú király jelenléte s bátorító szavai oly rendkívül feltűzeltek a sereget, hogy a csehek már az első heves roham után fegyverszünetet kértek s a várat négy nap múlva feladták. A hadjáratot most a király maga folytatta, s rövid idő alatt a csehek gömöri várainak legnagyobb része elfoglaltatott. Az ősz beálltával a hadműveletek folytatását Mátyás Palóczira bízta, ki is a cseheket részint erővel, részint egységekkel végkép lecsendesíté.

1461—1462. *A harmadik hadjárat 1461—1462-ben.* Az 1461-ik év tavaszán a császár és az osztrák Albert közt fennálló viszály nyílt háborúban tört ki. A császárnak sikerült Giskrát ígérekkel s ajándékokkal lekötölni, míg Albert Mátyás királyal szövetségelt. Mátyás annál szívesebben egyezett e szövetségbe, mert neki e hadjáratához csak egy 4000 főből álló lovas csapatot kelle adnia, s így erejét a cseh rablók ellen fordíthatá, kiket most, midőn Giskra a császár zsoldjában Albert ellen harczolt, leküzdeni a legjobb alkalom kínálkozott.

A csehek elleni harczot ugyanis *Szapolyai Imre* vezérlete alatt *Szapolyai István, Báthory István és Upor László* alkapták

nyok már 1460 ősz óta megkezdették, de **Richno** és **Sáros** várak megvételeiben hiába fáradoztak, sőt ez utóbbinál Szapolyai István (K.-Szeben mellett) vereséget is szenvedett. A helyzet még rosszabbá vált az által, hogy a csehek Lengyelországból segítséget s ellátást nyertek. Ezek ellenében Mátyás a bártfai fölkelőket rendelte, Kassa városától pedig az **Ujvár** (Sárosmegye) elleni ostromhoz egy faltörő ágyút kölcsönzött ki. De mindez sikerre nem vezetett, s a háború csak akkor fordult jobbra, midőn Mátyás király a főurak és főpapok bandériumaival maga jelent meg a hadszínhelyen.

Mátyás július 4-én Hatvanba, július 20-án Szikszóra ment; de Sáros, még mielőtt a király serege oda ért volna, magát éhség által kényszerítve, Szapolyai Istvánnak megadta, ép úgy Ujvár is. A király ennélfogva, miután időközben Podjebrád fondorlatairól értesült, visszatért Budára, a cseh háborút a Szapolyaikra bízván. Ezek a cseheket lassankint Richnoból, Szepesből és Késmárkról is kiszorítván, Giskra, ki Mátyásnak Frigyes császárral kiegyezése folytán magára maradt, hajlandó volt a békére, s ezt Mátyás királynak írásban is bejelenté. Az ajánlatot Mátyás a váci országtanácsban elfogadván, Giskrát magához hivatá, az átadott várakért neki 25,000 aranyat fizettetett s öt Lippa és Solymos várakkal megajándékozván, összes legénységével egyetemben szolgálatába fogadta, hogy az ő és társai vitézségét a törökök ellen érvényesítse.

Giskra megadásával a cseh rablók elleni hadjáratok tulajdonkép be voltak fejezve, mert Giskra a Felvidékre többé vissza nem tért s a királyhoz ismeretlen időben bekövetkezett haláláig hű maradt.

A negyedik hadjárat 1465-ben. A zsebrákok kiirtása. 1465.
A Giskrával együtt magyar szolgálatba állott csehek közt volt egy **Szvehla** (Dzvela) nevű kapitány, ki Mátyás előtt, vitézségénél fogva, kedvelt ember vala, de valami csekélység miatt magát megsértve érezvén, csapataival Mátyás király seregét ép akkor hagyá el, midőn az a török ellen a Drávához indult.

Szvehla a Felvidékre távozott s összeszedve az ott és Ausztriában lézengő, azelőtt Albert herceg szolgálatában volt, de most foglalkozás nélküli huszita cseh rablókat, az úgynevezett «zsebrákokat» (koldusokat), velök úgy Ausztriában, mint Magyarországon

1466. rabolni kezdte. E közel 7000 főből álló rablóereg főhelye kezdetben Zwethlo morva vár volt, de azután hatalmukba keríték a Kosztolány. Nyitra megyében fekvő Kosztolány várat s rablásaikat ezentúl kiválóan Magyarországon folytatták.

Nagyszombat. A siker által fölbátorítva, most Nagyszombatot szándékozták megtámadni, de itt *Podmaniczky Balázs*, ki addig míg Ausztriában raboltak, társuk volt, de Magyarországon tőlök elvált, útjokat állotta s Nagyszombatot — a polgárok élére állván — megvédelmezé.

Végre maga a király indult e rablóereg ellen, melyről azt hitte, hogy Podjebrád által támogatatik, s így egy cseh háború eshetőségével is számolnia kelle. A király, Kosztolány alá érve, Szvehlának, korábbi érdemeire való tekintettel kegyelmet ajánlott; de a makaes rablóvezér daczolt. Mátyás ekkor az erődöt körülzárolá, jól tudván, hogy a vár élelemmel ellátva nincs s így rövid időn magát megadni kénytelen. Szvehla ekkor, míg a déli kapunál tüntető kirohanást rendezett, az éjszaki oldalon serege nagyobb részével magát átvágni szándékozott. De a király ezt észre véve, lovasságát *Magyar Balázs* alatt utána küldé, ki a cseheket a vidék fölkelőivel együtt körülfogta. Több mint 2000 esett el, míg Szvehla maga, teljesen kimerülve, 250 hívével fogságba került, s a várral szemben fekvő dombon társaival együtt felakasztatott. Erre a vár is megadta magát.

A foglyok, számszerint 300, a budai csonka toronyba vitettek, hol azonban Czobor Mihály várnagy a terhére levő foglyokat csapatonkint a Dunába fojtatta. Kosztolány megadásával a cseh rablók elleni háborúk véget értek. Felső-Magyarország e csapástól végkép megszabadult.

1459. A Frigyes elleni trónbiztosító hadjárat 1459-ben.

A *Garay László* és *Ujlaky Miklós* által vezetett pártütő főurak az 1459. év elején Németújváron összegyűlvén, a magyar trónt V. László halála óta megürültnek nyilváníták, III. Frigyes német császárt február 17-én magyar királylyá választák s márczius 4-én ugyanott meg is koronázták. Mátyás nem nézhette e dolgokat tétlenül; a február 10-iki budai gyűlésen a főurak és főpapok nagy többségének hűségéről és bizodalmáról meggyőződven, elhatározá, hogy az ellenkirály s a pártütő főurak ellen fegyveres erővel lép föl.

Mátyás gyorsan kívánt cselekedni s miután az ellenfél csapatai már Vas és Zala megyékbe betörték, a betörők visszaveretésére az ép kéznél levő, bár kisebb hadat **Magy Simon** macsói bán parancsnoksága alatt a határra küldé. Mielőtt a császár és a párt-ütők a királyi sereg közeledéséről hírt nyertek, csapataikat **Kör-
Körmend.** **mendnél** levő erődített táborukban összpontosíták.

Itt ment végbe *1459 április 7-én*, a csata, melynek részleteiről a következőket említjük föl: A császári sereg középhadat Frigyes 5000 lovasa képezte *Grafeneck Ulrik* alatt; a jobb szárnyon *Ujlaky*, a balszárnyon *Szentgyörgyi Zsigmond* vezényelt; ezek összes ereje szintén vagy 5000 főre, s így az egész ellenséges sereg létszáma mintegy 10,000 főre mehetett. Hogy a királyi sereg létszáma mily nagy volt, meg nem állapítható, de valószínű, hogy az az ellenségével számerőre meglehetősen egyenlő vala.

Nagy Simon elmulasztá az ellenség állása, ereje stb. felől magának meggyőződést szerezni, s a helyett, hogy a császáriak támadását vasvári kedvező állásában beárná, maga indult támadásra; a királyi sereg a bevezető harcok által csakhamar oly kedvezőtlen helyzetbe jutott, hogy a csatát elfogadni kényszerült, visszavonulását veszély nélkül többé végre nem hajthatván.

A küzdelmet a királyi seregnek *Rozgonyi Miklós* által vezérelt s kissé előretolt jobb szárnya kezdé meg, s *Szentgyörgyi* csapatait az első rohamnál vissza is vetette; a császáriak e szárnya már komoly veszélyben forgott, midőn megjelent a kevésbé foglalkoztatott *Ujlaky* nehéz lovassága s a királyi had felállítását át-törvén, *Rozgonyi* szárnyát a középhadtól elkülöníté. A harc most újult erővel folytatott s míg *Grafeneck* a magyar középhadat visszaveté, *Ujlaky* és *Szentgyörgyi* az elkülönített magyar jobb-szárny-hadat teljesen szétverték.

Nagy Simon ekkor elrendelte a hátrálást, mely a könnyű lovasság fedezete alatt hajtattott végre. Tiszteletre méltó dolog volt *Ujlaky* és *Szentgyörgyi* azon elhatározása, hogy a *honfivér ontását kimérendő*, maguk az üldözésre már megindult *csapataikat visszarendelték* s az üldözést a német lovasságra bízták, mely nehézségénél fogva a magyarokban csak kevés kárt tehete. A reggeltől este 6 óráig tartó küzdelem a királyi seregnek mégis tetemes veszteséget okozott. Nagy Simon megszorodva tért vissza a király-

1459. hoz, s alvezéreivel egyetemben *seregének megtizedeltetését kérte*. De Mátyás kegyelmesen fogadá a vezéreket, büntetés helyett vigasztalá őket, arra utalván, hogy az elkövetett hibát nagyobb vitézséggel tegyék jóvá; s hogy ehhez alkalmat nyújtson, az időközben egybegyűlt tartaléksereget is Nagy Simon rendelkezésére adván, azt új támadásra utasítá.

A *második összeütközés* ereje és helye a kútfőkből biztosan meg nem állapítható; némelyek a csata idejét ápril 12-ére teszik s színhelyéül ismét Körmend vidékét említik; mások szerint a csata az osztrák határon, **Pinkafőnél** s csak június hóban történt volna. A csata részleteit Bonfin ekkép adja elő. Nagy Simon és vitézei a boszú által hevítve elhatározzák, hogy a császári sereget szekérvárában támadják meg. De a németek elbizakodásukban a szekérvárat elhagyva, a magyarokkal a sík mezőn szálltak szembe. A magyar sereg heves rohama által visszavetve azonban csakhamar a szekérvárba kelle menekülniök; Nagy Simon ekkor egy osztályt a szekérvár hátába küldé s míg azok a császáriakat hátulról megtámadták, ő a fősereggel elülről intézett rohamot. A kettős támadásnak a császári had ellent nem állhata s a német csapatok rövid harc után fegyvereiket elhánnyva futásban kerestek menedéket, mi közben nagy részök levágotott. A tábor minden málhával együtt a magyarok kezébe került. A magyar sereg követte a császári vert hadat Ausztriába s Mátyás azt csak a pápai követ közbenjárására vonta ismét vissza.

E győzelem jelentősége az ifjú király ügyére igen nagy volt; a hatalmas német császáron vett győzelem tekintélyét, hírnevét emelte s csakhamar mutatkoztak annak eredményei is, a mennyiben Garay, Ujlaky, a Kanizsaiak, Szentgyörgyiek s még sokan mások a király hűségére tértek, Frigyes császár pedig minden további erőszakos lépésről lemondott.

Az első török hadjárat 1463-ban. A török háború veszedelme az országot Mátyás trónralépte óta állandóan fenyegette, szerencsére azonban nem öltött oly jelleget, hogy Mátyást ez irányban lekötötte volna. A királynak tehát ideje maradt arra, hogy helyzetét Frigyes ellenkirály leküzdése és a szent korona visszaszerzése, továbbá a főurak kiengesztelése és megnyerése által megszilárdítsa, a belbékét pedig a cseh rablók megfélemezése által helyreállítsa.

A török elleni harc azonban ez idő alatt sem szünetelt. Az alvidéknek a török betörő s portyázva szerzte kalandozó csapatai ellen való megvédésével Mátyás kezdetben nagybátyját, **Szilágyi Mihályt**, bízta meg. Szilágyi megvédelte a határokat, de azt nem akadályozhatta meg, hogy Mahmud pasa nagyvezír majd egész Szerbiát elfoglalja, s annak fejedelmét, a Brankovics fia Lázár után következő Tamásovics Istvánt, el ne űzze. Midőn *1459-ben Galambóc* is a török kezére került, Mátyás király maga ment le a határookra, de a tervezett nagy hadjárat a főurak lázadása miatt elmaradt. Szilágyi ezután a pártosokkal való egyetértés és más okok miatt egy ideig fogságba került, a végek kormányzói állásában azonban fogsága után is megmaradt. De a vitéz katona 1460 őszen egy ily betörő török had által törbe csalatván. *Pozsárevácznál Lábatlani Gergelylyel* együtt elfogatott. Lábatlani megszabadult, de *Szilágyi Mihály* a szultán parancsára Konstantinápolyban lefejeztetett.

1459.
Galambóc.

Később az Alföld védelmét a cseh zsoldosokból alakított *fekete sereggel Pongrácz János* vette át, míg a Száva vidékén a *Szokoly* testvérek örködték. Az 1462 őszen **Ali** bég alatt egy 150.000 főnyi török sereg tört be Oláhországba, mely az országot feldúlván, *I. Vlád Drakult*, a borzasztó kegyetlenségeiről hirhert «karó-vajdát» elűzte, s helyébe Radult tette. Mátyás már megindult seregével Vlád visszahelyezésére, de Radul és a bojárok kérelmére *Radult* erősítette meg, Vládöt pedig, ki az erdélyiekben is roppant kegyetlenségeket követett el, elfogatta s Budán 10 évig börtönben tartotta. Ali bég visszatértében hada egy részével a Szerémségben is portyázván, Pongrácz János és a Szokolyiak a betört török sereget megtámadták, majd teljesen megsemmisítvén, táborát, foglyait és zsákmányát elfoglalták.

1460.
Poz sarevác

1462.

E betörés azonban csak előjele volt egy nagyobb vállalatnak, melyet Mohammed szultán a következő *1463-ik* évre tervezett, s melynek célja a magyar fenhatóság alatt álló Bosznia meghódítása volt. De Mátyás király sem késett, s míg egyrészt a pápától és Velenczétől segílyt sürgetett, másrészt az ország haderejét készülségbe helyezte. A pápától azonban segílyt csak akkor nyert, midőn követét visszahívta s a pápával tudatta, hogy ezentúl a török ügyet nem a szentszék kívánságai, hanem saját belátása szerint fogja elintézni. Bökezübb volt Velence, mely a készülétekre 20,000

1463.

1463. aranyat küldött. A török készülődések czélja iránt még tisztában nem lévén, a fölkelés még el nem rendeltetett, de gondoskodás történt arra, hogy az esetleg Boszniába indítandó királyi sereg létszáma fölemeltessék, a hadi szükségletekkel elláttassék, s általában hadkész állapotba helyeztessék.

Mohammed szultán ez alatt egy 150,000 főnyi óriási hadsereggel nagy gyorsasággal Boszniába tört be, míg egy kisebb sereget *Ali* bég alatt Magyarországra küldött, hogy a magyarok figyelmét lekösse. *Ali* a Dunán átkelve, Temesvár felé nyomult elő, míg a magyar sereg vezére, *Pongrácz János*, előtte lassan hátrált.

Temesvár. Temesvárnál azonban *Pongrácz* megállapodott s a török sereget egy reá kedvezőtlen terepen csatára kényszerítvén megverte s nagy veszteséggel a Dunán át ismét visszaüzte.

A szultán *június közepén* tört be Boszniába. *Tomasevics István*, bosnya király, elvetve *Szokoly Péter* azon tanácsát, hogy a magyar királyi sereg megérkeztéig a hegyekbe vonuljon, fiával és kincseivel *Kljucs* várába zárkózott. De a várat már negyednapra feladni kényszerült. Mohammed előbb még az összes erődök, szám szerint 70, átadását esikarván ki tőle, a királyt szerződés és eskü ellenére lefejeztette.

A magyar királyi sereg ezalatt folyton gyarapodott s *Mátyás*, bár időközben a szent koronát *Frigyestől* megszerezte, ennek megérkeztét nem várta be, hanem a török háborút elsőb dolognak itélvén, a táborba sietett, hogy a sereg parancsnokságát személyesen átvegye.

Akadtt dolga nemsokára. A szultán, miután Boszniát elfoglaltá, seregének zömével *Herczegovina* ellen ment, míg egyes hadosztályok *Styriába* és a *Szerémségbe* törték be. A *Szerémségbe* betört első kisebb osztályt már a király egyik alvezére, *Márk László* visszaverte, míg a második *Ali* bég által vezetett nagyobb seregrészt maga *Mátyás* király támadta meg s őt megfutamtván, *Szerbián* át, melyet feldúlt, egész *Szendróig* üldözé, miközben 15,000 keresztény foglyot szabadított meg.

Mátyás diadalmasan tért *Nándorfehérvárra*. De itt és *Pétervárott* csak rövid ideig időzött, mert megkötvén *Velenczével* a török elleni szövetséget, *Mátyás* 25,000 főre szaporodott seregével *Boszniába* indult, hogy azt a töröktől ismét visszafoglalja.

A királyi sereg *október első napjaiban* megindulván, két oszlopban nyomult elő: az egyik oszlop **Szapolyai Imre** alatt a Verbász völgyében, míg maga Mátyás király a fősereggel a Szana mentén, útközben **Sztari-Majdan, Kamengrad és Kljuacs** várakat is elfoglalván. A két oszlop **Jaicza** előtt egyesült, mely az idő szerint Bosznia legfontosabb erőssége volt; ugyanitt csatlakozott seregéhez Ulászló, a lefejezett bosnyák király fia is. Jaicza a Pliva és Verbász összefolyásánál egy meredek sziklahegyen épült erős vár volt, s **Harambég** vitéz török vezér alatt 7000 főnyi török csapat által védelmezett. A város ugyan már az első rohamnál Mátyás kezeibe jutott, de a vár ostroma annál nehezebb feladat volt, mert az ostrommunkálatokat a zord tél fölötte megnehezítette. De Mátyás királyt semmi akadály vissza nem rettentette s mindenütt személyesen jelen lévén, bár több ízben életveszélyben forgott, az ostromot egy pillanatig sem szüneteltette.

1463.

Sztari-
Majdan.
Kamengrad.
Kljuacs.
Jaicza.

Három hónapi ostrom után végre a várfalak annyira meg voltak rongálva, hogy Harambég, miután a védő őrség ezenfelül még vízben és élelmi szerekben is szükségét szenvedett, a várat feladni kényszerült. *Karácsony napján* vonult ki Harambég 400 főre apadt csapatával a várból s tapasztalva a király nagylelkűségét, csapatával nem vonult vissza, hanem a király szolgálatába állott. A király a várba őrséget helyezett s kapitányává *Székely Jánost* nevezte ki. Az ostromban különösen kitűntek *Gerendi István* és *Geréb Mátyás* alvezérek; az előbbi megmenté a király életét, lesújtva a törököt, ki bárdját már a királyra emelte, az utóbbi párviadalban megölte Musztafa béget, ki a magyar vitézeket kérkedő szavakkal gúnyolá.

Mátyás király ezután még számos erősséget foglalt el s Bosznia legnagyobb részét visszahódítván, annak kormányát *Szapolyai Imrére* bízta, maga pedig 1464 január közepén Boszniát elhagyva, februárban diadalmenetben tért vissza Budára. Márczius 29-én az agg Széchy Dénes, esztergomi érsek, Székesfehérvárott fejére tette Szent István koronáját.

A második török hadjárat 1464-ben. Mátyás király 1464. nem kételkedett azon, hogy Mohammed szultán, ha Bosznia visszafoglalásáról hirt vesz, új hadjáratot fog indítani. Ismételve fölszólitotta tehát a pápát, hogy a régóta ígért keresztes hadjáratot vala-

1464. hára indítsa meg, egyidejűleg Velenczét is közreműködésre híván föl. A készülétek azonban fölötte lassan folytak; midőn pedig II. Pius pápa augusztus 29-én meghalt, az egész készülődés ismét semmivé vált s Mátyás, mint eddig, magára maradt.

De Mátyást mindez nem bátortalanította el s *augusztus közepe*n már ismét Futaknál találjuk, hol serege gyülekezésére és a háború előkészületeire ügyelt föl. Ide érkezett ama 20,000 arany, melyet Velence küldött s ama 40,000 arany, melyet a szentszék neki a haldokló pápa végrendekezése folytán küldött meg, s mely a hadi készüléteket tetemesen megkönnyítette.

Jaicza. A szultán ezalatt egy roppant sereggel valóban Boszniába tört s több kisebb vár mellett Jaiczát is ostrom alá vette.

Mátyás a sereg elővédét, *Rozgonyi János* és *Thusz János* alatt előre küldötte ugyan, de a zöm megindításával még mindig késedelmeskedett, mivel a külföldi segélyhadak megérkezésére várt. Midőn azonban híret vette, hogy Jaicza a szultán serege által már nagy mértékben szorongattatik, a legnagyobb gyorsasággal Boszniába indúlt.

Jaiczának nehéz napjai voltak e vivás alatt, mert a szultán nagy faltörő ágyúi és egyéb gépei a falakat naponta tetemesen megrongálták, s a rohamokat a csekély őrség már csak nehezen bírta visszaverni. Az utolsó rohamnál — napja, sajnos, nem ismeretes — a törökök a várba már be is hatoltak; de ez egyszer még a törököt kivetni sikerült. Ekkor érkezett Mátyás király serege Jaicza alá.

Már a király *közeledtének híre* elég volt arra, hogy Mohamed az ostromot azonnal megszüntesse. *A török sereg málhájának, lövegeinek és löszerének visszahagyásával rohamos sietséggel takarodott el Jaicza alól*, üldözve Mátyás király lovassága által.

Mátyás király a török fősereget nyomban nem követhette, mert az a vidéket, melyen elvonúlt, teljesen elpusztította. A király tehát a kalocsai érseket a sereg összeköttetések fődözésére a Szávához küldvén, maga keletnek tartott s míg Szapolyai Imre **Srebrniket**, maga **Zvornikot** fogta ostrom alá, hogy a Szerbia ellen indítandó hadjáratra a Drina-vonalon hadászati támpontot szerezzen.

Az erős sziklavár azonban, melyet *Iszkender* bég védelmezett,

keményen tartotta magát, s az ostromló sereg a két hónap óta tartó ostrom sikertelenségén annyira elcsüggedt, hogy már hangosan az ostrom félbeszakítását követelte. Mátyás király azonban állhatatosan megmaradt szándéka mellett s már a döntő főrohamra készült, midőn a táborba annak híre érkezett, hogy *Mahmud* pasa nagyvezír 40,000 fővel a vár fölmentésére közeledik. E hírre a király, ki megapadt, fegyelmezetlen hadával a nagyvezírral szembe nem szállhatott, az ostromot félbenhagyta és visszavonult. Némelyek szerint a visszavonulásra kiadott parancs a fegyelem utolsó kötelékeit is fölbontotta s midőn Ali bég portyázó lovasai a vár alá értek, a sereg nagyobb része az engedelmességet megtagadva, futásnak eredt. A király ennek folytán az ostromot félbenhagyni kényszerült s megapadt seregével a legnagyobb sietséggel visszavonult, üldöztetve a török lovasság által. Bácsra érve a király, a vétkesek fölött hadi törvényszéket tartott s azokat szigorúan megbüntette.

1461.

A zborniki szerencsétlenség azonban következmények nélkül maradt, még pedig az által, hogy Mátyás király a következő évben már ismét egy erős, jól fegyelmezett sereget gyűjtött a határon össze s a török támadás visszautasítására készen állott. Mohammed szultán erősen készült ugyan a jaiczai szégyen megboszulására, de támadást Mátyás ellen mindennek daczára nem indított. Magyarország a török támadásoktól egyideig általában ment maradt.

Az erdély-moldvai hadjárat 1467-ben. A török háború után Mátyás király idejét Podjebrádnak a pápával való viszálya, melybe Mátyás is bele vonatott, vette igénybe; mielőtt azonban ez ügy komolyabb fordulatot vett volna, egy belső villongás lecsillapítása, illetőleg elfojtása vált szükségessé.

1467.

Az erdélyi nemesség ugyanis az 1467-iki budai országgyűlésen meghatározott adók miatt nyíltan föllázadt s *Szentgyörgyi János* erdélyi vajdát független fejedelemmé kiáltotta ki.

Alig vett Mátyás király e mozgalmakról tudomást, midőn 8000 lovasból s 4000 gyalogosból álló seregével megindult, a pártosoknak a szorosoknál álló csapatait visszanyomta s **Kolozsváron** Kolozsvár. termett. A pártütők serege azonban még a király megérkezése előtt elszéledt, a megmaradtak pedig, élőkön a vajdával, kegyelmet es-

1467. dekelve járultak a király elé. Mátyás király a megtérőket kegyébe fogadta, a megszökött főbünösök ellen pedig szigorú, majd kegyetlen rendszabályokat alkalmazott, hogy jövendőre hasonló zendüléseknek elejét vegye. A büntetések azonban csak a pártütésre csábítókon hajtottak végre, a megtérők még utólag is kegyelemben részesültek.

A király Erdélyből azonnal tovább ment Moldvába, hogy István moldvai vajdát, ki a pártütőket alattomban izgatta s a magyar fenhatóságot elismerni vonakodott, megfenyítse. Mátyás király október végén a határt, a fatorlaszokat folyújtatván, át-
 lépte. A vajda előbb hátrált a magyar sereg előtt, de azután Moldva-Bányánál, mások szerint Szucsávánál megállapodott, s míg a királynak békét kínált, rajtaütést tervezett. A király azonban erről tudomást nyert s megfelelő védő intézkedéseket tett.

Szucsáva,
Moldva-
Bánya.

Deczember 15-én a nagyobbára faházakból álló várost az oláhok följújtották, s minden oldalról a királyi seregre rontottak. De a magyarok készen várták őket s az *égő város által szolgáltatott világitásnál* véres tusa fejlődött, mely reggelig tartott. A harcban maga a király is megsebesült s vele a főurak nagyobb része, de az oláhok végre kiszorítottak.

A hadjárat azonban itt véget ért s a király visszatért Erdélybe. A testébe furódott dárda hegyét csak négy év múlva lehetett eltávolítani. Mátyás király a hadjáratot tavasszal folytatni szándékozott, de a vajda azt hódolatával megelőzte.

1468—1470.

A cseh háború 1468—1470. Podjebrád, cseh király, huszita törekvései miatt a szentszékkal viszályba keveredvén, a pápa Mátyás királyt hívta föl arra, hogy a cseh királyt, ha szükséges a fegyver hatalmával is, engedelmességre s a tévtanok elhagyására kényszerítse. E viszályok bennünket csak keveset érdekelvén, elég lesz megállapítanunk: hogy Mátyás királynak sok, igen sok oka volt Podjebrádra neheztelni s bár veje volt, a szenvedett sérelmek megtorlására az alkalmat annál szívesebben ragadta meg, mert a cseh háború saját dicsőségének és hatalmának tetemes gyarapodását helyezte kilátásba. A pápa Podjebrádot 1466 végén egyházi átokkal sújtván, alattvalóit a hűség alól föloldotta s a császárt, Kázmér lengyel királyt s Mátyást az ítélet végrehajtására fölhívta. Mátyás előbb a pápai rendszabály hatását kívánta

bevárni, s magát, a háború sikeres befejezése esetén, a cseh korona megszerzésére nézve biztosítani óhajtotta. Midőn Mátyás király a moldvai hadjárat után Erdélyből visszatért, a cseh ügy már döntő fordulatot vett. 1468—1470.

Az 1468-ik év márczius havában Egerben megtartott országgyűlésen megjelentek a pápa, a császár és a Podjebrád ellen Boroszlóban szövetkezett kath. cseh rendek követei, Mátyást és a főurakat a Csehország elleni hadjáratra ösztönzendők. A pápa tetemes pénzbeli segílyt, a cseh rendek és a császár a cseh koronát ajánlották Mátyásnak; miután pedig ugyanakkor Mohammed szultán is békeajánlatot tett s így török háborútól tartani nem lehetett, a *cseh háború az országgyűlés beleegezésével elhatározottatott.*

Mátyás király, miután szándékát, hogy az egyház védelmére a cseh király ellen fegyvert ragad, egy az európai hatalmakhoz intézett körlevélben tudatta, s a háborút úgy *Podjebrádnak*, mint *Victorin* fiának megizente, Budára sietett, hogy seregeit hadkész állapotba helyezze.

Az 1468-ik évi hadjárat. A királyi sereg hadi készülődése oly hamar befejeztetett, hogy Mátyás király már ápril első napjaiban 16,000 főnyi válogatott és harczedzett seregével útnak indulhatott. Alvezérei Szapolyai Imre és István, Csupor Miklós, Ország Mihály, Báthory István, Bánffy Miklós, Magyar Balázs, Kinizsi Pál és Brankovics szerb fejedelem voltak.

A királyi sereg ápril közepén a morva határon fekvő *Laa* városnál, a Thaya jobb partján, táborba szállott. Ide csatlakozott *Stockerauból*, hol Mátyás 5000 főnyi előhada Podjebrád fiát *Victorint* ostromolta, a már előreküldött rész és *Pottendorf* osztrák segílyhada, mint nemkülönben *Sternberg*, a boroszlói szövetség csapatainak vezére. Nemsokára odajött a *Victorin* hadaival már egyesült Podjebrád is, és a Thaya balpartján erős szekérvárba vonúlt. Stockerau.

A két jeles vezér, mindegyik egy kitünő s körülbelül egyenlő, mintegy 15—18,000 főnyi sereg élén *Laánál* hosszú ideig farkas-*Laa.* szemet néz vala egymással s egymás erejét, ügyességét, vitézségét ismerve, alkalomra vár, hogy ellenfelét kedvezőbb viszonyok beálltával megtámadja. Végre egy hónapi tartózkodás után, mi-

1468—1470. alatt a magyarok számos kisebb vállalatokba bocsátkoztak, Podjebrád alkudozni kezdett. De az alkudozások a pápai követ közbevetése folytán sikerre nem vezettek.

Znaim. Podjebrád ezután visszavonult, mire Mátyás serege **Znaimot** elfoglalta, majd pedig a Podjebrád által visszahagyott *Victorin* seregét követve, azt egy ügyes mozdulattal úgy testvére Henrik, mint atyja seregétől elkülönítve, az Iglava folyó mellett fekvő

Trebics. **Trebics** várába szorította, s itt ostrom alá fogta. Tizenhat napig tartott már az ostrom, a város java része a tűz által el volt pusztítva, 1500 *Victorin* csapatából már hadi fogságba került, sok elesett, s így *Victorin* menekülni kényszerült. Előbb egy szomszédos erődített kolostorba, majd innét, 600 lovaggal magát átvágván, testvére Henrik táborába menekült.

Brünn. Mátyás király ekkor **Brünn** felé nyomult. A város magát **Spielberg**. azonnal megadta, de a város melletti **Spielberg** erőd huszita kapitánya, *Kragircz*, az erőd átadását megtagadta. Mátyás ennél fogva a várat *junius 23-án* körülzárta. Ekkor megjelent Podjebrád is a vár fölmentésére.

A cseh király az alkudozásokat ismét fölvette, de siker nélkül. Miután azonban a vár vívása hosszúra nyúlt, Mátyás király azt **Magyar Balázusra** és **Kinizsi Pálra** bízván, *július* havában **Hradistye**. Olmützbe ment, majd **Hradistye** (most **Hradis**) várat körülzárta, végre pedig mivel ez is hosszúra nyúlt, *Sternberg Zdenkót* Morvaország helytartójává nevezvén, maga Pozsonyba ment, hova szeptember 8-ára országgyűlést hirdetett, hogy a csehországi hadjáratra újabb segílyt kérjen. Távolléte alatt Magyar Balázs és a többi vezérek *Victorin* seregét ismételten megverték s miután október 10-én az Olmütz melletti **Hradistye** monostor s több más megszállt erőd elesett, Morvaország legnagyobb része Mátyás király kezeiben volt.

Az 1469-ik évi hadjárat. Mátyás király már az év első napjaiban újból a hadszínhelyre indult s első föladatává **Spielberg**. elfoglalását tűzte ki. Ez most, részint az erőteljesebb támadó intézkedések, részint a várban beállott szükség miatt, gyorsabban ment, mint Mátyás remélte, s február 12-én már a magyar lobogó lengett a sziklaerőd bástyáin.

Most már a király, miután egész Morvát hatalmába ejtette,

Csehország ellen fordult. 5000 gyalogossal és 4000 lovassal indult 1468—1470. ki Mátyás Brünnből, mások szerint pedig 6000 gyalogossal s 10,000 lovassal, s a helységeket útjában feldúlva, **Chrudim** elé ért, **Chrudim**, melynek megvétele azonban nem sikerült, sőt maga is csaknem fogságba került. Mátyás király ekkor Chrudimnél egy kis csapatot visszahagyva, útját folytatta. De csakhamar tudomására jutott, hogy Podjebrád egy erős sereggel jön elébe, míg Szilézia felől Henrik közeledik. Mátyás e kedvezőtlen hadászati helyzetből magát kivonni akarván, délfelé kitért. De Podjebrád kerülő úton ismét elébe jutott, míg a hegyi utakat **Szemtis**nél fatorlászokkal **Szemtis**. záratta el. A magyar sereget azonban annak kedvezőtlen helyzete daczára sem merete megtámadni s kapva-kapott a fegyverszüneti ajánlaton, melyet Mátyás, szorult helyzetét ügyesen elpalásoltva, tett.

Ezután mindkét sereg Morvaországba vonult, s az alkudozások Olmützben ápril elején folytattatván, Mátyás a pápa kiengeztelését vállalta magára, míg Podjebrád őt Csehországban örökösének ismerte el. A békét azonban a pápai követek ismét meg-hiusítván, csak egy évi fegyverszünet kötöttet. Podjebrád azonban ekkor Kázmér lengyel királylyal kezde alkudozni, mit Mátyás azzal viszonzott, hogy a cseh és morva rendek által neki — most már másodízben — felajánlott *cseh koronát* május 3-án elfogadta, s magát *május 13-án Brünmben cseh királylyá koronáztatta*.

Podjebrád bosszúra gyúlva, a fegyverszünet megtörésével fiát Victorint sereggel küldé Morvaországba. De Mátyást ez sem hozta zavarba és hadait a legnagyobb gyorsasággal összehonván, Victorinnak útját állotta, **Hulinnál** (Kremsier mellett) egy véres csa- **Hulin**. tában megverte s **Hradistye** várába szoritotta. Ennek ostroma **Hradistye**. sikertelen maradt ugyan, de midőn Victorin az éhség által kényyszerítve Hradistyét elhagyta és **Veszele** felé vonult, Mátyás hirtelen rajtaütött s *július 27-én* egy rövid de véres tusa után 200 lovagjával együtt fogságba ejtette. A király ezután a fogoly herceget Visegrádra küldötte. **Veszele**.

De a szerencse nem volt állandó és Mátyás király Henrik hercegnek október havában betörő erősebb serege által Hradistye mellett megtámadtatván, egész **Magyar-Bródig** hátrálni kényszerült; itt az ütközetet *november 2-án* elfogadta, de ez a magyar fegy-

1468—1470. verekre nem volt szerencsés. Mátyás király egész a Kárpátokig hátrált s itt is csak nehezen, saját élete veszélyeztetésével, törhetett magának útát.

Miután azonban Magyarországból seregéhez erősítéseket vont, seregét újból előre vezeté s Henrik megfogyott hada visszavonúlni kényszerülvén, Mátyás Hradistyét újból ostrom alá fogta.

Henrik Sziléziába vonúlt hátra, Mátyás király pedig, miután Hradistye további ostromát *Csupor Miklós* erdélyi vajdára bízta, ismét Magyarországra tért vissza.

A következő 1470-ik év eseményei aránylag jelentéktelenek.

Igló. Podjebrád megszállta Iglót, de Mátyás hirtelen megjelenő serege azt fölmentette. E nagyobb vállalaton kívül csak apróbb ütközetek történtek. A két főereg egymást menetekkel fárasztotta, a döntő ütközetet pedig annál is inkább kerülte, mivel Podjebrád az alkudozásokat újból fölvette. Ezek már a legjobb sikerrel kecsgettettek, midőn Podjebrádnak *1471 márczius 22-én* bekövetkezett halála a tárgyalásoknak véget vetett.

1471—1474.

A cseh-lengyel háború. 1471—1474. Podjebrád halála után a cseh rendek nem Mátyást, hanem Ulászlót, Kázmér lengyel király fiát, választák cseh királylyá. E választás mélyen sértette Mátyást, annál is inkább, mert benne Vitéz János érseknek és az elégületlen magyar uraknak is tetemes részök volt. Mátyás király tüzzel-vassal pusztítva vonúlt Prágába, de mielőtt még a cseh királyság ügye elintéztetett volna, visszatérni kényszerült, hogy a magyarországi főurak összeesküvését, kik a trónra *Kázmér* herceget, a lengyel király második fiát, hívták meg, elfojtsa. Rendkívüli ügyességgel, eszélylyel és tapintattal sikerült Mátyás királynak az elégedetlenség lecsillapítása, s az egész ügy békés elintézése. Így történt, hogy midőn Kázmér a magyar trón elfoglalására az országba tört, itt nem a főurak hódoló küldöttsége, hanem Mátyás király harczedzett serege várta.

Az 1471-ik évi hadjárat. A király helyzete a lázadás lecsillapítása után lényegesen megjavult. Bár Ulászló cseh király Morvaországban 13,000 emberrel állott a magyar haddal szemben s Kázmér herceg egy 12,000 főnyi sereg élén már át is lépte Magyarország határát, de mellette volt ismét a magyar nemzet s ez elég biztos támasz volt arra, hogy bármely ellenséggel szembeszálljon.

Mátyás király *Csupor Miklós* erdélyi vajdát Felső-Magyarország oltalmára és hűségének biztosítására előre küldvén, serege egybegyűjtéséhez fogott. A megtért nemesek oly nagy számban csatlakoztak ehhez, hogy midőn *Kázmér* 12,000 főnyi lengyel hada a Csupor és Szapolyai által megszállt Kassát elkerülve Eger és Hatvan irányában Pesthez közeledett, már 16,000 főnyi királyi hadsereg állott fogadására készen.

November 8-án ért *Kázmér Hatvanba* s itt tudta meg a dolgok nem várt fordulatát. *Kázmér* támadásra nem is gondolhatván, *Vác*nak, majd megtudva hogy *Esztergomban* is királyi csapatok állanak és nem *Vitéz János* serege, **Nyitrának** fordult, melyet az **Nyitra**. érsek előtte megnyitattott. Midőn *Mátyás*, a lengyel sereget követve, *Nyitrához* közeledett, a *Kázmér*nál levő néhány főúr is a királyhoz csatlakozott, míg *Kázmér*t német zsoldosai is elhagyták. *Kázmér* csekély hadával a várba zárkózott. *Mátyás* király vért haszontalanul ontani nem akarván, *Nyitrát* körülzároltatta, maga pedig *Esztergomba* ment, hol *Vitéz János* is hűségére tért. Ennek hírére *Kázmér* visszatért *Lengyelországba*, néhány hét múlva pedig *Nyitra* is, egyezség útján, átadatott. Az első lengyel háború evel véget ért.

Az 1474-ik évi hadjárat. A hosszas alkudozások, melyek 1471-től 1474-ig terjedtek s melyek alatt a kétszínű s mindig fondorkodó *Frigyes* császár hol *Mátyás*, hol *Ulászló* illetőleg a lengyel király *Kázmér* mellett foglalt állást, *Mátyás* királyt, *Csehország* birtokáért, a háború folytatására bírták, annál is inkább, mivel *Frigyes* az augsburgi birodalmi gyűlésen végre is nem *Mátyást*, hanem *Ulászlót* ismerte *cseh királynak* el. Kisebb vállalatok után, *Morvaországban* s némely még *Felső-Magyarországon* maradt lengyel hadak ellen, a háború végre 1474-ben újult erővel tört ki.

Mátyás augusztus havában ment *Morvaországba*, innét pedig *Sziléziába*, s itt vette annak hírét, hogy *Kázmér* egy 60,000 főnyi, két harmadrészben gyalogságból, egy harmadrészben lovasságból álló erős sereggel közeledik *Szilézia* felé. E hadat *Ulászló* *Csehország*ból még 20,000 fővel volt szaporítandó. *Mátyás* király e nagy erő ellenében alig 10—12,000 főt állíthatott s mivel ily módon a lengyelekkel csatába nem bocsátkozhatott, egy remek hadműveleti tervet állapított meg, mely egymaga elégséges volna

1471—1474. arra, hogy *Mátyás királyt a világtörténelem legkitünőbb vezérei közé emelje.*

Boroszló. Maga seregével ugyanis **Boroszlóba** vonúlt, s annak külvárosában egy hatalmas, árkokkal, mellvédekkel és bástyákkal ellátott erődített tábornot emelt, melynek, valamint a városnak, élelemmel, lőszerrel s minden egyéb szükséglettel való ellátásáról a legbőszesebben gondoskodott. Ez alatt portyázó csapatokat küldött Szilézia mindazon városaiiba és helységeibe, melyek a működési körletbe estek s megparancsolá, hogy a lakosság kivétel nélkül a városokba vonúljon s marháit, élelemkészleteit, szóval a mi elvihető, magával vigye, a mi pedig el nem vihető, semmisítse meg. E rendszabály végrehajtását gondosan felügyeltetvén, a lengyelek útja pusztasággá vált, hol még csak egy maroknyi élelemre se tehettek szert.

Oppeln. Kázmér ezalatt **Oppeln** erődöt ostromolta, hova Mátyás 600 főnyi segélyhadat küldött; ép úgy segítséget adott még Brieg, Ohlau, Schweidnitz, Jauer, Neumarkt s más városoknak is, míg *Szapolyai István* és *Kinizsi Pál* a lengyel sereg háta mögött pusztítottak s Lengyelországba is betörték, egész *Krakóig* nyomulván elő.

Brieg. Kázmér siker nélkül ostromolta *Oppelnt* és *Brieget*, de veszteségei daczára — miután Briegnél Ulászlóval egyesült — még mindig 70,000 fővel ért október 25-ike körül *Boroszló* alá, hol Mátyás hada a kikülönítések után alig 5—6000 fővel rendelkezett, mely csak az ostrom folyamán emelkedett némely visszatérő csapatok által 10,000 főre. A boroszlóiak megrettentek ugyan a tengernyi ellenséges had láttára, de midőn Mátyás a fensőbbség mérész önbizalmával kijelenté, hogy még *«egy verébfészeknek sem fog bántódása esni,»* ők is bizalommal voltak a király iránt.

A magyar had fensőbbsege már az *október 27-én* intézett első rohamnál kitünt, midőn a 15,000 főnyi támadó oszlop, 40 ágyú s több ezer puskából lövetve, szégyenletes futásnak eredt. Ugyanez történt az *október 30-án* intézett második rohamnál is. E mellett apróbb csapatok kitorése nem engedé a lengyel sereget nyugalomhoz jutni, mely pedig már az éhség miatt is szenvedni kezdte. Mert a környéken élelmet nem szerezhettek, a szállítmányokat pedig Szapolyai és Kinizsi a lengyel határnál, más portyázó csapatok

pedig a cseh határnál mind elfogdosták, s míg Mátyás a lengyel tábor szemeláttára dús lakomákat és táncmulatságokat rendeztetett, ezek éhség, hideg és betegségek által gyötörve nyomorogtak. 1471—1474.

Végre megtörtént azon, *a világtörténelemben hallatlan eset, hogy a tízszerre erősebb ostromló sereg békét könyörgött az ostromlottaktól, hogy a végpusztulástól megmeneküljön.*

Kázmér és Ulászló, mélyen megalázva, *személyesen kértek a dicső magyar királytól maguknak békét, hadaiknak pedig kenyeret.*

Mátyás mindkettőt megadta s miután a lengyel hadak a fegyverszünet megkötésével *november 19-én* elvonultak, a béketárgyalások megkezdettek s végre 1475 február havában megkötetett a prágai illetőleg boroszlói béke, mely Mátyás királynak Morvaország és Szilézia birtokát biztosította.

A harmadik török háború. 1474—1476. Magyar Balázs 1474—75-ik évi moldvai hadjárata. Mig Mátyás király Sziléziában a lengyelek és csehek ellen harczolt, a török ismét megmozdult. 1474—1476.

Már *1471-ben* fölépíttette a szultán a Száva mellett a macsói bánóságban Szabács várát, egyidejűleg pedig betört Iszhák bég Horvátországba és Krajnába. A bég e betörést — most már Szabács várára támaszkodva — *1473-ban* ismételte. 1474-ben a betörések még gyakoriabbak. Bali szendrői bég előnyomúl a Duna-Temes közben, elfoglalja Nagyváradot és feldúlja Szt. László sírját. Júniusban és augusztusban más török csapatok Horvátországot pusztítják. Az év végével pedig a szultán indít egy nagy hadjáratot. Nagyvárad.

E hadjáratot a szultán nem közvetlenül Magyarország ellen indítá ugyan, hanem Moldva ellen, de *István* moldvai vajda magyar főnhatóság alatt állván, a Chadim Szulejmán által vezérelt s 120,000 főnyi támadó hadsereg visszaűzésére Magyar Balázs erdélyi vajda segélyét kérte ki.

Magyar Balázs a király meghagyásából 1474 deczember havában egy 21,000 főnyi sereget, melynek soraiban 5000 székely volt, vezetett István segítségére, ki a török had elől a Berlat folyó mellett i erdőségbe hátrált s itt fogadta el *1475 január 17-én* a csatát, melyben a nagy de nehézkes török sereg a magyar hadak oldaltámadása által meglepve, súlyos vereséget szenvedett. Berlat folyó.

1474—1476. Magyar Balázs seregét ezután Erdélybe vezette vissza s a királynak a győzelem hírével Boroszlóban jelentést tett.

Az 1475—76-ik évi hadjárat. Mátyás király nagy örömmel vette ugyan a fényes győzelemről szóló hírt, de másrészt aggódott, biztosra vevén, hogy a szultán e vereséget megboszulni nem fog késedelmeskedni. Ezért Szilézia kormányzatát Szapolyai Istvánra bízván, visszatért az országba, hogy a török háborúra előkészületeket tegyen.

Szabács. A király figyelme most Szabács várra irányult, mely nekik az országba való betörésre oly kitünő hadászati pontot szolgáltatott.

A király október közepén arra határozá el magát, hogy a törököt a támadásban megelőzi s mintegy 10,000 főnyi sereggel megindult Szabács elfoglalására. A királyi sereg december végével ért Szabács alá.

Közel 6 hétig tartott a vár ostroma és a vár Mátyás ügyes és nagy gonddal vezetett támadásának végre is engedni kényszerült s 1476 február 15-én a király kezeibe került.

A szultán, midőn látta, hogy Mátyás király, kit ismét a nyugati ügyek és házassága Beatrix-szal a török háborútól elvontak, a háborút nem folytatja, maga szállt táborba, nem ugyan Magyarország, hanem Moldva ellen s a vajdát még a Báthory István által vezetett magyar segélyhad megérkezése előtt csatára kényszerítvén, megverte. Báthory már csak a szultán utóvédét támadhatta meg, melyet meg is vert.

Fehér-templom. Ugyanez idő alatt Nagy Albert és Ambrus temesi és a nándorfehérvári kapitányok Fehértemplom közelében visszavertek két török csapatot, melyek az országba betörték. A török vezérek közül Iszkender bég elesett, a másik Ali csak nehezen menekült el.

Mátyás király ezalatt nagy előkészületeket tett Szendrő visszavételére, mely végeredményében esetleg Bosznia és Szerbia teljes fölszabadítására is vezethet vala. A háború megkezdése azonban ugyancsak a fentemlített okok miatt, a jövő évre halasztatott; nagy kárára a magyar nemzeti ügynek, mert e hadjárat, ha végrehajtatik, a török veszedelmet talán beláthatlan időkig eltávolítja vala, míg így az eszme az osztrák háborúnak áldozatul esett.

1477. **Az első osztrák háború 1477-ben.** A viszony Mátyás király és III. Frigyes német császár között a cseh királyság ügye

miatt mindinkább tűrhetetlenné vált. Daczára annak, hogy Mátyás 1477. midőn Podjebrád ellen háborút indított, ezt nem csupán az egyház, de a Podjebrád által már erősen szorongatott Frigyes segítésére is, vele szövetkezve, cselekedte, Frigyes rút hálátlanságból s csupán ravasz, irigy és kapzsi hajlamait követve, a háború szerencsés befejezése után nem Mátyás, hanem a tunya és gyámoltalan Ulászló pártjára állott s a cseh királysággal, ismételt szerződés daczára, Ulászlót ruházta föl.

Bár Mátyás e galád eljárást megboszulni hajlandó volt, a háború még tán elmarad egy ideig, ha erre Beckensloer János esztergomi érsek rablással párosult szökése alkalmat nem nyújt. Frigyes e jellemtelen főpapot pártfogásába vette, s őt Mátyásnak kiadni vonakodott. Midőn pedig Mátyás a lengyelek ellen magát biztosítandó, a német lovagrenddel szövetséget kötött, Frigyes Ulászlót ünnepélyesen a cseh királyság hűbérével és a választó fejedelemséggel ruházta föl. Erre a háború kitört s Mátyás, miután erre az országgyűlés megegyezését kinyerte, a háborút 1477 június 12-én megizente.

A királyi sereg *július közepén* Győrnél összegyűlvén, Mátyás megindult Ausztria ellen. A sereg 10,000 kipróbált gyalogosból és 7000 lovasból állott, Báthory István, Szapolyai István, Kinizsi Pál, a Dócziak, Drágyfó és Ujlaki Lőrincz alvezérek parancsnoksága alatt.

Mátyás csak lassan nyomult elő, bevárando míg Ulászló serege költség hiányában eloszlik, mi csakhamar be is következett.

Hadműveleteinek első tárgya **Hainburg** volt, mely három Hainburg. rohamot sikeresen kiállván, ellenszegült; de a többi osztrák helyek magukat kevésbé védték, s rövid idő alatt a Bécs és Bécsujhely közti vidék teljesen a király hatalmában volt.

Ekkor Mátyás a császár székvárosa, **Bécs**, ellen nyomult, Bécs. honnét Frigyes előbb Kremsbe, majd Linzbe menekült. Mátyás átlátván, hogy a jól megerősített s polgárai által jól védett főváros ellen rohammal nem fog boldogulni, Bécsset *augusztus közepén* **Klosterneuburg**, továbbá a Duna és a dunai híd elfoglalásával szorosán körülzárolta. E közben az összes alsó-ausztriai városok, Klosterneuburg, Bécsujhely, Krems, Stein kivételével, melyeket ostrom alá kellett fogni, Mátyás kezeibe kerültek; az utóbbi két várost *Kinizsi Pál* tartotta megszállva.

1477. Végre a helyzet úgy Bécsben mint Kremsben és Steinban tarthatlanná vált, s *Frigycs kénytelen volt békét kérni.*

Mátyás király, ki főczélját, a *német császár megalázását*, elérte, nem idegenkedett ettől; *november 10-ikén* egy 15 napi fegyverszünet kötöttet, melyet deczember 1-én a *gmundeni béke* követett, melyben Frigyes Csehországot Mátyásra ruhazza, 100,000 arany hadi kárpótlást fizet s az eddig használt magyar királyi czimről lemond.

Ezt a következő év deczember 7-én az Ulászlóval kötött külön béke követte, mely szerint a cseh királyi czímet mindketten viselik, Csehország Ulászló, Morvaország, Szilézia és a Lausitz pedig Mátyás birtokában marad.

Végre 1479 ápril havában Kázmér lengyel királylyal is béke kötöttvén, Mátyás figyelmét ismét a török háborúra fordíthatá.

A negyedik török háború; a kenyérmezei csata

1479. **1479-ben.** A török háborút Mátyás király, mint már megemlítettük, Beatrix-szali násza miatt halasztotta el, a következő években pedig a Frigyes elleni háború kötötte le Mátyás figyelmét és erejét.

A törökök e szünetet jól kihasználták, és beütésekkel úgy Magyarországot, mint annak szomszédságát szakadatlanul zaklatták. Így *1476-ban*, még a menyegzői ünnepélyességek alatt, *Erdélybe* betörték s onnét tetemes zsákmány mellett több ezer foglyot hurczoltak ki. 1477-ben a Mátyás által bevitt Vlád helyett a törökök ismét Radult tették vajdává s így Oláhország újból elveszett. Ugyanez év májusban a törökök betörték Horvátországba s innét egész Velenczéig dúltak. 1478-ban e betörés ismétlődött. Velence végre a becsapásokat megünva, a Mátyásnak a török háborúra eddig adott évi segélyt megszüntette s a szultánnal békét kötött. A békét Velence kétségtelenül azon okból kötötte meg, mert az osztrák és cseh ügyekkel mind jobban elfoglalt Mátyástól hathatos segedelmet többé nem remélt. Ugyanez okból a pápa is megvonta az eddigi segélypenzeket.

E tények végre Mátyás király figyelmét ismét a török ügyre fordíták s bár a török háborúra segélyt a német rendektől sem nyert, azt a maga erejéből is elhatározá.

Mátyás király boszniai hadjárata. 1479 Augusztus 2-án tért vissza Mátyás király az Ulászlóval tartott olműtzi talál-

kozásról s ugyanekkor vette híré, hogy egy nagyobb török sereg a Dráván átkelve, egy részével Styriába, más részével Magyarországon Vas és Zala megyékbe tört be s gazdag zsákmányon kívül 30,000 keresztény foglyot vitt magával. 1479.

A királynak egy **Szapolyai István** és **Geréb Péter** alatti serege ez időtájban az osztrák határon állott, hogy a béke föltételeit nem teljesítő s alattomban mindig fondorkodó Frigyes ellen induljon.

Mátyás azonban a török kiverését mégis sürgősebbnek tartván, e sereggel s még Budáról hozott más csapatokkal a már visszatérőben levő török had ellen indult. De ennek már csak 3000 főből álló utóvédjét érték el a magyar hadak a Szávánál s azt körülfogva, annyira megsemmisíték, hogy alig 200 menekült közülök el.

A király ezután a Száván átkelve, Boszniába tört be és egész **Jaiczáig** hatolt előre, s azt a töröktől újból visszavette. Míg az- **Jaicza.**
után a sereg a **gerebeni mezőkön** táborozott, egy 10,000 főnyi had- **Gereben**
test **Verbász** ellen nyomult s azt kifosztva, az utánuk induló pa- **Verbász.**
sán is fényes győzelmet vett.

A király serege ezután még feldúlta Boszniának a török által bírt részeit, Hercegovinát, majd a keleti részeket is egész Szerbiáig. De ezután Mátyás király, ki vállalatához semmiféle külső segélyt nem nyert, az ősz beálltával visszatérni kényszerült.

A kenyérmezei csata. Míg Mátyás király serege Boszniában verte a törököt, a szultán egy hatalmas, az irók nagyobb része szerint 60,000 főnyi erejű sereget, melyben a hűtlen oláh vajda csapatai is foglalvák, küldött **Ali** s más tíz jeles bég vezetése alatt Erdélybe. A bégek közt a múlt évek jeles portyázói: **Isza**, **Hasszán**, **Bali** és **Iszkender** bégek nevei említettnek. A sereg vezére **Szead-Eddin** szerint nem **Ali**, hanem **Isza** bég volt.

Báthory István erdélyi vajda csapatainak száma sokkal csekélyebb vala, semhogy a betörést meggátolhatta volna s így a török egész Erdélyt szabadon dulta. A vajda mindazonáltal igyekezett sereget gyűjteni, azonkívül úgy a királyt mint **Kinizsi Pál** temesi kapitányt is értesítette a veszedelemről; ez utóbbi jövetelét meg is ígérte.

Báthory István kis serege **Szászvárosnál** állott, midőn a török **Gyulafehérvár** felől leereszkedett s hallván, hogy **Szászvárosnál**

1479. magyar sereg áll, arra tartott. A vajda ugyan nem itt akarta a harczot elfogadni, hanem a Vöröstorony szorosnál volt szándékában a töröknek útját állani s itt csak Kinizsi bevárása végett állapodott meg; midőn azonban *október 12-én* a török közeledését megtudta, bizván abban, hogy Kinizsi másnap idejekorán megérkez-

Kenyérmező. hetik, a csatát a **Kenyérmezőn** elfogadni határozta.

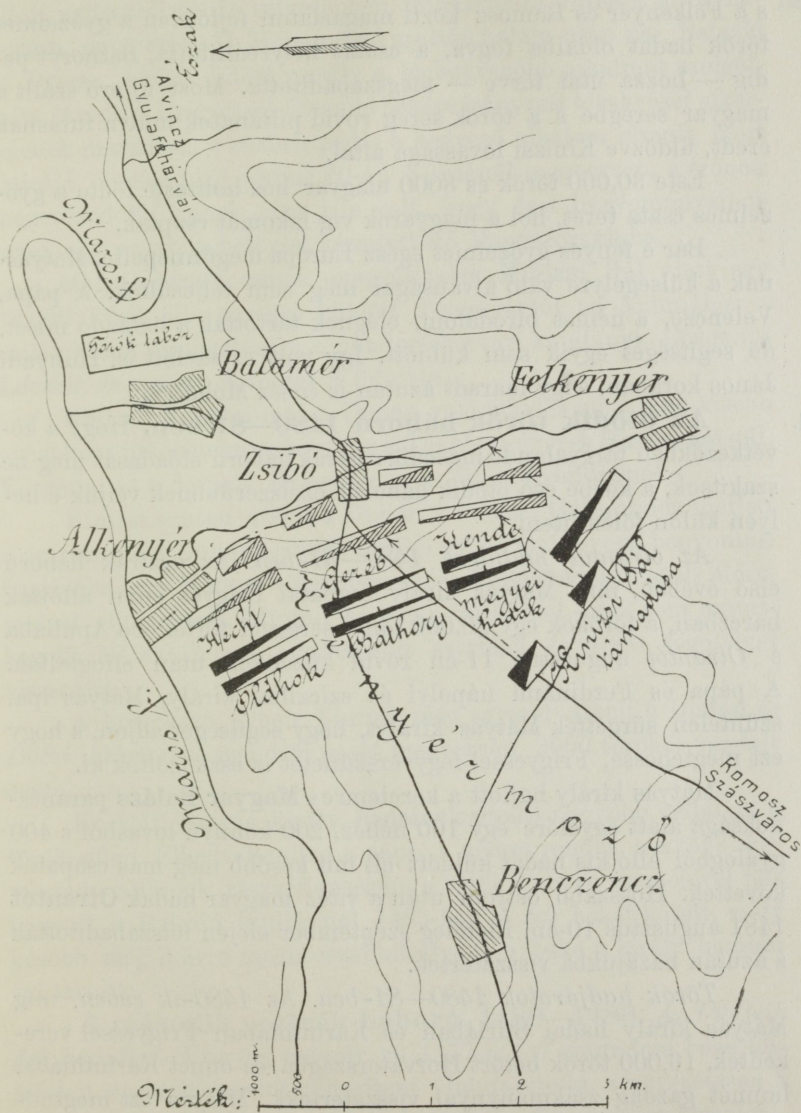
Kenyérmezőnek Erdélyben azon termékeny síkságot nevezik, mely Szászváros és Szászsebes közt Benczencz, Alkenyér, Zsibó, Felkenyér és Romosz közt terül el, s melyet kelet felé a Zsibónál két ágra szakadó Kudsir patak határol.

A törökök október 12-én este Balamér mellett ütöttek tábor, foglyaikat és zsákmányukat pedig erős őrség mellett e helységben helyezték el. Báthory Felkenyér és Romosz közt, valószínűleg a mai benczenci fensíkon szállott táborba.

Október 13-án a vajda serege, melynek számerejét nem tudjuk, bal szárnyával a Marosra, a jobbal a Felkenyérnek emelkedő romoszi magaslatra támaszkodva, csatarendbe állott. A jobb szárnyat a székelyek foglalták el, *Kendi Antal* alatt, mögöttük második harczvonalban a megyei csapatok, a középen elől *Geréb László* erdélyi püspök, hátul Báthory nehéz lovasai, a balszárnyon első harczvonalban a *Hecht György* szebeni gróf által vezetett szászok, mögöttük az oláhok állottak; két lovas csapat tartalékban maradt.

A török vezérek, egymással viszályban levén, a fejlődés után majd három órán át vártak, míg végre a támadást a vajda balszárnya ellen megindították. A szászok vitézül visszaverték az első rohamot, de a másodiknál a törökök benyomultak a sorok közé, majd átkarolták a védtelen szárnyat s a szászok és az őket támogató oláhok nagy részét a Marosba szoríták. Ép ily kedvezőtlen volt a harcz folyama a jobb szárnyon; a székelyek visszavetettvén, a közép nehéz lovassága mögött kerestek menedéket. Ekkor a vajda a középpel előrontott s a törököt visszavetette. Ámde a szárnyak visszanyomása folytán oldalai fedezetlenek maradtak s Báthory hős csapata hosszas és nehéz küzdelem után teljesen körül volt fogva; a vajda maga 6 sebből vérezve lova alá esett, a sereg né- mely részei pedig már futni kezdének Szászváros felé.

E végzetes pillanatban jelent meg Romosz felől *Kinizsi Pál*



Telmagyarázat

- Magyar csapatok
- ▨ Török csapatok

A kenyérmezei csata. 1479 október 13-án.

1479. s a Felkenyér és Romosz közti magaslaton fejlődvén a győzelmes török hadat oldalba fogva, a csatát helyreállította, Báthoryt pedig — hozzá útát törve — megszabadította. Most új erő szállt a magyar seregbe s a török sereg rövid pillanatok múlva futásnak eredt, üldözve Kinizsi lovassága által.

Este 30,000 török és 8000 magyar hős holtteste fődte a győzelmes csata terét, hol a magyarok vig lakomát csaptak.

Bár e fényes győzelmet egész Európa megünnepelte, Mátyásnak a külsegélyre való kívánságai még sem teljesültek. A pápa, Velenceze, a német birodalom, elégnek tartották a hálaadó misét, de segítséget egyik sem küldött. Így volt ez azelőtt is, Hunyadi János korában, s így maradt azután is egész Mohácsig.

1480—1481. **Az ötödik török háború 1480—81-ben.** Hogy a következőkben tárgyalandó második osztrák háború előadását meg ne szakítsuk, a közbe eső ötödik háborút czélszerűbbnek véljük e helyen külön fölemlíteni.

Az otrantói hadjárat 1480—81-ben. Az osztrák háború első évében, míg Mátyás király csapatai Frigyes ellen állottak harcban, a törökök egy 20,000 főnyi sereggel törtek be Apuliába s *Otrantót* augusztus 11-én rövid küzdelem után elfoglalták. A pápa és Ferdinánd nápolyi és szicíliai király, Mátyás ipa, szüntelen sürgették Mátyás királyt, hogy segítséget adjon, s hogy ezt megtehesse, Frigyesselel fegyverszünetet is eszközöltek ki.

Mátyás király hajlott a kérelemre s **Magyar Balázs** parancsnoksága alatt egyelőre egy 100 nehéz, 200 könnyű lovasból s 400 gyalogból álló kis hadat küldött el, mit később még más csapatok követtek. Hosszabb ostrom után a vitéz magyar hadak **Otrantót** 1481 augusztus 10-én, illetőleg szeptember elején fölszabadították s azután hazájukba visszatértek.

Török hadjáratok 1480—81-ben. Az *1480-ik évben*, míg Mátyás király hadai Stiriában és Karinthiában Frigyesselel veredtek, 16,000 török betört Horvátországba és onnét Karinthiába, honnét gazdag zsákmánnyal visszatértek. Mátyás ezt megtudván, utánuk indult. Betört Boszniába és egész Jaiczáig hatolt, de török sereget nem talált. Egy mellékhada azonban a boszniai pasát **Szarajevo** mellett megverte.

A következő évben Mátyás király az osztrák háborúban be-

állott szünetet annál szívesebben fölhasználta volna a török háborúra, mert erre a II. Mohammed szultán halála után fiai, Bajezid és Dzsem, között kitört viszály a legkedvezőbb alkalmat szolgáltatta. Ámde a Frigyessel kötendő békére irányzott törekvései sikertelenek maradtak, e közben pedig a kedvező alkalom elmúlt, mert Bajezid, öcscsét 1481 június 20-án Nisszánál megvervén, a trónon megerősödött. Ennek első jele volt, hogy ősei hagyományaihoz híven egy nagyobb betörést készített elő Magyarországra.

Mátyás király ennek meggátlására **Kinizsi Pál** alatt egy 32,000 főből álló sereget küldött Temesvárról az Aldunához s vállalatának támogatására a nándorfehérvári kapitányt, *Rozgonyi Lászlót*, és a szerb despotát is fölhívta.

Kinizsi csapatai már a Dunán való átkelés előtt több kisebb győzelmes ütközetet nyertek; így a *Tököly* testvérek **Haramvárnál**, **Rozgonyi** és a despota *Iszkender* pasa fölött **Szendrónél**.

Kinizsi ezután átkelt a Dunán s miután **Galambócz** mellett a szárazon s a Dunán is több apróbb győzelmet nyert, benyomult Szerbiába s a Morava völgyében egész **Kruseváczig** hatolt előre, melyet elpusztított. Miután azonban török had sehol sem mutatkozott, 50,000 hozzá csatlakozott szerbvel és 1000 fogolylyal visszatért.

A következő évben Kinizsi még egyszer átkelt a Dunán és *Dóczi Péterrel* a szendrői pasát megvervén, 3000 törököt vagdalt össze.

Ez volt Mátyás király hadainak utolsó nagyobb vállalata a török ellen. Elkedvetlenülve a pápa, a német rendek s a többi keresztény államok részvétlenségén, a török háború eszméjével fölhagyott s Bajezid szultánnal 1483-ban 5 évi békét kötött, mely később még 3 évre meghosszabbíttatván, a béke a király halálán túl tartott.

A második osztrák háború. 1480—1488. Az *1480-ik évi hadjárat*. Frigyes császár az 1477-ik évi gmundeni béke föltételeit szokása szerint teljesíteni elmulasztotta, s nevezetesen a 100,000 arany volt az, melyet határtalan fősvénysége kiszolgáltatni állandóan vonakodott. E mellett a fondorlatokat is folytatta s Beckensloer megszökött esztergomi érseket is, mintegy Mátyás boszantására, pártolni meg nem szűnt. Midőn pedig Mátyás a

1480—1488. Frigyes által Beckensloer javára kijátszott salzburgi érsek osztrák váraiba az érsek kérelmére magyar őrseget tett, Frigyes a tettelességre lépve, egy kisebb, 500 lovagból álló hadával, Mátyásnak Boszniában időzése alatt, Magyarországra tört s egész Győrig pusztítottatott.

Mátyás király ezt tovább nem tűrhethén, 1480 február havában, tehát nyomban a beütés után, *Szapolyai István, Tettauer Vilmos* és *Székely Jakab* alvezéreit az alattok álló hadakkal Stájerországba küldte be, hol azok **Radkersburg, Pettau, Fürstenfeld** és több más várost megszálltak s hatalmukba ejtettek. Radkersburgot Szapolyai csak hosszasabb ostrom után s ekkor is csel útján foglalta el. A pápai követ ekkor, miután Mátyás már Alsó-Ausztriát is pusztítottatta, hosszas alkudozások után fegyverszünetet eszközölt ki, mely a következő év márczius végéig volt kiterjedendő.

Ez időszakra esik Mátyás király boszniai és Magyar Balázsnak otrantói hadjárata, melyekről már említést tettünk.

Az 1482-ik évi hadjárat. A fegyverszünet alatt az alkudozások tovább folytak. De bár a békét Mátyás, ki mint említettük, ez időpontot egy nagy török hadjáratra legalkalmasabbnak vélte, őszintén óhajtotta s a maga részéről mindent elkövetett, követeit még a nürnbergi német birodalmi gyűlésre is elküldvén, az alkudozások sikertelenek maradtak, mert Frigyes fondorkodásai minden kísérletet meghiusítottak. De sőt a német birodalmi gyűlés, melytől Mátyás a török háborúra segílyt sürgetett, a segílyt nem neki s a török ellen, hanem a császárnak Mátyás ellen szavazta meg.

A háború tehát tovább folyt. Az 1481-ik évben mindazonáltal csak kevés erővel, mert Frigyesnek nem volt sem hada, sem pénze, Mátyás királyt pedig az aldunai török hadjárat foglalta el. Mindamellet a király hadai Styriában és Krajnában előnyöket nyertek, Ausztriában pedig, a passauai püspökkel kötött egyezség útján, **St.-Pölten** és **Mautern** fontos városok kerültek Mátyás király hatalmába.

A következő évben azonban a háború nagyobb erővel folytatottatott. Mig Frigyes a német rendektől nyert segílylyel Magyarországra készült betörni, Mátyás király, főhadiszállását Pozsonyban véve, **Hainburgot** fogta ostrom alá.

A császár ekkor Hainburg fölmentésére **Reichenberg Ruprecht** 1480—1488. alatt egy 4000 főnyi sereget küldött, melynek magyar részről **Szapolyai István** és **Tettauer Vilmos** mintegy 3000 emberrel álltak útját, de megveretvén, Hainburg felé hátráltak s még a megszálló sereget is zavarba ejtették.

E baleset a királyt az ostrom megszüntetésére bírta s a magyar sereg Pozsonyba vonult vissza. De csak rövid időre, mert Magyarországból újabb segílyt nyervén, **Hainburgot** ismét ostrom **Hainburg.** alá vette, s azt most számos ágyúval, melyek közül a 80 ló által vont «Varga-mozsár» vált híressé, sikeresebben löveté.

Frigyes Bruckból ugyan egy 10,000 főnyi sereggel jött a vár fölmentésére, de támadni nem mervén, ismét visszavonult. Végre **Hainburg 1482 szeptember 30-án** capitulálni volt kénytelen.

Hainburg, Bruck és Bécsujhely után, Ausztria legerősebb vára volt s így az elért siker nagy vala, mely még több vár elfoglalásával s **Köszeg** visszavételével növeltetett. Mátyás király egész **Baden** **Baden.** denig nyomult elő, de azután téli szállásokra Sopron vidékére tért vissza.

Az 1484—85-iki hadjárat. Az 1483-ik év békealkudozások közt telt el, a nélkül azonban hogy a háború szünetelt volna. **Geréb Péter** foglalásokat tett Krajnában és Karinthiában, **Dávidházy István** **Bruckot** fogta ostrom alá, Ausztriában pedig több város Bécs körül került a magyarok hatalmába.

1484 elején Mátyás király a háborút nagyobb erővel szándékozván folytatni, **Dávidházy** seregét megerősítette, mire az **Bruckot február 24-én** rohammal bevette, két hét múlva pedig a belső várat is hatalmába ejtette.

Dávidházy ezután elfoglalta **Klosterneuburgot**, megszállta **Korneuburgot**, s az utóbbinak fölmentésére siető **Wolfersdorfer** **Klosterneuburg.** császári vezért **Leitzersdorfnál május 11-én** egy véres ütközetben megverte. **Korneuburgot** a magyar csapatok, **Dávidházy** egy kirohanás alkalmával elesvén, most hosszasabban ostromolták s az csak **deczember 1-én** került Mátyás hatalmába. **Leitzersdorf.**

Mátyás király ezután minden igyekezetét a birodalmi főváros, **Bécs** megvételeire fordította, s míg a tehetetlen császár miséket és **Bécs.** processiókat tartatott, Mátyás személyesen intézte a körülzárolás és az ostrom műveleteit.

1480—1488.

Miután a hid védelmére szolgáló erődök elfoglaltattak s a Duna egy a bécsi fegyvertárban még maig is őrzött hatalmas lánczczal elzáratott, Mátyás király Bécsset teljesen elzaratá, ellene erődöket építtetett s *1485 január 29-ikétől* fogva lövetni kezdé.

Sajnálatusunkra nem követhetjük e kiváló és Mátyás király hadvezéri képeségeit oly fényesen kitüntető ostrom részleteit, melyeket egy külön tanulmányban megörökíteni a leghálásabb feladatok közé tartoznék.

Bécs ostroma majd teljes 5 hónapot vett igénybe, s mivel a város Frigyes által, némi csekély élelemszállításokat leszámítva, semmikép nem segíeyztetett, Bécs város tanácsa a mindinkább növekvő éhség által kényszerítve, május végével alkudozásba bocsátkozott s a várost *1485 június 1-én* föladta.

Mátyás király ugyan e napon déltájban, 800 főből álló kísérettel, ünnepélyesen bovonúlt a német császári birodalom meghódított székvárosába, Bécsbe.

Bécs bevételével a hadjárat főczélja ugyan el volt érve s a megalázott császár előbb Linzbe, majd Innsbruckba bujdosott, de mivel a béke még csak kilátásban sem volt, Mátyás király Ausztriának teljes meghódítására hadait több irányban szétküldé, a még meg nem szállott városokat alávetette, Bécsujhelyet pedig, a császár még meglevő utolsó várát s közönséges lakóhelyét, *Szapolyai István* által ostrom alá vétette. Egyes csapatai más részekbe is betörttek; így *Tettauer* Felső-Ausztriába, *Geréb Mátyás* Triest felé stb.

Ausztria teljes meghódítása azonban csak 1487-ben fejeztett teljesen be Bécsujhelynek *augusztus 17-én* történt meghódolásával s az Albert herczeggel kötött st.-pölteni egyezséggel.

Mátyás király az *1490-ik év ápril hó 6-án*, a meghódított Bécsben a hatalom és dicsőség tetőpontján meghalt.

Mátyás király Magyarországot lángeszével és hadvezéri fényes tulajdonságaival a hatalom és dicsőség legmagasabb fokára emelte, azt azonban a sors nem engedte meg neki, hogy családja által dynastiájának és az országnak jövőjéért biztosítsa, s halálakor bizonyára nem zárkozhatott el azon kintzó tudat elől, hogy az általa egy egész életen át folytatott harcokban kivívott eredmények rövid idő alatt elvesznek s a magyar királyság fénye, hatalma a semmiségbe vész.

VIII. FEJEZET.

AZ ORSZÁG SÜLYEDÉSE A JAGELLÓK ALATT.

Források: Kézírónyelvek: Az V. fejezetben idézettek. *Kütfők és monográfiák:* Tubero Lajos, *Commentarii suis temporis*; Szerémi György, *Magyarország romlásának története*; Marino Sanndo, *Diarii*; Istvánffy Miklós, *Historiarum* (I. a következő időszak forrásai közt); Firnhaber, *Beiträge zur Geschichte Ungarns unter der Reg. Wladislaus und Ludwigs II.*; Thury József, *Török írók*; Salamon, *Magyarország a török hódítás korában*; **Fraknoi:** II. Ulászló megválasztása, *Magyarország a mohácsi vész előtt*, Bakócz Tamás; Schönherr, Horváth: *Corvin János élete*; Neustadt, *Magyarország hanyatlása a XVI. század elején*; Kápolnai és Gömör, I. Miksa naplója magyarországi hadjáratáról; Szabó K., Báthory István. **Pórlázadás:** Taurinus, verses kütfő; Márki Sándor, Dózsa György és forradalma; Horváth M. *Az 1514. évi pórlázadás*; Karácsonyi, Kemény, *Egykorú tudósítások*; Frankl, *Adalékok az 1514. pórlázadás történetéhez*; Benigni, *Dózsa's Bauernkrieg. Nándorfehérvár: Veráncsics, Az Lándorfehérvár elveszésének okai*; Zay F., *Nándorfehérvár elveszéséről*; Pettko Béla, *Belgrád és Szabács bukásának történetéhez*; Kiss Lajos, *Nándorfehérvár bukása 1521-ben*; Hammer, *Die Belagerung Belgrads. A mohács; csata: Török források Thurynál, továbbá Hammernél; Magyar forrásmű; Borderics, Descriptio cladis Mohácsiensis; Nagy Mihály emlékezete; Repiczki, Vámbéri, Kemény, Kápolnai, Karácsony, Sápi dolgozatai a mohácsi csatáról; Engel, Die Schlacht bei Mohács.*

II. Ulászló háborúi.

Küzdelmek a trónkövetelőkkel 1490—1491. Mátyás 1490—1491. király halála után csakhamar megindultak a trónöröklési és királyválasztási viszályok. Mátyás törvényes örökösét nem hagyott hátra; halálakor természetes fiának trónra emelését az országnagyok ugyan megígérték, de ezt valóban megtenni komoly szándékuk alig

1490—1491. volt. Nagy vagyon, kincsek és a korona birtokában, egy erős férfiú tán kiküzdötte volna magának a megválasztatást; de **Corvin Jánost** nem töltötte el Mátyás nagy szelleme s nem bírt azon erélylyel, mely a feltornyosuló akadályok leküzdésére szükséges lett volna. Legnagyobb ellensége Beatrix volt, Mátyás özvegye; de nem csak ő, a hatalmas oligárcsák is: Szapolyai István, Báthory István, Kinizsy Pál, Drágfy Bertalan stb., továbbá a nagy befolyású Pruisz János váradi és Bakács Tamás győri püspökök szintén elleni valának, kik elhatározzák, hogy Mátyás természetes fiát már csak születése miatt is mellőzik. E férfiak egyébiránt oly fejedelmet óhajtottak a magyar trónra emelni, kinek nevében a hatalmat maguk gyakorolhatják.

A verseny, melynek leírása nem e munka keretébe vág, avval végződött, hogy a rendek **Albert** magyar király leányának, Erzsébetnek, egyik fiát, **Ulászló**, cseh királyt, választák meg, kinek tunyasága, erélytelensége közmondásos volt, s ki valóban csak árnyékkirály leendett, hitvány báb a hatalmas főurak kezében. **Corvin János**, miután az igényei kivívására gyűjtött sereggel *1490 július 4-én* az ellenpárt vezéreivel, **Báthory Istvánnal** és **Csonthegy. Kinizsy Pállal** a tolnamegyei **Csonthegyen** megütközött és csatát vesztett, előbb Pécsre, majd híveitől teljesen elhagyatva tótországi birtokaira vonult vissza.

II. Ulászló augusztus 9-én érkezett Budára, de már másnap szemben állott öcsésével **Alberttel**, a másik trónkövetelővel, ki a Rákoson fegyveres had élén jelent meg. Ulászló Albertet rábirta a visszavonulásra, de a harmadik trónkövetelővel, **Miksa**, osztrák herczeggel, Frigyes császár fiával, ily könnyen végezni nem lehetett.

Miksa, mihelyt Ulászló megválasztatásáról értesült, azonnal fegyveres erővel tört Stiriára, majd elfoglalta Ausztriát; augusztus 10-én **Bécsujhely, Bécs.** néhány nap múlva pedig maga **Bécs** kapitulált.

Mi sem mutatja inkább Mátyás király nyugoti politikájának hívságos voltát, mint e gyors fordulat. Amiért lángésszszel, geniálitással, annyi vér és pénz elpazarlásával évek hosszú során át küzdött, az négy hóval halála után már mind elveszett. Csehország Ulászlót, Ausztria és Bécs Miksát uralta, — sőt a magyar trónra is nem fia, hanem ellenfele Ulászló kerül.

Mennyivel hálásabb, dicsőbb feladat lett volna atyja hagyó-

mányait folytatni, mennyivel inkább növelte volna hatalmát, az ország boldogságát s mennyivel inkább biztosította volna az ország és tán fia jövőjét is, ha azt az erőt, melyet Csehország és Ausztria megszerzésére pazarolt, a török leküzdésére fordítja. 1490—1491.

Ulászló szeptember 18-án koronáztatott meg, de az urak a koronázási ünnepélyről mindjárt hadba indulhattak.

Albert a ki visszavonúlt ugyan, de az országból nem távozott, elfoglalta **Egert**, majd a vidék feldúlása után a már akkor erős **Kassát** szállta meg. A várost polgárai csak néhány hétig védhették, s az nemsokára a lengyelek kezébe kerül vala.

Kassa.

Mig Albert éjszakon foglalt, a nyugaton **Miksa** lépte át az ország határait s elfoglalta **Sopront**, hol melléje Corvin János volt párthivei csatlakoztak. Ezek segítségével nyerte meg Miksa **Kőszeg**et, Szombathelyt, majd nemsokára **Zágrábot**. Ifjabb Vitéz János püspök átadta Miksának **Veszprémet**, november 16-án pedig rövid ostrom után bevették az osztrákok **Székesfehérvárt**, s feldúlták az alig eltakarított Mátyás király sírját.

Sopron.

Kőszeg.
Zágráb.
Veszprém.
Székes-
fehérvár.

Ulászlónak még arra sem volt pénze, hogy Mátyás híres *fekete seregét*, mely Morvában és Sziléziában volt, lehozassa s ha szerencséjére Miksa zsoldosai a fehérvári zsákmányon összeveszve az engedelmességet fel nem mondják, Miksa Budát is elfoglallhatta és Ulászlót könnyen kiűzhette volna.

Miksa azonban zsoldosai lázadása miatt, kiknek követeléseit kielégíteni nem tudta, *1490 decemberben* kénytelen volt Ausztriába visszatérni.

Miksa visszavonulása és a fekete sereg megérkezése sokat javított Ulászló helyzetén; de Székesfehérvár eleste megszegyénítette a magyar főurakat is, kik most dandáraikkal szintén kiállottak Ulászló támogatására.

Ulászló ennél fogva az *1491-ik év elején* a felvidéket még mindig elfoglalva tartó Albert ellen indult s 18,000 főnyi seregével, melyben Corvin János is jelen volt dandarával, **Kassa** alá szállott, melyet Albert még mindig hiába ostromolt. A testvérek közt azonban a dolog ezúttal sem került harcra, s Albert sziléziai birtokokkal kielégítve, eltávozott; csupán Eperjes és Kis-Szeben maradt mint zálog a kezén.

Kassa.

A királyi sereg ezután *Báthory István* és *Kinizsy Pál* vezér-

1490—1491. lete alatt **Székesfehérvár** ellen ment s a királyi várost julius végén visszafoglalta. Kevéssel ezután visszavétetett **Szombathely** is, az őszön pedig **Veszprém**.
 Székesfehérvár.
 Szombathely.
 Veszprém.
 Zágráb.

Corvin János nem vett részt a hadjáratban, hanem **Zágráb** visszafoglalására indult s miután Székely Jakabot, Miksa párthívét, ki Zágráb fölmentésére sietett, megverte, Zágráb is meghódolt.

Miksa ez események folytán s miután segedelmet sem atyjától sem a német rendektől nem nyert, Ulászlóval békét kötött. Albert megkísérlé ugyan szerencséjét még egyszer, s Magyarországra betörve, **Sztropkót** elfoglalta, **Tokajt** pedig, honnét 2000 hordó bort rabolt el, feldúlta; de midőn Szapolyai István se reggel ment ellene, azt be nem várta, hanem sietve visszavonult. Midőn pedig egy harmadik betörés alkalmával Szapolyai által tényleg megveretett és **Eperjesen** körülfogatott, végre ő is békét kötött, Eperjest és Szebent is visszabocsátván.

Sztropkó.
 Tokaj.

Eperjes.

1492. **Az 1492-iki török hadjárat.** A három évi fegyverszünet, melyet még Mátyás király kötött a szultánnal, 1491-ben telt le. De már 1490 nyarán betört egy török rabló csapat az országba s **Nagyváradig** hatolt, ezt is megtámadván. A török had azonban *Kinizsy Pál* által megveretett és kiűzetett. A kéke meghosszabbítását Bajezid szultán csak Nándorfehérvár átadása és Horvátországon nyugot felé való szabad átvonulás föltétele mellett akarván engedélyezni, a török háború újból kitört.

Nagyvárad.

Nándorfehérvár.

Szabács.

Jaicza.

Ulma.

Szőrény.

1492 márczius havában már egy török had szállott **Nándorfehérvár** alá, hogy e fontos végvárat Ujlaky Lőrincz macsói bán segítségével, ki török források szerint ez iránt a szultánnal alkudozott, rajtaütés útján elfoglalja, míg más hadak Szerbiában **Szabácsot**, Boszniában **Jaiczát** igyekeztek hatalmukba ejteni. De egyik vállalatuk sem sikerült. **Kinizsy Pál** és Várday Péter kalocsai érsek Nándorfehérvárt és Szabácsot fölmentették s újból megerősítették, Boszniában pedig *Derencsényi Imre* megverte a törököket **Ulma** mellett. Ugyanez időben *Móré Fülöp* szőrényi bán egy másik török hadat vert meg. A viddini pasa ennek daczára 8000 főnyi sereggel újból betört a szőrényi bántágra és **Szőrényt** ostrom alá fogta. De még idejekorán érkezett ide *Kinizsy Pál* a fekete se reggel és a pasát megvervén, hadát a Dunán át visszaüzte, a tömérdek foglyot pedig nagy kínzásokkal kivégeztette.

A hadjáratból visszatérve a fekete sereg lázongani és rabolni kezdett, minek folytán a kormány Kinizsy Pált a fekete sereg megfenyítésével és felosztatásával bizta meg. Kinizsy a sereget Halas tájékán körülfogatta, megverte s a csapatot felosztatván, a hűsére térőket a király és a főurak zsoldos hadaiba osztotta szét, vagy 3000 pedig Haugvitz hadnagyuk alatt Ausztriába ment s a következő évben ott semmisült meg. Mátyás király e derék fegyelmezett seregét, győzelmeinek kitünő eszközét, Ulászló gyáva kormánya nem tudta használni s a kitünő hadat ép Mátyás egyik vezére, ki azt oly sokszor vezette diadalra, semmisíti meg.

Az 1493-ik évi erdélyi és horvátországi hadjárat. 1493.

Báthory István leköszönése folytán Losonczy László és Drágfy Bertalan nevezettek ki erdélyi vajdákka, de még hivatalaikat el sem foglalták, midőn az 1493-ik év február havában Mihály-oglu Ali bég a Vöröstorony szoroson át Erdélybe betört s ellenállásra nem találván az Olt völgyét majd 6 hétig dülta. Midőn azonban Ali nagy zsákmánynyal visszafelé indult, Telegdy István alvajda az időközben összegyűjtött hadakkal a Vöröstorony szorosban a törökök útját állotta, a bég seregét véres csatában, melyben 15,000 török esett el, szétverte, zsákmányát és foglyait pedig tőle elszedte.

Kevésbé volt szerencsés a magyarok fegyvere Horvátországban. Az új tótországi bán, Derencsényi Imre és társa Both vagy Lábatlani János, előbb Frangepán Bertalan Brinj várát fogták ostrom alá, hol Both János el is esett; midőn azonban hire ment, hogy Jákub boszniai pasa, előbb Jaiczát hiába ostromolván, Karinthiába ment, a pasát visszatérésekor megtámadandó, Derencsényi és a Frangepán testvérek, továbbá a Corbáviai gróf, Blaskovics György és Zrinyi Péter hadaikat a török ellen egyesítették.

A magyarok a pasát egy Szádvár nevű szorosnál, mások szerint pedig Udbinjénél, a Corbáviai grófságban várták be s itt, miután a pasának az átvonulás megvásárlására vonatkozó ajánlatát elutasították, vele megütköztek. A pasa eredetileg 8000 fővel indult ki, az egyesült magyar had száma szintén 8000 főre tétetik; úgy látszik azonban, hogy az összeütközésig mindkét fél ereje tetemesen növekedett, mert mindegyik fél a másikat még egyszer oly erősnek tartá, mint a maga hada. A szeptember 18-án vívott ütközetben, miután Frangepán Bertalan, testvérenek Jánosnak és

1493. Blaskovicsnak eleste folytán a harczteret idő előtt elhagyta, a magyarok nagy vereséget szenvedtek. Az ütközetben a már említettekén kívül elesett még Derencsényi fia és testvére s velök több mint 5000 ember; a bán Frangepán Miklóssal fogságba esett.

A szultán Jákub pasát e győzelemért ruméliai béglerbéggé nevezte ki.

1493—1494. **Kinizsy Pál utolsó hadjáratai 1493—1494-ben.** Az 1493. év végén a Duna erősen befagyott. **Kinizsy Pál**, az ősz törökverő, ez alkalmat is fel akarván használni, mintegy 10,000 főnyi sereggel a Dunán átkelt s Szendrő irányában az egész vidéket fel-dúlta. **Szendrő** környékén hatalmukba ejtették Kinizsy csapatai Ali szendrei pasa két kastélyát, melyben nejei, gyermekei és kincsei valának; a kincseket a csapatok elvitték, de Ali családja a heréltek önfeláldozása által, kik a nőket és gyermekeket rejtett úton elvezették, megmenekült. Kinizsy roppant zsákmánnyal tért meg a hadjáratból s azt katonái közt felosztá. Midőn Ali pasa haza érkezett, azonnal fölkerekedett és 3000 főnyi haddal a magyarok után vágatott; de ezek már túl voltak a Dunán, melyen a pasa — időközben a jég megindulván — át nem kelhetett.

Nándor-
fehérvár

Kevéssel ezután, már 1494-ben, a törökök **Nándorfehérvár** zsoldos őrségének egy részét megvesztegetvén, a várat hatalmukba ejteni igyekeztek; de gyorsan ott termett Kinizsy s a várat, melynek egyik bástyáján már török zászló lengett, megmentette, a török hadat pedig teljesen szétverte.

A nyár folyamán a törökök újból Horvátországba és onnét Styriába ütöttek be. Ulászló, hogy ő is tegyen valamit, Temesvárra ment és Kinizsy Pállal, ki szélhüvés folytán már néma és egyik oldalára béna volt, egy hadjárat fölött tanácskozott. Az erők elégtelensége miatt ebből ismét csak egy, a múlt évihez hasonló portyázás lett, melyet Kinizsy — ki most már lovagolni nem bírván, magát szekeren viteté — *október* havában Péterváradnál a Dunán, Szabácsnál a Száván átkelvén, 14,000 főnyi haddal hajtott végre. A hadak 15 napig bekalandozák Szerbiát és Bulgáriát s *november 1-én* gazdag zsákmánnyal tértek Nándorfehérvárra vissza.

Ez volt *Kinizsy Pálnak*, a kenyérmezei hősnek, a molnárlegényből az ország főurai közé emelkedett, rettenetes testi erejű,

s szerencsés, mert soha le nem győzött, törökverő hadvezérnek 1493—1494. utolsó hadi vállalata. A hadjárat folytatására tett előkészületei közben 1494 november 24-én meghalt.

Ulászló hadjárata Ujlaky ellen 1494—95-ben. A hatalmas oligárchák egyike, Ujlaky Lőrincz szerémi herceg, Ujlaky Miklós, a Mátyás által Bosznia királyává emelt magyar főúr fia, ki eredetileg Corvin János pártján volt s Ulászlónak Corvin visszavonulása után is ellensége maradt, különféle vádakkal, ezek közt a törökkel való egyetértéssel is, illetetvén, Ulászló Bakács vagy Bakócz Tamás kancellár tanácsára, a gögös, a király parancsait megvető főúr megfékezését határozta el és **Drágfy Bertalan** erdélyi vajdát sereggel küldé ellene. 1494—1495.

Drágfy mindenekelőtt Ujlaky családi várát, Ujlakot, ma Ujlak. *Ilok*, fogta ostrom alá s azt erős küzdelem után rohammal foglalta el. Rövid idő múlva elesett **Szt.-Demeter** és Ujlaky egyéb Szt.-Demeter. várai és birtokai is lefoglaltattak. Drágfy ezután az 1495-ik év elején körülfárta az erős **Németújvárt**, hol Ujlaky Lőrincz család-Németújvár. jával együtt tartózkodott, s maga **Kaposvárt** szállta meg, s azt, Kaposvár. bár hada előbb megveretett, később mégis megvette. Nemsokára elesett még **Rahócz** vár is, úgy hogy Ujlaky Németújváron kívül Rahócz. már semmi egyébbel nem bírt. Ez végre megtörte őt s Pécssett Ulászló elé menve, tőle kegyelmet kért, mit Ulászló nem is tagadott meg.

Ulászló visszatért Budára, hol Bajezid szultán követeivel három évre békét kötött.

A török háború 1501—1502-ben. Velenceze már hosszabb idő óta harczban állott a törökkel s egyedül mit sem tehetvén ellene, III. Sándor pápa közbenjárásával a keresztény fejedelmek közt szövetséget igyekezett létesíteni a török ellen. Első sorban természetesen Magyarországra számított s a mindenható Bakácsot megnyervén, a háború azon föltétel mellett, hogy a háború költségeihez a pápa 40,000, Velenceze 100,000 arannyal járúl s utóbbi a törököket a tengeren megtámadja, elhatározottat. 1501—1502.

Az előkészületek megtétettek ugyan, de Ulászlónak egy nagy támadó háborúhoz sem kedve, sem erélye nem volt s a hadak, melyek a határokon felvonultak, csak jelentéktelenek valának.

Az 1501-ik év október havában **Som József** temesi bán,

1501—1502. Kinizsi utóda, egy 14,000 főnyi sereggel tört be Szerbiába, melyet feldúlt s e közben több kisebb hadat megvervén, ezer fogolylyal tért Nándorfehérvárra vissza.

Ugyanez évben **Corvin János** és *Geréb Péter* egy Horvátországba betörő erős török hadat vertek szét.

Az *1502-ik évbeli* események sem sokkal nevezetesebbek, a melyek egyébként a megelőző éveikkel a magyar, olasz és török forrásokban meglehetősen összekészálva és vegyítve vannak. Előtünk valószínűbbnek az tetszik, hogy **Jaicza** ostroma 1502-ben történt, nem 1500-ban mint Istvánffy s utánna mások mondják. Szeád-Eddin Jaicza és egy más, általa *Lovcsénak*, mások által **Livácsnak** nevezett, de meg nem állapítható vár megtámadását szintén 1502-re teszi. **Iszkender** boszniai pasa és fia, *Musztafa* bég, kísérlették meg az *1502-ik év július havában* Jaicza elfoglalását 10,000 főnyi sereggel, de **Tarcsai János** és más főurak a várat az ostrom alól fölmentették és élelemmel újból ellátták. Azon török csapatokat pedig, melyek Szerém, Pozsega és Valpó megyékbe betörték s még a király Budára utazó aráját is veszélyeztették, a nászmenet lovagias oltalmazója, *Corvin János* verte vissza.

Ugyanez év *október havában* **Corvin János** Czobor Imrével Boszniába, **Szentgyörgyi Péter** erdélyi vajda, Tárnok Péter szörényi bánnal Bulgáriába, **Som József** temesi bán, *Kanizsai György* nándorfehérvári kapitány és a vránai perjel pedig Szerbiába törttek be. De bár ez által jelentékeny erők voltak a török ellen mozgósítva, így alkalmazva semmi eredményt sem vívtak ki. Corvin János megerősítette Jaiczát, Som visszavett és felépített néhány várat, de a túlerő elől *Verbbosznába* (Szerajevóba) visszahúzódó **Iszkender** pasa nyugalmát egyik sem háborgatta. **Szentgyörgyi** elfoglalta ugyan ideiglenesen **Bodont**, és feldúlta, elhamvasztotta, **Bodon.** **Nikápoly.** **Nikápoly** külvárosait, de egyébként az ő hadjáratainak sem volt más eredménye, mint zsákmányszerzés.

Talán eredménynek nevezhetjük azt, hogy a szultán, ki serege nagy részét különben is Ázsiában volt kénytelen foglalkoztatni, e támadások folytán úgy Velenczének, mint Magyarországnak békét ajánlott. A béke Velence által még ez év végén megkötöttet, minek folytán 1503 augusztus 20-án Ulászló is 7 évi békét kötött. Az európai szövetség evvel ismét szétbomlott.

A török háború 1512—1513-ban. Az 1512-ik évben 1512—1513.
Bajezid szultán harmadik fia, *Szelim*, a fellázadt janicsárokat a maga részére nyervén meg, atyját lemondásra kényszeríté, ki ezután rövid időre meg is halt. Szelim, ki uralmát mindenekelőtt Ázsiában kívánta biztosítani, hajlandó volt ugyan a békét Magyarországgal és Velenczével meghosszabbítani. de a tárgyalások sokáig elhúzódván, a határokon parancsnokló pasák ez alkalmat felhasználták arra, hogy Magyarországra rabló hadjáratokat intézzenek.

Így az 1512-ik év őszén a boszniai pasa elfoglalta a Boszna völgyében **Tesánj**, **Szokol** és **Kotorsko** várakat és betört Horvátországba is. Egy más török hadat ellenben *Báthory István* temesi bán **Nándorfehérvár** közelében teljesen szétvert.

Tesánj.
Szokol.
Kotorsko.

Nándor-
fehérvár.

1513-ban is folytak a betörések. De **Beriszló Péter**, horvát bán, egy nagyobb török hadat június 16-án **Kosztajnicza** mellett megvervén, mely alkalommal a boszniai pasa 3000 embert vett, e vidéken egy időre nyugalom állott be. Szerbiába pedig a királyságra törekvő s érdemeket gyűjtő **Szapolyai János** tört be s még magát **Szendrőt** is megtámadta; itt ugyan nem boldogult, de azért a hadjáratról számos fogolylyal és nagy zsákmánnyal diadalmasan tért vissza.

Kosztajnicza.

Szendrő.

A pórlázadás 1514-ben. *Erdődi Bakócz*, vagy mint közönségesen nevezni szokták *Bakacs*, vagy **Bakács Tamás**, a nagy hatalmú esztergomi érsek, biboros és főkanzellár, ki még a pápai tiarára is törekedett, az *1514-ik év tavaszán*, mint a pápának, a török ellen indítandó keresztes háborúra, teljhatalmú követe, tért vissza Rómából és a pápai bullát az országtanácsban felolvastatván, a keresztes háború megindítását sürgette. Bárha a béke az új szultánnal ekkor már meg volt kötve, s bárha **Telegdy István** és mások előre figyelmeztették az országtanácsot a veszélyre, mely az elnyomott, insége miatt elkeseredett parasztság fölfegyverzéséből származhatik, **Bakács érsek**, a ki magát **Kapisztrán** szerepébe már egészen beleélte, nem tágitott és a *keresztes háború* 1514 ápril 16-án kihirdettetett.

1514.

Rövid idő múltán a főurak meglepetéssel látták, hogy ezer meg ezer pór gyülekezik a kijelölt táborokba, vezetve a szintén elnyomott alsóbb rendű papság által; még nagyobb lőn a tódulás,

1514. midőn a paraszt had fővezérévé nem a király nevezett ki egy főurat, hanem ilyet **Dózsa György** székely személyében Bakács érsek állított, átadva neki *ápril 24-én* a Szt.-Zsigmond templomban a pápa által megáldott, vörös kereszttel ékesített fehér zászlót. A keresztesek száma csakhamar meghaladta a százezeret s közülök csupán Pest körül mintegy 40,000 tanyázott.

A birtokos nemesség nem csatlakozott a keresztesekhez, sőt jobbágyait a bekövetkező mezei munkák miatt visszatartani igyekezett, sőt némelyek azokat erőszakkal térítették vissza, vagy nejeikre és gyermekeikre szabott büntetések által törekedtek visszatéríteni. E hírek, kapcsolatban avval, hogy a keresztesek elhelyezésére és élelmezésére megfelelő intézkedések nem tétettek, a táborban nagy ingerültséget keltettek, mit egyes izgatók, mint *Mészáros Lőrincz* czeglédi lelkész, *Barabás* és mások nem késtek kiaknázni, a tömeget a nemesség ellen izgatván, mi csakhamar a nemesi udvarok és kastélyok feldúlására és kifosztására vezetett.

A megdöbönt király és érsek erre meghagyták Dózsának, hogy a seregbe több parasztot föl ne vegyen és hogy a sereget haladék nélkül Horvátországba vezesse, hol a törökök betörték. De már késő volt. A láz magát Dózsat is elragadta, s a hatalom érzetében magasabbra vágyván, kitűzte a lázadás zászlaját és a dühöngő népet a nemességre bocsátá, mely most féktelen szenvedélyvel dúlt, rabolt, égetett, gyilkolt.

Hiába vonta most vissza a megrémült érsek a keresztháborúra vonatkozó bullát, hiába sújtotta Dózsat és a parasztsereget egyházi átokkal; a *«kuruczok fejedelme»*, mint Dózsa magát nevezé, többé senkire sem hallgatott, s a pórlázadás ellen fegyveres hatalmat kell használni.

Pest. A Buda körül összegyűlt csapatok vezérei, *Bornemissza János* és *Tomory Pál* megtámadták a pesti tábort, melyben, miután Dózsa a sereg zömével a Tisza felé vonult, csak néhány ezer keresztes volt *Száleres Ambrus* parancsnoksága alatt. A támadás sikerült s a keresztesek az ígért kegyelemre a fegyvereket lerakták. Hasonlóan könnyű szerrel leküzdettek a keresztesek kisebb táborai Sopron, Heves, Bihar és Zemplén megyékben.

Szeged. Dózsa ezalatt seregével Szegedet akarta megvenni, de miután ennek lakossága a város védelmére jól felkészülve várta, a

Tiszán átkelt és **Csanád** felé ment, itt az eleje jött *Báthory István* és *Csáky Miklós* csanádi püspök hadát megvervén, Csanádot elfoglalta. Báthory megsebesülve Temesvárra menekült, de Csáky elfogatott és iszonyú kínzások után karóba vonatott. Hasonló módon végeztettek ki Telegdy István, Dóczy György és még mintegy 400 nemes. 1514. Osanád.

Csanádról a lázadó parasztok hada **Temesvár** alá szállott. Báthory hasztalan sürgetvén segílyt Budáról, Szapolyay János erdélyi vajdához folyamodott, ki a segílyadásban emelkedésének új eszközét látván, seregével megindult és az ostrom második hónapjában Temesvárhoz érkezett. Dózsa György megtámadta az érkező erdélyi hadat, de itt végzete beteljesedett. Szapolyai az ötszörte nagyobb számú parasztsereget egy véres csatában szétverte, Dózsát Gergely testvérével együtt elfogta s a kurucz fejedelmet, izzó vastrónra ültetve, tüzes vaskoronával megkoronáztatta, majd sült tetemét halálra kiéheztetett czinkosainak vetteté. Temesvár.

A főserg szétverésével a pórlázadás véget ért, de a mozgalom negyven, mások szerint 70,000 ember életébe került. A paraszt nép még sokkal súlyosabb szolgaságba esett, mint a milyenben a lázadás előtt volt.

Szapolyay János szerbiai hadjárata 1515. A koronára való törekvést soha szem elől nem tévesztő Szapolyay János az általános lelkesedést, melyet a pórlázadás elfojtása által a nemességnél előidézett, még egy győzelmes török hadjárat által is fokozni kívánta. E végből az 1515-ik év július elején Nándorfehérvárról *Török Imre* és *Paksy Mihály* társaságában mintegy 10,000 főnyi sereggel és számos, a várból kivitt ágyúval a Dunán átkelt és ostrom alá fogta **Zsarno** várát. Kucsuk Bali, szendrői pasa, azonban idejekorán a vár fölmentésére sietett s bár hada csekélyebb volt, a magyarokat rajtaütéssel megtámadván, visszaverte. Az összes ágyúk, a hadi szerek, a tábor a török martaléka lett. 1515. Zsarnó.

Szapolyai János hadvezéri hírnevén a zsarnói kudarcz nagy csorbát ejtett s népszerűsége alább szállván, evvel kilátásai is csökkentek.

A következő 1516-ik év márczius 13-án II. Ulászló király, több mint 25 évi dicstelen kormányzás után meghalt. A trónra 10 éves fia, a még 1508-ban megkoronázott **II. Lajos** lépett.

II. Lajos király háborúi.

1517—1520.

A török háború 1517—1520-ban. Szelim szultán még Ulászló életében békét ajánlott, s ezt 1516-ban és 1517-ben is megújította, de az országtanács a pápa kívánatára, ki folyton egy a törökök elleni európai szövetség létesítésén fáradozott, visszatúsította. Az e miatt boszús szultán *Musztafa* boszniai, vagy zvorniki pasát támadásra utasította, ki az *1517-ik év május* havában ostrom alá fogta **Jaiczát**. Bárha az országtanács a veszély elhárításáról nem gondoskodott, ezuttal még nagyobb baj nem történt, mert *Beriszló Ferencz*, a horvát bán testvére és *Zrinyi Miklós* (a szigetvári atyja) a várat fölmentették, a pasát megverték. A harcban maga Musztafa pasa is elesett.

Jaicza.

Az *1518-ik évben* megküldte a pápa az általános hadi tervet, mely szerint a törököt a német császár, Franciaország, Portugallia, Magyar- és Lengyelországok, Csehország, Moldva és Oláhország együttesen támadta volna meg. A terv fölött meddő tárgyalások folytak, melyek alatt a törökök újból ostrom alá fogják **Jaiczát** s a dolog vége három évi fegyverszünet lett.

Jaicza.

Az európai szövetség hadi terve Miksa *1519-ben* bekövetkezett halála miatt beláthatatlan időkre ismét félre tétetett.

Bárha a kölcsönös szerződések szerint a törökkel fegyverszünet volt, a határszéli pasák, látva a magyar végek elhanyagolt állapotát, nem mulasztották el az alkalmat, hogy tért foglaljanak. Az *1520-ik évben* nevezetesen Musztafa boszniai és Bali szendrői pasák elfoglalták Matusnyai Tamás gondatlanságából **Szreberník**, **Tesánj** és **Szokol** várakat, majd Dalmáciában az erős **Knin** várat, egy **Bihács** közelében vívott ütközetben pedig megölték a derék veszprémi püspököt és horvát bánt, *Beriszló Pétert*.

Szreberník.
Tesánj.
Szokol.
Knin.
Bihács.

1521.

Szulejmán első hadjárata 1521-ben. A török háborúban azonban nemsokára még sokkal kedvezőtlenebb fordulat állott be. Az 1520-ik év szeptember 21-én meghalt Szelim szultán és az oszmánok trónjára a jeles uralkodói és hadvezéri tulajdonokkal felruházott **I. Szulejmán** lépett.

Magyarországnak a Száván és Dunán túl még jóformán csak három pont volt birtokában: Jaicza, Szabács és Nándorfehérvár.

Szulejmán mindjárt trónra lépése után elhatározta, hogy Magyar-^{1521.}országot megtámadja, s követét, *Behram* csauszot, azon izenettel küldé Budára, hogy az atyja, I. Szelim által 1519-ben kötött békét csak azon esetben hajlandó megújítani, *ha Magyarország a portának évi adót fizet*. Hogy pedig követelésének kellő nyomatékot adjon, a boszniai pasát azonnal **Jaicza** ostromára, a szendrői pasát **Jaicza**. Magyarországra való betörésre utasította. A boszniai pasát ugyan *Keglevich Péter* Jaicza kapitánya visszaverte, s a szendrői törökök is visszaüzettek, de e dolgok hatás nélkül még sem maradtak.

A magyar kormányt Szulejmán izenete és támadása annál is inkább meglepte, mert számított arra, hogy uralkodása elejét az ázsiai zavarok lecsillapítása fogja igénybe venni, s erre támaszkodva a boszniai várak visszafoglalására készülődött. Lajos király rögtön követeket küldött a nyugati hatalmakhoz, azokat a támogatásra híván föl, s bízva abban, hogy az 1518-ik évben tervezett európai szövetség a nyilvánvaló veszélylyel szemben biztosan létesül, részint az izenet által fölháborítva, részint pedig azért, hogy Béhrám csausz a szultánt az ország készületlenségéről ne tájékozhassa, a török követet előbb Budán, majd Tatában fogva tartotta.

A szultán követének letartóztatásáról értesülvén, miután az ázsiai lázadást Ferhád pasa elfojtotta, elrendelte a Magyarország elleni hadjáratot.

Szulejmán eredetileg mindjárt egy Buda elfoglalását célzó nagy hadjáratra készült, később azonban Piri Mohammed pasa nagyvezir tanácsára a hadjárat céljául Szabács és Nándorfehérvár megvételeét tűzte ki.

Okulva Murad és Mohammed szultánok példáin, kik Nándorfehérvárt elégtelen erővel támadván meg, nem boldogultak, Szulejmán roppant erőt mozgósított a hadjáratra. A Konstantinápolyban gyülekező sereg **számereje közel 300,000 fő volt**, 300 ágyúval; 30,000 teve szállította az eleséget és lőszert, mindamellett, hogy a szultán az átvonulandó tartományokban is az élélményezésre nézve terjedelmes intézkedéseket tett. A szárazföldi sereget a Dunán egy 40 nagy gályából (közte 17 velencei) álló hajóhad volt támogatandó.

A szultán ugyan már *február 19-én* ment Halkali Binárba, hol a főserg táborra volt, az előkészületek mindazonáltal oly

1521. hosszú időt vettek igénybe, hogy a sereg innét csak *május 18-án* indulhatott el. A szultán seregét megelőzte *Mehemet* bég, ki 30,000 főnyi sereggel Oláhországot és Erdélyt volt megtámadandó, míg Lengyelországba, hogy ennek királya segílyt ne nyújthasson, 50,000 tatár tört be.

Május 27-én érkezett a szultán seregével Drinápolyba, *junius 9-én* Philippopolisba, *junius 16-án* Szófiába, *junius 27-én* Nisbe.

Innét a szultán a ruméliai hadtestet *Ahmed* pasa béglerbég vezérlete alatt *Szabács* ellen küldé, míg a szultán egyelőre még a Morava völgyében maradván, *junius 29-én* Krusevácot érte el a Szerb-Morava völgyében, *július 2-án* pedig Csacsákot; innét északnak fordúlván a következő napon a sereg *Ramke* nevű falúnál táborozott, honnét *Piri Mohammed* pasa nagyvezir, a sereg zömével Nándorfehérvár alá ment, míg a szultán Satornyán át Szabácsnak tartott, hova *július 8-án* érkezett.

A magyar kormányhoz megérkezett az ijesztő hír, hogy a szultán roppant serege megindult Magyarország ellen, ellenben arról, hogy a külföld bármily segílyt nyújtana, semmi hír sem érkezett. Ez még magában nem lett volna baj, ha az ország rendeit a veszély egyesíti, s mindenki a haza, a határok védelméről gondolkodik. E helyett azonban gondatlanságot és a leggyalázatosabb visszavonást látjuk. A király most hozta haza nejet s nagy udvari ünnepélyeket rendezett, a nádor lakodalmat ült, Szapolyay János fölbiztatta a nándorfehérvári bánokat az udvari párt ellen, s a bánok: *Héderváry Ferencz* és a kiskorú Török Bálint helyett *Sulyok István*, azon ürügy alatt, hogy költségeiket meg nem térítik, sem a várat az újonnan kinevezett bánnak, *Báthory Endrének* átadni, sem oda akár Báthoryt és dandárát, akár királyi zsoldosokat befogadni nem akarták, végül pedig a várat hűtlenül elhagyák. Ugyancsak elhagyák Szabácsot annak bánjai, *Sulyok István* és *Sulyok Balázs*, a naszádosok pedig zászlójukat a királyi palota előtti kúthoz kötven, szétoszoltak. Az országtanácsban az urak viszálykodtak, pártoskodtak s míg az ország két legfontosabb végvára ellen a törökök százezrei nyomultak, nem volt egy hang, egy kéz sem, mely Hunyady János és Mátyás király várának védelmére kelt volna.

Szabács. **Szabács elveszte.** A Sulyok testvérek Szabácsot is elhagy-

ván, a vár védelme **Logody Simon** és **Torma András** alkapitányokra hárult. A vár fölszerelése hiányos vala; nagyobb ágyú nem volt egy sem, lőszer és élelmi szer nagyon kevés; a vár őrsege alig volt 500 fő. Logody Simon, a török érkezének hírére, rögtön küldött ugyan segélyért Budára, de a csekély, különben is jelentéktelen segély már későn érkezett.

A törökök előcsapatai Szabácsot már június vége felé körülportyázták. A kis csapat még bátran elmenekülhetett volna a veszendőbe menő várból, de ők Logody fölhívására megesküdtek, hogy a várat utolsó emberig védelmezik. Az első rohamokat nagyobb nehézség nélkül visszaverték a magyarok, midőn azonban *július 4-én Ahmed* pasa hadteste megérkezett, és a várat ostromlövegekkel kezdte lövetni, a helyzet súlyossá változott. Már július 5-én a külső vár a törökök kezébe kerül s Logody a belső várba kénytelen vonulni. A törökök másnap betöltik a vár árkaikat rőzsékkel és a pasa döntő rohamra készül.

Július 7-én a janicsárok megmászzák a belső vár falait is, mit a védők, lőpor hiányában megakadályozni képtelenek. A vitéz várórség a Száván át még mindig elmenekülhetett volna, de nem teszi, hanem, bár alig vannak már százan, a vár piacán sorakozik s úgy várja a végső küzdelmet, a halált.

El is hullottak mind, az utolsóig a haza e hős bajnokai, de nem boszúlatlanul, mert a száz magyar hullája mellett 700 janicsár holtteste feküdt.

Ahmed pasa, szégyelve, hogy foglyai nincsenek, a szultánnak azt jelentette, hogy a védők nagyobb része a Száván át megszökött.

Másnap, *július 8-án*, érkezett Szabácsra Szulejmán s miután a bevett várat megsejmelte, a vár közepén egy új védőmű és vízárok, a Száván át pedig híd készítését rendelte el.

A szultán ugyanis azt vélte, hogy a magyarok Nándorfehérvár fölmentését megkísérlendik s a magyar sereget a Szerémségben akarta bevárni.

Ámde Budán, bár mily nagy volt is a rémület Szabács eleste fölött, nagyobb szabású védő intézkedésekhez, gyors és erélyes rendszabályokhoz, nem nyúltak; tartottak ugyan június végén országgyűlést, de még most is, midőn már a veszély küszöbön ál-

1521. lott, nem önjerejükre támaszkodnak, hanem a segílyt a *külföldön* szorgalmazzák. Adtak is azok némi segílyt, de annak hasznát már nem vehették. Velence 24,000 aranyat, Ferdinand főherczeg 3000, a lengyel király 2000 embert küldtek Magyarországra, természetesen későn.

Felhívtak a zászlós urak és a megyék is, dandáraik kiállítására és *Tolnán*, illetőleg *Zentán* való gyülekeztetésére, sőt maga Lajos király is táborba szállott, de ott még augusztus 16-án is csak 4000 ember volt. Csak szeptember 3-án, a mikor Nándorfehérvár már rég elesett, emelkedett a Tolnán táborozó királyi sereg ereje 20,000 főre.

Péth. Időközben a török csapatok ostrom alá fogták Péth várát,
Szörény. valamint hire jött annak is, hogy Szörény vára ostrom alatt áll.

Báthory Endre, a naszádosok és a hajóhad parancsnokává neveztetvén ki, kísérleteket tett egy hajóhad szervezésére, de siker nélkül. Néhány hajójával a bátai révben, majd Erdődnél várt a királyi seregre, s ott is maradt a hadjárat végéig.

A nádor, *Báthory István*, zentai serege fölemelkedett ugyan hamarosan mintegy 18,000 főre, s a nádor be is ment a Szerém-Szt. Demeter. ségbe, hol Bali bég portyázó csapatai fölött Szt. Demeternél könnyű győzelmet aratván, Péterváradra ment, s a Duna balpartján ütve tábor, a hadjárat végéig tétlenül ott vesztegelt.

Szapolyay János, erdélyi vajdát a törököknek a szörényi bánóságba és Erdélybe történt betörése kötötte le, s 20,000 főnyi seregével csak szeptember közepén ért *Vannához* (Bodrog megye) s a hadjárat végéig ott maradt.

Látjuk tehát, hogy volt ugyan mintegy 60,000 főnyi magyar sereg, melylyel egy Hunyady János, vagy Mátyás király csodákat mivel vala; de most nem volt senki, a ki ez erőt idejekorán összegyűjteni, s alkalmazni képes lett volna. Lassú készülődés, folytonos huzavona, vette el a drága időt, s ez addig tartott, míg Nándorfehérvár elesett s a sereg, még ha vezére lett is volna, többé mit sem tehetett.

Nándorfehérvár ostroma és eleste. Nándorfehérvár, az ország e legfontosabb védő bástyája, ez időben a legnyomorultabb állapotban volt. Lövegeit Szapolyay János 1515-ben Zsarnónál vesztette el, melyek azóta sem pótolhattak; lőszerrel, élelem-

mel hiányosan volt fölszerelve, s bár sikeres védelmére legalább 4—5000 ember lett volna szükséges, a védő őrség alig volt több 700 embernél. A várat a valóságos parancsnokok, Héderváry Ferencz és Török Bálint gyámja, Sulyok István elhagyván, annak védelme **Oláh Balázs** és **Móré Mihály** al-bánok, vagy alkapitányokra vala bízva. Az alsóbb rendű tisztek közül *Morgay János*, Both János, Bárdy László, Ovcсарievics Péter, Utjeszenics Jakab és Káldy Miklós említettnek. A Nándorfehérvárral szoros viszonyban álló **Zimony** 3—400 főnyi horvát és szerb védő őrséggel bírt, de csak 3 ágyúja volt, lőszere és élelme pedig alig néhány napra. Parancsnoka a horvát származású derék **Szkobljics Márk** volt. 1521.

A törökök körülbelül *junius 25-én* szállottak Nándorfehérvár alá. Az elsők **Khoszrev** szendrői pasa csapatai valának, továbbá amaz 1000 janicsár, kiket a szultán Tekur-Bináriból küldött előre a szendrői pasa hadának erősítésére. A bajóhad is megérkezvén, a törökök azonnal átkeltek a Száva balpartjára is, körülvárván Zimonyt.

Piri Mohammed nagyvezir, az anatóliai hadtesttel, *július 5-én* érkezett meg s a megejtett szemle után a szendrői pasa hadát a Száva balpartjára szállítván át, miután Szkobljics Márk a vár föladását megtagadta, Zimonyt ostrom alá fogta. *Július 12-én* intézte Khoszrev az általános rohamot; a törökök behatoltak a várba, mire a lakosság és a naszádosok egy része magát kegyelemre megadta. Szkobljics azonban mintegy 100 főnyi derék vitézzel a végsőig küzdött, s miután vagy 400 törököt levágtak, mind elesetek vagy sebesülve fogságba jutottak. Szkobljics haldokolva vitetett a nagyvezir elé, ki a hőst dühében egy elefánttal tiportatta össze.

Nándorfehérvár ostroma július végéig nem sokat haladt. Az ágyúk több rést törtek ugyan, de a rohamokat, melyek száma júliusban mintegy 14, a magyarok szerencsésen visszaverték.

A védelem lelke **Oláh Balázs** volt, a ki támogatva úgy magyar vitézei, mint a szerb lakosság által, a törökök minden igyekezetét megghiúsítá, e mellett számos kitörést intézett, ágyúkat szegezett be és vett el, s 19 török lobogó tanúskodott a várőrség vitézségéről.

Július 31-én a szultán egész serege Nándorfehérvár alá szál-

1521. lott. A szultán rendeletéből most a szerb oldalt, vagyis a Duna és a Száva közti részt a jobb szárnyon **Píri Mohammed** nagyvezír, a balszárnyon **Píri Musztafa** pasa hadteste foglalta el; **Ahmed** pasa a ruméliai hadtesttel Zimony felől támadott; itt volt a szultán főhadiszállása is.

Ahmed pasa *augusztus 2-án* megszállotta az akkor a vízi-várhoz közelebb, a Száva torkolatánál fekvő Czigány szigetet (ma Nagy Tábor sziget) s a következő napon, *augusztus 3-án*, a török ágyúk már ez oldalról is működtek a vár ellen. Rés után rés keletkezik s a szultán általános rohamot rendel. De hiába; a roham, mely a töröknek 5000 emberébe került, vissza veretett.

Az *augusztus 8-án* végrehajtott roham a törökök kezébe juttatta a várost és a vizivárat, a *fellegvárat* azonban Oláh Balázs elszántsága és hidegvére még megmentette.

A szultán most elkezdette a *Kölestorony* és más erősebb bástyák aláaknázását; a magyarok ezek megakadályozására mit sem tehettek.

Augusztus 12-én a szultán a vár feladására szólította föl a magyarokat, de Oláh Balázs azt megtagadta; erre augusztus 16-án új általános roham intéztetett. A Píri pasák csapatai nem boldogultak, de Ahmed katonái megmászák a falakat s kitűzték a lófarkas török zászlókat; a vár e részének védői *Móré Mihály* és *Both János* elesnek, a janicsárok már a vár piaczáig nyomódnak elő. De ott terem Oláh Balázs és a törököket ismét kiüzi. Még több kísérletet tesznek a törökök, de siker nélkül.

A várbeliek helyzete azonban napról-napra rosszabbá vált. A falak, tornyok hulltak le, egyik-másik felgyújtatott; lőszer, élelmiszer erősen fogyott, sőt már a víz is. Ehhez még vizzály is járult. Az elesett *Móré Mihály* helyére *Morgay János* lépett, ki a vár feladását ajánlotta; midőn pedig ez ajánlatot a hős Oláh és derék vitézei elutasították, *augusztus 24-én* a török táborba szökött, s a szultán előtt föltárta az őrség valódi helyzetét. Szulejmán ennek következtében Oláh Balázst újból megadásra hívta föl, a mit ez azonban, bár most már a szerbek is a feladás mellett voltak, ismét visszautasított, de időt nyerni óhajtván, öt napi fegyverszünetet kért. De ezt meg a szultán nem fogadta el s másnap az

ágyúk, nyilván az áruló Morgay utasítására, a leggyöngébb helyeket lövik. 1521.

Augusztus 26-án a törökök új rohamot intéznek, de ismét siker nélkül; a behatolt törököket Oláh hős magyarjai szerencsésen kiűzik. A következő napon a törökök egyik aknája fölrobbant és a Kölestorony külső fala leomlott.

A robbanást nyomban követte a roham, mely a legelkeseredettebb küzdelmet idézte elő, melyben maga *Oláh Balázs is megsebesült*. A várat ellepik a törökök, a magyarok a Czillei palotába és a többi házakba menekülnek. Egy végső erőmegfeszítés azonban még egyszer megmenti a várat; a törökök *Káldy Miklós* és mások elszánt rohama által még egyszer kiűzetnek.

De Oláh, maga is sebesülten, már csak 72 magyar vitézzel rendelkezik; annak is fele szintén sebesült.

Augusztus 28-án fellázadtak a szerbek és örült izgatottsággal követelték a feladást. Ugyanez nap megtudta Oláh, hogy a magyar királytól semmi segílyt nem várhat. Az alkudozások megkezdettek és a szultán a várórséget hitlevélben biztosította, hogy fegyveresen, nejeikkel és gyermekeikkel elvonulhatnak.

Augusztus 29-én a hitlevél átadatott, a magyarok kivonultak és a janicsárok elfoglalták a várat.

Nándorfehérvár elveszett.

Szégyenletes dolog a törökre, hogy Oláh Balázs és 72 főből álló hős csapata, oly tiszteletreméltó küzdelem után és a szultán hitlevele daczára, a kivonulás után felkonczoltatott.

Szulejmán még szeptember 18-áig maradt zimonyi táborában. Nándorfehérvár erődítéseit kijavíttatta, új tornyokat építtetett és a várba 200 ágyúval 3000 főnyi őrséget rendelt, *Bali* bég parancsnoksága alatt, kit nándorfehérvári és szendrői szandzsák béggé nevezett ki. Ezután seregével együtt Konstantinápolyba tért vissza.

A magyar sereg fejei Nándorfehérvár eleste után még hosszú ideig vitatkoztak, egymást okolván a nagy veszteségért, de végül ők is, hadaik is széteszoltak. Nem találkozott ember, a ki e 60,000 főnyi sereggel Nándorfehérvár visszavételét megkísérelte volna.

Magyarország ezentúl nyitva állott a török előtt; a mikor akarta, elfoglalhatta.

A török háború 1522—24-ben. A roppant előkészüle- 1522—1524.

1522—1524. tek, melyeket a király és a főrendek Nándorfehérvár eleste után, a végvárok visszavételét célzó hadjáratra tettek, a folytonos viaszályok következtében kárba veszttek. A szalmatűz föllobbant, kialudt. Úgy látszik a sors elhatározta Magyarország vesztét s ebben saját fiai minden erejükből közreműködtek. Nem a török győzte le a magyart, hanem fiainak önzése és az ebből eredő hazafiatlan pártviszály.

Orsova.

Scardona.

A törökök a határokon csak rövid ideig maradtak nyugton. Bali bég már az 1522-ik év elején elfoglalta Orsovát, a hercegovinai szandzsákbég megvívta Scardona sziklavárát.

A vajda megerősítette ugyan a határokon Szörényt, Titelt, Jaiczát és Banyalukát; de többre nem telt s a király Zengg, Klissza, Krupa, Lika, Osztrovicza várakat sógorára, Ferdinánd osztrák főherczegre bizta, ki e várakat 3000 némettel megszállta s azokat Kacziáner János, lajbachi kapitány hatósága alá helyezte.

A nádor ligát szervez Szapolyay János, erdélyi vajda ellen, ez pedig az által igyekszik tekintélyét és pártját növelni, hogy a havasalföldi vajdát segíti Mehemed bég ellen, kit végre Oláhországból ki is üz.

Oláhország megvédésére volt tehát erő; Nándorfehérvár megvédésére nem volt.

Az 1523-ik év május havában a király kalocsai érsekké és az alvidék főkapitányává, a hajdan jeles vitéz, de most az esztergomi zárdában ájtatoskodó barátot, Tomory Pált nevezte ki. Tomory nem szívesen hagyá ott a zárdát, de midőn hivatalát elfoglalta, abban hiven és buzgón járt el. A végvárat helyreállítá, hadat gyűjtött, s hozzá jeles férfiakat.

Nagy-Olaszi. Midőn *Ferhád*, boszniai pasa, az 1523-ik év őszén 15,000 főnyi sereggel a Szerémségbe tört be, Tomory őt a Nagy-Olaszi melletti mezőn megverte, serege nagy részét megsemmisítette s s diadala jeléül Ferhád pasa fejét küldte Budára.

Szörény.
Jaicza.

Szulejmán szultán az 1524-ik évben Egyiptomban levén elfoglalva, a magyar ügyekkel nem foglalkozott. Pasái a háborút saját felelőségükre vitték, de nem nagy szerencsével. A keleten elfoglalták ugyan Szörény várát, de Boszniában, hol Jaiczát akarták megvenni, Frangepán Kristóf, Batthyányi Ferencz és Karlovicz János őket nagy vereséggel visszaverték.

A szultán egyébként egy ötödik Károly császár ellen intézendő nagy hadjárat eszméjével foglalkozván, Lajos királynak békét ajánlott az esetre, ha hadainak Horvát- és Tótországokon át szabad átvonulást enged; ezt azonban a magyar király el nem fogadhatta. 1522—4521.

Szulejmán második hadjárata 1526-ban. Már az 1525-ik év őszén egymást érték a hírek, hogy Szulejmán szultán Magyarország ellen készül. Hiteles híreket azonban csak az 1526-ik év elején Bakics Páltól nyert a kormány. De hiszen még ha nem is nyert volna értesítést, el lehetett reá az ország készülve, hogy Szulejmán, kinek békeajánlatait elutasította, mihelyt saját viszonyai engedik, Magyarországra fog törni. Ennek daczára semmi előkészület nem történt, s mint 1521-ben, most is megelégedtek azzal, hogy a külföldi fejedelmeknek a veszélyt jelentették, s őket segítségre hívták föl. E fölhívás pedig még eredménytelenebb volt, mint akkor. Sem a császár, sem Ferdinánd főherceg, ki mind több és több magyarországi várat kerített oltalom ürügye alatt kézre, sem a lengyel király segítséget, sem pénzben, sem katonában nem adtak, a francia király pedig, ki a császárral háborúban állott, ellenkezőleg még a törököt ösztönözte a támadásra, evvel a császárnak és Ferdinánd főhercegnek is ártani vélvén; csupán a pápa küldött 50,000 aranyat és VIII. Henrik angol király nyújtott némi pénzsegélyt. 1526.

Csak *ápril 24-én*, mikor Szulejmán Konstantinápolyt már elhagyta, nyílt meg az országgyűlés, mely a hon védelméről kellett volna hogy intézkedjék; de az időt ismét viszályokkal töltötte el, a mit pedig határoztak is, nem volt, a ki végrehajtsa. Nem volt az országban sem pénz, sem katona, nem volt vezér, s nem volt hazafiság.

Magyarország a legszomorúbb, a legkétségbeejtőbb viszonyok közt nézett a háború elé.

Junius 12-én adatott ki végre a királyi rendelet, mely a főurak és főpapok dandárainak Tolnára való gyülekezését *július 2-ára* határozza meg. Ámde e napon még alig volt egy ember is Tolnán, mert a főurak és a nemesség nem akart addig táborba szállani, míg a király személyesen oda meg nem indul.

A király maga *július 20-án* indult el Budáról, mire a főurak

1526. és a nemesség is gyülekezett Tolnára; ez azonban oly lassan ment végbe, hogy még *augusztus 14-én* sem volt több 12,000 embernél a királyi táborban. Pedig ekkor a török már a Drávánál állott.

Még a sereg gyülekezése előtt szóba került a *fővezérlet kérdése*. Csodálatos és alig érthető, hogy a Hunyadyak korában oly harcziás, kitűnő tapasztalt vezérekben gazdag országban, Mátyás halála után alig néhány évtized múlva, nem volt többé ember, a ki a hadvezetés mesterségét értette volna. *Szapolyai Jánost* tartották az egyetlen hivatott vezérnek, de ezt nagyratörő tervei miatt az udvar semmi áron sem akarván, előbb külföldön kerestek vezért, *Salm Miklós*, a császár kapitánya személyében; midőn pedig ez a megbízást el nem fogadta, *Frangepán Kristófhoz* fordultak. De Frangepán sem fogadta el a felelősséggel teljes állást, s így a fővezérlet kérdése függőben maradt.

Szulejmán szultán a háborúra az előkészületeket valóban már 1525-ben kezdte meg, a tartományok kormányzóit, kivált Európában, élelmi szerek gyűjtésére és a hadműködési vonal mentén raktárokba helyezése utasítván. Az 1526-ik év elején a szandzsákbégeknek megparancsolta a szultán, hogy hadaikat olykép gyűjtsék egybe, miszerint július elején Nándorfehérvárnál összpontosítva legyenek.

A szultán ezúttal egy 800 hajóból álló erős hajóhadat is szervezett, mely a tavaszon Konstantinápolyba gyűlt össze, s a sereg egy részét vizen volt Nándorfehérvárra szállítandó.

Ápril közepén már 100,000 ember volt a Halkali Binárnál levő török táborban, 300 ágyúval.

Maga Szulejmán *ápril 23-án* indult el a fővárosból, s szállt Halkali Binárban táborba; de a sereggel innét már másnap megindult és *május 2-án Drinápolyba* érkezett. Egy heti időzés után tovább haladva a török sereg, május 19-én Filippopolisba, e hó 29-én Szófiába, június 9-én Nisbe, június 17-én Krusevácra (Aladsa Hisszár) érkezett.

Krusevácraól Ibrahim pasa, ruméliai béglerbég és nagyvezír, a sereg egy részével *Nándorfehérvárra* előre sietett, hova *június 30-án* megérkezvén, az ott már összegyűlt hadak fölött szemlét tartott. Július 9-én megérkezett a szultán és a hajóhad is.

A török hadsereg hadműveletekre készen állott.

Nem is időzött soká; már *július 13-án* a szultán serege 1526. körülzárja Péterváradot, míg mellékoszlopok hatalmukba ejtették Szalánkemén. Szalánkemént, Kölpényt, Bánmonostort, Baricsot, Szt.-Demeter. Kölpény. Barics. Szt. Demeter. tert, és a Szeremségnek a hadműködési körletbe eső egyéb Szt. Demeter. kisebb várait.

Míg azonban a kisebb szerémségi várak minden erőfeszítés nélkül kerültek a török kezébe, mert azok fizetetlen zsoldos őrsége a várakat elhagyta, Péterváradot annak 1000 főből álló vitéz Pétervárad. őrsége megakarta védelmezni. A vár parancsnoka, **Alapy György**, a várost ugyan már két nap mulva feladni kényszerült, de a fellegrát annál szívesebben védte, s miután a töröknek kirohanásokkal is sok kárt okozott, (csak a július 23-iki kirohanásnál 1000 főt vesztett a török, ezek közt 600 volt a halott), a várat egész *július 27-éig* megtartotta. E napon a törökök a fellegrát délkeleti részét egy aknával lerombolták s a végrehajtott utolsó rohammal, melynél Alapy és vele 500 magyar vitéz elesett, a várost bevették.

Tomory, az alvidék főkapitánya, kinek hada lassankint 5000 lovasra emelkedett, kitelhetőleg igyekezett az ellenség mozgását korlátozni, de ily csekély erővel csak a portyázókat téríthette vissza; a török fősereget útjában föltartóztatni módjában nem állott.

A török fősereg eszéki útját néhány napra **Ujlak** tartóztatta Ujlak. föl, de augusztus 8-án az is megadta magát. Erdőd önként meg- Erdőd. hódolt.

Augusztus 14-én végre a török sereg **Eszék** elé ért. Tomory, Eszék. midőn a törökök elől hátrált, az Eszéknél levő Dráva-hídat átvonulása után elégette; de ez a törököket csak négy nap tartóztatta föl. A törökök első csapatai már augusztus 20-án keltek a Dráván át, *augusztus 23-án* pedig az egész török hadsereg a Dráva balpartján, Dárda és Bélye közt táborban állott. Miután a málha is átszállított, a szultán Eszéket felgyújtatta, a hídat pedig a sereg mögött elromboltatta. A török írók természetesen azt állítják, hogy a szultán ezáltal hadait mintegy arra akarta utalni, hogy vagy győzzenek vagy haljanak; ez azonban nem egyéb kérdésnél, mert erre a Dráva sokkal kisebb akadály; különben is valószínűbb, hogy a szultán Frangepán Kristófnak a sereg hátába várható támadásától tartott.

1526.

A török sereg részére a Dráva és a Karassó közti mocsaras terület fölötté kedvezőtlen volt s a szultán igyekezett is e veszedelemes területet mielőbb áthaladni; augusztus 25-én már birtokában volt a Baranyavártól északra fekvő dombvidék, melyen a sereg kibontakozása biztosítandó volt; *augusztus 26. és 27-én* pedig az egész sereg túl volt a veszélyes területen; a Karassón át vezető s most helyreállított hidak Baranyavárnál és Bánnál megerősítették.

Augusztus 28-án Szulejmán serege a Baranyavártól északra fekvő dombvidékén táborozott, honnét 29-én menetelt *Mohács* felé.

A *magyar sereg* létszámának emelésére igen fontos lett volna az erdélyi hadak csatlakozása; ámde az udvar idegenkedése Szapolyaitól, s ennek a nádorral való viszálya e dolgot is megnehezítette. Ezuttal azonban a hiba nem Szapolyai részén volt, hanem a király nevében rendelkező — vagy helyesebben kapkodó — egyéniségek részén. Szapolyai ugyanis a királyi parancs vételére azonnal összevonta seregét, de midőn már Budára akart indulni, új rendeletet vett, hogy ne Budára menjen, hanem az oláh vadjával egyesülvén, a török sereg hátába működjék. Szapolyai erre is kész volt, de még mielőtt feladata megoldásához látott volna, a nádor azon parancsát vette, hogy csak mégis Budára menjen, a király seregével egyesülendő. Szapolyai a nádor részéről valami fondorlatot sejtve, futárt küldött a királyhoz, hogy a valót megtudja; futára a parancscsal, hogy az erdélyi sereg Tolnára menjen, *augusztus 6-ikán* érkezett Gyulafehérvárra, s így Szapolyai az indulásra csak ezután rendelkezhetett.

A tolnai királyi táborba ezalatt beérkezett Tomory jelentése arról, hogy a szultán serege Eszéknél áll s hidat verni készül. Tomory egyszersmind azt ajánlja a királynak, kössön sürgősen békét, mert a mérkőzés, az ország készületlenségénél fogva, végső romlást hozhat. De az udvarnál levő tanácsosok a merész lovasvezér bölcs tanácsát «papi kislelkűségnek» gúnyolván, a királyt az előnyomulásra ösztönzék.

A magyar sereg ennek folytán *augusztus 15-én* Szegszárdra, *16-án* Bátára vonult előre.

Az itt tartott hadi tanácsban Tomory ellenkezése daczára, ki magát a fővezérletre hivatottnak nem tartván, Szapolyai Jánost

ajánlotta, s ennek megérkezését tartotta bevarandónak, a Szapolyaytól félfő udvari párt tanácsára, a király fővezérré mégis **Tomory Pált** nevezte ki, mellé vezértársakul Szapolyay János megérkezéséig ennek öcscsét, **Szapolyay Györgyöt** és a még Horvátországból útban levő **Frangepán Kristófot** rendelte. 1526.

A hadi tanács ezután Tomory és több más, belátással bíró férfiú ellenzése daczára elhatározta, hogy a sereg Mohács mezejére vonuljon.

A következő napokban Tomory arra kérte a királyt, hogy miután a törököknek a Dráván való átkelése csak napok kérdése, *induljon seregével a Karasicza vonalhoz, hol a törököt a mocsaras területen való átkelés közben, tehát kedvező viszonyok közt támadhatják meg.* Másrészt pedig Szapolyai János és Frangepán Kristóf követek által azt kérték, *vonúlna vissza a sereg Buda felé,* hogy mielőtt a csata elfogadtatnék, az ország ereje, és a cseh-morva útban levő segélyhad, egyesíttessék.

Valóban, akár az egyik, akár a másik tanácsot fogadja meg a király, mindenik jobb lett volna, mint az ellenségnek Mohácsnál való bevárása. Az *első esetben* a magyar sereg teljes erejét fejtheti ki a töröknek a szorosban egyenkint kibontakozó oszlopai ellen, és sikereket arathat; de még ha visszanyomatik is, nem szenved döntő vereséget és a harcot később, Szapolyay, Frangepán és a csehek csatlakozása után ismét felveheti. *A második esetben* a helyzet még kedvezőbb, mert a Buda alá vonuló királyi sereg ott 70—80,000 főre emelkedik és a szultánnal bátran, sikerre való kilátással szállhat szembe. Sajnos azonban, hogy nem volt vezér, a kinek tanácsa a király előtt mérvadó lett volna, s a királyt tanácsaikkal nem erre illetékes, hadban jártas, tapasztalt férfiak vezették, hanem olyanok, — mint pl. Báthory nádor, — a kik erre hivatottak egyáltalán nem valának.

Szapolyay és Frangepán tanácsai avval utasítottak vissza, hogy az «ország oly nagy részét a törökök pusztításának kitenni nem lehet», Tomory pedig utasított, hogy hadával a király seregéhez, a mohácsi mezőre vonuljon. Tomory ennek folytán augusztus 24-én Baranyavárra, 25-én a mohácsi mezőre vonult vissza. A török sereg tehát akadálytalanul kelhetett át, úgy a Dráván, mint a mocsaras területen, s végre a Karassón is.

1526. A magyar sereg tehát — a mennyi összegyülekezhetett — harczra készen állott a mohácsi sikon; a harcz azonban csak a negyedik napon, *augusztus 29-én* következett be.

Mohács. **A mohácsi csata, 1526 augusztus 29-én.** A *mohácsi mező*, melyen a magyar haza függetlenségét, dicsőségét megsemmisítő csata vívatott, Mohácstól délre terül el. A magaslatok a Geleji vagy Csele pataknak a Dunába ömlésétől kezdve Nagy Nyáradon, Maison és a mai Buzigliczán át Kisfalud felé vonulnak, egy 20—22 kilom. hosszú, N.-Nyárad és Kölked közt mintegy 8 kilométer széles sikot képezve, melyen több terephullám húzódik át.

A Duna ága akkor egész a mai országútig terjedvén, a sikot kelet felől a Dunaág, nyugot felől a már érintett magaslatok szegélyezték. Hogy a terepet N.-Nyárádtól kezdve egész a mai Főherceglakig terjedelmes erdőség borította volna, mint azt Kápolnai s utána Kupelwieser állítják, annak sem a magyar, sem a török kútfőkben nyoma nincs; már pedig e nagy erdőről, melynek szükségkép nagy befolyást kellett volna a dolgokra gyakorolni, az eléggé részletes csataleírásoknak okvetetlenül meg kellett volna emlékezni.

A *magyar sereg* tábora Mohács és Kölked közt a Dunaág mellett volt, a felállítás helye Kölked és Nagy-Nyárad közt, a mai Kölkedi csárdától kissé délre egy szélesebb terephullámon.

A királyi sereg létszáma mintegy **28.000 fő volt, 80 ágyúval**; állott pedig a király és a királyné, Szalkay esztergomi és Tomory kalocsai érsek, Szapolyay György, Báthory András, Várday egri, Perényi nagyváradi, Móré pécsi, a győri és váci püspökök, Batthyányi Ferencz horvát bán, Erdődi Simon zágrábi püspök, és Erdődy Péter, Tahy János vránai perjel, Bornemissza János és mások dandáraiból, a megyék nemességéből, Szerecsen János íjjászaiából, végül a pápai követ költségén toborzott 1300 morva és 1500 lengyel zsoldosból.

A felállításnál a sereg két csoportot alkotott.

Az *első csoport* képezte az *első harczvonalat*, mely előtt a 80 ágyú is felállítottatott; ez a középén Tomory Pál és Szapolyay György fővezérek személyes vezetése alatt 10.000 főnyi gyalogságból állott, a jobb szárnyon *Batthyányi* Ferencz horvát bán és

Tahy János vránai perjel, a bal szárnyon *Perényi* Péter nagyváradi püspök lovas hadaival; e csoport az egész erőnek majd felét tette. A *második csoport* öt harczvonalat alkotott; és pedig az elsőben *Tarcsay Miklós* parancsnoksága alatt királyi csapatok, a másodikban *Korlátkőy Péter* alatt magyar, *Trepka András* alatt lengyel lovasság, a harmadikban *Schlick István* a cseh és morva zsoldosokkal, a negyedikben állott **II. Lajos király** a nádorral, a győri és váci püspökkel, továbbá *Ráskay Gáspár*, *Török Bálint* és *Kállay János* dandárai, míg az ötödikben *Drágfy János* országbíró alatt a királyi bandérium 1000 vértese állott, az ország zászlójával. 1526.

Szulejmán szultán serege augusztus 29-én Baranyavárról a reggeli ima után indult el. Az elővédet Bali nádorfehérvári és szendrői bég 5000 lovasa képezte; azután következett a főcsapat, élén *Khoszrev boszniai pasa*, utána *Ibrahim nagyvezír* és ruméliai béglerbég az európai, mögötte *Behram pasa* anatóliai béglerbég az ázsiai hadtesttel, mindegyik hadtestnél 150 ágyúval; végül a szultán következett a janicsárokkal és a szpahikkal. A török sereg létszáma ugyan mintegy **300,000 fő** volt, de ebből harczolónak alig vehetünk többet **75,000**, vagy legfeljebb **100,000 fő**nél, **300 ágyúval**.

Midőn Bali bég a mohácsi mezőre ért, a szultánnal már előre megállapított terv szerint északnyugotnak tartván, Nagy-Nyáradra menetelt; őt követte később *Khoszrev bég* is. Feladatuk az volt, hogy a kifejlődő harcz alatt a magyar sereg oldalába törjenek.

Ibrahim nagyvezír a ruméliai hadtesttel délután 2 óra tájban ért a mohácsi mezőre s az Udvertől északra levő széles terephullámról a magyar sereget teljes csatarendben állva látta.

A magyar sereg ugyanis már napköltekor csatarendbe állott, de a török nem mutatkozván, körülbelül délután 3 óráig az idő tétlenül telt el. Mutatkozott ugyan már déltájban a török sereg éle, de senkinek sem jutott az eszébe, hogy az ellenséget nyomban megtámadván, annak fejlődését megakadályozza; a hadviselésben akkor érvényes felfogás szerint az ellenség fejlődését bevégni illett, s a harczot csak azután megkezdeni. Hogy az első délutáni órákban a magyaroknak a török sereg csak egy részével lett volna

1526. dolga, s azt könnyen megverhetik vala, míg később a szultán egész hadával kelle mérkőzni, az számításba nem jött.

A támadás pedig annál előnyösebb lett volna, mert *a szultánnak nem állott szándékában az, hogy e napon verekedjék*, s a megérkezéskor tényleg a sereg táborozását rendelte el. Úgy látszik, hogy e szándékát még azon jelentésre sem változtatta meg, hogy a magyar sereg fejlődve áll, mert a törökök, miután fejlődésüket végrehajtották, a szolgálkat a málhákkal hátra küldvén, a táborozás előkészületeihez láttak.

A fejlődésnél az *első harczvonalat* Ibrahim pasa nagyvezír alkotta a ruméliai hadtesttel, a *második harczvonalban* az anatóliai hadtest fejlődött Behram pasa béglerbég alatt. Ugyancsak a második harczvonalban állottak föl a janicsárok s előttük a török sereg 300 ágyúja. Hogy az ágyúk a két harczvonalban egyenlően lettek volna elosztva, mint Kápolnai mondja, vagy hogy az elsőben 30, a másodikban 270 ágyú állt, mint Kupelwieser rajzán olvasható, erre semmi alap nincs, s nem egyéb, mint föltevés.

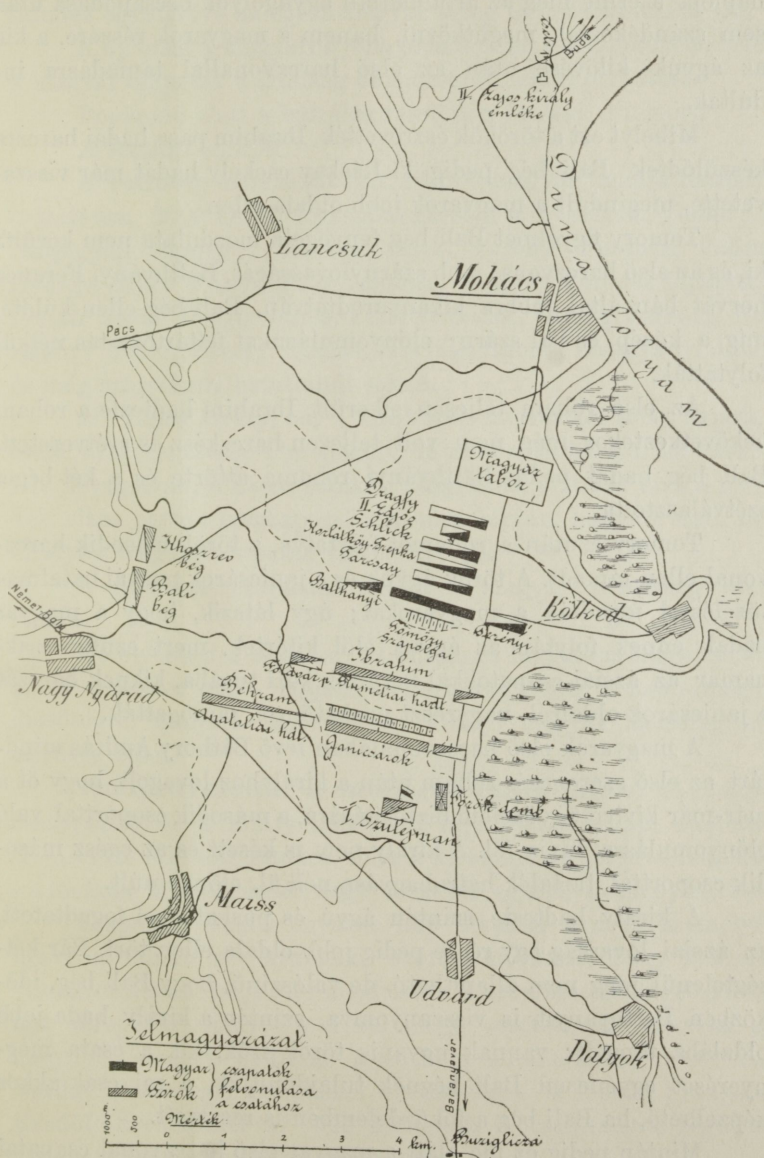
Maga Szulejmán szultán, kiváltképen Kemálpasaszádé szerint, nem vonult föl rögtön a csapatokkal együtt, hanem egyelőre hátul maradt, s csak midőn a harcz már a janicsárokkal és az anatóliai hadtesttel folyt, közeledett a második harczvonalhoz.

Bali és Khoszrev bégek, összesen mintegy 7—8000 lovassal a csata kezdetekor már N.-Nyárádnál állottak.

Délután 4 óra lehetett, midőn az egész napon át tétlenül veszteglő magyar sereg vezérei N.-Nyárádnál török csapatokat vettek észre. Tomory azt ugyan veszélyesnek tartotta, de azt vélvén, hogy ott csak csekélyebb had áll, ennek elűzésére, hogy a hadrendet meg ne bontsa, a király mellett beosztva levő Ráskay Gáspár, Török Bálint és Kállay János zászlóalját küldte N.-Nyárad felé.

Mielőtt azonban a fővezér Ráskay küldetésének eredménye felől értesülhetett volna, a harcz megkezdődött.

Midőn ugyanis a törökök ruméliai hadtestének harczoló része, a szolgálktól és málháktól megszabadulván, Földvár felé kissé előrevonult, s ez által a seregeket elválasztó terephullámon mintegy leszállani látszott, a magyarok ezt támadó előnyomulásnak véve, ágyúikból tüzelni kezdenek; és az lőn a jel a csata megkezdésére. Nem a törökök részére ugyan, mert azok Szulejmán



A mohácsi csata.
1526 augusztus 29-én.

1526. naplója szerint még az ártalmatlan ágyúgolyók becsapódása után sem szándékoztak megütközni, hanem a magyarok részére, a kik az ágyúk kilövése után az első harczzonallal támadásra indultak.

Mihelyt ezt a törökök észrevették, Ibrahim pasa hadai harcra készülődtek, Bali bég pedig, ki Ráskay csekély hadát már visszavetette, megindult a magyarok jobb oldala ellen.

Tomory figyelmét Bali bég fenyegető mozdulata nem kerülte ki, és az első harczzonal jobb szárnylovasságát, Batthyányi Ferencz horvát bán által jobbra kikanyarodtatván, Bali bég ellen küldte, míg a közép és bal szárny előnyomulásukat feltartóztatás nélkül folytatták.

Az első roham teljesen sikerült. Ibrahim hadteste a roham bekövetkeztekor még nem volt teljesen harczzkész és szétveretett, Bali bég hadát pedig Batthyányi rohama áttörte és a két béget szétválasztotta.

Tomory ezután a rohamot folytatva, a török második harczzonal ellen támadt. A török ágyúk és a janicsárok puskái hatalmas tüzeléssel fogadták a magyarokat; úgy látszik, hogy a magyar hadak ennek folytán az ágyúk elől kitértek, mert ezután csakhamar az ázsiai csapatokkal kerültek kézi tusába, kiknek harczzát a janicsárok oldalról, nagyrészt puskatűzzel, támogatták.

A magyarok első harczzonalában levő Báthory András mindjárt az első szerencsés roham után a királyhoz lovagolt, hogy őt a már-már kivívott győzelem biztosítására, a második csoporttal való előnyomulásra hívja föl. A király nem is késett és az egész második csoporttal, tartalék hátrahagyása nélkül, előnyomult.

A király hadteste szintén ágyú és puskatűzzel fogadtatott, az ázsiai lovasság egy része pedig jobb oldala ellen tört. Bár kétségtelenül meg nem állapítható, de valószínű, hogy Bali bég, időközben Batthyányit is visszanyomva, szintén a király hada jobb oldalába támadt; vannak ugyanis török írók, kik a csata megnyerését egyenesen Bali bégnek tulajdonítják, a mi csak akkor képzelhető, ha Bali bég a főközdelemben is résztvett.

Miután pedig ez idő alatt a magyar első harczzonal csapatai részint Ibrahim ismét gyülekezett csapatai és a janicsárok által oldalban, a szintén megjelent szultán kíséretében jövő szpáhi

ezredek által pedig arczban megtámadtatván, visszanyomatott, mindez együttvéve az egész magyar sereg hátrálását idézte elő. 1526.

A nyomás a magyarok jobb oldala ellen sokkal erősebb levén, a magyar csapatok a Dunaág és mocsarak felé szorítottattak.

Rövid idő alatt a hátrálás rendetlen futássá változott.

A szultán győzött.

A *vesztesség* borzasztó volt. 24.000 magyar hullája maradt a csatatéren, 2000 került fogságba. Elestek a fővezérek, *Tomory* és *Szapolyay György*, Szalkay érsek, Perényi Ferencz, Palinay György, Móre Fülöp, Paksy Balázs, Csapoly Ferencz főpapok, a főurak közül Drágyf János, Perényi Gábor, Ország Ferencz, Korlátkövy Péter, Szécsy Tamás, Horváth Simon, Batthyányi János, és még megszámlálhatatlanul sokan.

II. Lajos király, bár a török írók szerint két sebet kapott, a csatából szerencsésen elmenekült, de midőn Mohácson túl Szekeső felé lovagolván, a Csele patakon átugratott, kifáradt lova a meredek síkos parton megkapaszkodni nem bírván, hanyatt esett, és a királyt a megdagadt patak vizébe nyomta.

A mohácsi csatában elesett a magyar nemesség disze, virága.

De elveszett a csatában az önálló és független Magyarország is. A mohácsi csata napján utoljára ragyogott a nap a magyar dicsőségre, utoljára harczolt egy királyi magyar hadsereg kül-ellenség ellen.

Hadműveletek a mohácsi csata után. A mohácsi csatavesztés és a király halálának híre már másnap, *augusztus 30-án* este érkezett Budára, mire a királyné, az ott levő csapattal, s a főváros lakosságának nagy részével együtt, Pozsonyba futott.

Szapolyay János ugyan-e nap érkezett a maga személyére nézve a tolnai rév közelébe, azon szándékkal, hogy a királyt visszavonulásra bírja; de megtudván a szerencsétlenséget, visszatért seregéhez, melyet a Tisza mögé vezetett, ott akarván egy nagyobb sereget gyűjteni a további ellentállásra, mire nézve Várday Péter egri püspökkel érintkezésbe is lépett. Frangepán Kristóf Székesfehérvár felé menetelt. A cseh-morva segélyhad azonban ijedten futott hazájába vissza.

Szulejmán szultán 4 napig időzött a mohácsi csatatéren s

1526. azután **Budára** menetelt. *Buda, az ország fővárosa szeptember 10-én a szultán kezében volt.*

Vagy nem akarta Szulejmán Magyarországot ezuttal még alávetni, a mi különben még elég fáradságába került volna, vagy mert az ázsiai lázadások hírére vette, Buda ideiglenes elfoglalásával megelégedvén, a hadjáratot befejezettnek nyilvánítván, *szeptember 20-án seregével együtt visszaindult.*

De még mielőtt ez bekövetkezett volna, csapatai kifosztották **Pécset**; az ország második fővárosa, **Székesfehérvár** azonban, valamint **Visegrád** is megvédték magukat. Megmenekült a kifosztástól **Esztergom** is, melyet Nagy Mihály az érsekség hajdúival védett meg, a **Maróthba** menekült nép azonban lemészároltatott; **Komárom** és **Tata** sikeresen állott ellen Bali bég hadainak.

A török sereg egyik oszlopa Ibrahim nagyvezír alatt Szegednek, a másik — s evvel ment a szultán — Baja és Zombornak kelt útra. A Budán talált ágyúk és rablott értékek hajón szállítottak le.

Hogy a visszavonuló hadak az országot kényök szerint dúlták, alig szükséges említeni. Ellentállásra is több helyen találtak azonban; **Szabadka** például sikeresen védekezett, de **Szeged** kiraboltatott és felgyújtott; véres ütközet vivatott továbbá október 8-án **Bácsnál**.

A szultán csak Péterváradot és Ujlakot tartotta megszállva. *Október 12-én* hadai az ország többi területeit elhagyták.

Bár írhatnánk azt, hogy a mohácsi borzasztó csapás az ország főurait felrázta s ezentúl, tetteikben magukat csupán az önzetlen hazaszeretet által vezéreltetve, közösen, egyetértve munkálkodtak a haza jólétének, felvirágzásának, egyesíteni igyekeztek erejüket, hogy új támadás készületlenül ne találja, hogy az elveszettet mielőbb visszaszerezzék. Sajnos, nem úgy volt. II. Lajos halála után a trón megürülvén, a kedélyeket ismét a legféktelenebb pártoskodás kerítette hatalmába, mely előbb az ország ketté szakadását, majd a magyar terület legnagyobb részének a török által való leigázását vonta maga után.

Magyarország beláthatatlan időre megszűnt önálló és független állam lenni.

